

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

ANTAKYA AYANI
HACI FETHULLAH AĞA VE AİLESİ

Ülkü Tecimen
DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Behset Karaca

ISPARTA-2013

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

ANTAKYA AYANI
HACI FETHULLAH AĞA VE AİLESİ

Ülkü Tecimen
DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Behset Karaca

ISPARTA-2013

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZ SAVUNMA
SINAV TUTANAĞI

Tez Savunması 1

Tarih:13/8/ 2013

Enstitü Yönetim Kurulunun 24/7/2013 tarih ve 7 sayılı kararıyla oluşturulan jürimiz, Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Bilim Dalı DOKTORA öğrencisi Ülkü TECİMEN'in "Antakya Ayanı Hacı Fetullah Ağa ve Ailesi" başlıklı tezini incelemek ve değerlendirmek üzere 13/8/2013 tarihinde saat 10:30'da toplanmış ve adayı tez savunmasına almıştır.

SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Yönetmeliğinin 39. Maddesi uyarınca adaya 120 dakika süreyle teziyle ilgili Ek'te sunulan sorular yöneltmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tezinin aşağıda belirtilen sebeplerle,

Tezin kabul edilmesine (Öğrenci, varsa jüri tarafından gerekli görülen düzeltmeleri yaparak, tezinin onaylı son şeklini bir (1) ay içinde Enstitü'ye teslim etmelidir.)

Tezde düzeltme verilmesine (Öğrenci, tezde gerekli görülen düzeltmeleri yaptıktan sonra altı (6) ay içinde savunmasını yineleyecektir.)

Tezin reddedilmesine (Öğrenci yeni tez konusu belirleyecek)

***Tez adı değişikliği yapıldı/yapılmadı**-
oy birliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

Gereği arz olunur.

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman	: Doç. Dr. Behset KARACA	
Üye	: Prof. Dr. Fahrettin TIZLAK	
Üye	: Prof. Dr. Bayram ÜREKLİ	
Üye	: Doç. Dr. M. Sadık AKDEMİR	
Üye	: Doç. Dr. Songül ÇOLAK	

Ekler :

- 1) Tez Değerlendirme Jüri Raporları
- 2) Sınav soru tutanağı

SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği; Madde 39 (3) Jüri üyeleri, söz konusu tezin kendilerine teslim edildiği tarihten itibaren en geç bir ay içinde, hazırladıkları raporlarla birlikte toplanarak öğrenciyi tez savunma sınavına alırlar. Tez savunma sınavının yeri ve tarihi EYK'nca belirlenir. Jüri aralarında bir başkan seçer. Tez savunma sınavı, tez çalışmasının sunulması ve bunu izleyen soru-cevap bölümünden oluşur. Tez savunma sınavı en az kırkbeş, en çok doksan dakikadır.

(4) Tez sınavının tamamlanmasından sonra jüri tez hakkında salt çoğunlukla kabul, ret veya düzeltme kararı verir. Bu karar, EABD Başkanlığınca tez sınavını izleyen üç gün içinde Enstitüye tutanakla bildirilir. Tezi reddedilen öğrenci yeni tez konusu sunmak zorundadır. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç altı ay içinde gereğini yaparak tezinin aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da tezi kabul edilmeyen öğrenci yeni tez konusu sunmak zorundadır. Yeni tez konusu bu Yönetmeliğin 38 inci maddesinde yer alan esaslara göre belirlenir.

Enstitü Yönetim Kurulu Kararı	Tarih:	Karar No:
Bu form sınavdan sonra danışman tarafından düzenlenerek ilgili Anabilim Dalı Başkanlığı aracılığı ile 3 gün içinde Enstitüye teslim edilir.		

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “ Antakya Ayanı Hacı Fethullah Ağa ve Ailesi ” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Ülkü TECİMEN

10.09.2013

ÖNSÖZ

18. yüzyıl Antakyası'nın bilinmeyen yönlerini ortaya koymak amacıyla tespit ettiğimiz çalışma konusu, bu yüzyılda Antakya ayanı olan Fethullah Ağa ve ailesinin faaliyetleri ile ilgilidir. Bu çalışma ile 18. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Antakya kazası üzerinde ayanlar aracılığıyla ne şekilde bir nüfuz kurduğunu ve bölgede hüküm sürmüş ayanların devlet hizmetlerini ortaya koymayı hedeflemekteyiz. Bu amaçla yapmış olduğumuz arşiv araştırması neticesinde tespit edilen döneme ait vesikalar çalışmamızın ana kaynağı olacaktır. Bu kaynaklar çerçevesinde özellikle 18. yüzyıl Antakya kazasında idareci konumunda olan Antakya ayanı Fethullah Ağa ve ailesinin yönetim üzerindeki yetki ve sorumluluklarını aktarmaya çalışacağız.

Bu noktadan hareketle, Antakya'da Fethullah Ağa'nın lideri olduğu bir ayan ailesine ulaşarak bu ailenin Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerini inceleyeceğiz. 18. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin genel siyasetine baktığımızda “*ayan çağı*” olarak adlandırılan bir dönemin karşımıza çıktığını görmekteyiz. Döneme ayan çağı denmesinin sebebi ülkenin her yerinde ayanların diğer anlamıyla derebeylerin yönetiminin söz konusu olmasıydı. Bu çağda ayanlar genel olarak önceleri devlete hizmet etmişlerse de belli bir güce ulaştıktan sonra isyan ederek mütegalibe (derebeyi) faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Fethullah Ağa'da bahsettiğimiz “*ayan çağı*”nın tipik özelliklerini göstermiş birisi olarak devlete isyanı sonucunda idam edilmiştir.

Fethullah Ağa'nın ölümünden sonra yeğeni İsmail Ağa'nın da devlete kafa tutan bir eşkıya-ayan'a dönüşmesi bu ailenin sonunu hazırlamıştır. Fethullah Ağa ve tüm aile bireylerinin malları müsadere edilirken firari İsmail Ağa'ya ve evlatlarına da sürgün emri içeren bir ferman gönderilmiştir. Sonuç olarak ayanlık faaliyetlerine Kara İbrahim Ağa ile başlamış bu ayan ailesi Fethullah Ağa ile siyasi ve maddi nüfuzun zirvesine ulaşmıştır. Fethullah Ağa'nın soyunu devam ettiren yeğeni İsmail Ağa ve evlatlarının sürgünüyle söz konusu ayan ailesi bertaraf edilmiştir.

Çalışmamız esnasında desteklerini benden esirgemeyen Prof. Dr. Fahrettin Tızlak'a, Prof. Dr. Bayram Ürekli'ye, Doç. Dr. Songül Çolak'a, Doç. Dr. Muhammet Sadık Akdemir ve Doç. Dr. Mustafa Çolak'a yapıcı eleştiri ve yönlendirmelerinden dolayı sonsuz minnet borçluyum.

Tezim için kaynak temininde yardımlarını gördüğüm Doç. Dr. Hatice Pamir, Yrd. Doç. Dr. Mine Temiz, Arş. Gör. Kamilegül Faydalı, Ahmet Acar, Veysel Güdücü, Sibel Vayvalak ve Gülten Madendağ'a teşekkür ederim.

Yer adlarının tespitinde ve çalışmam boyunca desteklerini hep hissettiğim babam Mehmet Ağırtaş ile kardeşlerim ve anneme yürekten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tezimin yazım aşamasındaki yardımlarından dolayı edebiyat öğretmeni Emine Tartıcı'ya teşekkür borçluyum. Tez çalışmamın her aşamasında maddi-manevi destekleri ile hep yanımda olan eşim Ömer Tecimen'e sonsuz teşekkürler.

Bu çalışmanın başlangıcından itibaren yönlendirmeleri ve yapıcı eleştirilerinden dolayı danışman hocam Doç. Dr. Behset Karaca'ya şükranlarımı sunarım.

Ülkü TECİMEN

13. 08. 2013

ÜLKÜ TECİMEN
ANTAKYA AYANI HACI FETHULLAH AĞA VE AİLESİ
ISPARTA 2013

Danışman: Doç. Dr. Behset Karaca

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu 18. yüzyılda merkeziyetçi yönetimden uzaklaşarak yerini yerli ailelerden oluşan ayan sınıfının yönetimine bırakmıştır. Bu sebeple Osmanlı tarihinde “*ayan çağı*” olarak bilinen bu yüzyılda ayanlar devletin taşradaki temsilcisi olmuştur. 18. yüzyılda Antakya’da ayanlık yapmış olan Hacı Fethullah Ağa ise yüzyılın tipik bir ayan örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde, Antakya Halep eyaletine bağlı bir kaza statüsünde olup Fethullah Ağa ve ailesi tarafından yönetilmektedir. Antakya kazasının köklü ailelerinden birine mensub olan Fethullah Ağa’nın babası Kara İbrahim Ağa da esasen bir ayandır. Babasının ölümünden sonra ayanlık nüfuzuna tek başına sahip olan Fethullah Ağa 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Antakya kazasının idaresinde ciddi manada söz sahibi olmuştur. Fethullah Ağa’nın yanı sıra yeğenleri Süleyman Ağa ve İsmail Ağa da devlete hizmet eden taşra ayanları olarak bilinmektedir. 18. yüzyılda Antakya kazasında nam salmış bu ayan ailesinin lideri Fethullah Ağa olmuştur. Aynı yüzyılın sonuna doğru Fethullah Ağa, ailesinin siyasi ve ekonomik nüfuzundan aldığı güçle devlete kafa tutan “*mütegallibe-ayan*” olarak ortaya çıkmıştır. Yeğeni Süleyman Ağa ile birlikte yürüttükleri eşkıyalık faaliyetlerinden dolayı her ikisi de idamla cezalandırılmıştır. Fethullah Ağa’nın ölümünden sonra ailenin son ferdi olan İsmail Ağa oğulları ile birlikte yaklaşık 10 yıl boyunca eşkıyalık faaliyetlerine devam etmiştir. Neticede, 1792 yılında “*İsmail Ağa, avanesi ve evladları*” adına devlet tarafından gönderilen bir emirle söz konusu aile Antakya kazasından sürgün edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Antakya Ayanı, Fethullah Ağa, Kara İbrahim Ağa, Süleyman Ağa, İsmail Ağa, Mütegallibe, İsyen, Sürgün.

ÜLKÜ TECİMEN
HADJI FETHULLAH AGHA - AN ALDERMEN OF ANTIOCH - AND HIS
FAMILY

Danışman: Doç. Dr. Behset Karaca

ABSTRACT

In 18th century, The Ottoman Empire backed away from centralized administration, and instead, switched to alderman class administration which was composed of local families. Therefore, in this century known as “*alderman age*” in Ottoman History, aldermen have become the representatives of the Empire in provinces. Hadji Fethullah Agha, who performed as alderman in Antioch in 18th century, appears as a sample of typical alderman of the century. In this period, Antioch had a kaza status linked to the Aleppo Eyalet, and was governed by Fethullah Agha and his family. As a matter of fact, Kara İbrahim Agha, the father of Fethullah Agha who was belong to one of the well-known families in Antioch kaza was also an alderman. Fethullah Agha, who hold alderman power on his own after his father’s death, had a significant voice in the goverment of Antioch Kaza, beginning from the second half of 18th century. In addition to Fethullah Agha, his nephews Süleyman Agha and İsmail Agha were also known as province aldermen serving for the the Empire. The leader of the alderman family which earned a reputation in Antioch Kaza in 18th century was Fethullah Agha. Late of the same century, using the power taken from the economic and political influence of his family, Fethullah Agha was emerged as “*usurper alderman*” (mütegallibe-âyan) who defied the Empire. Because of brigandage activities performed by him and his nephew Süleyman Agha, both was punished with capital punishment. After Fethullah Agha’s death, last member of the family, İsmail Agha had continued the brigandage activities for aproximately 10 years with his sons. In conclusion, the said family was exiled from Antioch kaza, by an order from Empire to “*İsmail Agha, his cohort and his descendants*” in 1792.

Key Words: Alderman, Fethullah Agha, Kara İbrahim Agha, Süleyman Agha, İsmail Agha, usurper, rebellion, exile.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	İ
ÖZET.....	İİİ
ABSTRACT.....	İV
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR.....	İX

GİRİŞ

1. KONU VE KAYNAKLAR.....	
2. HEDEFLER VE BÖLÜMLER.....	4
3. ANTAKYA ŞEHRİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	6
4. OSMANLI DEVLETİ'NDE AYANLIĞIN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ.....	9

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTAKYA AYANI KARA İBRAHİM AĞA VE DEVLET HİZMETLERİ

1.1. KARA İBRAHİM AĞA'NIN DEVLET HİZMETLERİ.....	17
1.1.1. Kara İbrahim Ağa'nın İdari Alandaki Görevleri.....	18
1.1.1.1. Antakya Voyvodalığı.....	18
1.1.1.2. Vakıf Görevleri.....	27
1.1.2. Kara İbrahim Ağa'nın Askeri Alandaki Görevleri.....	32
1.1.2.1. 1743-1744 Osmanlı-İran Seferi'nde Görevlendirilmesi.....	32
1.1.2.2. Kara İbrahim Ağa'nın Yeniçeri Zabitliği.....	34
1.1.2.3. Antakya Yeniçeri Serdarlığı.....	40
1.2. Kara İbrahim Ağa'nın Katledilmesi.....	46

İKİNCİ BÖLÜM

ANTAKYA AYANI FETHULLAH AĞA VE DEVLET HİZMETLERİ

1.1. FETHULLAH AĞA'NIN İDARİ ALANDAKİ GÖREVLERİ.....	54
1.1.1. Antakya Mültezimliği.....	54
1.1.1 Antakya Voyvodalığı.....	57
1.1.3. Vakıf Görevleri.....	60

1.1.3.1. Cafer Ağa Vakfı'ndaki Görevi.....	60
1.1.3.2. Karamurt Han Vakfı'ndaki Görevi	62
1.2. FETHULLAH AĞA'NIN ASKERİ ALANDAKİ GÖREVLERİ.....	64
1.2.1. Antakya Yeniçeri Zabitliği.....	65
1.2.2. Antakya Yeniçeri Serdarlığı.....	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FETHULLAH AĞA'NIN DEVLETE KARŞI İSYANI VE YEĞENLERİNİN DEVLETLE İLİŞKİLERİ

1.1. FETHULLAH AĞA' NIN İSYANININ SEBEPLERİ	89
1.2. FETHULLAH AĞA HAKKINDAKİ ŞİKAYETLER VE DEVLETİN BU KONUDAKİ TUTUMU	90
1.3. ANTAKYA KAZASI HALKININ FETHULLAH AĞA'YA YÖNELİK ŞİKAYETLERİ.....	95
1.4. FETHULLAH AĞA'NIN İSYANININ GELİŞİMİ.....	99
1.4.1. Fethullah Ağa'nın Karamonlaoğlu İle Mücadelesi	105
1.4.2. Fethullah Ağa'nın Karamonlaoğlu İle Olan Mücadelesinde Kendini Haklı Çıkarma Çabaları	109
1.4.3. Fethullah Ağa Soruşturmasının Sonuçlandırılması.....	111
1.4.4. Fethullah Ağa'nın Öldürülmesi (Cezalandırılması).....	112
1.5. FETHULLAH AĞA'NIN YEĞENLERİNİN DEVLETLE OLAN İLİŞKİLERİ	114
1.5.1. Hacı Süleyman Ağa'nın Devletle Olan İlişkisi	114
1.5.2 Hacı İsmail Ağa'nın Devletle Olan İlişkisi	118

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FETHULLAH AĞA VE AİLESİ İLE YEĞENLERİNİN MUHALLEFATININ ZABTI

1.1. FETHULLAH AĞA'NIN TEREKESİ.....	123
1.1.1. Fethullah Ağa'nın Evinde Bulunan Özel Eşyaları.....	124
1.1.2. Fethullah Ağa'nın Gayri Menkulleri (Taşınmaz Malları).....	129
1.1.3. Fethullah Ağa'nın Çiftlik ve Arazileri	131

1.1.3.1. Fethullah Ağa'nın Sahip Olduğu Arazilerdeki Hayvanları.....	133
1.1.3.2. Fethullah Ağa'nın Sahip Olduğu Hububat Miktarları	135
1.1.4. Fethullah Ağa'nın Alacakları	136
1.1.5. Fethullah Ağa'nın Borçları	137
1.1.6. Fethullah Ağa'nın Eşi Miase Hatun'a Ait Özel Eşyaların Sayımı.....	139
1.2. FETHULLAH AĞA'NIN TEREKEDE BELİRTİLEN MALLARININ MÜSADERE EDİLMESİ	141
1.2.1. Fethullah Ağa'nın Terekesindeki Özel Eşyası ve Değeri	142
1.2.2. Fethullah Ağa'nın Hububat ve Hayvanlarının Satışı ve Değeri.....	148
1.2.3. Fethullah Ağa'nın El Konulan Alacak Miktarı	149
1.2.4. Fethullah Ağa'nın Borçları	151
1.3. FETHULLAH AĞA'NIN YEĞENLERİNİN VE AVANESİNİN MAL TESPİTİ YAPILMASI	152
1.3.1. Süleyman Ağa'nın Terekesi.....	152
1.3.1.1. Süleyman Ağa'nın Özel Eşyaları	152
1.3.1.2. Süleyman Ağa'nın Gayrimenkulleri (Taşınmaz Malları)	154
1.3.1.3. Süleyman Ağa'nın Alacakları	154
1.3.2. İsmail Ağa'nın Terekesi	155
1.3.3. Fethullah Ağa'nın Avanesinin Terekesi.....	157
1.4. FETHULLAH AĞA'NIN AİLESİNİN MALLARININ MÜSADERE EDİLMESİ.....	159
1.4.1. Fethullah Ağa'nın Yeğeni Süleyman Ağa'nın Mallarının Müsaderesi... 159	
1.4.1.1. Süleyman Ağa'nın Terekesindeki Şahsi Eşyaları ve Satış Değeri... 159	
1.4.1.2. Süleyman Ağa'nın Emlakı, Borç ve Alacakları..... 162	
1.4.2. Fethullah Ağa'nın Yeğeni İsmail Ağa'nın Mallarının Müsaderesi Edilmesi	163
1.5. FETHULLAH AĞA'NIN MUHALLEFATININ ZABTININ SONUÇLANDIRILMASI	165
SONUÇ	171
KAYNAKÇA	176

EKLER	182
ÖZGEÇMİŞ	187

KISALTMALAR

A.g.d.t.	: Adı geçen doktora tezi
A.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.m.	: Adı geçen makale
A.Ş.S.	: Antakya Şeri'yye Sicili
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
A.Ü.D.T.C.F.D	: Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi
B.O.A	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bk.	: Bakınız
BŞM.	: Başmuhasebe
C	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
H.	: Hicri
HH	: Hatt-ı Hümâyun
Haz.	: Hazırlayan
M.	: Miladi
M.Ö.	: Milattan önce
MHF	: Muhallefât
Nr.	: Numara
OTAM	: Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
S	: Sayı
s.	: Sayfa
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

1. KONU VE KAYNAKLAR

18. yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde bulunan kaza idareleri yerli ayan ailelerin elindeydi. Bu ayan aileler belirli bir nüfuza ulaştıktan sonra mütegalibe hareketleri göstermeye başlamışlardı. Batılı seyyah Tavernier ve A. Faik Türkmen'in eserlerinde de bu dönemde Antakya kazasında eşkıyalık faaliyetlerinin yoğunlukta olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda, tezimizin konusu; Tavernier ve Faik Türkmen'in ifadelerinde de yer aldığı gibi Antakya'nın eşkıyalığa tebdil eden ayanlık sürecinin bir kesitinin ortaya konulması şeklinde belirlenmiştir. Bu manada, Antakya kazasının 18. yüzyıl içerisindeki toplumsal yapısının irdelenip, eşkıyalık faaliyetlerinin sebeplerini ve özellikle ayanlıktan eşkıyalığa dönüşen bir sınıfın Antakya'da ne kadar etkili olduğunu ve ne tür eşkıyalık hareketlerinin hüküm sürdüğünü arşiv belgeleri ışığında analiz etmek seçmiş olduğumuz konunun özünü oluşturmaktadır.

Esasen tarihin hemen her devrinde önemli bir kent statüsü gösteren Antakya'nın, 18. yüzyıldaki sosyo-ekonomik durumuna dair yapılmış akademik çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalardan biri Doğan Gün'ün "*18. Yüzyılda Antakya'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1708-1777)*" adlı eseridir. Bu çalışmasında Gün, Antakya'nın 18. yüzyıldaki sosyal ve ekonomik düzenine dair değerli bilgiler vermiştir. Aynı şekilde Abdülkadir Gül de, "*Antakya Kazasının Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1709-1806)*" konulu çalışmasıyla Antakya'nın bu yüzyıldaki konumunu ortaya koymuştur. Ancak Antakya'nın genel olarak sosyo-ekonomik yapısının tahlil edildiği bu değerli çalışmalar dışında bu yüzyılda Antakya'ya ve özellikle de bölgede nüfuz kazanan ayanlara yönelik yapılmış herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Antakya'nın sosyal ve ekonomik yapısının bir sonucu olarak ortaya çıkan ve hatta bu yapıyı şekillendiren ayanların kimler olduğundan ve faaliyetlerinden hareketle Antakya'nın bu yüzyılının farklı bir boyutunu aydınlatmanın mümkün olacağı kanaatindeyiz.

Yapılan arşiv araştırmaları neticesinde 18. yüzyıl Antakya ayanı "*Hacı Fethullah Ağa*" isminden yola çıkarak başladığımız çalışmamızda; Fethullah Ağa'nın

babası Kara İbrahim Ağa ve yeğenleri Hacı Süleyman ile Hacı İsmail Ağa'nın da kendisi gibi ayanlık görevinde buldukları tespit edilmiştir. Kara İbrahim Ağa, 18. yüzyılın ilk yarısından itibaren önemli bir ayan olarak devlete uzun yıllar hizmet etmiştir. Kara İbrahim Ağa'nın ölümünden sonra oğlu Hacı Fethullah Ağa, yeğenleri Hacı Süleyman ve Hacı İsmail Ağa ile birlikte yaklaşık 20 yıl kadar ayanlık görevini yürütmüştür. Fethullah Ağa'nın önemli bir ferdi olduğu bu ayan ailesi, 18. yüzyılda Antakya kaza idaresinde büyük ölçüde söz sahibi olmuştur. 18. yüzyıldaki ayanların faaliyetleri açısından değerlendirme yaptığımızda; Fethullah Ağa bu ayan ailesinin önde gelen ismi olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Fethullah Ağa'nın diğer ayanlara nisbetle bölgede uzun süre ayanlık yapması, isyanının tesirlerinin bölgede daha etkin hissedilmesi ve babasının da “*eşkiya-ayan*” olması dolayısıyla kendisine intikal eden eşkiyalık geleneğini devam ettirmekteki gayreti oldukça dikkat çekicidir. Bu sebeple Fethullah Ağa ve ailesi adına yapmış olduğumuz araştırmalarda konuya dair yazılanların çok sınırlı olduğu görülmüştür. Bu sınırlı bilgilerden hareketle Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde (B.O.A), Antakya Ayanı Hacı Fethullah Ağa ve ailesi ile ilgili çok sayıda kaydın varlığı tespit edilmiştir. Bu kayıtların çoğu Hacı Fethullah Ağa'nın ayanlık dönemini kapsamaktadır. Bunun dışındaki kayıtlarda ise Fethullah Ağa'nın devlete karşı isyan edişi, yolsuzlukları, mütegalibe hareketleri ve isyan eden aşiretlerle işbirliğine girmesi gibi dikkate değer noktalar tespit edilmiştir. Bununla birlikte, Fethullah Ağa'nın babası ve yeğenleri ile ilgili arşiv kayıtları da mevcuttur. Ancak, elde ettiğimiz belge ve bilgilerin büyük kısmının Hacı Fethullah Ağa'ya ait olması sebebiyle yapılan bu araştırma neticesinde çalışma konusu “*Antakya Ayanı Hacı Fethullah Ağa ve Ailesi*” başlığıyla belirlenmiştir.

Belirlenmiş olan söz konusu başlık baz alınarak yapılan araştırmada; 3,6,7,8,9,10 numaralı Antakya şerhiye sicilleri detaylı bir şekilde incelenerek Fethullah Ağa'nın ve ailesinin yaptığı devlet hizmetleri ile ilgili kayıtlar ayrıntılı bir biçimde taranmıştır. Antakya şerhiye sicilleri doğrultusunda voyvodalık görevlerinden yeniçeri serdarlığı görevlerine kadar Fethullah Ağa'nın devlet görevleri ile ilgili geniş bilgiler verilmiştir. Bununla birlikte, Fethullah Ağa'nın babası Kara İbrahim Ağa'dan da “... *Antakya a'yânından iken...*” şeklinde ifadelerle bahsedilmiştir. Yine Kara İbrahim Ağa'nın devlet görevlerinin anlatılmış olduğu sicillerde nasıl katledildiği de uzun uzadıya anlatılmıştır. Bu kısımda özellikle, Kara İbrahim Ağa'nın eski voyvoda

Şerefeddin Ağa ve adamları tarafından öldürülmüş olduğu da vurgulanmaktadır. Bu bilgi, ayanların rekabetinden kaynaklanan düşmanlıkları açıkça ortaya koyması açısından oldukça önemlidir.

4 nolu Halep Ahkam Defteri'nde ise, Hacı Fethullah Ağa ile ilgili çok sayıda şikayet kaydı yer almaktadır. Fethullah Ağa'nın devlete karşı isyan edişi ve aşiretlerle işbirliğinden bahsedilmiştir. Fethullah Ağa'nın söz konusu isyan sürecinde kaza merkezi ve civarında yağmadan katle varan suçları tespit edilerek bu defterlere kaydedilmiştir. Bundan başka, Fethullah Ağa'nın mültezimlik görevi gereği iltizam yetkisinde olan bazı köylerin gelirlerini zimmetine geçirdiği yine 4 nolu Halep Ahkam Defteri'nde yer almaktadır. Ahkam defterinde son olarak Fethullah Ağa'nın Karamurt Han Vakfı asıl mütevellisi sıfatıyla yolsuzluklara karıştığı ve bundan dolayı Antakya halkının ferdi ve toplu şikayetlerinin bulunduğu çok sayıda kayıt bulunmaktadır. Bu şikayetlerin neticesinde Fethullah Ağa'ya verilen kalabend cezaları ve nihayetinde idamla cezalandırıldığını bildiren kayıtlar da bahsettiğimiz Ahkam defterinde mevcuttur. Ayrıca, bu defterde Fethullah Ağa'nın yeğeni Hacı Süleyman Ağa'nın da kendisi ile birlikte işlediği suçlardan ve bu sebeple cezalandırıldığından da bahsedilmiştir.

Tez dönemini kapsayan diğer arşiv kaynağı olan 182 ve 183 nolu mühimme defterlerinde ise, Hacı Fethullah Ağa ile ilgili şikayetlerden bahsedilerek Fethullah Ağa'nın ölümünden sonra mallarının müsadere edildiği anlatılmıştır. Yine aynı defterlerde, bu duruma itiraz eden yeğeni Hacı İsmail Ağa'nın da amcası Fethullah Ağa'dan sonra devam ettirdiği eşkıyalık süreciyle ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bununla birlikte, Hacı Fethullah Ağa ve yeğenlerinin terekeleri ile ilgili kayda değer bilgiler de mevcuttur. 182 ve 183 nolu mühimme defterleri Fethullah Ağa ve yeğenlerinin akibeti ile ilgili önemli bilgiler içermektedir.

Bundan başka, incelediğimiz arşiv belgeleri arasında Hatt-ı Hümayunlar ve Cevdet tasnifleri yer almaktadır. Cevdet tasnifi Dahiliye, Maliye, Evkaf, Belediye, Adliye gibi isimlerle farklı bilgiler içermektedir. Cevdet tasniflerinde genellikle Fethullah Ağa'nın zimmetine geçirdiği mallar ve devlet görevini kötüye kullanması ile ilgili birçok bilgi mevcuttur. Ayrıca, Fethullah Ağa hakkında devlete ulaşan şikayetlerden dolayı yapılan soruşturmalar ve neticeleri de yer almaktadır. Son olarak

Fethullah Ağa ve yeğenlerinin aldığı kalabend ve idam gibi cezalar da Cevdet tasnifinde ulaştığımız önemli bilgiler arasındadır.

Başmuhallefat halifeliğine bağlı “*Bab-ı Defteri Başmuhasebe*” olarak adlandırılan tasniflerde ise Fethullah Ağa’nın ve ailesinin mal varlığının tespit edilmesi ve bu malların müsadere edilmesi detaylarıyla kayıtlı bulunmaktadır. Fethullah Ağa’nın muhallefat defteri ve müsadere edilen mallarının değerleri ayrıntılı bir biçimde verilmektedir.

2. HEDEFLER VE BÖLÜMLER

Tasnif edip değerlendirmiş olduğumuz arşiv bilgileri doğrultusunda, öncelikle Osmanlı Devleti’nde 18. yüzyıl süresince damgasını vurmuş olan “*ayanlık devri*” nin, Antakya kazasında da ne kadar etkili olduğunu ortaya koymayı hedeflemekteyiz. Osmanlı döneminde Antakya ile ilgili yapılan bilimsel araştırmalar incelendiğinde Antakya kazası ayanlarıyla ilgili bir çalışmanın mevcut olmadığı görülmektedir. Bu eksikliğin giderilmesi adına Antakya’da Osmanlı Devleti’nin ayanı olarak görev yapmış olan Fethullah Ağa ve ailesinin tanıtılmasının dönemi aydınlatmak açısından faydalı olacağı düşünülmektedir. Osmanlı Devleti’nin resmi ayanlarını konu alan bu çalışma ile 18. yüzyıl Antakya kazasındaki siyasi hayatın bilinmeyen tarihsel boyutu da arşiv belgeleri ışığında değerlendirilmiş olacaktır.

Bu çalışma ile “*Antakya Ayanı Hacı Fethullah Ağa ve Ailesi*” başlığından yola çıkarak söz konusu ayan ailesinin Antakya kazasındaki faaliyetlerini ortaya koymak esas amacımızdır. Bu sebeple, yaklaşık 17 yıl devlet hizmetinde bulunarak mensubu olduğu ailenin en nüfuzlu ayanı olan Fethullah Ağa’nın hayatını ve babası ile yeğenlerinin hayatlarına dair bilgileri arşiv belgeleri ışığında ortaya koymak hedeflenmiştir. Çalışmamızın giriş bölümünde verilen genel bilgilerden sonra dört ana bölüm oluşturulmuştur. Birinci bölümde, Antakya ayanı Kara İbrahim Ağa’nın devlet hizmetlerine yer verilmiştir. Fethullah Ağa’nın babası olan Kara İbrahim Ağa’nın da kazanın eski ayanlarından olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Kara İbrahim Ağa’nın devlet nezdinde ayan olarak tanınması yaklaşık 24 yıllık bir süreci kapsamaktadır. Bu süreçte Antakya ayanı Kara İbrahim Ağa çok çeşitli devlet hizmetlerinde bulunmuştur. Bu hizmetler en genel şekliyle voyvodalık, vakıf mütevelliliği ve askeri hizmetler şeklinde adlandırılmıştır. Kara İbrahim Ağa’nın devletin resmi ayanı namıyla yapmış olduğu

askeri hizmetler “*yeniçeri zabıtlığı*” ve “*yeniçeri serdarlığı*” başlıkları ile iki alt bölümde incelenmiştir. Burada “*yeniçeri zabıtlığı*” ve “*yeniçeri serdarlığı*” görevlerinin çoğu bilimsel çalışmada aynı anlamda ve birbirinin yerine kullanılmış olduğunu ifade etmenin gerekli olduğu kanaatindeyiz. Bu kavramların çalışmamızda ayrı başlıklar altında incelenmiş olmasının sebebi ise tamamen arşiv belgeleriyle alakalıdır. Arşiv kayıtlarında yeniçeri zabiti daha alt bir makamı simgelerken, yeniçeri serdarının tüm zabıtların ve kazanın amiri olduğu vurgulanmıştır. Dolayısıyla vesikalarda geçen zabıt ve serdar kavramlarının görev ve sorumluluklarında kısmen bir ortaklık söz konusu olsa da hiyerarşi açısından yeniçeri serdarının, yeniçeri zabıtının üstünde yetkilere sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Antakya ayanı Hacı Fethullah Ağa hakkında bilgi verilerek yapmış olduğu devlet hizmetleri anlatılmıştır. Fethullah Ağa, babasından kendisine miras olarak kalan siyasi nüfuzunu gittikçe arttırarak devlet nezdinde uzun yıllar sadakatla hizmet eden bir ayan olarak tanınmıştır. Bu hizmetler en genel şekliyle mültezimlik, vakıf mütevelliliği ve askeri hizmetler şeklinde adlandırılmıştır. Fethullah Ağa'nın yapmış olduğu askeri hizmetler ise babası Kara İbrahim Ağa'nın da kendisinden önce icra etmiş olduğu gibi “*yeniçeri zabıtlığı*” ve “*yeniçeri serdarlığı*” başlıklarıyla bu bölümde incelenmiştir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde, öncelikle Fethullah Ağa'nın devlete karşı isyanına ve sonrasında yeğenleri Hacı Süleyman ve Hacı İsmail Ağa'nın devlet hizmetlerine yer verilmiştir. Bununla birlikte, Fethullah Ağa'nın devlete karşı olan bu isyanının gelişim süreci ve bastırılması da detaylı bir biçimde incelenmiştir. Fethullah Ağa'nın Antakya kazasındaki mütegalibe hareketlerinden dolayı hakkındaki toplu ve ferdi şikayetlerin geniş bir biçimde yer aldığı üçüncü bölüm Fethullah Ağa'nın cezalandırılması ile devam etmektedir. Hacı Fethullah Ağa defalarca suçlu bulunarak kalabend cezası almışsa da her seferinde affedilerek kendisini aklamayı başarmıştır. Ancak, Antakya kazası ahalilerinin toplu şikayette buldukları arzuhal sebebiyle yeniden yapılan soruşturma neticesinde suçu sabit bulunarak idam cezasına çarptırılmıştır. Yeğeni Hacı Süleyman Ağa da amcası Fethullah Ağa ile müşterek suçlar işlemesi sebebiyle aynı akibete uğramış ve Fethullah Ağa İstanbul'da, Süleyman Ağa ise Antakya'da idam cezasına çarptırılmışlardır.

Fethullah Ağa'nın ve ailesinin mallarının müsaderesi ise dördüncü bölümde ayrıntılarıyla verilmiştir. Bu kısımda, Fethullah Ağa'nın idamından hemen sonra mal tespitinin kaydedildiği eşya defteri de incelenmiştir. Sonrasında, Fethullah Ağa'nın devlete ve şahıslara olan borçları listelenmek suretiyle gösterilmiştir. Ayrıca dördüncü bölümde, Fethullah Ağa ve ailesinin muhallefati ayrıntılı bir biçimde incelenmiş olup Fethullah Ağa'nın tüm mal varlığı ortaya konulmuştur. Dördüncü bölümde son olarak Fethullah Ağa'nın muhallefatiyle ilgili olup muhallefati defteri dışında bulunan bazı alacak-verecek kayıtları yer almıştır. Bu kayıtlar Fethullah Ağa'nın ekonomik ve siyasi manada ne kadar nüfuz sahibi olduğunu göstermesi açısından oldukça değerlidir. Özellikle Fethullah Ağa'nın uluslararası düzeyde alacak-verecek davasının olması dikkat çekici bulunmuştur.

3. ANTAKYA ŞEHRİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Osmanlı arşiv belgelerinde “*Antakiyye*” veya “*Antakya*”¹ şeklinde geçen şehir İslam öncesi dönemde “*Antiochia*” ismiyle anılmaktadır². M.Ö. 64'lere kadar Seleukoslar tarafından idare edilen Antakya şehrinin kuruluşu M.Ö. 300'lere kadar uzanmaktadır³. Seleukoslardan sonra uzun bir süre Roma hakimiyetinde kalan Antakya, mimari yapısının güzelliğinden dolayı “*doğunun kraliçesi*” olarak anılmıştır⁴.

Yüzyıllarca Roma hâkimiyetinde kalan Antakya, sürekli istilalara maruz kalmış olup, 628 yılında Bizans hâkimiyetine girmiştir⁵. Bizans hâkimiyetinde bir süre kaldıktan sonra Arap hâkimiyetine giren ve 968'lere kadar Araplar tarafından yönetilen şehir bu tarihten itibaren yeniden Bizans'ın eline geçmiştir⁶.

Yüzyıla yakın Bizans hâkimiyetinde kalan şehir, Hristiyanlar için çok kutsal bir yerdi. Bunun en önemli sebebi Kudüs'e yakın ve köklü bir yerleşim merkezi olmasından kaynaklanmaktaydı. Çünkü Anadolu ve Yunanistan'a uzanan yolların kavşak noktasında bulunan Antakya, Hristiyanlığı yaymak amacıyla Kudüs'ten gelen misyoner temsilcilerin toplandıkları merkez konumundaydı. Hristiyanlığın merkezi

---

¹ B.O.A. D.BŞM. MHF. Nr. 69/59.

² Halil Sahillioğlu, “*Antakya*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 3, İstanbul 1991, s. 228.

³ Ataman Demir, *Çağlar İçinde Antakya*, Akbank Kültür ve Sanat Yayınları, İstanbul 1996, s. 24.

⁴ Demir, *a.g.e.*, s. 36.

⁵ Demir, *a.g.e.*, s. 54.

⁶ Demir, *a.g.e.*, s. 57.

sayılan Antakya 4. yüzyılda metropolitlik ve 5. yüzyılda ise patriklik merkezi haline gelmiştir⁷.

Hristiyanlar için bu denli büyük bir öneme sahip olan Antakya, Malazgirt zaferi sonrasında Selçuklular vasıtasıyla ilk defa Türklerin hakimiyetine girmiştir. Ancak Haçlılar, Selçuklu Sultanı Melikşah'ın ölümünü fırsat bilerek 1096'da Anadolu'ya saldırıda bulunmuşlardır⁸. 1097'ye kadar Anadolu'ya düzenli olarak saldıran Haçlı kuvvetleri, bu tarihte ilk düzenli orduları ile harekete geçmişlerdir. İstanbul'dan girerek, Maraş ve Amanos geçidi ile Antakya'ya varmayı amaçlayan Haçlı birlikleri aynı yılın Ekim ayında Bakras Kalesi'ne ulaşmayı başarmışlardır⁹.

Haçlı birliklerinin bu ilk düzenli akını 1098'e kadar kuşatmalarla devam etmiştir. 3 Haziran'da ise kuşatmayı kaldıran Haçlı birlikleri şehri tamamen ele geçirebilmiştir¹⁰.

Bu tarihten itibaren toplam 18 Haçlı prensinin yönettiği Antakya şehri, 1268 yılına kadar Haçlıların idaresinde kalmıştır¹¹. 1268'de Memlük Sultanı Baybars tarafından kuşatılan Antakya bir süre sonra Memlüklü hâkimiyetine girmiştir¹².

Antakya şehrindeki Memlük hâkimiyeti Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferine kadar devam etmiştir. Yavuz Sultan Selim esasen Memlük meselesini kesin bir sonuca bağlamak istiyordu. Çünkü daha önce Hicaz'daki kutsal şehirleri tehdit eden Portekiz tehlikesine karşı Memlüklere yardımda dahi bulunmuşlardı. Ancak, Memlüklerin bu yardıma rağmen Portekiz'e üstünlük sağlayamaması, Osmanlı Devleti'nin Kızıldenizde emniyeti sağlamak adına Mısır'ı almasını zorunlu kılmıştı¹³. Ayrıca, Halep halkının Yavuz Sultan Selim'e gönderdiği mektup ta Memlük ordusunun kendilerine yaptıkları zulümlerden bahsederek yardım talebinde bulunması da Mısır Seferine zemin hazırlamıştı¹⁴. Bu sebeplerle 1516 yılında Memlükler üzerine sefere çıkan Yavuz Sultan Selim kısa sürede Memlük ordusunu mağlub ederek Halep halkının memnuniyetini kazanmıştı. Şehrin ele geçirilmesinden hemen sonra Halep eyaletinin idaresi de Karaca

---

⁷ Sahillioğlu, a.g.m., s. 229.

⁸ Gürhan Bahadır, *Antakya Haçlı Prensiği (1098-1112)*, Pegem Yayınları, Antakya 2011, s. 17.

⁹ Bahadır, a.g.e., s. 22-23.

¹⁰ Bahadır, a.g.e., s. 38.

¹¹ Demir, a.g.e., s. 75.

¹² Demir, a.g.e., s. 79.

¹³ Enver Çakar, *XVI. Yüzyılda Halep Sancağı (1516-1566)*, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Elazığ 2003, s. 15-16.

¹⁴ Kazım Yaşar Koprman, "Osmanlı Memlük Münasebetleri", *Türkler*, C. 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 483.

Paşa'ya verilmiştir¹⁵. Halep'in alınmasından 1522'ye kadar müstakil bir sancak konumunda olan Antakya, 1523'ten itibaren Halep'e bağlı bir sancak olarak idari taksimatta yer almıştır¹⁶. Ancak bir süre sonra, sancak¹⁷ statüsünden kaza merkezi statüsüne geçerek yine Halep eyaletine bağlı olarak idare edilmiştir¹⁸.

Antakya'nın Halep'e bağlı olarak idare edildiği dönemde Halep şehri, 1534 yılından itibaren valisi İstanbul tarafından atanan ve idarecilerinin İstanbul'a karşı yükümlü olduğu büyük ve önemli bir kenttir¹⁹. 17. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı idaresindeki önemini korumaya devam eden Halep şehri, yüzyılın sonuna doğru beş sancaktan oluşan (Paşa Sancağı, Ma'arra, Balis, Uzeyr, Kilis) bir eyalet olarak anılmaktadır. Halep şehrinin 18. yüzyıldaki konumunu ise Halep'te bulunan İngiliz seyyah Alexander Russel'in "*Suriye'nin hâlihazırdaki metropolü olan Halep, Osmanlı idaresindeki yerlerden üçüncü önemli kenttir. Havasının sıhate uygunluğu, binalarının zarafeti ve sağlamlığı yönünden Konstantinopolis ve Kahire'den de üstündür*"²⁰ şeklindeki ifadeleriyle açıklamak kentin önemini bir kere daha ortaya koymak adına yerinde olacaktır.

Osmanlı yönetiminde böylesine önemli bir kent olan Halep idaresindeki Antakya (sancak-kaza) ise hac kervanlarının geçtiği bir merkez olarak ayrı bir öneme sahiptir. Süraya Faroqhi: "*Şam'dan ise kuzey Suriye'den geçip dağlarla Akdeniz arasındaki dar bir geçit aracılığıyla Anadolu'ya giren uzun fakat elverişli bir kervan yoluyla İstanbul'a ulaşılıyordu*" şeklindeki ifadeleriyle Antakya'dan geçen hac yoluna işaret etmektedir²¹.

18. yüzyılın ilk yarısında Halep ve Antakya'yı ziyaret eden İngiliz Seyyah Pococke ise Antakya'nın tarih boyunca çok sık depremler yaşadığını buna rağmen sağlam surlara sahip, güçlü bir kalesi olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Antik çağdaki Antakya sınırlarının değişmediğini de dile getirmektedir²². 18. yüzyılın ikinci yarısında Antakya'yı ziyaret eden bir diğer seyyah Abraham Parsons, Antakya'nın yerli ipek

¹⁵ Yavuz Ercan, "Yavuz Sultan Selim Dönemi", *Türkler*, C. 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 434.

¹⁶ Çakar, *a.g.e.*, s. 17.

¹⁷ 17. yüzyıldan itibaren Antakya Halep eyaletine bağlı sancaklar arasında bulunmamaktadır. Orhan Kılıç, "XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin Eyalet ve Sancak Teşkilatlanması", *Türkler*, C. 17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 94. Dolayısıyla bu tarihten itibaren kaza statüsünde anılmaktadır.

¹⁸ Rifat Özdemir, "Osmanlı Döneminde Antakya'nın Fiziki ve Demografik Yapısı (1709-1860)", *Belleten*, C.LVIII, S. 221, TTK Basımevi, Ankara 1994, s. 120.

¹⁹ Edhem Eldem, Daniel Goffman, Bruce Masters, *Doğu ile Batı Arasında Osmalı Kenti Halep-İzmir-İstanbul*, (Çev. Sermet Yalçın), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, s. 25.

²⁰ Eldem ve diğerleri, *a.g.e.*, s. 19.

²¹ Süraya Faroqhi, *Hacılar ve Sultanlar (1517-1638)*, (Çev. Gül Çağalı Güven), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995, s. 34.

²² Richard Pococke, *A Description of the East and Some Other Countries*, London, Tarihsiz, s. 169-170.

üretimi için elverişli toprakları olduğundan söz ederken²³; yine aynı yüzyıl seyyahlarından François Volney, Parsons'ın ifadelerini destekler mahiyette Antakya topraklarının çok verimli olduğundan bahsetmektedir²⁴.

18. yüzyıl Antakya'sından genellikle övgüyle bahseden bu seyyahların aksine Avrupalı seyyah Tavernier aşağıdaki ifadeleriyle farklı bir noktaya değinmektedir: *“Dağdan inince güneydoğuda bir tepenin üstüne kurulmuş Antakya görünüyor. Eskiden bu kentten geçen yol kullanılmaktaydı. Ama birkaç yıldır kentteki yeniçeriler her geçenden bir kuruş almaya başlayınca bu yol terkedildi. O günden bu yana Antakya'nın dünyada adı işitilmez oldu”*²⁵. Tavernier'in ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, 18. yüzyıl Antakya'sında eşkıyalık ve mütegalibelik olayları yoğun olarak görülmektedir.

18. yüzyılda Antakya kazasının idaresinin hükümet memurları tarafından yapıldığını anlatan A. Faik Türkmen de yine aynı yüzyıl için zulüm ve haksızlıklarla dolu bir şehri tasvir etmektedir. Türkmen'in bu konudaki görüşü de Tavernier'in Antakya ile ilgili yazdıklarını destekler mahiyettedir. Bunu, Türkmen'in eserinde yer alan *“...Hulasa Hatay ili yine adil bir idareye kavuşamadı. Bir taraftan Hatay şehirleri böyle zalim ellerde idare edilirken öbür taraftan da dağ mıntıklarında zaman zaman eşkıyalar zuhur ederek yolları kapatıyor ve kervanları soyuyordu”*²⁶ şeklindeki ifadelerinden anlamaktayız.

4. OSMANLI DEVLETİ'NDE AYANLIĞIN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Klasik dönemde kul ve tımar sisteminin Osmanlı Devleti yönetiminde ayrı bir yeri vardır. Bu iki sistem sayesinde devlet askeri düzenden vergi toplama düzenine kadar bütün siyasi ve sosyal ihtiyaçlara cevap verebilmiştir²⁷. Zemininde devşirme sistemini barındıran kul sistemi, Osmanlı saray yapısının temel örgütü konumunda olup hem askeri hem idari makamların çeşitli kademelerinde uygulanmıştır. Padişah adına esir pazarlarından satın alınan esirler ve devşirmelerle birlikte 16. yüzyılın sonlarına doğru sayısı gittikçe artmakta olan bu kullar²⁸, seçilerek Enderun'da belirli bir eğitime

²³ Demir, a.g.e., s. 133.

²⁴ Demir, a.g.e., s. 134-135.

²⁵ Jean-Baptiste Tavernier, *Tavernier Seyahatnamesi*, (Çev. Teoman Tunçdoğan), Kitap Yayınevi, İstanbul 2006, s. 167.

²⁶ A.Faik Türkmen, *Mufassal Hatay Tarihi*, C.3, Reklam Basımevi, İstanbul 1937, s. 563. Yazar'ın burada Hatay ismiyle kastettiği yer Antakya şehridir.

²⁷ Halil İncalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2003, s. 52.

²⁸ İncalcık, a.g.e., s. 83-84.

tabi tutulmuşlar, sonrasında ise elemenden geçirilerek padişahın özel ve resmi anlamda hizmetlerine hazır hale getirilen idareciler olarak yetiştirilmişlerdir²⁹.

Osmanlı Devlet yönetimi açısından, kul sistemi kadar önemli olan tımar sistemi ise en genel anlamıyla asker ve idarecilere geçimlerini sağlamak amacıyla verilen vergi kaynaklarından ibaret olmuştur. Belirli kimselere, belli bölgelerdeki hizmetleri karşılığında devlet adına vergi tahsil yetkisi verilmiş, bu sayede devlet, merkez hazineden bir ödeme yapmadan halkına hizmet götürebilmiştir. Buna mukabil yetkili memurlar aracılığıyla devletin merkezi otoritesi memleketin en ücra köşelerine kadar ulaştırılmıştır. Dolayısıyla, Osmanlı tımarı devletin askeri ve siyasi gücüyle ilgili olduğu kadar sosyal ve ekonomik gelişmeleri de ilgilendiren köklü bir sistem olarak ortaya çıkmıştır³⁰.

Bahsettiğimiz bu iki sistem sayesinde Osmanlı Devleti, toplumsal sorunlarını çözümlenmiş ve merkezi yönetim rejimini istikrarlı bir şekilde sürdürebilmiştir³¹. Osmanlı Devleti, tımar ve kul sisteminin yanında kardeş katli, narh sistemi, ekonomik politikası ve zihniyeti, aşiretlerin bölünerek yerleştirilmesi, toprakların belli büyüklükte olması, müsadere, servet dağılımındaki oranın düşük olması gibi uygulamalarıyla merkezi bir devlet haline gelmiştir³². İlk defa devlete merkezi bir statü kazandıran ise Fatih Sultan Mehmed olmuştur³³.

Ancak, Osmanlı Devleti'nin bu merkezîyetçi yapısı, 17. yüzyıla doğru gittikçe önemini kaybederek yerini ayan-derebeylik düzenine bırakmaya başlamıştır. Fakat hiç şüphesiz bu düzenin kurulması, belli bir ekonomik ve sosyal değişimin sonucunda meydana gelmiştir³⁴. 17. yüzyıla doğru bozulmaya başlayan tımar sistemi, Osmanlı Devleti'ni hem ekonomik hem de sosyal anlamda karışıklığa sürüklemiştir³⁵. Bu sistemin bozulması özellikle eyaletlerden elde edilen asker sayısını son derece olumsuz etkilemiş ve bu durum ülke içerisinde ciddi bir asayiş probleminin ortaya çıkmasına

---

²⁹ İnalçık, *a.g.e.*, s. 86.

³⁰ Ömer Lütfi Barkan, "Tımar", *İslam Ansiklopedisi*, M. E.B. Yayınları, Cilt XII, s. 286.

³¹ İnalçık, *a.g.e.*, s. 25.

³² Bk. Behset Karaca, "Osmanlı Devleti'nde Konar-Göçer Zümrelerin (Yörükler) Safevi Devletiyle İlişkileri", *Araştırmalar*, Yıl 7, Sayı 14, Isparta 2005, s. 17-36.

³³ Bk. Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye*, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s. 109-128.

³⁴ Mustafa Akdağ, Osmanlı Tarihinde Ayanlık Düzen Devri (1730-1839), *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XII, S. 23, Ankara 1975, s. 51.

³⁵ Yusuf Halaçoğlu, *16-17. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, TTK Yayınları, Ankara 1998, s. 99.

sebepe olmuştur³⁶. 1683 Viyana mağlubiyeti ve 1699 Karlofça Antlaşması ile büyük ölçüde toprak kaybının yaşanması, Osmanlı Devleti'nin merkezi otoritesinin sarsıldığını açıkça ortaya koymuştur. Kaybedilen savaşlar neticesinde hazinenin darlığa düşmesi kaçınılmazken merkezi otoritenin zayıflaması suretiyle devlet kendi topraklarının kontrolünü de kaybetmeye başlamıştır. Bu karışıklıkların giderek arttığı 18. yüzyıla doğru, en alt kademededen en üst kademeye kadar devlet idaresindeki yöneticiler için rüşvetin ve yolsuzluğun yaygınlaştığı yeni bir döneme girilmiştir³⁷.

Bu dönem içerisinde uzun süren savaşlar sebebiyle devlet, Anadolu'daki karışıklıklara müdahale edemeyerek özellikle asayişin sağlanması konusunda çaresiz kalmıştır. Bu çaresizlik Osmanlı Devleti'ni ayan olarak nitelenen ilerigelen yerli ailelerden yardım istemeye itmiştir. Nitekim bu karışıklıktan faydalanan ayanlar çiftlikler satın almak yoluyla tımar ve zeametleri usulsüz bir şekilde ele geçirmişler ve bunun sonucunda sancakbeyi ve beylerbeyi gibi '*levant*' adı verilen başıboş askeri topluluklara sahip olmuşlardı. İşte devlet, bu sıkıntılı döneminde ayanlardan özellikle askeri anlamda yardım talebinde bulunmuş ve bu durum ayanların devlet karşısında prestij kazanmasına sebep olmuştur³⁸.

Bilindiği gibi, Osmanlı klasik döneminde Anadolu'nun her tarafından çeşitli meslek gruplarına ait insanlar, geniş bir iş sahası olarak gördükleri Osmanlı askeri teşkilatına girebilmek için rekabet halindeydiler³⁹. Ancak tımar sisteminin bozulması ve uzun süren savaşların mağlubiyetle sonuçlanması devletin ekonomik gücünü ciddi anlamda sarstığı için devletin askeri teşkilatında yer almaya talip olan Anadolu halkı bu durumdan olumsuz etkilenmişti. Bunun doğal sonucu olarak da halk arasında maddi anlamda güçlenen ayanların maiyeti olma fikri önem kazanmıştır. Bu karışık dönem içerisinde asayiş ve toplumsal düzen hızlı bir şekilde sağlanamadığından "*levantlik*" meselesi ortaya çıkmış ve uzun bir süre varlığından söz ettirmiştir⁴⁰.

1730 Patrona Halil İsyanı ile son bulan dönem, Osmanlı toplumunu büyük sıkıntılara sevk etmiştir. Özellikle saray mensuplarının yaşadıkları lüks hayat, halk

³⁶ Necdet Sakaoğlu, *Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı*, Yurt Yayınları, Ankara 1984, s. 28.

³⁷ Yücel Özkaya, *18. Yüzyılda Osmanlı Toplumı*, İstanbul 2010, s. 22.

³⁸ Yücel Özkaya, "18. Yüzyılın İlk Yarısında Yerli Ailelerin Ayanlıkları Ele Geçirileri ve Büyük Hanedanlıkların Kuruluşu", *Bellekten*, C.XLII, S. 168, TTK Yayınları, Ankara 1978, s. 667.

³⁹ Mustafa Akdağ, "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti", *Bellekten*, C. XIV, S. 55, TTK Yayınları, Ankara 1950, s. 326-327.

⁴⁰ Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Leventler*, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları, İstanbul 1965, s. 113.

nezdinde ciddi bir zaaf olarak görülmüştür⁴¹. Lale Devri olarak adlandırılan bu sefahat döneminin hemen arkasından I. Mahmud (1730-1756) tahta geçmiştir. Ancak bu dönemde de devlet, uzun süren Osmanlı-İran savaşları yüzünden güç kaybetmeye devam etmiştir⁴². Dolayısıyla bu savaşlar sürekli olarak devlet yönetimini olumsuz etkilemiş ve bundan böyle yerel güç olarak adlandırılan ayanlar, ekonomik ve askeri alanda devlete alternatif güç oluşturmuşlardır. Öyle ki, devlet bu ayan ailelerinin çoğundan yardım isteğinde bulunarak eşkıyaların yakalanması ve zahire toplanması gibi konularda destek almıştır. Üstelik bu destekleri alırken bu kişilerin çoğu henüz resmi anlamda ‘ayan’ bile değildir⁴³.

Dolayısıyla denilebilir ki, ayan aileler henüz devlet tarafından resmi olarak tanınmadan önce dahi devlet nezdinde itibar sahibiydiler. Bununla birlikte, ayanlar yerli halktan olma avantajını devletin atamış olduğu Anadolu’daki memurlara karşı kullanmışlardır. Hatta bu memurları denetlercesine takip edip, herhangi bir yolsuzluk olayı meydana geldiğinde hükümetin bir memuru gibi çalışmışlardır. Bu durumu devletin kendilerine vermiş olduğu önemli bir görev gibi kabul ederek bu konuda ciddi bir sorumluluk üstlenmişlerdir⁴⁴.

Ayanlık anlamında, resmi olarak ilk defa 1726’da hükümet tarafından bazı yerli hanedan sahiplerine görev verildiği bilinmektedir. Devlet, merkezden taşra idarecilerine göndermiş olduğu fermanlarında sancak beyi, kadı gibi idarecilerle birlikte “*ayan-ı vilayet*” ismini de kullanmıştır. Devletin sıkça kullandığı bu hitap şekliyle dönemin yerli ayan aileleri kastedilmiştir⁴⁵. Asli görevi halk ile devlet arasında idareyi sağlamak olan ayanların asker ve zahire toplama gibi resmi görevleri de bulunmaktaydı. Devlet adına vergi toplama görevi de ayanlara verilmiş olup, devlet bu kişilere hizmetleri karşılığında “*ayan caizesi*” veya “*ayaniye*” adıyla belirli miktarda ödemeler de yapmıştır⁴⁶.

Devlete belirli hizmetleri yapmak üzere resmi olarak atanan bu kişiler seçimle işbaşına gelmişlerdir. Bu seçimlerin kimlerin katılımıyla ve hangi şartlarda yapıldığı detaylı olarak bilinmemekle birlikte ayan seçimlerinin 1680’lere kadar dayandığı

---

⁴¹ Songül Çolak, “Patrona Halil Ayaklanmasını Hazırlayan Şartlar ve İsyanın Pay-ı Tahttaki Etkileri”, *Türkler*, C. 12, Ankara 2002, s. 848.

⁴² Mustafa Nuri Paşa, *Netayicü’l Vukuat, Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, C. 3-4, TTK Yay, Ankara 1992, s. 40.

⁴³ Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Ayanlık*, TTK Basımevi, Ankara 1994, s. 125.

⁴⁴ Özkaya, *a.g.e.*, s. 129.

⁴⁵ Özkaya, *a.g.e.*, s. 13.

⁴⁶ Özkaya, *a.g.e.*, s. 147.

belgelerle tespit edilmiştir⁴⁷. Söz konusu seçimler, esasen yerli halkın ileri gelenleri arasındaki rekabetten kaynaklı bir silahlı mücadeleden öteye gitmemiştir. Alternatif ayan adaylarından oluşan bir seçim kurulu göz önüne alınırsa halkın görüşünün katiyyen önemsenmediği de ortaya çıkacaktır. Bu manada halkın üretici kısmı seçmen sayılmamasına karşılık silahlı kanadının seçimlerin neticelenmesinde oldukça önemli katkıları olduğu aşikârdır. Dolayısıyla, kendine has bir metodu olan ayan seçimleri silahlı mücadeleyi yadırgamayan bir nevi “*savaş*” ‘ı ifade etmekteydi⁴⁸. 17. yüzyılın sonlarından itibaren bu şekilde bir seçim metoduyla göreve getirilen ayanlar, devlet tarafından görev ve yetkileri gittikçe genişletilerek 18. yüzyılın ikinci yarısına doğru daha güçlü ve nüfuzlu hale gelmişlerdir. Ayanlık görevinin cazibesi, kazandırdığı mal varlığı ve nüfuz sebebiyle gittikçe artmıştır. Buna paralel olarak da resmen atanan ayanların görevlerini kötüye kullanmaları rüşvet ve yolsuzlukları ortaya çıkarmıştır⁴⁹.

Nitekim ayanların görevlerini suistimal etmeleri öylesine artmıştır ki bu suistimler eşkıyaların saldırılarına göz yummak ve hatta zorbalarla işbirliği yapmak gibi suçlara kadar ulaşmıştır. Bu suistimler esasen ayanların ordunun asker teminini sağlamak ve İstanbul’un zahire ihtiyacını karşılamak gibi önemli görevlerle ve geniş yetkilerle donatılmış olmasından kaynaklanmıştır⁵⁰.

Osmanlı Devleti’nin topraklarının işletilmesinde aracılık yapan ve vergi toplama işini de görev olarak üstlenen ayanlar en genel ismiyle “*yerel toprak ağaları*” olarak adlandırılmışlardır. Ancak arazi mülkiyeti açısından devlet tarafından küçümsenemeyecek ölçüde güçlenen ayanlar, 18. yüzyılın sonunda kendilerine has bir sosyal sınıf oluşturmuşlardır⁵¹.

Bu şekilde ortaya çıkan ve sosyal bir sınıf haline gelen ayanlık kurumu, yüzyılın sonuna doğru devlet kontrolünden tamamen çıkmıştır. Hatta bu tarihe kadar “*yerel toprak ağası*” olarak bilinen ayanlar bu tarihten itibaren “*mütegallibe*” veya “*zorba*” olarak zikredilmeye başlamıştır⁵².

Anadolu’nun yerel idaresinde bulunan bu mütegallibe ayanlar, devlet tarafından defalarca uyarılmış olduğu halde, feodal bir bey gibi davranmaya devam etmişlerdir.

⁴⁷ Özcan Mert, “Ayan”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.4, İstanbul 1994, s. 196.

⁴⁸ Bayram Kodaman-V.P. Mutağçieva, “18. Yüzyılın Son On Yılında Ayanlık Müessesesi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, İstanbul 1978, s. 171.

⁴⁹ Özkaya, a.g.m., s. 669.

⁵⁰ Özkaya, a.g.e., s. 141.

⁵¹ Kemal H. Karpat, *Osmanlı’da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*, (Çev. Dilek Özdemir), İmge Kitabevi, Ankara 2006, s. 223.

⁵² Mert, a.g.m., s. 195.

Öyleki yolsuzlukların ve karışıklıkların önlenemez hale gelmesi, Osmanlı Devleti’ni daha ciddi tedbirler almaya zorlamıştır⁵³. Bu sebeple Nisan 1765’te Sadrazam Muhsinzâde Mehmed Paşa tarafından ayanların yetkilerini sınırlayan fermanlar düzenlenmiştir. Bu fermanlarla ayan atamalarındaki usulsüzlüklerin kontrol altına alınması amaçlanmış ve ayan atamalarına yeni bir düzenleme getirilmesi hedeflenmiştir⁵⁴.

Ancak söz konusu fermanların uygulama süresi çok uzun olmamıştır. Çünkü Osmanlı-Rus Harbi (1768-1774) sebebiyle İstanbul’a acil olarak zahire aktarımı yapılması gerekiyordu. Dolayısıyla bu durumda ölen bir ayanın yerine yeni bir ayan atanması için sadrazamın onaylayabileceği kadar zaman yoktu. Bu sebeple, ayan atamalarının kontrollü yapılabilmesi için çıkarılmış olan bu fermanlar iptal edilmiştir. Bundan sonra ayanlar, kadılar ve valiler tarafından “*marifet-i şer*” ile atanmış, ayanların suistimalleri durumunda da kadılar ve valiler sorumlu olmuşlardır⁵⁵.

Atama yetkisinin bu şekilde valilere geçmesi ile parası çok olan toprak ağaları, ayan olarak rahatlıkla atanabilir duruma gelmişlerdi. Böylece gücüne güç katan ayanlar devletin uzun süren savaşları yüzünden, masraflarını karşılamak şartıyla kendi adlarına askeri birlikler kurmaya da teşvik edilmiş oluyorlardı⁵⁶. Ayanların bu şekilde kendilerine ait askeri birliklere sahip olmaları nüfuzlarının artmasında temel etken olmuştur. Osmanlı Devleti, o dönem şartlarında askeri gücünün zayıflamış olması sebebiyle, ayanların elde ettikleri bu güç karşısında mecbur kalarak kendilerinden askeri destek talebinde bulunmuştu. Bu durumun farkında olan ayanlar ise tam bir derebeyi kimliğine bürünerek herkese karşı gelebilmişlerdir⁵⁷.

Osmanlı Devleti’nin taşradaki en güçlü yöneticileri konumunda olan ayanlar devlet yönetiminde önlenemeyen bir yükselişe doğru gitmişlerdir. Önceleri ayan olup daha sonra sadrazamlığa kadar yükselen Alemdar Mustafa Paşa ise devlet yönetimindeki bu karışıklığa kesin bir çözüm bulmak amacıyla ayanlarla merkezi hükümet arasında bir anlaşmaya varmak için harekete geçmiştir. Bu anlaşma ile merkezi otoritenin ülkenin her yerinde eşit biçimde sağlanması hedeflenmiştir. Bu amaçla, 28 Eylül 1808’de Kağıthâne Köşkü’nde yapılan bir toplantı ile devlet temsilcileri ile

⁵³ Mustafa Kaya, *18. Yüzyılda Ankara’da Ayanlık ve Ayan Aileleri*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2008, s. 109.

⁵⁴ Yuzo Nagata, *Muhsinzade Mehmed Paşa ve Ayanlık Müessesesi*, Akademi Kitabevi, İzmir 1999, s. 44.

⁵⁵ Nagata, *a.g.e.*, s. 53.

⁵⁶ Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1759-1980)*, İstanbul 1996, s. 17.

⁵⁷ Rıza Karagöz, *Canikli Ali Paşa*, TTK Basımevi, Ankara 2003, s. 4.

ayanlar arasında bir sözleşme imzalanmıştır. Ancak, Sened-i İttifak adı verilen bu protokole az sayıda ayan destek vermiş ve yalnızca dört ayan imza atmıştır. Bunun dışındaki ayanlar ise otoritelerinin sınırlanacağı düşüncesiyle sahip oldukları askeri birlikleri ile beraber taşraya geri dönmüşlerdir. Bu sırada Sultan II. Mahmud da tereddütlü olmasına rağmen, Alemdar Mustafa Paşa'nın baskın siyaseti sebebiyle bu belgeyi onaylamak zorunda kalmıştır⁵⁸. Bu resmi sözleşme ile;

- Temel olarak asker ocaklarının disiplin altına alınması,
- Ayanların merkeze olan sadakatlarının sağlanması,
- Merkezin de ayana güvence sözü vermesi amaçlanmıştı⁵⁹.

Ancak, bu derece önemli kararlar içeren söz konusu sözleşme uygulanmadan yeniden iptal edilmek zorunda kalmıştır⁶⁰.

Sened-i İttifak imzalandıktan kısa bir süre sonra bir grup yeniçeri 16 Kasım 1808'de bir ayaklanma çıkarmıştır. Bu ayaklanmada Alemdar Mustafa Paşa'nın hayatını kaybetmesi aynı zamanda söz konusu protokolün de uygulamadan kaldırılması anlamına geliyordu. Bundan sonra, II. Mahmud merkeziyetçi bir politika takip etmeye başlamış ve bu politika ile ayanların devlete itaatini sağlanmasında başarıyı yakalamıştır. Nitekim II. Mahmud asi ayanların üzerine askeri birlikler göndererek bu kişilerin itaatini sağlamıştır. Yalnızca çok güçlü olan ayanlara karşı askeri güç kullanmayıp bunların yetkilerini azaltmış ancak ayanlar öldükten sonra yerine merkezden temsilciler atamak yoluyla kontrolü ele geçirmiştir. Devlete isyan etmekten vazgeçmeyen ayanların büyük kısmı idam cezasına çarptırılarak mal varlıklarına devlet tarafından el konmuştur. Bu şekilde idari ve askeri güçlerini kaybetmiş olan ayanlar sosyal nüfuzlarını bir süre daha koruyabilmişlerdir⁶¹.

Bu tarihten itibaren ülkenin bazı yerlerinde ayan yerine mahalle muhtarlıkları ile sandık eminlikleri kurulmuştur. Ancak, II. Mahmud resmi ayanlık kurumuna son vermekle birlikte merkezi otoritesini sarsmamak kaydıyla iltizam işlerinde ve askeri teşkilatın yeniden yapılanması konusunda ayanlardan yararlanma yoluna gitmiştir⁶².

---

⁵⁸ Tanör, *a.g.e.*, s. 31-32.

⁵⁹ Tanör, *a.g.e.*, s. 34.

⁶⁰ Tanör, *a.g.e.*, s. 36.

⁶¹ Özcan, *a.g.m.*, s. 197.

⁶² Özcan, *a.g.m.*, s. 198.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTAKYA AYANI KARA İBRAHİM AĞA VE DEVLET HİZMETLERİ

18. yüzyılda Antakya kazasında çeşitli devlet görevlerini yürüterek devlet tarafından ayan olarak tanınan Kara İbrahim Ağa, Hacı Fethullah Ağa'nın babasıdır. Kara İbrahim Ağa, Fethullah Ağa'dan daha önce Antakya kazası ayanı olarak tanınmıştır. Bu bağlamda Kara İbrahim Ağa'nın devlet hizmeti de uzun yıllar sürmüştür. Kara İbrahim Ağa, voyvodalık ve vakıf görevleri gibi idari görevleri yürütürken devletin güvenini kazanan bir ayan olarak gittikçe güçlenmiştir. Esasen Kara İbrahim Ağa, Antakya kazasında 1746 yılından itibaren ekonomik anlamda nüfuz sahibi olan kimselerdendi. Şehrin ileri gelenlerinden olan Kara İbrahim Ağa bu gücünün yanı sıra devletin resmi manada ayanlık ünvanını da almıştır. Antakya kazasındaki hizmetlerini layığıyla yapmış olmasından dolayı kısa sürede devletin sadık ve itaatkâr ayanlarından biri olmuştur. Bu sadakatinin ve itaatinin karşılığı olarak kazadaki yeniçeri zabıtlığı ve yeniçeri serdarlığı gibi önemli askeri görevlere getirilmiştir⁶³.

Kara İbrahim Ağa, 18. yüzyılın ikinci yarısında Antakya kazasının önde gelen isimlerinden olup resmen ayanlık sıfatını da taşımıştır. Ancak Kara İbrahim Ağa'nın devletin iltifatına mazhar olup uzun yıllar gözden düşmemesi eski ayanlar arasında kıskançlığa sebep olduğu gibi bu durum Kara İbrahim Ağa'nın sonunu hazırlamıştır. Kara İbrahim Ağa, voyvodalık görevine getirildiği günden itibaren eski Voyvoda Şerefeddin Ağa ve adamlarının muhalefetiyle karşılaşmıştır. Bir yandan devletin ayanı sıfatıyla görevlerini yerine getirirken diğer yandan Şerefeddin Ağa ve adamları ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Öyleki, Şerefeddin Ağa'nın Kara İbrahim Ağa aleyhindeki tutum ve davranışları esasen kaza halkı içinde de anlaşmazlığa sebep olmuştur⁶⁴.

Kara İbrahim Ağa, bu anlaşmazlıklara son vermek ve kazanın asayişini sağlamak adına Şerefeddin Ağa ve adamlarını defalarca merkeze şikayet etmiştir. Bu şikayetler neticesinde, Şerefeddin Ağa ve adamları birkaç defa kalabend⁶⁵ cezası

⁶³ A.Ş.S., Nr. 7, s. 175/314, 169/305.

⁶⁴ A.Ş.S., Nr. 7, s. 147/239.

⁶⁵ Kalabend işlenmiş olan herhangi bir suçun cezasını çekmek üzere kalenin hisarından dahi dışarı çıkmamak şartıyla verilen sürgün cezasıdır. M. Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 367.

almışlar ise de bu ceza bir türlü uygulanamamıştır. Bu sırada Şerefeddin Ağa adamları ile birlikte devletin emirlerine karşı gelerek mütegalibeliğe varan faaliyetlere başlamıştır. Bu durum ise kaza halkı arasındaki mevcut düşmanlığı daha da şiddetlendirmiştir⁶⁶.

Söz konusu düşmanlıklar kaza halkının huzurunu kaçırmakla kalmayıp kanlı saldırılara kadar ulaşmıştır. Nihayetinde, Kara İbrahim Ağa'nın muhalifleri Ağa'yı kendi hanesinde misafirleriyle birlikte akşam yemeği yedikleri sırada basmışlar ve baskın neticesinde Kara İbrahim Ağa'yı katletmişlerdir⁶⁷.

1.1. KARA İBRAHİM AĞA'NIN DEVLET HİZMETLERİ

Kara İbrahim Ağa, ilk defa 1742 yılından itibaren “*serdengeçti ağalığı*” ünvanı ile resmi manada devlet tarafından Antakya'da tanınan bir ayan olup zamanla bölgede nüfuz kazanmıştır. Aynı yıl içindeki sicil kaydında İstanbul'dan Halep eyaletine gönderilen bir fermanla Antakya kazasından “*Serdengeçti Ağası Kara İbrahim Ağa*” namıyla bahsedilmektedir. Aynı kaydın devamında, Anadolu'nun çeşitli vilayetlerindeki ayanlarla birlikte Kara İbrahim Ağa'dan da Osmanlı Devleti'nin Nadirşah üzerine yapacağı İran Seferi'ne katılması istenmiştir. Bir sefer emri niteliği taşıyan kayıta Kara İbrahim Ağa'ya “*...Antakya'da Kara İbrahim Ağa sen 60 nefer...*” şeklindeki ifadeyle yanında getirmesi gereken asker sayısı bildirilmiştir⁶⁸.

Arşiv kayıtlarında ilk olarak tespit ettiğimiz “*serdengeçti*” ünvanından sonra Kara İbrahim Ağa'ya “*kıdvetü'l emâcid ve'l a'yân turnacıbaşı İbrahim Ağa*” şeklinde hitap edilmektedir⁶⁹. Bu hitap Kara İbrahim Ağa'nın aslında devlet nezdindeki itibarını işaret etmekteydi. Osmanlı Devleti adına uzun yıllar ayan olarak hizmet eden Kara İbrahim Ağa'nın görevlerini arşiv kayıtlarına yansıyan şekliyle aşağıdaki başlıklar altında incelemek mümkündür.

---

⁶⁶ A.Ş.S., Nr. 7, s. 147/240.

⁶⁷ A.Ş.S., Nr. 8, s. 84/112, 85/113.

⁶⁸ A.Ş.S., Nr. 3, s. 92/119.

⁶⁹ A.Ş.S., Nr. 7, s. 141/228.

1.1.1. Kara İbrahim Ağa'nın İdari Alandaki Görevleri

1.1.1.1. Antakya Voyvodahğı

Voyvoda, Slavca kökenli bir kelime olup, asker sürücü manasına gelmektedir⁷⁰. Osmanlı Devleti'nde 17. yüzyılda başlayan voyvodalık, önceleri yalnızca vergi toplama vazifesini üstlenen memurların resmen atanmasıyla işlemekteydi. Ancak 18. yüzyıldan itibaren voyvodaların görevleri gittikçe genişleyerek kaza kaymakamlığı hizmetlerini de içine alan yerel yönetici kavramı haline gelmiştir⁷¹. 18. yüzyılda voyvodalık görevi genellikle askeri sınıfa mensup olan kimselere verilirdi. Ayrıca bu kişiler için genellikle "Ağa" hitabı kullanılırdı⁷².

Voyvodalar yönetici olarak görev yaptıkları bölgelerde ekonomik anlamda nüfuz sahibi olan yerli ayanlardan seçilirdi. Bu seçim yapılırken, voyvoda adayı olan kişi hakkında bir inceleme yapılır ve eğer uygun bulunursa resmen atanırdı⁷³. Dolayısıyla, Osmanlı Devleti'nde en geniş manada has ve mukataa denilen bölgelerin idaresinde görevli kimseler voyvoda olarak anılmaktaydı⁷⁴.

Bu şekilde devletin atamış olduğu voyvodaların buldukları bölgede halkın huzur ve asayişini sağlamak, görevlerinin başında gelmekteydi. Gerekli görüldüğünde, yol güvenliğinin sağlanması da yine voyvodaların yetkisine bırakılmıştı⁷⁵. Bununla birlikte, voyvodaların görev ve yetkileri zamanla genişleyerek hem zabıtalığı hem de imar ve iskan görevlerini içine alacak hale gelmiştir⁷⁶. İncelemiş olduğumuz arşiv belgelerinde tespit ettiğimiz kadarıyla 18. yüzyıl da voyvodaların asli görevlerini;

-Kazada toplanması gereken vergilerin denetiminin yapılması⁷⁷,

-Şehrin yiyecek ve içecek ihtiyacının karşılanması ve bu konuyla ilgili sıkıntıların giderilmesi⁷⁸,

---

⁷⁰ Ünal, a.g.e., s. 721.

⁷¹ M. Zeki Pakalın, "Voyvoda", Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C. 3, İstanbul 1993, s. 598.

⁷² A.Ş.S., Nr. 8, s. 85/113.

⁷³ Kemal Kaya, 19. Yüzyılda Anadolu'da İç Güvenlik Sorunları ve Voyvodalar, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S. 19, 2006, s. 240.

⁷⁴ Abdulkadir Gül, *Antakya Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı, (1709-1806)*, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 2008, s. 27.

⁷⁵ Kemal Kaya, a.g.m., s. 253.

⁷⁶ Kemal Kaya, Tanzimat'tan Önce Belediye Hizmetleri ve Voyvodalar, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 26, S. 41, 2007, s. 102.

⁷⁷ A.Ş.S., Nr. 7, s. 69/120, 61/108, A.Ş.S., Nr. 9, s. 71/111.

⁷⁸ A.Ş.S., Nr. 7, s. 175/315.

-Devlet adamlarının geçeceği yolların güvenliğinin sağlanması⁷⁹,
-Sefer zamanlarında asker ve malzeme yardımında bulunulması⁸⁰ şeklinde sıralamak mümkündür.

18. yüzyılda voyvodalar, bir kazada ya da sancakta sultanın, vezir-i azamın veya yüksek rütbeli devlet görevlilerine ait haslara tayin edilmişlerdi. İki tuğlu bir paşanın bütün haklarından yararlandıkları halde teşrifatta daha alt sırada yer alırlardı. Askeri birliğiyle birlikte bu paşanın iki tuğlu bayrağı altında bulunurdu⁸¹. Aynı dönem içerisinde, görev ve yetkileri gittikçe genişlemiş olan voyvodalar arasında ciddi bir mücadele söz konusu olmuştur. Özellikle, kendisinden önce atanan voyvodalar ile sonraki voyvodalar, sürekli rekabet halindeydiler. Bu rekabetten kaynaklanan kin ve düşmanlık duygusu zaman zaman kanlı mücadelelerle son bulmuştu⁸². Antakya ayanı Kara İbrahim Ağa'nın eski voyvoda Şerefeddin Ağa ve adamları tarafından katledilmiş olması bu duruma örnek teşkil etmektedir. Voyvoda olarak atanabilmek için bu kadar büyük mücadelelerin verildiği Antakya kazasında voyvoda tayinleri, Halep valileri tarafından üç ayda bir yenilenmekteydi⁸³.

Esasen, voyvodalar hükümet tarafından Mart ayı başında bir yıllığına atanmaktaydılar. Ancak, bir yıl şartına her zaman bağlı kalınmadığı gibi görev süresi bir yıldan sonra uzatılan voyvoda tayinleri de mevcuttur⁸⁴. Bu şekilde tayin yoluyla göreve getirilen voyvodaların suçluları takip edebilmeleri için karakollar ve cezalıların hapsi için de hapisaneler mevcuttu. Hatta Antakya'da 18. yüzyıl başlarında suçu sabit görülen üç kişilik bir hırsız çetesinin cezalandırılmak üzere buldukları hapisaneden kaçtıkları ve bunların yeniden yakalanıp hapsedilmesi için kaza voyvodasına yazılmış bir emir, kadı sicillerinde net olarak ifade edilmiştir⁸⁵.

Antakya kazasında bu şekilde işleyen voyvodalık makamı 1762 yılından itibaren Antakya ayanı Kara İbrahim Ağa'nın tasarrufunda olup aynı tarihli voyvodalık buyrulduğunun⁸⁶ sicil kaydı örnekteki gibidir;

⁷⁹ A.Ş.S., Nr. 9, s. 71/112.

⁸⁰ A.Ş.S., Nr. 9, s. 15/28

⁸¹ Özkaya, a.g.e., s. 208.

⁸² A.Ş.S., Nr. 8, s. 84/112.

⁸³ Gül, a.g.d.t., s. 29.

⁸⁴ Doğan Gün, *18. Yüzyılda Antakya'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1708-1777)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2006, s. 48.

⁸⁵ Kaya, a.g.m., s. 241.

⁸⁶ Osmanlı Devleti'nde diplomatik alanda yüksek rütbeli devlet memurlarının kendilerinden aşağı mevkilerde bulunanlara göndermiş oldukları yazılı emirlerdir. Ünal, a.g.e., s. 133.

“Şark-ı şîâr Antakya kadısı efendi zîde fazlı ve mefâhirü'l emâsil ve'l akrân bi'l-cümle a'yân ve iş erleri zîde kadrihûm inhâ olunur ki

İşbu bin yüz yetmiş altı senesi mâh-ı Receb-i Şerîf'in guresinden olmak üzere Antakya voyvodalığı tarafımızdan kıdvetü'l emâsil ve'l akrân İbrahim Ağa⁸⁷ zîde kadrihu tefevvüz olunmağla mâh-ı mezkûrun guresinden olmak üzere voyvodalık mûmâileyhe zabt u rabta vâki' olan umûr-ı husûslarda refâh-ı râhat fukarâ-yı ra'iyet vesâire i'ânet ve müzâheret iylemeniz bâbında divân-ı Haleb'den işbu buyruldu tahrîr ve ısdâr ile irsâl olunmuşdur. İn-şâ'-Allâhu Te'âlâ vusûlünde gerekdirki vech-i meşrûh üzere mûmâileyhî voyvoda bilüp voyvodalığa müte'allik olan umûr-ı husûsları mürâca'at ve muhâfaza-i memleket ve refâh-ı râhat fukarâ-yı ra'iyet ve sükkân-ı vilâyet husûslarında ittifâk-ı ârâ' ile i'ânet ve müzâheret iyleyüp müceb buyruldu ile 'amel ve hareket ve hilâfından tevkî-i mücânebet iyleyesiz deyû”⁸⁸.

Yukarıda orijinal metnini aktarmış olduğumuz voyvodalık buyrulduğuna göre: Kara İbrahim Ağa'ya 1762 tarihinden itibaren voyvodalık görevi tevcih olunmuştur. Ayrıca buyrulduca kaza sınırları içerisinde yaşayan halkın huzur ve rahatının sağlanması konusunda tembihlerde bulunmaktadır. Bununla birlikte voyvodalığın gereği olan tüm görevlerin layıkıyla yerine getirilmesi konusunda Kara İbrahim Ağa'ya sorumluluk verilmiştir. Son olarak da bu buyrulduğdaki emre karşı gelmekten ve burada bahsedilen kuralların dışına çıkmaktan sakınması konusunda Kara İbrahim Ağa uyarılmıştır.

Kara İbrahim Ağa'ya aynı yılın Receb ayının sonuna doğru gönderilen tezkire⁸⁹ ile ilk defa voyvodalık görevi verilmiştir. Söz konusu tezkirede, Antakya kazasının mahallelerinden toplanması lazım olan avarız⁹⁰ akçelerinin bir an evvel toplanması istenmektedir. Ayrıca Halep Divanı'na bildirilen avarız irsaliyesi miktarının eksik

⁸⁷ Yukarıdaki “kıdvetü'l emâsil ve'l akrân İbrahim Ağa” hitabı ile Kara İbrahim Ağa kastedilmektedir. Sicil kayıtlarının çoğunda yalnızca “İbrahim Ağa” veya “Serturna İbrahim Ağa” olarak bahsedilmektedir. Çünkü H.1176 (M.1762) yılındaki bir sicil kaydında “ Hâlâ Antakya kadısı efendiye ve voyvodası Kara İbrahim Ağa'ya...” şeklinde ifadelerle baktığımızda her iki kişinin de aynı İbrahim Ağa olduğu doğrulanmaktadır. A.Ş.S., Nr. 7, s. 65/113.

⁸⁸ A.Ş.S., Nr. 7, s. 61/107.

⁸⁹ Aynı şehir ve kasabalarda bulunan resmi dairelerin birinden diğerine gönderilen yazılar hakkında kullanılan bir tabirdir. Pakalın, a.g.e., s. 491.

⁹⁰ Osmanlı Devleti'nde vergi ve nüfus tespitleri aile sayımına dayanmakta olup sayımlarda vergi verebilecek durumda olan nüfus esas kabul edilirdi. Bu sebeple avarız vergisi toplanırken sadece aile reisleri ve ailelerin kazanç sağlayabilecek durumda olan erkek fertleri sayılırdı. Bu erkek fertler bekar olarak kaydedilirdi. Avarız kaydı ise vergilendirilmesi mümkün olan veya fiilen vergilendirilmiş haneleri gösterirdi. Halil Sahillioğlu, “Avarız”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, C. 4, İstanbul 1991, s. 108. Avarız 18. yüzyıl Antakya'sında kazada toplanan vergi çeşitlerinden biridir. Osmanlı Devleti'nde halktan nakit veya hizmet karşılığı toplanan bu vergi olağanüstü durumlarda özellikle sefer masraflarını karşılamak için divanın kararıyla ve padişahın emri ile toplanabilen bir vergi türüdür. Gül, a.g.d.t., s. 212.

olduğu gerekçesiyle divandan bu verginin eksik kalan kısmının tamamlanması için bir mübaşir⁹¹ tayin edildiği bildirilmektedir. Bu konu ile ilgili olarak görevlendirilen memur divan çukadarlarından⁹² olup Çalık Ali namıyla tanınmaktadır. Halep Divanı tarafından Antakya kazasının avarız vergisini tahsil etmek amacıyla görevlendirilen Çalık Ali adındaki mübaşir, eksik olan avarız akçelerini bir an evvel tamamlayıp divana teslim etmekle yükümlüdür. Eğerki adı geçen verginin mübaşir tarafından tahsil edildiği sırada bu emre karşı gelerek ödeme konusunda sıkıntı çıkaranlar olur ise bu kişilerin isim ve resimlerinin Halep Divanı'na bildirilmesi gereği önemle vurgulanmıştır. Bunun dışında olarak da avarız vergisini ödemediği tespit edilen hanelerin, derhal gereğini yaparak istenen miktarda avarız akçesini mübaşire teslim etmeleri istenmiştir. Son olarak Kara İbrahim Ağa'ya tespit edilen mahallerdeki verginin toplanması konusunda müsamahaya meyletmemesi tembih olunmuştur⁹³.

Kara İbrahim Ağa'nın voyvoda olması hasebiyle Antakya kazasında bulunan ve Halep Muhassıllığı aklamına⁹⁴ bağlı olan Kozluca ve Cidaliye köylerinin mukataası uhdesine verilmişti. Bu köylerden sorumlu olan Kara İbrahim Ağa'ya gönderilen bir buyruldu ile adı geçen bu köylerde iskan ve çeşitli sebeplerden dolayı avarız hanesine kaydolmayanların bulunduğu bildirilmiştir. Bu sebeple söz konusu köylerin sakinleri için bir düzenleme yapılması istenmiştir. Bu düzenlemenin gereği için ferman ile bildirilen emir;

*“...Mukâta'ası karyelerinin deftere mukayyed ra'iyet ve ra'iyetoğullarından ba'zıları kadîm-i sâkin oldukları mahallerinden kalkup varup ba'zı kasabât ve kurâlara sâkin olduklarından mukata'a-i mezbûrenin defterlû re'âyâlarının hâlâ oturdukları yerlere 'avâriz hânesine kayd olunmayup sâkin olalı on sene geçmiş değil ise ber-mûcib-i emr-i 'âlî kaldırulup kadîm karyelerine nakl-i iskâna ve eğer oturdukları yerlere 'avâriz hânesine kayd olunup ve sâkin olalı on sene geçmiş ise oturdukları yerler üzerlerine edâsî lâzım gelen resm-i ra'iyetleri kanûn-ı defter mûcibince tahsil itdirilmek için...”*⁹⁵ şeklinde tafsilatıyla anlatılmıştır.

⁹¹ Tanzimat'tan önce devlet tarafından gerekli bir iş için görevlendirilen kimselere denilirdi. Ünal, *a.g.e.*, s. 493.

⁹² Çukadar esasen çuhadardan bozma bir tabir olup sarayda padişahın hizmetinde bulunan memurlardan birisidir. Çuha elbise giyen manasındadır. Pakalın, *a.g.e.*, s. 385. Yukarıda ise divan çukadarı olarak kullanılan tabir Halep Divanı'nda görevli memur manasındadır.

⁹³ *A.Ş.S.*, Nr. 7, s. 61/108.

⁹⁴ 18. yüzyılda kaza ve köylerden toplanan vergilerin tahsildarlık işlerinin yürütüldüğü resmi vergi dairesi manasındadır. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2008, s. 670.

⁹⁵ *A.Ş.S.*, Nr. 7, s. 69/121.

Voyvoda Kara İbrahim Ağa'ya gönderilen bu emre⁹⁶ göre, Kozluca ve Cidaliye köylerinde sakin olan reayadan avarız hanesine kaydı olmadığı halde on yıldan az sürede ikamet edenler var ise bunların derhal eski mahallerine nakledilip oturdukları yerin avarız hanesine kayıtlarının yapılması istenmektedir. Bununla birlikte, eğerki adı geçen köylerde⁹⁷ on yılı aşkın süre ile oturduğu halde hala avarız kaydı yapılmayanlar var ise bunlar için oturmakta oldukları mahalde avarız kaydının yapılması gerekmektedir.

Kara İbrahim Ağa'ya voyvodalığı döneminde verilen önemli görevlerden biri de H.1176 (M.1762) yılındaki buyruldu ile bildirilen eşkıyalığın önlenmesini sağlama görevidir. Bu buyruluda yer alan;

“...Başiboş kapûsuz levendât tâîfesiyle Eyâlet-i Haleb kurâlârı re'âyâları beyninde birkâç seneden berû vâki' olan cidâl-i tazarru' sebebiyle haşerât-ı merkûme dikkât-ı kayd ol havâlîde cem' u ihtîşâd Haleb Hân'ına gelüp fukarâ-yı ra'îyyet vesâire 'ibâdu'l-lâha îsâl makarrât-ı husûsa...” şeklindeki ifadelerde eşkıyaların Halep Hanı'nı ve civarını tehdit eden bir unsur olarak meydana çıktığı görülmektedir. Bu sebeple Halep Divanı'nda bu eşkıyalar için resmi manada yaptırım uygulanmak üzere kararlar alınmış ve bu durum adı geçen eşkıya taifesine de bildirilmiştir. Ancak devletin bu uyarısı üzerine eşkıya taifesinin içinde bir anlaşmazlık ortaya çıkmıştır. Bu durumda eşkıya taifesinin bir kısmı devletin uyarısını dikkate alarak Halep bölgesinden gitmeyi kabul etmiş ancak diğer bir kısmı ise uyarıları önemsemeden yollarına devam etmişlerdir. Bu sebeple Antakya Voyvodası Kara İbrahim Ağa bu konuda ısrarla uyarılmıştır. Çünkü Halep Valiliği adı geçen eşkıya taifesinin Kara İbrahim Ağa'nın sorumlu olduğu bölgeye sığınma ihtimaline karşı önlem almak istemektedir. Nitekim Halep Hanı'ndan uzaklaşan eşkıyaların Kara İbrahim Ağa'ya veya Antakya kazasında görev yapan mütevellî vekillerine ve serdarlar ile tüm vilayet ayanlarının herhangi birinin kapısında levent olarak girme istekleri katıyyen reddedilmek suretiyle kaza

⁹⁶ “Köylerde oturan ahaliden herhangi bir kimse başka yere gitse, on yıl içinde oradan kaldırılıp eski yerine nakledilirdi. On yıl geçmiş ise eski yerlerinde bırakılırlardı; fakat derbend ve evkaf reayasına bu kanun uygulanmazdı. Bir oymak konar-göçer olmayıp yöreliklikten tamamen vazgeçip ziraatle meşgul olduğunda, on yıldır hangi köyde oturuyorsa oranın reayası olurdu” tarzındaki ifadeleriyle Orhonlu, Sultan Süleyman Kanunnamesi'nde geçen şekliyle köylülerin kanuni ikamet durumunu açıklamaktadır. Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1987, s. 105. Yukarıdaki arşiv kaydında geçen Kozluca ve Cidaliye köylüleri için de Orhonlu'nun açıkladığı kanun hükmü geçerli olduğu kanaatindeyiz.

⁹⁷ 18. yüzyılda Antakya kazasında toplanması gereken avarız vergisinin ne miktarda toplanacağı konusunda sabit bir fiyat bulunmamaktadır. Köy ve kasabaların avarız akçesi ödemesi için birbirinden farklı miktarlar belirlenmiştir. Gül, *a.g.d.t.*, s. 217-218.

sınırları dahilinde bulunmaları bile yasaklanmıştır. Antakya kazasında adı geçen eşkıya taifesinin görülmesi halinde bu eşkıyaların derhal sınır dışı edilmeleri istenmiştir⁹⁸.

Voyvodaların görevleri arasında herhangi bir adli olaya karışan veya kanuna aykırı davranan kimseleri mahkemeye çıkarmak da bulunmaktaydı⁹⁹. Bu duruma örnek teşkil eden H.1176 (M.1762) yılındaki bir sicil kaydına göre Karamurt Han Ağası Memiş adındaki kişinin mahkemeye çıkarılması gerekmektedir. Bu durumu takip etmek üzere Serturnâ¹⁰⁰ İbrahim Ağa'nın görevlendirdiği mübaşirin Karamurt Han Ağası olan Memiş adlı kişiyi istenilen zamanda Halep Divanı'na sağ-salim ulaştırması gerekmektedir¹⁰¹.

Halep'ten gönderilen bir başka buyruldu ile Voyvoda Kara İbrahim Ağa'dan altı adet bayrağın¹⁰² Antakya kazasına tayin olunduğu bildirilmiş ve bu sebeple bu bayraklar için gerekli olan zahire parasının Antakya kazası hazinesinden aylık olarak ödenmek üzere gereğinin yapılması istenmiştir. Söz konusu otuz günlük zahire listesi de aşağıdaki gibi belirlenmiştir;

*“ Otuz günlük müddette iktizâ iden ihbâs-ı zahîre mikdârı,
-bin altı yüz elli üç kıyye nân-ı 'azîz,
-sekiz yüz on iki kıyye lahm,
-sekiz yüz on iki kıyye pirinç,
-iki yüz üç kıyye revgân-ı sâde”.*

Bu şekilde ayrıntılarıyla verilen zahire listesi yalnızca bir aylık olup Antakya kazasına tayin edilmiş olan altı bayrak, Kara İbrahim Ağa'nın sorumluluğunda olan bölgede ikamet edecektir. Bu sebeple söz konusu bayrakları oluşturan delil taifesine kadar sürede bu bölgede kalacaksa kaldığı her ay için yukarıda açıklanan zahire listesi tedarik edilecekti¹⁰³.

H.1176 (M.1762) tarihli bir başka kayıta Avrupa konsolosunun Halep Divanı'na gönderdiği bir arzuhalden bahsedilmektedir. Buna göre Halep'te ikamet etmekte olan

⁹⁸ A.Ş.S., Nr. 7, s. 74/125.

⁹⁹ Gün, a.g.d.t., s. 53.

¹⁰⁰ Hacı Fethullah Ağa'ya gönderilmiş olan bu mektupta Fethullah Ağa'ya hitap edilirken “serturnâ” kelimesinin kullanıldığını görmekteyiz. “Serturnâ” kelimesi anlam olarak “turnacıbaşı” ile eş anlamda olduğundan turnacıbaşı yerine kullanılmıştır.

¹⁰¹ A.Ş.S., Nr. 7, s. 97/164.

¹⁰² Bayrak tabiri, delil denilen asker zümrelerine işaret etmektedir. 50-60 delil bir bayrak sayılarak delil başının emrine birkaç bayrak verilirdi. Pakalın, a.g.e., s. 421. Buna göre; yukarıda geçen altı adet bayrak yaklaşık 300-350 kişilik delil zümresinden oluşmaktaydı. Adı geçen bu delil taifesi Antakya kazasına tayin edildiği için bunların zahire ihtiyacı belirlenerek aylık olarak karşılanmak üzere Voyvoda Kara İbrahim Ağa'ya bildirilmişti.

¹⁰³ A.Ş.S., Nr. 7, s. 103/174.

Avrupa konsolosunun verdiği bilgiye göre; Avrupa kervanları İskenderun tarafına doğru yola çıkmış ancak Antakya kazasına vardıklarında birtakım eşkıya taifesinin kervanlara yaklaştığı haberini almışlardır. Bu sebeple, Avrupa tüccarlarının kervanları tehdit altında bulunmaktadır. İskenderun iskelesine varması gereken Avrupalı tüccarların kervanları bu tehdit altında Antakya kazasından öteye gidememişlerdi. Bu durumu ayrıntılı bir şekilde anlatarak Halep Valiliği'nden Avrupa kervanları adına yardım isteyen Avrupa konsolosunun talebi değerlendirilmiş adı geçen tüccar kervanlarının İskenderun iskelesine güvenli ve sağlam bir şekilde varması için Halep Divanı'ndan Voyvoda Serturna İbrahim Ağa'ya gönderilen bir buyruldu ile durum hakkında malûmat verilmiştir. İbrahim Ağa'dan tüccar kervanını ve maiyetini korumak üzere muhafızlar görevlendirmesi istenmiştir. Buna göre görevlendirilen muhafızlar Avrupalı tüccar kervanlarını İskenderun iskelesine kadar büyük bir ihtimamla koruyacaktır. Ayrıca, buyruluda son olarak Voyvoda İbrahim Ağa'dan gereğinin yapılması istenmiştir¹⁰⁴.

1762 yılında voyvodalık yapan Kara İbrahim Ağa, 1763 yılının ilk yarısında bu görevi sırasıyla Hacı Mehmed Ağa ve Ahmed Ağa'ya bırakmıştır. Ancak, aynı yılın ikinci yarısında Kara İbrahim Ağa'yı yeniden voyvoda olarak görmekteyiz¹⁰⁵.

H.1177 (M.1763) tarihli Voyvoda Serturna İbrahim Ağa'¹⁰⁶ya gönderilen bir başka kayıta, Halep Valiliği adına Anadolu vilayetleri tarafına memur edilen ulaklardan¹⁰⁷ bahsedilmektedir. Aynı tarihte gönderilmiş olan iki buyruldu da esasen ulakların zahire ve binek temini için emirler içermekteydi. Halep Divanı'ndan gönderilen ilk buyruluda, Anadolu vilayetleri üzerine resmi olarak görevlendirilen memurların bir gün süre ile Antakya kazasında konaklayacakları bildirilmektedir. Buyrulunun devamında;

---

¹⁰⁴ A.Ş.S., Nr. 7, s. 114/189.

¹⁰⁵ Gül, *a.g.d.t.*, s. 27.

¹⁰⁶ Bu kayıta esasen Kara İbrahim Ağa'ya menzilcilik görevinin verildiğini görmekteyiz. Kazada uygun görülen ayan veya diğer varlıklı kimselerden seçilen menzilciler ulaşımın aksamaması için her menzilhanede belirli sayıda beygir bulundurmaları zorundaydılar. Menzilhanenin bir yıllık masrafı belirlenerek bölge halkı tarafından vergi yoluyla taksitli ödeme şeklinde menzilci olarak görevlendirilen ayana ödenmekteydi. Musa Çadırcı, Posta Teşkilatı Kurulmadan Önce Osmanlı İmparatorluğunda "Menzilhaneye ve Kiracıbaşılık", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, C.II, Ankara 1976, s. 1360.

¹⁰⁷ Osmanlı Devleti'nde haberleşmeler resmi anlamda görevlendirilen "ulak"lar tarafından yürütülmekteydi. Ellerinde ulak hükmü bulunduran bu görevliler gidecekleri menzillerde binek ve iâşe masraflarını ödemezlerdi. Ali Açık, "Osmanlı Ulak-Menzilhaneye Sistemi Çerçevesinde Tokat Menzilhanesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 19, S. 2, Aralık 2004, s. 11.

“Haleb’den menzil¹⁰⁸ ile hareket ve nühzet ve savb-ı ma’ûremize ‘azîmetimiz muhakkak olmağla imdi kazânızdan iktizâ iden bir günlük ihbâs¹⁰⁹ ve zehâyir vesâire levâzımı mikdâru’l kifâyeye sa’y-i râyic ile defter mûcibince tedârîk ve hâzr-ı amâde itdirülüp vusûlümûze takdîme ve behâsını aldıktan sonra yedinizden sened alınmak şartıyla re’âyâ-yı fukarâyı¹¹⁰ bu bahâneler ile ta’addî ve zarar olmamak üzere husûs-ı mezkûr-ı sa’y-i ihtimâm iylemenüz için divân-ı Haleb’den işbu buyruldu tahrîr ve ısdâr ile irsâl olunmuşdur. İn-şâ’-Allâhu Te’âlâ vusûlünde gerekdirki vech-i meşrûh üzere kazânızda iktizâ iden bir günlük ihbâs ve zehâyir defter mûcibince tedârîk ve hâzr-ı amâde itdirülüp husûs-ı mezkûru hasm ve ihmâl iylemeyüp mûceb buyrulduyla ‘amel ve hareket ve hilâfından hazer-i mûcânebet iyleyesiz deyû”¹¹¹ ifadeleri yer almaktadır.

Buna göre Halep Valiliği tarafından Anadolu eyaletleri tarafına resmi olarak görevlendirilen memurların, Antakya menziline konaklayacakları bir günlük süre için gereken zahirenin ve iaşenin hazır olarak bekletilmesi istenmektedir¹¹². Yeterli miktarda hazırlanması istenilen zahire ve ihbasın fakir halkı zarara uğratmayacak şekilde tedarik edilmesi ve bu konuda büyük ihtimam gösterilmesi ısrarla vurgulanmıştır¹¹³.

Yukarıdaki buyruldu ile aynı tarihte gönderilen ikinci bir buyruldu ise başta Antakya kazası voyvodası Kara İbrahim Ağa’ya ve diğer vilayet ayanlarına hitaben yollanmıştır. Söz konusu buyruldu yine Halep Valiliği’nden Anadolu tarafına görev için gönderilen ulakların binek ihtiyaçlarının karşılanmasına dair hükümler içermekteydi. Buyrulduunun esas metninde vurgu yapılan kısmı;

¹⁰⁸ Menzil kelime manası konak olarak kullanılan bir tabir olup, çoğunlukla hareket halinde bulunan bir ordu veya kervanın bir günlük yol gittikten sonra vardıkları yere denilirdi. Rumeli ve Anadolu’da ise hudut boylarına giden Osmanlı ordularının muayyen ve nizami menzilleri vardı. Ordu harekete geçmeden evvel bu menzillerin bulunduğu yerlerdeki ayanlara ve yetkililere hükümler göndererek rayiç üzerinden zahire tedarik edip asker için menzillerde hazır bulundurmaları istenirdi. Ünal, *a.g.e.*, s. 463.

¹⁰⁹ Hayır için veya savaş için mal ve kurban vakfetmek anlamına gelen “*ihbas*” yukarıdaki sicil kaydında devlet görevlilerine karşılıksız olarak verilen işe işaret etmektedir. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 415.

¹¹⁰ Buradaki fakir halk tabiri ile köylüler kastedilmektedir. Çünkü devletin kazalara göndermiş olduğu hükümler gereğince, menzil görevlileri bölgelerinden geçeceği zaman zahire tedarik etmek amacıyla köylü zahiresini mutlaka menziller için satmaya mecburdu. Ünal, *a.g.e.*, aynı yer. Yukarıdaki arşiv kaydında fakir halkın zarara uğratılmadan zahire tedarik edilmesi, köylünün zahiresini satın alınırken onları sıkıntıya sokmayacak bir fiyat belirlenmesi anlamına gelmektedir. Bu belgede özellikle fakir halkın hakkının gözetilmesine vurgu yapılmasının temel sebebi ise bu dönemde menzilciler için “*menzil ianesi, menzilciye ikramiye*” veya “*menzilcilerin telef olan bargirleri bahası*” şeklinde gayri resmi olarak da oldukça yüklü miktarda para toplanmasıydı. Çadırcı, *a.g.m.*, s. 1361.

¹¹¹ *A.Ş.S.*, Nr. 7, s. 175/314.

¹¹² Konaklanacak yer manasında kullanılan menzillerde devlet tarafından görevlendirilen ulaklar istirahat ederler ve binek hayvanlarını değiştirirlerdi. Menzillerin işleme, menzilcilerin tayini ve menzil görevlilerinin işe ve binek ihtiyaçlarının karşılanması kaza ayanları ve zabitlerinin görevleri arasındaydı. Ancak, 18. yüzyılın ikinci yarısına doğru menzillerin düzeni bozulmaya başlamıştı. Bu sebeple Anadolu’nun çeşitli eyaletlerine fermanlar gönderilmek suretiyle menzillerin yeniden düzene girmesi için gereken önlemlerin alınması istenmiştir. Özellikle kazalarda konaklayacak menzil görevlilerinin gidecekleri yerlere zamanında ulaşabilmeleri için gereken zahire, at ve diğer ihtiyaçların acilen karşılanması istenmiştir. Özkaya, *a.g.e.*, s. 293-298.

¹¹³ *A.Ş.S.*, Nr. 7, s. 175/314.

“...Haleb’den menzil ile hareket ve nühzet ve savb-ı ma’mûremize ‘azîmetimiz muhakkak olmağla imdi kazânız menzilinde dâiremiz halkına iktizâ iden yalnız yüz yirmi re’s ıslâh-ı tîvâna bârgîr icra’atıyla olmak şartıyla ‘acele tedârik ve hâzr-ı amâde itdirilüp ‘avdet ve tehîre ruhsat ve cevâz gösterilmemek için ...” şeklinde devam etmektedir. Bu buyrulduca bir önceki buyrulduya ek olarak menzil beygirlerinden¹¹⁴ bahsedilmektedir.

Buyrulduca devamında ise; “...İn-şâ’-Allâhu Te’âlâ vusûlünde gerekdir ki vech-i meşrûh üzere zikrolunan ol mikdâr bârgîr-i tîvânâ¹¹⁵ ücretli olmak üzere tedârik ve i’âde itdirilüp mûceb buyruldu ile ‘amel ve hareket ve hilâfından hazer-i mûcânebet iyleyesiz deyû” şeklindeki hükümler yer almaktadır. Buradan anladığımız kadarıyla Halep’ten menzil ile görevlendirilen memurların ulaşımının sağlanması için yüz yirmi beygirin ücreti¹¹⁶ ödenmek üzere hazır edilmesi istenmiştir. Ayrıca eski beygirlerin de tekrar önceki yerlerine iade edilmesinin gereği anlatılmaktadır¹¹⁷.

Yukarıda bahsettiğimiz iki buyruldu da içerdiği hükümler gereğince birbirini tamamlar nitelikte olup, Kara İbrahim Ağa’ya hitaben gönderilmişlerdir. İlk buyruldu, Antakya kazasında konaklayacak devlet memurlarının yiyecek ve iâşe ihtiyacının karşılanmasına yönelik emirler içermekte olup aynı tarihli ikinci buyruldu ise, Halep Divanı tarafından görevlendirilen menzil memurlarının ulaşımını daha hızlı ve rahat bir şekilde sürmesi için gerekli menzil beygirlerinin tedarikiyle ilgilidir. Her iki buyrulduca altına düşülen not kısmında “Devletlû inâyetlû merhâmetlû velîni’me efendimiz dâire-i Enderûn ile Kara İbrahim Ağa’nın konağına bârgîr-i tîvâna olmak şartıyla yalnız 150 adettir” ifadeleri yer almaktadır. Buradan, 150 menzil beygirinin menzil görevlileri tarafından teslim alınacakları yerlerin;

-Enderun Dairesi ile,

-Antakya Kazası Voyvodası Kara İbrahim Ağa’nın konağı olarak belirlendiği görülmektedir¹¹⁸.

¹¹⁴ Devlet habercilerinin hızlı bir şekilde yol alabilmeleri için menzilhanelerde daima hazır bulundurulmuş atlara menzil beygiri denilmektedir. Ünal, a.g.e., s. 463.

¹¹⁵ Kelime manası güçlü, kuvvetli anlamında olup, görev için hazırlanacak atların bu özellikte olması istenmektedir. Devellioğlu, a.g.e., s. 1115.

¹¹⁶ M.1763 (H.1177 Gurre-i muharrem) yılında bir menzil hükmünde, menzil beygirlerinin ücretinin ödenmesiyle ilgili olarak H.1170 yılından itibaren “inimat usulü” denilen bir yöntemle ödendiği belirtilmektedir. Buna göre menzil görevlilerinin beygir ücretleri sene sonunda peşin olarak ödenmesi öngörülmüştü. Teftiş için menzilhaneleri dolaşan mübaşirlerin kullanacakları beygirlerin ücretleri de adı geçen usulle ödenmekteydi. Açıknel, a.g.m., s. 7.

¹¹⁷ A.Ş.S., Nr. 7, s. 175/315.

¹¹⁸ A.Ş.S., Nr. 7, s. 175/316.

1.1.1.2. Vakıf Görevleri

Vakıf uygulamalarının menşesine baktığımızda, İslam hukukuna dayandığını görmekteyiz. Hz. Peygamber hem kendisi vakıf yapmış hem de çevresindeki insanlara vakıf yapmaları önerisinde bulunmuştur. Dolayısıyla, İslam hukukunu model alan Osmanlı Devleti'nde vakfın önemi; Kuran'ın tavsiyesine ve peygamberin sünneti olması özelliğine dayanmaktadır. Hz. Peygamber kendisine sorulan vakfın tanımını “*aynını hapsed, semere ve menfaatlerini sadaka ver*” şeklinde tarif etmiştir. Vakıf kelimesinin “*habs*” ve “*sadaka*” kavramları ile aynı manada algılandığı aşikardır. Osmanlı Devleti'nde “*vakıf*” kavramı Ebu Hanife'nin “*mülk bir malı (aynı), vakfedenin mülkünde alı-koymak (habsetmek) ve gelirini sadaka olarak vermektir*” şeklindeki ifadeleriyle tanımlanmıştır¹¹⁹.

18. yüzyılda Antakya kazasını mevcut olan vakıf çeşitleri açısından değerlendirdiğimizde;

- Ailevi Vakıflar,
- Yarı-Ailevi Vakıflar,
- Hayri Vakıflar olmak üzere, Antakya da üç çeşit vakfın hüküm sürdüğünü görmekteyiz.

Ailevi vakıflar, vakfın gelirlerinin tamamının asıl amaca ulaşmadan önce aile fertlerine, akrabalarına veya evlatlarına bırakılmasıydı. Burada vakfeden kişi ölümünden sonra vakfın kendi soyu tarafından yönetilmesini şart koşmaktadır. Ancak, vakıf kurucusunun evlat ve yakınlarının nesilleri kesilince, vakıf gelirlerinin Haremeyn gibi dini kurumlara aktarıldığı görülmektedir¹²⁰. Bu vakıf türüne örnek olarak Hacı Hasan Efendi Vakfı nı gösterebiliriz. H.1176 (M.1762) yılında Antakya'nın Habib-Neccar Mahallesi sakini olan Hacı Hasan Efendi askeri zümreden olup, mevcut servetini ölmeden önce çocuklarına ve torunlarına vakfetmiştir. Ancak yılda bir kez, iki altın Medine-i Münevvere fakirlerine pay ayrılması şartı da koşulmuştur¹²¹.

Yarı-Ailevi Vakıflar ise, hem hayri vakfın hem de ailevi vakfın şartlarını taşımaktadır. Yarı-Ailevi vakıflar, gelirlerinin vakfeden kişi ve akrabalarından başka toplumun diğer fertleriyle paylaşıldığı vakıflardır¹²². Antakya örneğinde, yarı-ailevi

¹¹⁹ Ahmet Akkündüz, “Osmanlı Hukukunda Vakıflar ve Vakfın Çeşitleri”, *Türkler*, C. 10, Ankara 2002, s. 447-448.

¹²⁰ Hasan Yüksel, “Türk Toplumunda Vakıf Aile İlişkisi”, *Türkler*, C. 10, Ankara 2002, s. 461.

¹²¹ A.Ş.S., Nr. 7, s. 121/201.

¹²² Gün, a.g.d.t., s. 139.

vakıf olarak Yeğen Hacı Mehmed Ağa Vakfı'nı görmekteyiz. H.1196 (M.1782) tarihinde, Yeğen Hacı Mehmed Ağa ibn-ül Hacı Abdülcelil, kendi malından medrese, mescid, muallimhane ve içinde beş dükkan ve birçok evi muhteva eden kervansaray ismiyle anılan bir han inşa ettirmiştir. Bu vakfın gelirlerinin tasarruf hakkı kendisine ait olmakla beraber, inşa edilen handaki görevli din adamlarına da belirli miktarlarda ödeme yapılması vakfın şartlarındandır¹²³.

Hayri vakıflara gelince, varlıklı bir kurucu tarafından sahip olduğu emlakların birkaçının vakıf haline getirilerek, gelirlerinin kamu yararına harcandığı vakıflardır. Bu tür vakıflarda, vakfi kuran kimseler, manevi anlamda dini duygular adına hizmet etmeyi ve sosyal statü manasında da hayırsever kimliği kazanmayı amaçlamışlardır. Bu örneklerden anladığımız kadarıyla, Antakya'da hem ailevi hem de yarı-ailevi vakıflar esasen hayri vakıflarla ortak amaçlar gütmektedir¹²⁴.

Antakya kazasındaki hayri vakıflardan birisi olan Kanuni Sultan Süleyman Evkafı'na ait bazı önemli yapıların tamir ve tadilatı gibi hizmetler Antakya ayanı olan Kara İbrahim Ağa'ya idari görevlerinin yanı sıra verilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman Han evkafından olan kervansarayın¹²⁵ bakım ve onarımı 1762 yılında Kara İbrahim Ağa'nın üzerine ihale kılınmıştır¹²⁶. Söz konusu kervansarayın inşa edilme amacı arşiv kaynaklarında "...*Cebel-i Bakrâs'da vâki' tarîk hânda kâin Bilân*¹²⁷ *kasabâsında hüccâc-ı müslimîn vesâir ebnâ-i sebîlin nüzûl ve ikâmet ve erâm-ı istirâhatları için merhûm ve mağfûrlu Sultân Süleymân Hân tâb-ı şerâhın binâ ve ihyâ iylediği hân-ı kebîr ile ...*"¹²⁸ şeklindeki ifadelerle anlatılmaktadır.

Yukarıdaki ifadelerde yer aldığı gibi Kanuni Sultan Süleyman Han'ın yaptırmış olduğu adı geçen kervansarayın Belen kasabasında hac kafilelerinin ve diğer yolcuların gelip-geçişlerinde konaklamaları için yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu kervansarayın Belen

¹²³ A.Ş.S., Nr. 9, s. 122/188, Gün, a.g.d.t., s. 140.

¹²⁴ B.O.A, *Cevdet Evkaf*, Nr. 24145, *Cevdet Evkaf*, Nr. 9729.

¹²⁵ Osmanlı Devleti'nde kervansaraylar, kervan ve yolcuların can ve mal güvenliğinin sağlanması noktasında devlet garantisi taşıyan en donanımlı konaklama kurumlarıydı. Bu amaçla kurulan kervansarayların büyük kısmında muhafız kuvvetleri adıyla devletin askeri görevlileri bulunmaktaydı. Mustafa Cezar, "Türk Tarihinde Kervansaray", VIII. *Türk Tarih Kongresi*, C.II, Ankara 1976, s. 932. XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti özellikle İzmir-Halep yolundaki kervansarayların yapım ve onarımına büyük önem göstermiştir. Bu yüzyılda yaygın olan kervan ticaretini geliştirmek amacıyla kervansaraylara gereken özen sağlanmıştır. Özkaya, a.g.e., s. 97.

¹²⁶ B.O.A, *Cevdet Belediye*, Nr. 5416, s. 1.

¹²⁷ Bugünkü Hatay ili sınırlarındaki Belen ilçesi kastedilmektedir. Amik ovasını Akdeniz'e bağlayan Antakya - İskenderun yolu üzerinde Amanos Dağları'nın geçit noktasında yer alan Belen'in adına ilk defa Kanunî Sultan Süleyman zamanında rastlanmaktadır. Nitekim 959 (1551) yılında Bakrasbeli olarak anılan bu yerde Kanunî Sultan Süleyman bir köy kurup bir cami, bir han ve hamam ile bir imaret inşa ettirmiştir. Yusuf Halaçoğlu, "Belen", *DİA*, C. 5, İstanbul 1992, s. 403-404. Bk. Ek. 1.

¹²⁸ B.O.A, *Cevdet Belediye*, Nr. 5416, s. 2.

kasabasında inşa edilmesinin sebebi ise bu kasabasının hac yolu güzergâhı üzerinde bulunan önemli menzillerden birisi olmasıdır¹²⁹.

Kanuni Sultan Süleyman Han evkafının yalnızca bir parçası olan kervansaray eski Halep yolunun kuzeyinde, sırtını yamaca yaslamış şekilde inşa edilmişti¹³⁰. Bu hanın¹³¹ inşası bittikten hemen sonra Antakya yolu Belen'den geçmeye başlamıştı¹³². Mimar Sinan tarafından inşa edildiği sanılan bu kervansarayın kitabesinde yer alan "...Sultân Süleymân Hân bin es-sultân Selim enşeehu halladallahü mülkehu ve saltanatahu bî- tarihi şehr-i Şa'bân el-mua'zzâm (fî) seneti seb'a ve hamsîne ve tis'a mie-hicreti- en-nebevviye..." ifadelerinden anlaşıldığı üzere kervansaray H.957 (M.1549) yılı Şaban ayında inşa edilmiştir¹³³.

İnşa edildiği 16. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar Kanuni Sultan Süleyman Han Hanı olarak bilinen Belen'deki kervansaray, H.1176 (M.1762) yılında Antakya ayanı Kara İbrahim Ağa'ya tamir edilmek üzere verilmiş olup bu konuda yapılan görevlendirme mektubu şöyle devam etmektedir;

"...Ba'zı mahâlleri münhâdım olmağın bu def'a mezkûr kaldırım ve hân-ı merkûmun ta'mîre muhtâc olan mahâlleri gereği gibi ta'mîr ve pusyesi için iktizâ iden...". Söz konusu belgede, Kara İbrahim Ağa'ya hem Kanuni Sultan Süleyman'ın yaptırmış olduğu hanın ve hem de civardaki kaldırımların tamiri için görev verildiği ifade edilmiştir. Bu görevin ihale karşılığı verildiği "...Sekiz yüz elli iki buçuk gurus ihâle ve sadr olan fermân-ı 'âlî ile Antakya a'yânından Kara İbrahim Ağa nâm-ı kimesne me'mûr olup..." şeklinde ifadelerin yer aldığı arşiv kayıtlarından anlaşılmaktadır¹³⁴.

Kanuni Sultan Süleyman'ın Belen'de yaptırmış olduğu han ve kaldırımların tamirinin ihalesine Antakya ayanı Kara İbrahim Ağa'nın memur edildiğini anlatan bir başka arşiv kaydından Kara İbrahim Ağa'nın bu işi layıkıyla yerine getirmediği anlaşılmaktadır. Nitekim şu ifadeler bu tespitimizi doğrulamaktadır:

¹²⁹ Osmanlı Belgelerinde Surre Alayları, 2. Kısım, Devlet Arşivleri Genel Müd. Yay., Yayın no. 116, Ankara 2010, s. 120.

¹³⁰ Fuat Şancı, *Hatay İlinde Türk Mimarisi I*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2006, s. 436.

¹³¹ Yukarıda adı geçen han Evliya Çelebi seyahatnamesinde "*Kürşünlu bir câmi'-i zibâsı var, kapusu önünde ma'mûr ve müzeyyen ve kürşün örtülü hânı dahî vardır.*" ifadeleriyle yer almaktadır. Evliya Çelebi, (Ç. Muhammed Zilli İbn-i Derviş) *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İkdâm Matbaası, C. 3, 1314, s. 48.

¹³² Türkmen, *a.g.e.*, s. 556.

¹³³ Şancı, *a.g.d.t.*, s. 437.

¹³⁴ B.O.A, *Cevdet Belediye*, Nr. 5416, s. 1.

“...Bakrâs nâibinden¹³⁵ aldığı müfredât defteri mentûkû üzere binâ ve ta'mîrât mesârîfî ve kûrşûn behâsı nâmıyla cânib-i mîrîden on bir bin sekiz yüz elli iki guruş ahz-ı ba'de mahâllinde hân-ı mezkûrun ba'zı mahâllerinde kal' iylediği enkâzî ile cüziyyât-ı mâkûlesi mahâlleri sûretâ ta'mîr idüp zîkrolunan kaldırımların ekser mahâlleri nâkıs kalup hüccâc-ı müslîmîn¹³⁶ vesâir ebnâ-i sebîlin mürûr-ı ubûrda meşâkkât ve haserâtlarına bâ'is olmağla...¹³⁷ şeklinde devam etmektedir. Buna göre Antakya ayanı Kara İbrahim Ağa, Bakras naibinden aldığı müfredat defteri gereğince 11.852 kuruş tamirat bedelini belgede kayıtlı olan yerlere harcamamıştır. Bu durumda, Kara İbrahim Ağa'dan istenen yerlerin tamirâtı yapılmamış olup ancak söz konusu hanın bazı kısımlarında ufak tefek tamirat işleri yapılmıştır. Zahren yapılan bu tamirat işlerinde ehemmiyetsiz yerler tamir edilmiş olmakla birlikte, esasen yapılması gereken mahaller ve bilhassa kaldırımlar eski durumunda bırakılmıştır.

Bu durumda Belen kasabası sakinleri, şikayetlerini dile getirmek için Kanuni Sultan Süleyman Vakfı'nın Mütevelli Kaimmakamı Mehmed Efendi'nin bilgisi dahilinde ve kazanın ileri gelenlerinin şahitliği doğrultusunda bir arzuhal yazmıştır. Söz konusu arzuhal;

“... Ber-vech-î itidâl müceddiden keşf defteri ve merkûmun zimmetinde zuhûr iden her ne ise tamâmen kendisinden istirdâd ve tahsîl ve mukâddema sadr olan emr-i şerîf mücibince ta'mîre muhtâc olan mahâller gereği gibi ta'mîr ve tekmîl itdirilmesini Bilân kasabası ahâlileri işbu arz-ı hâlleriyle istidâ' ve zîkrolunan kaldırımlar ile hân-ı mezkûrun muhtâc-ı ta'mîr ve tecdîd olan mahâlleri Bakrâs nâibinin memhûr keşf-i defteri mücibince Antakya a'yânından Serturnâ Kara İbrahim Ağa nâm-ı kimesne ma'rîfetiyle binâ ve tekmîl itdirilmek üzere...” ifadeleriyle devam etmektedir. Belen halkı yazmış oldukları arzuhalin bu kısmında Kara İbrahim Ağa'dan adı geçen hanın tamirâtı ve kaldırımların yapılmasıyla ilgili görevini layıkıyla yerine getirmesini talep etmektedir. Belen halkının sıkıntılarının anlatıldığı bu arzuhalde Kara İbrahim Ağa'nın

¹³⁵ Bakras 1517 tarihinde Halep eyaletine bağlı Antakya kazasının bir nahiyesi olarak kurulmuştur. Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, T.C. Başbakanlık Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın no: 21, s. 61. Ancak Evliya Çelebi Seyahatnamesi'ndeki Bakras'la ilgili olarak “yüz elli akçelik kazadır” şeklindeki ifadeye dayanarak Bakras'ın 16. yüzyılın sonundan itibaren kaza olarak anıldığını söyleyebiliriz. Evliya Çelebi, *a.g.e.*, s. 49. Dolayısıyla 18. yüzyılda Belen kasabasının idaresinin de Bakras naibine bağlı olduğunu görmekteyiz.

¹³⁶ Osmanlı Devleti hac kafilelerinin geçeceği menzillere çok büyük önem vermiştir. İstanbul'dan yola çıkan hac kafilelerinin Mekke'ye varıncaya kadar geçecekleri 54 menzil için gerekli zahire miktarları belirlenerek her bir menzil için ayrı hazırlanan masraf tutanakları oluşturulmuştur. Bu menzillerden biri de “*Merhale-i Belen*” olarak anılan Belen menzildir. Münir Atalar, *Hac Yolu Güzergâhı ve Masrafı* (Karayolu 1253/1837), A.Ü, *Otam Dergisi*, s. 4, (Ayrı basım), Ankara 1993, s. 45. Bahsedilen bu menzilde Kanuni Sultan Süleyman'ın yaptırdığı büyük han ise hac kafilelerinin konakladığı dönemin en donanımlı kervansaraylarından birisidir.

¹³⁷ B.O.A, *Cevdet Belediye*, Nr. 5416, s. 1/1.

almış olduğu bu görevi görünüşte yerine getirdiği ancak esas olarak tamiratı gereken kısımlar ile kaldırımların harap ve yıkık bir şekilde kaldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca aynı belgede, bu durumdan dolayı Belen menziline konaklayan hac kabilelerinin ve bu bölgeden gelip geçmekte olan yolcuların çok sıkıntı çektiği ifade edilmiştir¹³⁸.

Kara İbrahim Ağa ile ilgili bu şikayetlerin merkeze bildirilmesi üzerine ilk olarak Arpa Emini¹³⁹ Mehmed Ağa'ya mevcut durumla ilgili yazılı olarak bir sorgulama yapılmıştır. Mehmed Ağa ise bu konuyla ilgili olarak Belen halkına, vakıf üyelerine, Belen'den geçen hac kabilelerine ve diğer yolculara yaptığı soruşturma neticesinde merkeze bilgi vermiştir. Mehmed Ağa'nın yazılı olarak verdiği bilgiler Belen halkının şikâyetini doğrular şekilde idi. Çünkü Mehmed Ağa, Kara İbrahim Ağa'nın tamir etmesi gereken mahallerin hâlâ harap ve yıkık olduğundan bahsetmiştir. Hatta Mehmed Ağa, tüm Belen halkının adı geçen kervansarayın tamamının iki-üç yıl zarfında yıkılacağı konusunda endişe taşıdığını anlatmıştır. Aynı şekilde Belen halkının bu endişesini gidermek, hac kabileleri ve diğer yolcuların sıkıntı çekmeden yolculuk yapmalarını sağlamak amacıyla bu konuda özel olarak bir mübaşir tayin edilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır¹⁴⁰.

Mehmed Ağa'nın yapmış olduğu yazılı bildiriye diğer bir önemli nokta ise Kara İbrahim Ağa'nın zimmetinde para kalmış olması dışında, han için temin edilen kurşunlardan ve hanın bozulmuş peykelerinden kendi şahsı için bir bina tanzim ettirmiş olduğudur. Bu durumda İbrahim Ağa, hem devletin parasını zimmetine geçirmekten hem de hanın tamirat ve tadilatında kullanılması gereken malzeme ve materyalleri kendisi için kullanmaktan dolayı zan altında kalmıştır. Bu bilgiler, Mehmed Ağa'nın ifadesiyle “...keşf defterinde tahrîr olduğu üzere...” detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Ayrıca bu defterde, ihalesi¹⁴¹ Kara İbrahim Ağa tarafından alındığı halde tamir edilmeyen veya noksan bırakılan mahaller de bildirilmektedir¹⁴².

Sultan Süleyman Han'ın Belen kasabasındaki kervansarayı ile bölgedeki kaldırımların tamiratı eksik kaldığı için yeniden yapılmak üzere ihaleye verilmesi

¹³⁸ B.O.A, *Cevdet Belediye*, Nr. 5416, s. 1/2.

¹³⁹ Gündeliği atmış akçe olan arpa emininin maiyetinde bir katip ve iki yüz kadar arpacı bulunurdu. Arpa emini, barış zamanında sarayda ikamet ederdi. Savaşta ise cepheye kullanılan hayvanların yiyecek ve levazımını sağlamak asli göreviydi. Ünal, *a.g.e.*, s. 48.

¹⁴⁰ B.O.A, *Cevdet Belediye*, Nr. 5416, s. 2/1.

¹⁴¹ Yukarıda bahsettiğimiz Kanuni Sultan Süleyman Evkafından olan Belen'deki kervansarayın ve kaldırımların tamiratıyla ilgili ihale için Kara İbrahim Ağa'ya kurşun behası namıyla “on bir bin sekiz yüz elli iki guruş” miktarında bir meblağ ödenmiştir. Ancak bunun yanı sıra diğer masraflar için de “yedi yüz yetmiş guruş” başka hazineden ödenmek üzere başmuhasebeye kaydı yapılmıştır.

¹⁴² B.O.A, *Cevdet Belediye*, Nr. 5416, s. 2/1.

gerekiyordu. Bu konuda aynı vakfın mütevellî kaimmakamı olan Mehmed Efendi görevlendirilmiştir. Kara İbrahim Ağa ile ilgili soruşturma bir yandan devam ederken diğer yandan hac kabilelerinin ve yolcuların güvenliğinin ve istirahatlerinin huzurlu bir şekilde sağlanması için derhal harekete geçilmiştir. Daha önce ihalesi Kara İbrahim Ağa'ya verilen tamirat işleri bu defa hızlı bir şekilde ve eksiksiz olarak yapılmak üzere Mütevellî Mehmed Efendi'ye havale edilmiştir. Bu durumda öncelikle Kara İbrahim Ağa'ya ihale karşılığı verilen meblağın miktarının tespit edilerek derhal Kara İbrahim Ağa'dan tahsil edilmesi gündeme gelmiştir¹⁴³.

Yukarıda anlatıldığı üzere Antakya ayanı Kara İbrahim Ağa, Kanuni Sultan Süleyman Vakfı'na ait Belen kasabasında bulunan kervansaray ve kaldırımların bakım ve onarım işleri için almış olduğu tamirat bedelinden istifade etmişti. Bu konuda Belen kasabasının verdiği arzuhal üzerine yapılan tahkikat neticesinde Kara İbrahim Ağa'nın bu görevinde ihmalinin olduğu ve zimmetinde para kaldığı tespit edilmiş paranın kendisinden tahsil edilerek görevinin devredildiği mütevellî Mehmed Ağa kullarına teslim edilmesi istenmişti. Bununla beraber, bu konuda Kara İbrahim Ağa'ya herhangi bir ceza verilip verilmediğine veya affedilip affedilmediğine dair bir bilgiye ulaşamadık. Bu bağlamda Kara İbrahim Ağa'nın akibetiyle ilgili olarak net bir açıklama yapabilmek mümkün değildir.

Bununla birlikte Kara İbrahim Ağa'nın affedildiği yönünde bir fikir yürütmek mümkündür. Zira 18. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde idari, iktisadi ve askeri alanda ayanların yardımına ihtiyaç duyulduğu bir dönem olduğundan dolayı affedilmeleri konusunda çok fazla müsamaha gösterildiği de düşünülebilir¹⁴⁴. Kaldı ki Kara İbrahim Ağa, bu tarihten sonra da Antakya kazasında voyvodalık gibi önemli görevlerde bulunmuştur.

1.1.2. Kara İbrahim Ağa'nın Askeri Alandaki Görevleri

1.1.2.1. 1743-1744 Osmanlı-İran Seferi'nde Görevlendirilmesi

1743-1744 Osmanlı-İran Savaşı'nın hemen öncesinde yapılan hazırlık ve çalışmalar ülke topraklarının tamamında olduğu gibi Antakya kazasında da

¹⁴³ B.O.A, *Cevdet Belediye*, Nr. 5416, s. 1/3.

¹⁴⁴ Özkaya, *a.g.e.*, s. 146.

hissedilmiştir. Bu dönemde Antakya kazasının bağlı olduğu Halep eyaletine ve tüm belde ayanlarına hitaben gönderilen fermanlarda İran üzerine gönderilecek ordunun beraberinde götüreceği şahı toplarından ve mühimmattan önemle bahsedilmiştir. Bunlardan 1743 yılına ait bir fermanın “...Adana’dan Halep’e varınca yolların tathîri için...” şeklinde ifadelerle başladığını görmekteyiz. Buna göre Antakya kadılığına ve voyvodaların ve yeniçeri serdarlarının tamamına gönderilmiş olan aynı emirde, bahsedilen şahı topları ve mühimmatın geçeceği yolların bakım ve onarımının büyük bir ihtimamla sağlanması isteniyor ve bu konuda Mübaşir Haydar Ağa’nın tayin edildiği bildiriliyordu¹⁴⁵.

Bu fermanın akabinde gönderilmiş olan diğer bazı hükümlerde ise Anadolu’nun sağ ve sol kolu üzerindeki tüm vilayet ayanlarından ve kadılardan kendi sancak ve kazalarındaki tüm yeniçeri ve kuloğullarını sefere hazır etmeleri istenmiştir¹⁴⁶.

Bu bağlamda daha önce bahsettiğimiz üzere “serdengeçti ağası” olarak bilinen Kara İbrahim Ağa’dan da asker istenmişti. Bu ünvan Kara İbrahim Ağa’ya 1743-1744 Osmanlı-İran seferi için gönderilen “seferiyye-i me’ûriyye”¹⁴⁷de ilk kez karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu fermanla öncelikle savaşın Nadir Şah’ın batıl mezhebini¹⁴⁸ Osmanlı Devleti’ne hak mezhep olarak kabul ettirmek istemesinden kaynaklandığı ileri sürülmüştür. Bu fikir elbette kabul görmediği için İran üzerine sefer kararı alındığı Anadolu’daki tüm ayan ve askeri zümreye gönderilen fermanlarla bildirilmiş bu kişilerin tamamı 1743-1744 Osmanlı-İran Seferi’ne çağırılmıştır¹⁴⁹.

Antakya kazasından ayan Kara İbrahim Ağa ve kendisine sefer emri gönderilen diğer ayan ve askeri zümreye ait kişiler¹⁵⁰ Diyarbakır Seraskeri Vezir Ali Paşa’nın maiyetine memur tayin edilmişlerdi. Söz konusu maiyyet Diyarbakır taraflarına hızla ulaşarak Nadir Şah ordusuna mukavemet etmek üzere görevlendirildiler¹⁵¹.

---

¹⁴⁵ A.Ş.S., Nr. 3, s. 25/45.

¹⁴⁶ A.Ş.S., Nr. 3, s. 125/151.

¹⁴⁷ Osmanlı Devleti’nde sefer vaktinde tüm eyalet ve kazalara sefer emriyle görevlendirilmelerin yapıldığı fermanlardır.

¹⁴⁸ Nadir Şah burada Osmanlı Devleti’ne gönderdiği bir elçi aracılığıyla Caferilik’in 5. mezhep olarak tanınmasını istemişti. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV, Ankara 1988, s. 299.

¹⁴⁹ A.Ş.S., Nr. 3, s. 125/151.

¹⁵⁰ “Haleb’de Dede Mehmed Ağa yüz nefer, Maraş’da Zülkadirzade Turan Bey yüz nefer, yine Maraş’ta Bayezid oğlu yüz nefer, Kars Zülkadiriyye’de Gökveli oğlu yüz nefer ve yine Kars’da Emin oğlu yüz nefer ve Ayıntab’da Battal Ağa elli nefer” olarak sefer emrinde kimlerin ne kadar askeriyle katılacağı belirlenmişti.

¹⁵¹ A.Ş.S., Nr. 3, s. 92/119.

Osmanlı- İnan savaşına büyük bir kararlılıkla başlayan Nadir Şah ise bu arada Lezgilerle¹⁵² yaptığı savaşta da başarısız olunca biraz daha barışçıl görünmeye başladı. Bununla birlikte Nadir Şah Bağdat Beylerbeyi Ahmet Paşa'nın¹⁵³ tavsiyelerini de dikkate alarak Kerkük, Musul ve Diyarbakır zerine yrd¹⁵⁴.

Nadir Şah'ın yenilgisiyle sonuçlanan bu seferin, Antakya kazasından Kara İbrahim Ağa'nın "*serdengeçti ağası*"¹⁵⁵ ünvanını almasına sebep olduğunu düşünmekteyiz.

1.1.2.2. Kara İbrahim Ağa'nın Yeniçeri Zabıtlığı

"*Yeniçeri zabiti*", kelime manası olarak yeniçeri subayı anlamına gelmektedir. Yeniçeri zabıtları, Yeniçeri Ocağının birinci derecede itibarlı ve en büyük amirlerinden olup Yeniçeri Ocağı'ndaki rütbeler büyükten küçüğe şu şekilde sıralanırdı:

- Yeniçeri Ağası
- Sekbanbaşı
- Kul Kethdası yahut Kethüda Bey,
- Samsuncubaşı,
- Zağarcıbaşı,
- Turnacıbařı¹⁵⁶,
- Muhzır Ağa,
- Büyük ve Küçük Hasekiler,
- Başçavuş,
- Kethüda Yeri,
- Yeniçeri Efendisi,

---

¹⁵² 18. yüzyılın başlarında Dağistan bölgesinde yaşayan Lezgiler'in sünni bir millet oldukları bilinmektedir. Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 5, Yeditepe Yayınları, (ev: Nilüfer Epçeli), İstanbul 2011, s. 421.

¹⁵³ Bağdat Beylerbeyi Ahmed Paşa, Nadirşah'a devlet aleyhine öneriler sunarak Osmanlı Devleti'nden intikam almak peşindeydi. Bu sebeple Nadir Şah zerine gönderilecek ordunun başında olmayı da reddetmişti. Buna rağmen Ahmet Paşa beylerbeyi makamında kalmayı başarmıştı. Çünkü Osmanlı Devleti Bağdat'ı elinde tutabilmek için Ahmed Paşa'nın bu görevini onaylamak zorunda kaldı. Zinkeisen, *a.g.e.*, s. 580.

¹⁵⁴ Zinkeisen, *a.g.e.*, s. 580.

¹⁵⁵ çünkü bu nvanı alabilmek için askerleriyle birlikte katıldığı seferden sağ-salim geri dönmek şarttı. Pakalın, *a.g.e.*, s. 182.

¹⁵⁶ Yeniçeri Ocağını temsil eden 196 ortadan 68'inci ortanın başına verilen isimdir. Bu ismi ilk Osmanlı sultanlarının şıkar ağalarının adlarından almışlardır. En önemli vazifesi, Yeniçeri Ocağı için Hristiyan çocuklar arasından alınan "*devişirme*" leri toplamaktı. Pakalın, *a.g.e.*, s. 535.

Yukarıdaki sıralamada, Yeniçeri Ağası, diğer zabıtların amiri olup, hepsinin başkanı hükmündeydi. Sıralamadaki diğer zabıtlar ise, Yeniçeri Ağası'na yardımcı zabıtlardı¹⁵⁷. Bunlardan başka;

- Başdeveci,
- Başyayabaşı,
- Başbölükbaşı,

- Solakbaşı gibi rütbeler de yeniçeri zabıtlarına verilebilmekte olup, “Yeniçeri Ağası” rütbesinden itibaren “Solakbaşı” rütbesine kadar hepsine “Ocak Ağaları”¹⁵⁸ da denilmekteydi¹⁵⁹.

Antakya ayanı, Kara İbrahim Ağa, yeniçeri zabiti olarak görev yaptığı sırada yukarıda sırasıyla yazılmış olan rütbelerden “Turnacıbaşı” statüsünde idi. Nitekim 1761 senesine ait yukarıdaki sicil kaydında Kara İbrahim Ağa'ya gönderilen aşağıdaki tevcih mektubunda Kara İbrahim Ağa'ya “...Turnacıbaşı İbrahim Ağa...” adıyla hitap edildiği görülmektedir.

Kara İbrahim Ağa'nın en erken yeniçeri zabiti olarak atandığını gösteren H.1175 (M.1761) yılındaki görevlendirme mektubu:

“Kıdvetu'l emâcid ve'l a'yân medîne-i Antakya'da hâlâ yeniçeri zâbîti olan turnacıbaşî İbrahim Ağa zîde mecdîhû inhâ olunur ki sen ocâğın emekdâr ve kâr-güzârı ve hidemât-ı lâzime 'uhdesinden gelmeğe sahîp zâbîtanından olup mahâll-i müstehâk olduğun ecîlden 'avâtıf-ı 'aliye-i cihândâriden medîne-i merkûmun yeniçeri zâbîtlîği kemâ-kân sana ibkâ ve mukarrer 'inâyet olunmağın işbu mektûb tahrîr ve irsâl olundu...” şeklinde kayıtlarda yer almaktadır¹⁶⁰.

1755 yılında serdarlık görevinden azledilen Kara İbrahim Ağa'nın yerine İsmail Ağa getirilmişti. İsmail Ağa'dan sonra yeniden Kara İbrahim Ağa'nın Antakya yeniçeri zabıtlîği ve sonrasında yeniçeri serdarlığı görevlerini yürütmesi onun gittikçe artan yerel gücünü ve nüfuzunu ortaya koymuştur. Bu sebeple kendisine yeniden tevcih buyrulan yeniçeri zabıtlîği mektubunda, yeniden aynı göreve getirildiği “Turnacıbaşı İbrahim Ağa” hitabıyla bizzat kendisine bildirilmişti. 18. yüzyılda yeniçeri zabıtlarının ve serdarlarının ismiyle atanması oldukça büyük önem taşımaktaydı. Çünkü özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısına doğru yeniçeri zabıtlîği ve serdarlık gibi görevler, yerli ayanların

¹⁵⁷ Pakalın, *a.g.e.*, s. 621.

¹⁵⁸ Antakya ayanı Kara İbrahim Ağa'nın “Ağa” ismi de muhtemelen ocak ağalığından dolayı kullanılmıştır.

¹⁵⁹ Ünal, *a.g.e.*, s. 734.

¹⁶⁰ *A.Ş.S.*, Nr. 7, s. 7/19.

tekeline olup rüşvet ve iltimas yoluyla ellerine geçirdikleri hakiki olmayan bir görevlendirme mektubuyla suistimal edilmeye başlanmıştı. Bu durumu önlemek için, yeniçeri ağasının yazdığı görevlendirme mektubunda göreve getirilen kişinin adının da özellikle yazılması şartı koşuldu. Böylece biraz olsun derebeylik iddiasında bulunan ayanların önüne geçilmesi hedeflenmişti. Bu sebeple bu sürede yeniçeri zabıtlığı ve serdarlığı görevlerinde bulunan İbrahim Ağa'nın ismine mektup gönderilmişti¹⁶¹.

Yeniden yeniçeri zabiti olarak atanan Kara İbrahim Ağa'ya tayin mektubu;

“...Medîne-i merkûmun yeniçeri zâbıtlığı sana ibkâ ve mukârrer-i 'inâyet olunmağın işbu mektûb tahrîr ve irsâl olundu. İn-şâ'-Allâhu Te'âlâ vusûlünde gerekdir ki medîne-i merkûmun kemâ-kân gereği gibi hıfz-ı hırâset ve zabt u rabt ve tanzîm-i bilâd ile terfî-i hâl ve 'ibâda bezl-i mechûd ve sarf-ı mekânet bi-şümâr iylemeyesin ve medîne-i merkûmdan olan ocâk ihtiyârları ve serdengeçti ağaları ve 'alimderân ve bilcümle yeniçeri ve cebeci ve onlara tâbi' olan tavâif-i 'askeriyenin cümlesi seni üzerlerine kemâ-kân ağa ve zabıt bilüp sözünden dışarı ve rayinden harîc va'z hareketde bulunmayup itâ'at ve inkıyâd üzere olalar ve tavâif-i mezbûrdan bilâ vâris-i ma'rûf fevt olanların muhalledât ve metrûkâtlarını izn-i şer'le zabt sûkk-ı sûltânide fîrûht ve hâsıl olan nukûdunu mumzî ve mahdûm müfredât defterleriyle cânîb-i beytü'l mâla irsâl ve îsâl iyleyesiz ve cümle umûrunu dâimâ kavâid-i ahkâm-ı şer'i şerîf-i kadîm ve emr-i hanîfe tatbîk itmekte sarf-ı ihrâk itmeyüp sûkkân-ı vilâyetin emn-i rahatlarını bâ'is hidemât-i müstâhsene-i mebrûre vücûda getirmeğe müceddîd-i sa'y-i ihtimâm idesiz dâimâ şevketlû 'azametlû kudretlû kerâmetlû pâdişâh-ı 'âlempenâh efendimiz hazretlerinin devâm-ı 'ömr ve devlet ve kıvâm-ı fer ve şevketleriçün du'â-yı hayra meşgûl olup müceb mektûb ile 'amil olasin tahrîren fî evâil-i şehri Ramâzanu'l Mübâreke sene hamsî ve seb'in ve mi'eteyn ve elf.”¹⁶² şeklinde ifade edilmektedir.

Aktardığımız bu mektupta İbrahim Ağa'nın görevlerinin neler olduğu detayları ile verilmiştir. Buradan hareketle görevleriyle ilgili şu çıkarımlarda bulunabiliriz.

İbrahim Ağa yeniçeri zabiti olarak Antakya kazasının muhafazasından sorumludur ve bu sebeple ocak ihtiyarlarının, serdengeçti ağalarının ve ocağa tabi olan tüm askeri zümrenin ağası ve zabiti olarak yetkilidir.

¹⁶¹ Özkaya, a.g.e., s. 41.

¹⁶² A.Ş.S., Nr. 7, s. 7/19.

Bununla birlikte İbrahim Ağa görevli olduğu kaza halkının güvenliğinin ve huzurunun sağlanması için her türlü tedbirin alınması yönünde uyarılmış ve işlerini yaparken kanunlara riayet etmesi konusunda kendisine hatırlatmalar yapılmıştır.

Son olarak da üzerlerine amir olarak tayin edildiği asker taifesinden herhangi birinin ölümü durumunda eğer varisi yoksa bu kişinin muhalledatının¹⁶³ devlet hazinesine bırakılmasının yine yeniçeri zabiti ünvanıyla İbrahim Ağa'nın görevleri arasında yer aldığı ifade edilmiştir.

H.1177 (M.1763) yılındaki bir başka kayıta İbrahim Ağa'nın yukarıda bahsettiğimiz görevi gereğince varisi olmayan bir şahsın terekesini "*beytü'l mala*"¹⁶⁴ aktardığı kaydı yer almaktadır. Bu kayda göre aslen Rakka sakinlerinden olan İbrahim Beşe¹⁶⁵ İbn-i Abdullah isimli bir kişi Antakya kazasının Dörtayak Mahallesi sakini olan Hacı Efendi'nin evinde misafir olarak bulunurken vefat etmiştir. Bu sebeple yapılan soruşturma neticesinde herhangi bir varisi bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Bu durumda İbrahim Beşe İbn-i Abdullah'ın terekesi şeren yeniçeri beytül malına ait oluyordu. Bu esnada Antakya Yeniçeri Zabiti olan Kara İbrahim Ağa ise adı geçen kişinin ölümü sebebiyle terekesini yazmakla görevli idi. Mübaşir Beşe Hacı Mehmed Ağa mübaşeretiyle yazılan terekeye göre;

-60 Akçe nakid ile,

Üzerinde bulunan çuka, yelek, şalvar ve sarık gibi kıyafetlerin değeri olarak "*yigirmi beş buçuk kuruş*" olarak hesaplanmıştır. Daha sonra bu bilgiler tereke defterine kaydedilmiştir¹⁶⁶.

Kara İbrahim Ağa'nın yeniçeri zabitliği yapmakta olduğu H.1177 (M.1763) Safer ayı tarihli bir başka kayıta, daha önce yeniçeri serdarlığı yapmış olan Şerefeddin Ağa adlı kişinin kaza sakinleri arasında sürekli fitne-fesad çıkarmak ve karışıklığa sebebiyet vermekden hakkında mahkeme kararı olduğu görülmektedir. Bu karar, Kara İbrahim Ağa'ya "*Kıdvetü'l emâcid ve'l a'yân medîne-i Haleb'de yeniçeri zâbiti olan turnâcıbâşı İbrahim Ağa*" şeklinde hitapla başlayan bir mektupla bildirilmektedir. Buna göre sabık Antakya Serdarı Şerefeddin Ağa Antakya kazasında asayiş bozan hareketlerde bulunduğu ve kanunlara aykırı hareket ederek şehrin nizamını

¹⁶³ Osmanlı hukukunda ölen kimsenin geride bıraktığı mal ve paraya muhalledat denirdi. Develioğlu, *a.g.e.*, s. 667.

¹⁶⁴ Esasen devlete ait hazine ve hazinenin bulunduğu bina için kullanılan bir tabir olmakla birlikte Osmanlı'da varisi olmayıp bu sebeple devlet hazinesine kalan miras için kullanılmıştır. Ünal, *a.g.e.*, s. 117,118.

¹⁶⁵ Şeriyye sicillerinde sıklıkla rastlanılan "*Beşe*" kelimesi 17. yüzyıldan itibaren yeniçeri adlarının sonuna eklenmiş olup "*Baş ağa*"dan geldiği kabul edilmektedir. Ünal, *a.g.e.*, s. 110.

¹⁶⁶ *A.Ş.S.*, Nr. 7, s. 175/316.

bozduğu tespit edildiğinden Halep Kalesi'ne “*habs ve kalabend*” edilmesi karara bağlanmıştır. Bu tür cezaların 18. yüzyılda büyük bir artışla uygulandığı bilinmektedir. Çünkü bu yüzyılda özellikle vilayet ayanlarının büyük kısmının halkı kışkırtarak devletin emirlerine karşı çıktıkları yaygın görülen bir davranıştır. Neticede bu tür olayların diğer kazalara örnek olmasını engellemek açısından sürgün ve kalabend cezaları sıklıkla uygulanan cezalar arasında yer alıyordu¹⁶⁷.

Yukarıdaki vilayet ayanı olarak bilinen sabık serdar ve voyvoda Şerefeddin Ağa kendisinden sonra göreve gelen devlet ayanlarına karşı rekabet ve kıskançlık göstererek Antakya kazası sakinlerinin düzen ve intizamını bozacak hareketler sergilediğinden öncelikle Antakya kadısına şikayet edilmiştir. Bu durum İstanbul'a bildirilip Şerefeddin Ağa için verilecek karar beklenmiştir. İstanbul'dan Antakya kadılığına gönderilen ferman-ı şerif Şerefeddin Ağa'nın kalabend edilmesini gerekli kılan hükmü muhteva etmekteydi. Söz konusu fermanla, Şerefeddin Ağa'nın kalabend edilmesinin gerekçesi ve ne sürede kalabend olacağı gibi hükümler bulunmaktaydı. Bu konuyla ilgili Yeniçeri Ocağı'ndan görevlendirilen mübaşir ve fermanın bir sureti Antakya kadısına ve Yeniçeri Zabiti Turnacıbaşı İbrahim Ağa'ya gönderilmiştir. Son olarak da durumla ilgili Halep Kalesi Dizdarı'na¹⁶⁸ emir verilerek gereğinin yapılması istenmiştir¹⁶⁹.

Kara İbrahim Ağa'ya gönderilen aynı tarihli bir buyruldu ile hem İbrahim Ağa'ya hem de Halep Kalesi Dizdarı'na fermanla bildirilen kararın uygulanması konusunda uyarılarda bulunulmuştur. Bu defa sabık Serdar ve Voyvoda Şerefeddin Ağa adındaki mütegalibenin kazanın asayişini bozacak davranışlarda bulunduğu için verilen kalabend cezasının uygulanması noktasında rehabet gösterilmemesi istenmiştir. Bu konuyla ilgili olarak Dergâh-ı Mualla Yeniçerileri Ağası Mehmed Ağa tarafından yazılan mühürlü mektubun harfiyyen uygulanması emredilmiştir. Aynı buyrulduyun Antakya kadısına ve kale dizdarına gönderildiği vurgulanarak üçünün birlikte hareket etmesi istenmiştir. Söz konusu buyruldu ulaşır ulaşmaz fermanla belirtilen hükmün ve Yeniçeri Ağası Mehmed Ağa tarafından verilen mühürlü mektubun dikkatle okunması ve gereğinin bir an evvel yerine getirilmesi emri verilmiştir¹⁷⁰.

¹⁶⁷ Kemal Daşcıoğlu, *-İskan, Suç ve Ceza- Osmanlı'da Sürgün*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2002, s. 128.

¹⁶⁸ Kale muhafızı anlamında kullanılan dizdar tabiri Kale ağası makamını kastetmekte olup oldukça önemli memuriyetlerden birisiydi. Kalenin bütün görevlilerinin amiri olan kale dizdarı hükümlerin doğrudan kendilerine gönderildiği kişilerdi. Pakalın, *a.g.e.*, s. 469.

¹⁶⁹ *A.Ş.S.*, Nr. 7, s. 167/303.

¹⁷⁰ *A.Ş.S.*, Nr. 7, s. 167/302.

Sicil kayıtlarında sıklıkla rastladığımız bu sürgün ve kalabend cezaları çoğunlukla “*ayân-ı vilâyet*” diye tanımlanan ayanlardan voyvodalık, serdarlık, mültezimlik veya mütesellimlik yapmış olan kişiler için uygulanmıştır¹⁷¹. Özellikle 18. yüzyılın sonlarına doğru ülke genelindeki yerli ayanların taşrada söz sahibi olarak kazanın nüfuzlu kişileri haline gelmesi bu durumun en temel sebebidir¹⁷². Çünkü ayanların ayan-ı vilayet arasından seçilmesi gerekirken 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu durum değişmiştir. Bu dönemde, taşrada gücü kuvveti eline geçiren kimselerin ayanlığı da eline geçirdiği görülmektedir. Dolayısıyla fakir halktan birisinin ne kadar sevilirse sevilsin ayan olabilme hakkı olmamıştır. Buna devrin şartları kesinlikle uygun olmadığı gibi bu dönemde ayanların devlete vergi toplamaktan asker yardımına kadar halk ile hükümet arasında aracı konumda olmaları da engel oluyordu. Bundan dolayı memleketin zenginlerinden olmak şartıyla nüfuz sahibi kimseler voyvodalık ve mütesellimlik gibi ünvanları elde etmeyi başarmışlardı. Bu nüfuz yarışı ayanların elde ettikleri görev süreleri sona erince yeni voyvoda veya yeni serdarla rekabete girerek yeniden görevi ele geçirme mücadelelerini ortaya çıkarmıştı¹⁷³.

Sabık Serdar ve Voyvoda Şerefeddin adlı ayanın da halkı kışkırtarak karışıklığa sebep olması ve kazanın intizamını bozmaya çalışması esasen yukarıda anlattığımız dönemin ayanlık mücadelelerinden kaynaklanmıştır. Çünkü kendisinden sonra göreve getirilen Kara İbrahim Ağa'nın güçlenerek devletin nezdinde bir itibar edinmesi Şerefeddin Ağa'nın rekabet hırsını arttırmıştır. Hatta bu rekabet öyle bir mücadeleye dönüşmüştürki sonunda Şerefeddin Ağa'nın eşkıya-ayan olarak devletin karşısına çıkmasına sebep olmuştur¹⁷⁴.

Tüm bu ayanlık mücadeleleri devam ederken Kara İbrahim Ağa'nın aynı yılın Safer ayı sonunda yeniden yeniçeri zabiti olarak atandığını görmekteyiz. Daha önceki atama mektuplarında olduğu üzere Antakya ayanı Turnacıbaşı İbrahim Ağa'ya yine öncelikle görevlendirildiği bildirilmiştir. Bununla birlikte kazadaki muhafaza görevleri ve askeri görevleri bir kez daha hatırlatılarak bundan sonra yine görevini layıkıyla yerine getirmesi tembihlenmiştir. Bu konuda Kara İbrahim Ağa devlete sadık kalarak

---

¹⁷¹ Özkaya, *a.g.e.*, s. 219.

¹⁷² Mustafa Nuri Paşa, *a.g.e.*, s. 100.

¹⁷³ Özkaya, *a.g.e.*, s. 246.

¹⁷⁴ Şerefeddin Ağa bu mücadelesini kalabend cezası almış olmasına rağmen devam ettirmiştir. Bu eşkıyalık hareketleri Kara İbrahim Ağa'nın ve evindeki misafirlerinin katledilmesine kadar devam etmiştir. *A.Ş.S.*, Nr. 8, s. 84/113.

çalışması ve bunun aksini yapmaması konusunda uyarılmış ve kendisine kanunlara daima riayet etmesi yönünde tavsiyelerde bulunulmuştur¹⁷⁵.

Bu görevlendirilenin hemen arkasından Kara İbrahim Ağa'nın Halep şehrinde oğlu ile birlikte kaldığı bir eve baskın yapılarak saldırıya uğraması oldukça dikkat çekicidir. Saldırıyı yapan kişiler yine Antakya kazası sakinlerinden olan Debbuloğlu Mustafa ile oğlu Ömer adındaki eşkıyalardır. Adı geçen bu eşkıyalar, Kara İbrahim Ağa'nın Halep'te konaklamakta olduğu bir eve aniden hücum ederek İbrahim Ağa'ya ve oğluna saldırıp küfür ve hakaretlerde bulunmuşlardı. Bu durumun merkeze bildirilmesi üzerine Debbuloğlu Mustafa ve oğlu Ömer adındaki eşkıyaların derhal cezalandırılarak bu cezanın tüm kaza halkına duyurulup örnek teşkil etmesi istenmişti. Bu sebeple görevli mübaşir vasıtasıyla bu konudaki ceza hükmünü içeren ferman ve Yeniçeri Ağası Mehmed Ağa'nın mühürlü mektubu gereğince hareket edilmesi emredilmişti. Bu konuda verilen hüküm gereğince, adı geçen bu eşkıyaların Halep Kalesi'ne kalabend edilmeleri emredilerek söz konusu hüküm kale dizdarına gönderilmiştir¹⁷⁶.

1.1.2.3. Antakya Yeniçeri Serdarlığı

18. yüzyılda, Yeniçeri Serdarlığı, Osmanlı sultanının taşradaki temsilcisi konumundaydı. Antakya kazasında da yeniçeri serdarı aynı misyona sahip olup, görev ve sorumlulukları açısından, kazanın en büyük amiri sayılmakta idi¹⁷⁷. Yeniçeri Ağası tarafından kazalara “*serdar*” adıyla tayin olunurlardı. Tayin oldukları bölgedeki askeri teşkilatın disiplininden sorumlu oldukları için “*yeniçeri serdarı*” olarak adlandırılırlardı¹⁷⁸. Antakya kazasında görev yapan yeniçeri serdarları¹⁷⁹ çoğunlukla Halep Dergâh-ı Ali Yeniçeri Ağası tarafından atanırken bazen de İstanbul'daki Yeniçeri Ağası tarafından atanmaktaydılar¹⁸⁰.

Antakya Yeniçeri Serdarlarının görevlerini;

¹⁷⁵ A.Ş.S., Nr. 7, s. 141/228.

¹⁷⁶ A.Ş.S., Nr. 7, s. 141/229, 141/230.

¹⁷⁷ Gül, *a.g.d.t.*, s. 32.

¹⁷⁸ Pakalın, *a.g.e.*, s. 181.

¹⁷⁹ 16. yüzyıl seyyahı olan Evliya Çelebi de Antakya kazasında yeniçeri serdarlarıyla ilgili şunları anlatmıştır; “*Müzahib-i erbâiden şeyhü'l islâm, nakibü'l eşrâf, kethüdâyeri, yeniçeri serdârî, şehir nâibi ve muhtesîbi vardır*”. Burada kaza yöneticilerini sayarken yeniçeri serdarının da bu yöneticiler arasında bulunduğunu vurgulamıştır. Evliya Çelebi Seyahatnamesi, *a.g.e.*, s. 488.

¹⁸⁰ A.Ş.S., Nr. 10, s. 57/52, 89/82, 175/150.

Antakya kazasında bulunan yeniçeri, topçu, cebeci, top arabacıları, kuloğulları gibi askeri birliklerin birinci derecede sorumlu amiri olmak¹⁸¹,

Görevli olduğu kazanın asayiş ve muhafazasından sorumlu olup, kazanın mevcut önemli yol güzergâhları üzerindeki eşkıya saldırılarını önlemek¹⁸²,

Kazanın yıllık zahire ihtiyacının eksiksiz olarak karşılanmasını sağlamak¹⁸³,

Görevli olduğu kaza sınırları dâhilinde iskân edilmiş olan aşiretleri teftiş etmek¹⁸⁴,

Sefer emri verildiği durumlarda askeriyle birlikte savaşa hazır bir şekilde yeniçeri kuvvetlerine katılmak¹⁸⁵,

Belli dönemlerde toplanan imdad-ı hazeriyye vergisinin kaza dahilinde noksansız olarak toplanmasını sağlamak¹⁸⁶,

Bazı özel durumlarda mübaşir olarak görev yapmak¹⁸⁷,

Şeriata uygun olmayan davranış ve fiillerden uzak olmak¹⁸⁸ şeklinde sıralamak mümkündür.

Burada bahsettiğimiz sorumluluk ve görevleri üzerine alan Antakya ayanı Kara İbrahim Ağa'nın ilk olarak 1755 yılında yeniçeri serdarlığı görevini yürüttüğünü görmekteyiz. Onun yeniçeri serdarlığı yaptığını gösteren en eski belge eşkıyalık hareketlerini durdurmakla görevlendirildiği belgedir. Söz konusu belgeye göre devlet tarafından kışlamak üzere Amik civarına yerleştirilen Reyhanlu aşireti¹⁸⁹ sakinleri kaza halkını ciddi manada taciz etmeye başlamıştı. Bu eşkıyaların, kaza sakinlerinin mallarını yağmalamaya başlaması üzerine fakir reayanın şikâyetleri artmıştı. Bu durumda öncelikle Yeniçeri Serdarı olan İbrahim Ağa'ya, Antakya kadısına ve voyvodasına

---

¹⁸¹ A.Ş.S., Nr. 9, s. 11/20. Yeniçeri serdarının asli görevi; adı geçen yeniçeri, cebeci, topçu, top arabacıları ve kuloğulları gibi birlikleri zabt-ı rabt altına alarak kazadaki askeri birliklerin disiplinini sağlamaktır.

¹⁸² A.Ş.S., Nr. 9, s. 15/28, 15/29, 121/186.

¹⁸³ A.Ş.S., Nr. 9, s. 107/167.

¹⁸⁴ A.Ş.S., Nr. 9, s. 15/28, 15/29.

¹⁸⁵ A.Ş.S., Nr. 9, s. 121/186.

¹⁸⁶ A.Ş.S., Nr. 9, s. 91/147.

¹⁸⁷ A.Ş.S., Nr. 9, s. 19/39.

¹⁸⁸ A.Ş.S., Nr. 9, s. 11/19.

¹⁸⁹ Reyhanlu aşireti, Haremeyn reayası iken isyan etmeleri neticesinde Rakka'ya iskan edilmeleri emri verilmiştir. B.O.A, *Hatt-ı Hümayun Tasnifi*, 00008-00261-00001, Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İşaret Yayınları, İstanbul 2001, s. 541. Adı geçen aşiret Haleb yakınlarındaki Karamurt Hanında kışlayarak Kargılık ve Çobanoğlu dağlarında yaylağa çıkarlardı. Kendi istekleri doğrultusunda Amik Ovasında ziraatle uğraşmak şartıyla iskan edilmişlerdi. "*Haleb eyâletine tâbi' Amikâbâd nâm mahâlde, sayf-ü şitâ haymezen-i ikâmet olan Reyhanlû 'Aşiretinin, âtiy-üz zikr mahallere Fırat seviyesiyle iskânları ve mahâll-i mezkûra Reyhâniye kazâsı tesmîye olunması husûsuna dâir irâde-i seniyye-i şâhâne müte'allik şerefsudûr buyrulmuş olduğundan ...*" diye aşiretin iskanı anlatılmaktadır. Aynı eser.

gönderilen bir emirle Reyhanlu aşiretinin¹⁹⁰ kontrol altına alınması gereği bildirilmişti. Ancak aşiret eşkıyaları günden güne yağma ve gasp olaylarını arttırmaya devam etmekteydiler. Bu sebeple Reyhanlu aşireti mensuplarının Demirköprü'den daha ileri geçmeleri engellenmiş ve bu durum Yeniçeri Serdarı İbrahim Ağa'ya da bildirilmişti. Merkezden gönderilen bu hüküm gereğince yeniçerilerin Demirköprü tarafındaki geçidi kapatmaları emredilmiştir. Bununla birlikte Serturna İbrahim Ağa'dan da bu askerlere iştirak etmesi istenmişti¹⁹¹.

Reyhanlu aşiretinin eşkıyalık hareketleri esasen Kara İbrahim Ağa'nın yeniçeri serdarlığı görevine getirilmesinden önce başlamıştı. Bu durumu H.1168 (M.1754) yılında Kuseyr ve Cebel-i Akra¹⁹² şeyhlerine gönderilen bir buyruldu ile örneklendirmemiz mümkündür. Bahsettiğimiz buyruldu kaydında Reyhanlu aşiretinin öteden beri kışlamakta olduğu Amik civarında çeşitli eşkıyalık hareketleri ile halkı rahatsız ettiği ve bu durumun bir an önce önlenmesi gereği vurgulanmıştır. Reyhanlu aşireti eşkıyalarının özellikle Kuseyr ve Cebel-i Akra civarında zeytin ağaçlarını yağmalayarak çeşitli malları gasp ettikleri de tespit edilmiştir¹⁹³. Bahsedilen köy şeyhlerinin bu bölgede Reyhanlu aşireti eşkıyalarının kontrolünü sağlayamamış olması devleti daha ciddi bir tedbir almaya yöneltmiş ve neticede Serturna İbrahim Ağa'dan yeterli miktarda yeniçeri istenmiştir.

H.1169 (M.1755) yılında Yeniçeri Serdarı İbrahim Ağa'ya hitaben gönderilen bir başka buyruldu ise yine Reyhanlu aşireti eşkıyalarının saldırıları ile ilgiliydi. Bu kayıta yer alan emir gereğince Reyhanlu aşireti eşkıyalarının bu defa hac yolcularının yolunu keserek mallarını yağma ettikleri bildirilmiştir. Bu sebeple hac yolcularının geçeceği güzergâhta eşkıyaların saldırısına karşı tedbir almak amacıyla yeterli miktarda “yeniçeri ve bayrak” tayin ve tertibi hükmü Serturna İbrahim Ağa'ya bildirilmişti. Ayrıca aynı hükmü içeren buyruldu Antakya naibi ve voyvodasına da gönderilmiştir¹⁹⁴.

---

¹⁹⁰ Kara İbrahim Ağa'nın serdar olarak ilk resmi görevlendirilmesi Reyhanlu aşireti eşkıyaları üzerinedir. Bunların bir an evvel kontrol altına alınmasının elzem olduğu vurgulanmıştır. Bu tarihten itibaren Antakya ve civarında eşkıyalık faaliyetleri gösteren Reyhanlu aşireti uzun yıllar devlete kafa tutmuştur. Bu mesele Kara İbrahim Ağa döneminde sonuçlandırılmadığı gibi oğlu Fethullah Ağa'nın da kendi serdarlığı döneminde söz konusu eşkıyaları yola getirmek için defalarca emir aldığı kayıtlarda mevcuttur.

¹⁹¹ A.Ş.S., Nr. 6, s. 31/33.

¹⁹² Cebel-i Akra Antakya kazasına bağlı bir nahiye olup günümüzdeki adı Yayladağı olarak bilinmektedir. Sezen, *a.g.e.*, s. 100.

¹⁹³ A.Ş.S., Nr. 6, s. 14/15.

¹⁹⁴ A.Ş.S., Nr. 6, s. 33/35.

Aynı yılın sonunda ise Kara İbrahim Ağa'nın Antakya Yeniçeri Serdarlığı görevinden azledilerek yerine İsmail Ağa'nın atandığı kayıtlarda yer almaktadır¹⁹⁵.

Yaklaşık sekiz yıl aradan sonra 1763 yılında Antakya serdarlığı görevine yeniden getirilen Kara İbrahim Ağa'nın bu defa ilk icraati daha önceden cezası verilen Hacı Şerefeddin Ağa'nın yakalanarak Halep Kalesi'ne kalabend edilmesidir. İbrahim Ağa'ya Halep Divanı'ndan gönderilen konuyla ilgili bir buyruldu ile sabık Antakya Serdarı Hacı Şerefeddin Ağa'nın hapsolunması için verilen karar bildirilmişti. Bu karar gereğince Hacı Şerefeddin Ağa'nın mübaşir aracılığıyla tutuklanıp Halep Kalesi'ne teslim edilmesi istenmiştir. Bu vakte kadar verilen cezanın bir türlü uygulanmamış olması göz önünde bulundurularak söz konusu buyrulduda cezanın uygulanması için *"bir an akdem ve bir sâ'at mukâddem"* ifadeleriyle durumun aciliyeti vurgulanmıştır. Suçu sabit görülerek kalabend cezasına çarptırılan Hacı Şerefeddin Ağa'nın sahip olduğu eşyaların ve zahiresinin muhafaza edilmesi şartıyla yakalanıp Halep Kalesi Dizdarı'na acilen teslim edilmesi emri verilmiştir. Antakya Kadısı'na da gönderilen konuyla ilgili emirde kaza yöneticilerinin işbirliği içinde hareket etmeleri istenmiştir. Bu konuda rehavet gösterilmeyerek emrin gereği gibi uygulanması ısrarla belirtilmiştir¹⁹⁶.

İbrahim Ağa'nın Antakya yeniçeri serdarı olarak görev yaptığı 1763 yılında Antakya kazası halkının huzur ve asayişinin yeniden sağlanmasıyla ilgili olarak defalarca buyrulduların gönderildiği sicil kayıtlarında yer almaktadır. Aynı tarihli bir buyruldu *"...Hâlâ Antakya serdârı serturnâ kıdvetü'l emâsil ve'l akrân İbrahim Ağa zîde kadrihû inhâ olunur ki..."* şeklindeki hitap cümleleriyle başlamaktadır. Buyruldunun devamında doğrudan Serdar İbrahim Ağa'yı ikaz niteliğinde ifadeler kullanılmıştır. Halep Divanı'ndan gönderilen buyrulduda, Antakya ulemasından Seyyid Ahmed Efendi'nin şikâyet mektubuyla dile getirdiği sorununun çözümü ile ilgili emirler verilmiş ve gerekli uyarılar yapılmıştır. Seyyid Ahmed Efendi'nin ifadelerine göre bir

---

¹⁹⁵ A.Ş.S., Nr. 6, s. 40/40.

¹⁹⁶ A.Ş.S., Nr. 7, s. 169/305. Yukarıda anlatıldığı üzere Antakya ayanından olup serdarlık ve voyvodalık görevlerini yürütmüş olan Hacı Şerefeddin Ağa adlı kişi görev süresi bitince yeniden göreve getirilmediği için devlete karşı muhalefet eder hale gelmiştir. Antakya kazası içinde bir yandan halkı devlete karşı kışkırtarak diğer yandan etrafına topladığı asker kuvvetiyle kendisine destek oluşturup nüfuzunu kaybetmemeye çalışmıştı. Ancak yeniden göreve getirilmediği için kendisinin yerine gelen voyvoda ve serdarlarla ciddi manada rekabete girişerek sonunda mütegalibeliğe kadar ulaşmıştır. Özellikle yöneticiler arasındaki çekememezlikten başlayarak gittikçe nefrete ve düşmanlığa dönüşen tablolara bu dönemde ülkenin tamamında rastlanmaktadır. Böyle durumlarda ise devlet genellikle suçu sabit olan ayanı sürgüne gönderme yolunu tercih etmiştir. Daşcıoğlu, *a.g.e.*, s. 126.

müddetten beri Antakya kazası sakinleri arasında yapılan müsakat¹⁹⁷ sözleşmeleri kanunlara aykırı şekilde yürütülmektedir. Bu durumun sorumlusu olarak Kara İbrahim Ağa öne sürülmektedir. Bundan dolayı kaza sakinleri arasında Serdar Kara İbrahim Ağa'ya karşı kin ve nefretten kaynaklanan bir düşmanlık ortaya çıkmıştır. Öyleki eğer taraflar arasında barış sağlanamazsa bu durum vahşete dönüşecek bir hal aldığından meselenin bir an evvel çözüme ulaştırılması gerekmektedir. Aksi halde Antakya kazasının nizam ve asayişini gittikçe bozulacak ve reayanın dostluğu düşmanlığa dönüşecektir. Bu bilgilerin de yer aldığı Seyyid Ahmed Efendi'nin mektubu Halep Divanı tarafından bir an önce incelenerek gerekli talimatlar Antakya Serdarı İbrahim Ağa'ya gönderilmiştir. Bu talimatlar:

Müsakat şartlarının yeniden gözden geçirilerek şikayeti olanların mağduriyetlerinin tespit edilmesi ve durumun derhal düzeltilmesi,

Kazada bir ferdin dahi müsakat şartnamesine bağlı kalmadan kanuna aykırı hareket etmesinin engellenmesi,

Bir müddetten beri süregelen husumet durumunun bir an evvel sulh yoluyla düzeltilmesi,

Bu konuda kanun dışı davranışlarda bulunanların fakir halkın zararına sebebiyet vermesinden dolayı durumun önemle takip edilmesi,

Konuyla ilgili olarak reayanın geçiminin ve huzurunun kanunlara uygun bir şekilde sağlanması ile ilgili verilen öğütlerin dikkate alınması,

Ve son olarak kaza halkı arasında fitne ve fesat çıkararak karışıklığa sebep olan insanların kışkırtmalarına karşı daima temkinli olunması şeklinde belirtilmiştir¹⁹⁸.

İbrahim Ağa'ya gönderilen bu buyrulduğun hemen arkasından Antakya kazasında görevli diğer ayanların tamamına ve "iş erlerine"¹⁹⁹ hitaben bir buyruldu daha gönderilmiştir. Bu buyruldu ise Serdar Kara İbrahim Ağa'ya rekabet sebebiyle muhalefet eden ayanlara gözdağı verme amacı gütmekteydi. Yukarıda anlatmaya çalıştığımız her iki buyruldu da aynı amaçla yazılmıştır. Osmanlı Devleti birinci buyruldu ile Kara İbrahim Ağa'ya düşmanlarına karşı tedbirli olmasını öğütlerken ikinci

¹⁹⁷ Bir kişinin sahip olduğu ağaçlarını, elde edeceği ürününü bölüşmek şartıyla başka birine teslim etmesidir. Burada esasen bahçe sahibi ile karşı taraf arasında yapılan sözleşme gereği ağaçların budanması, sulanması ve elde edilen ürünün paylaşılmasının ne şekilde olacağı gibi konular ayrıntılarıyla verilmelidir. Ünal, *a.g.e.*, s. 504.

¹⁹⁸ *A.Ş.S.*, Nr. 7, s. 146/239.

¹⁹⁹ İş erleri ile taşrada görevli olan beylerbeyi, sancakbeyi, subaşı gibi her türlü devlet memuru kastedilmiştir. Ünal, *a.g.e.*, s. 355. Abdulkadir Gül ise "iş erleri" ile esnaf zümresinin işaret edildiğini ileri sürmektedir. Gül, *a.g.d.t.*, s. 173.

buyruldu ile kazadaki diğ er ayan ve esnaf grubuna seslenerek kazanın asayiş ve nizamı için çalışmalarını istemiştir.

İkinci buyrulunun devamında İbrahim Ağa'ya muhalefet eden şahısların kin ve garez duygularından dolayı tüm şehrin sıkıntı içerisine girdiği belirtilmiştir. Bu sebeple şehrin tüm ileri gelenlerinin ve itibar sahibi yöneticilerinin Antakya kazasını töhmet altında bırakacak haksız davranışlardan uzak durması gereği öncelikle vurgulanmıştır. Burada esasen Serdar Kara İbrahim Ağa'ya muhalefet ederek onu halkın ve devletin nezdinde gözden düşürmeye çalışan tüm vilayet ayanlarına keyfi davranışlar içine girerek halkın huzurunu bozmaktan kaçınmaları tembihlenmiştir. Ayrıca Kara İbrahim Ağa'nın müsakat sözleşmelerinde kanuna aykırı hareket ettiği ve fakir halkı mağdur ederek kaza sakinlerini maddi zarara uğrattığı doğru ise bu durumun tespit edilerek gereken cezanın verileceği anlatılmıştır. Eğerki, Kara İbrahim Ağa'ya muhalefet edenler iftira atmak suretiyle İbrahim Ağa'yı karalayarak halkı kışkırtma yolunu seçmişler ise bu durumda bu kişilerin layık oldukları cezayı bir an evvel çekmeleri gerekmektedir. Bu sebeple Halep Divanı'ndan gönderilen buyruldu ile Antakya kazasındaki halkın huzur ve asayişinin bir an evvel sağlanması için gerekenin yapılması istenmiştir. Çünkü Serdar İbrahim Ağa ve ona muhalefet eden gurup arasında had safhaya ulaşan husumetten en çok kaza halkı etkilenmektedir. Ortaya çıkan düşmanlık halk arasında ayaklanma çıkarmaya müsait bir zemine doğru gitmektedir. Bu sebeple, kaza sınırlarında can ve mal güvenliğinin tehlikede olduğu aşıkardır. Nitekim bu bölgeden geçmekte olan hac yolcuları da aynı zorluklara maruz kaldıklarından durumu İstanbul'a şikâyetle bildirmişlerdi²⁰⁰.

Osmanlı Devleti, her dönemde olduğu gibi bu dönemde de hac yolcularının güvenlik ve rahatlığına büyük önem göstermekteydi. Antakya kazasındaki ayanların birbirleriyle olan mücadeleleri sırasında bir yandan kaza içerisindeki nizamın yeniden sağlanması için buyruldu lar gönderilirken diğ er yandan hac yoluyla ilgili emirlerde gönderilmişti. Bu emirler gereğince, hac yolundan geçen kabilelerin geçtikleri bölgelerin

---

²⁰⁰ A.Ş.S., Nr. 7, s. 147/240. Hac yolcularının 18. yüzyıl boyunca bu bölgeden güven ve huzur içinde geçmesine yönelik alınan tedbirlere dair çok fazla kayıt mevcuttur. Bu dönem şartlarına bakıldığında, genellikle ayanların mütegalibeliğe dönüşen hayatları içerisinde hac yolcularının da olumsuz etkilendiğini görmekteyiz. Şöyle ki hac yolunun Antakya civarından geçmesi sebebiyle bu bölgedeki eşkıyaların kervanları yağmalayarak hac yolcularına saldırımları devleti bu dönemde ciddi tedbirler almaya zorlamıştır. Bu eşkıyalardan bir kısmı aşiret eşkıyaları olup Antakya kazasındaki ayan mücadelesi ve mütegalibe hareketlerini fırsat bilerek bölgeden geçen hac kabilelerine ve diğ er yolculara saldırmaya başlamışlardı. Bu tür eşkıyalık hareketlerinden dolayı Rakka'ya sürgün edilen Reyhanlu aşiretinin bir an evvel Antakya kazası sınırlarından çıkarılması ile ilgili buyruldu lar gönderilmiştir. A.Ş.S., Nr. 8, s. 35/51.

eşkıyalardan arındırılması ve isyana devam etmekte olan eşkıyaların bir an önce cezalandırılması istenmekteydi²⁰¹.

Ancak tüm bu tedbirlere ve uyarılara rağmen Antakya ve civarındaki ayanların muhalefetinden kaynaklanan karışıklık, eşkıyalık hareketlerini sürekli olarak tetiklemekteydi. Özellikle, Antakya kazasında Serdar İbrahim Ağa'ya muhalefet edenlerin faaliyetleri mütegalibeliğe dönüşerek asayiş ve düzeni tamamen kaldırıyordu. Bu konuyla ilgili defalarca kaza yetkililerine talimatlar gönderilmiş ancak bir netice alınamamıştır. Hatta kazadaki ayan, müftü, kadı ve voyvodaya ayrı ayrı emirler gönderilmiş yöneticilerin ittifak halinde olarak kazanın nizamını yeniden sağlamaları istenmiştir²⁰².

Antakya kazası içerisinde süregelen bu karışıklık ve anarşinin yaklaşık 1,5-2 yıl kadar sürdüğü arşiv kayıtlarında yer almaktadır. Bu konu ile ilgili son olarak Serdar Kara İbrahim Ağa'nın şikayeti dikkatimizi çekmektedir. İbrahim Ağa, arzuhalinde Antakya'da ayanlık iddiasında olmayıp, kendi halinde ve kendi işleriyle uğraşan bir kişi olduğunu beyan etmiştir. Ancak buna rağmen kendisine karşı oluşan düşmanlık kaza içerisinde ciddi boyutlara ulaşmış, İbrahim Ağa bu durumun bertaraf edilmesi için barışa hazır olduğunu bildiren bir "*hüccet*"²⁰³ kaydını da Halep Divanı'na göndermiştir²⁰⁴.

1.2. Kara İbrahim Ağa'nın Katledilmesi

1763-1765 yılları arasında yaklaşık iki yıllık süre zarfında Serdar Kara İbrahim Ağa'nın barış girişimleri tek taraflı kalmış olup İbrahim Ağa'ya muhalefet edenler eşkıyalıktan vazgeçmeyerek kaza halkını rahatsız etmeyi sürdürmüşlerdir. Bu dönem içerisinde dikkatimizi çeken diğer önemli bir gelişme ise Şerefeddin Ağa'nın affedilerek yeniden voyvodalığa getirilmiş olmasıdır²⁰⁵. Esasen bu dönem boyunca Anadolu'nun tamamında ayanlık kurumu devletin kontrolünden çıkarak halkı büyük bir kaosun içine sürüklemiştir. Bu kaosun en temel sebebi yerli halktan olan bir ailenin ayanlığı ele geçirmesinden sonra bu ailenin rakibi olan başka aileler arasında geçen ayanlık

---

²⁰¹ A.Ş.S., Nr. 8, s. 99/136.

²⁰² A.Ş.S., Nr. 7, s. 146/239.

²⁰³ Senet, vesika, delil manalarına gelip eskiden şeriat mahkemelerince verilen bir hak gösteren resmi belgelerdir. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 388.

²⁰⁴ A.Ş.S., Nr. 7, s. 121/201.

²⁰⁵ A.Ş.S., Nr. 8, s. 85/114.

mücadelesidir. Özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısında ayan olmak isteyen aileler kadıları da kendi taraflarına çekerek halkı zor durumda bırakmaktaydılar. İki yerli ayan ailesi arasında sıkışan halk içinde ise doğrudan bir karışıklık meydana gelmekteydi. Devlet bir yandan bu karışıklığı düzeltme²⁰⁶ yoluna giderken diğer yandan ayanların gücünü kontrol altına almaya çalışmaktaydı. Bu sebeple Şerefeddin Ağa örneğinde olduğu gibi, devlet kendisine karşı mütegalibe hareketlerinde bulunmuş olmalarına rağmen bu ayanları affetme yoluna gitmiştir²⁰⁷.

Şerefeddin Ağa'nın kalabend cezasının affedilmesinden sonra 1765 yılının sonlarına doğru yeniden Antakya Voyvodalığı'na getirildiğini görmekteyiz. Serdar Kara İbrahim Ağa ile Şerefeddin Ağa arasındaki bu mücadelenin halkı uzun yıllar huzursuz etmiş olması sebebiyle barışın sağlanması adına Şerefeddin Ağa yeniden voyvoda olarak atanmıştır. Ancak Şerefeddin Ağa ayanlık gücüne yeniden ulaştığı halde İbrahim Ağa'ya olan intikam hislerinden vazgeçmemiştir²⁰⁸.

Bu sırada Yeniçeri Zabiti olan Fethullah Ağa babası Kara İbrahim Ağa'nın İmran Mahallesi'ndeki konağında misafirleriyle birlikte yemek yediği sırada katledildiği haberini alarak durumu derhal kadıya bildirmişti. Çukadar Ebubekir ve Mustafa isimli iki kişinin de kadıya yaptıkları ihbar üzerine H.1179 (M.1765) yılı Rebiülevvel ayının sekizinci günü olan Pazar akşamı meydana gelen baskın ve cinayet olayı araştırılarak kesinlik kazanmıştır. Mahal yeri olan Kara İbrahim Ağa'nın konağında yapılan resmi incelemelere göre:

-Kara İbrahim Ağa'nın hanesi yaklaşık yirmi kişiden oluşan bir eşkıya taifesi tarafından baskına uğramıştır.

-Bu saldırıda Kara İbrahim Ağa, hem tüfek kurşunuyla hem de bıçakla öldürülmüştür.

-Kahveci Ömer İbn-i Abdullah ve akrabası Mahmud Bin Abdi yine tüfek kurşunuyla öldürülmüştür.

---

²⁰⁶Bu karışıklıkların düzeltilmesi adına 1765-1766 tarihlerinde Sadrazam Muhsin-zade Mehmed Paşa ayanlık meselesi yüzünden ortaya çıkan mücadelelerin barışçıl yolla neticelenmesi için gayret etmiştir. Bu sebeple Anadolu'nun her yanına gönderilen fermanlarla ayan seçimlerinde valilerin yetkisi ellerinden alınmış ancak sadrazamın onayıyla ayan seçimine gidilmesi kararlaştırılmıştır. Alınan bu tedbirlere rağmen, 1768 yılına gelindiğinde devlet bir yandan ortaya çıkan Osmanlı-Rus harbiyle uğraşırken diğer yandan da ayanlık seçimleri üzerinde gereken disiplini sağlayamamıştır. Osmanlı-Rus savaşının ehemmiyetine binaen ayan seçimine gereken önem verilemeyeceği gerekçesiyle söz konusu fermanlar iptal edilerek yeniden kontrolsüz bir ayan seçimi ortaya çıkmıştır. Yuzo Nagata, *Muhsin-Zade Mehmed Paşa ve Ayanlık Müessesesi*, İzmir 1999, s. 105.

²⁰⁷ Özkaya, *a.g.e.*, s. 169.

²⁰⁸ *A.Ş.S.*, Nr. 8, s. 85/114.

-Bunlardan başka yine konakta misafir olarak bulunan Halep Mahkemesi Tercümanı Mustafa Ağa'nın çukadarı Mehmed adlı kişi tüfekle vurularak öldürülmüştür.

-Antakya sakinlerinden Arap Bilal Bin Abdurrahim ile Kara İbrahim Ağa'nın cariyesi Şehriban Binti Abdurrahman ise hem tüfek hem de bıçakla yaralanmışlardır.

Kara İbrahim Ağa'nın konağında yapılan bu incelemelerde ölen ve yaralananlar tek tek muayene edilerek ne durumda olduklarının tespiti yapılmıştır. Ancak bu saldırıda cinayetle birlikte konağın muhtelif kısımlarında gasp suçunun işlendiğine de kanaat getirilmiştir. Antakya Mahkemesi Katibi Mustafa Efendi'nin çeşitli ulema, ayan ve kadı huzurunda yapılan inceleme neticesinde kaleme aldığı belgede, bahsedilen eşkiyaların konakta mevcut olan hazine odasının kapısını balta ile açtıkları netlik kazanmıştır. Bilhassa hazine odasını yakıp yıkmak suretiyle derinlerinde bulunan iki adet baştahtada ne kadar değerli eşya ve nakit varsa bunların tamamını alarak odanın her yanını yağma ettikleri yazılmıştır²⁰⁹.

Kara İbrahim Ağa'nın canına kastedenlerin kimler olduğu ve nereye gittikleri konusu Antakya kadısına, müftüsüne, tüm ulema ve ayanlarına gönderilen bir buyruldu ile sorgulanmıştır. Halep Divanı'ndan gönderilen bu buyrulduyun bir sureti de Voyvoda Şerefeddin Ağa'ya gönderilmiştir. Buyrulduda “...*Antakya misûllü cesîm kazânın meşhûr ve ma'rûf zümre a'yânı olan mezkûr Kara İbrahim Ağa bu rütbe-i kazâyâ giriftâr ve katl olup katli haberini efvâh-ı amed-şüd-gândan istimâ' etmek ne keyfiyetdir...*” şeklindeki ifadelerden bu cinayetin ne cüretle ve nasıl yapıldığının sorgulandığını görmekteyiz. Buyrulduyun devamında, bu olayın hangi gün olduğunun ve bu cinayete cesaret edenlerin kimler olduğunun ayrıca cinayete azmettiren kişilerin kimler olduğunun doğru ve hızlı bir şekilde araştırılması ve bu soruların cevaplandırılması istenmektedir. Bu konudaki emirler yerine getirilirken ihmal ve rehabet gösterilmemesi için de tüm kaza idarecileri uyarılmıştır²¹⁰.

Halep Divanı'ndan gönderilen buyrulduda bahsedildiği üzere bu cinayetin işlenmesinde azmettiren kimselerin bulunduğu ve bunların bir an önce tespit edilmesi oldukça önemliydi. Çünkü yaklaşık 4-5 yıldan beri Antakya kazasında Kara İbrahim Ağa'ya karşı büyük bir muhalefet başlatılmış ve bu muhalefet Kara İbrahim Ağa'ya devletın gözünden düşürme çabalarına kadar ulaşmıştır. Ancak bu durum yalnızca halk

²⁰⁹ A.Ş.S., Nr. 8, s. 84/113.

²¹⁰ A.Ş.S., Nr. 8, s. 85/114.

arasında ciddi manada bir bölünmeye ve karışıklığa sebep olduğu için daha çok kazanın asayişinin sağlanması üzerinde çalışmalar yapılmıştı. Kazanın düzenini bozmaya çalışarak Kara İbrahim Ağa'ya muhalefet edenlerin cezalandırılmış olmaları muhalefeti ortadan kaldırmadığı gibi aksine aradaki düşmanlığı da perçinlemişti. Kara İbrahim Ağa'ya muhalefet amacıyla kazada huzursuzluk çıkaran Şerefeddin Ağa bir müddet kalabend edildikten sonra affedilerek yeniden voyvodalığa getirilmişti. Hatta İbrahim Ağa'nın serdarlık yaptığı dönemde kaza idaresinde birlikte çalışmak üzere ve kazanın iç huzurunun sağlanması amacıyla Şerefeddin Ağa'nın yeniden voyvodalık görevine getirildiğini görmüştük²¹¹.

Ancak çok kısa bir barış süreci yaşanan Antakya kazasında Şerefeddin Ağa'nın affedilerek yeniden göreve getirilmesinden yaklaşık iki ay kadar sonra İbrahim Ağa kendi hanesinde bir grup eşkıya tarafından katledilerek öldürülmüştü. Dolayısıyla devlet bu durumu göz önünde bulundurduğu için Kara İbrahim Ağa'yı katledenlerin mutlaka azmettirildiğini ileri sürmüştür. Bu sebeple başlatılan geniş çaplı bir soruşturmayı yürütmek üzere Halep'te yeniçeri zabiti olan sabık Seksoncibaşı Ömer Ağa mübaşir tayin edilmiştir. Halep Beylerbeyi Mehmed Paşa bu sırada Belen ve Payas taraflarının asayişi için göreve²¹² çıktığı esnada Kara İbrahim Ağa'nın katli haberini almıştır. Bu haber üzerine, İstanbul'dan gönderilen emir gereğince Şerefeddin Ağa'nın görevinden yeniden azlettilererek Halep Kalesi'ne kalabend edilmesi hususunun ve Şerefeddin Ağa'nın bu suçu kimlere işlettirdiğinin ve ne şekilde gerçekleştiğinin sorgulanması için acilen bir araştırmanın yapılması istenmiştir. Mübaşir Ömer Ağa tarafından yapılan araştırma sonucunda Şerefeddin Ağa'nın eşkıyalar ile işbirliği yaptığı, belgede şu şekilde anlatılmıştır:

“...Medîne-i Antakya sükkânından olup a'yândan ve ocâğın mu'teber ihtiyâr zabıtânından Turnâcibâşî İbrahim hanedan olup misâfireten hânesinde it'âm tâ'am iderken Antakya sâkinlerinden Turnâcibâşî Şerefeddin Ağa ve Kürd Müslî dimekle ma'rûf vesâir ma'lûmu'l esâmi mukâssidler garâz-ı fasîdelerini icrâ kasdıyla ba'zı erâzil ve eşkiyâ ile yek-dil ve yek-cîhet olup 'alenen ba'de'l-'asr hânesinde basup

²¹¹ A.Ş.S., Nr. 8, s. 110/154. Şerefeddin Ağa'nın yeniden voyvodalığa getirildiği ve Serdar İbrahim Ağa ile birlikte aynı anda görevlendirilmiş oldukları buyruldu gereğince; Eğrigeçid ve Cısr-i Hadid bölgelerinin muhafazasında yeniçerilerin rehabet göstermesinden kaynaklanan sıkıntılar yaşanmaktadır. Bilhassa bu bölgeden geçen hac kafilelerinin eskiden olduğu gibi güvenliğinin sağlanması için yeniçerilerin yeniden disipline edilerek bu konuda tüm kaza yöneticileri ve ayanların işbirliği içinde olması emredilmiştir.

²¹² Halep Beylerbeyi Mehmed Paşa'nın Bilak ve Payas ve Uzeyr'e varıncaya kadar yolların güvenliği ve ipek tüccarlarına saldıran eşkıyaların yakalanması ile ilgili olarak göreve çıktığı, kayıtlarda paşanın kendi yazısıyla anlatılmaktadır. B.O.A., 00008-00261-00001, HAT. s. 261.

mezbûr İbrahim'i alet-i câriha ile katl ve pâre pâre misâfirlerinin ba'zılarını dahî helâk ve ba'zısı mecrûh ve emvâl ve eşyalarını nehb-i gâret iyleyüp... ”²¹³.

Yukarıda aktardığımız Mübaşir Ömer Ağa'nın ifadeleriyle, kaza mahallinde cinayetin işlendiği gün yapılan keşif ve muayene kayıtlarındaki ifadeler örtüşmektedir. Mübaşir Ömer Ağa'nın soruşturmasına göre söz konusu saldırıda Şerefeddin Ağa ile Kürd Müsli adındaki eşkıyanın işbirliği yapmış olduğu kesinlik kazanmıştır. Bu sebeple İbrahim Ağa'nın konağını basan bir grup eşkıyanın kaç kişi oldukları ve isimlerinin bir an önce tespit edilerek cezalandırılmaları yine mübaşir Ömer Ağa'ya verilen emirler arasında yer almaktadır. Bununla birlikte Halep Kalesi Dizdarı'na da aynı konuda verilen emir kayıtlarda:

“... Senki dizdâr-ı merkûmsun seksoncibaşı mûmâileyh tarafından vürûd iden erbâb-ı şekâvet-i dizdârı olduğun kal'a-i merkûmede muhkem habs ve kal'a-bend iyleyüp emr-i şerîfim sadr ve mûcibince ocak tarafından mektûb vârid olmadıkça bir ferdinin itlâklarından mücânebet iyleyesiz...” ifadeleriyle yer almıştır²¹⁴.

İstanbul'dan bir yandan Mübaşir Ömer Ağa görevlendirilirken diğer yandan Halep Kalesi Dizdarı'ndan da yazılan bir mektupla Kara İbrahim Ağa'nın katillerinin yakalanarak suçlarının tespit ve tescil edilmesi istenmiştir. Ancak söz konusu katillerin ocaktan mühürlü mektup gelmedikçe infaz edilmemeleri konusunda ciddi uyarılarda bulunulmuştur. Bunun hemen sonrasında Kara İbrahim Ağa'nın evini basan eşkıyaların bir an evvel yakalanarak Halep Kalesi'ne teslim edilmesi bu defa Yeniçeri Dergâh-ı Ali Ağası Hüseyin Ağa tarafından emir buyrulmuştur. Yeniçeri Ağası Hüseyin Ağa tarafından hem Mübaşir Seksoncibaşı Ömer Ağa'ya hem de Halep Kalesi Dizdarı'na gönderilen mektupta; Kara İbrahim Ağa'nın ne şekilde katledildiğinden bahsedildikten sonra yine bir önceki emirde olduğu gibi katillerin bir an evvel yakalanarak Halep Kalesi'ne hapsedilmesi istenmiştir²¹⁵.

Yukarıda bahsettiğimiz her iki mektup da Kara İbrahim Ağa'nın tespit edilmiş olan katillerinin acilen yakalanarak Halep Kalesi'ne hapsedilmesi amacıyla yazılmış ve İstanbul'dan gönderilmiştir. Ancak bu mektuplarda yakalanan katillerin cezalarıyla ilgili karar bildirilmediğinden hem görevli mübaşir hem de kale dizdarı yalnızca mevcut durumu muhafaza etmekle yükümlüydüler.

²¹³ A.Ş.S., Nr. 8, s. 102/140.

²¹⁴ A.Ş.S., Nr. 8, s. 103/141.

²¹⁵ A.Ş.S., Nr. 8, s. 103/141.

Bu konu ile ilgili olarak ilk mektupta yakalanan katillerin akibeti hakkındaki kararların ayrıca bildirilmesi gereğinden bahsetmiştik. Kara İbrahim Ağa'nın katillerinin yakalanması ve cezalandırılmasıyla ilgili olarak nihai karar Halep Beylerbeyi Mehmed Paşa tarafından gönderilen evrakta şu şekilde belirtilmiştir:

“ Antakyalı serturnacı Şerefeddin sâî- bi-l-fesâd ve mazr-ı 'ibâd-ı vahşi maktûl Kara İbrahim Ağa'yı otuz iki nefer şâkilere mezbûr katlettirdiği sâbit olmakdan nâşî ahzı Haleb Kal'ası'na vazı' olunduğu bundan akdem Dersa'adet'e i'lâm olunup müfsîd-i mezkûr hayatta oldukça havâlî-i mezbûre nizâm kabul iylemeyeceği bedihi olmağla tertîb-i cezâsına ruhsat virilmesini paşa-yı mûmâileyh başka kâimesinde ve Antakya kadısı i'lâmında tastîr iderler. İ'lâm-ı hâldir”²¹⁶.

Yukarıda aktarmış olduğumuz Halep Beylerbeyi Mehmed Paşa'nın bildirmiş olduğu karara göre Şerefeddin Ağa'nın Kara İbrahim Ağa'yı otuz iki kişiden oluşan bir eşkıya taifesine katlettirmiş olduğu sabit olmuştur. Şerefeddin Ağa'nın Halep Kalesi'ne kalabend edilmiş olmasına rağmen hayatta kaldığı müddetçe Antakya kazası içerisinde asayiş ve nizamın yeniden sağlanamayacağı gerekçesiyle idamına karar verilmesi uygun görülmüştür. Halep Kalesi'nde mahkum olarak bulunan Hacı Şerefeddin Ağa'nın cezası ile ilgili olarak ayrı bir fermanla idamına müsaade edildiği bildirilmiştir. Aynı emir Antakya kazası kadısına da gönderilmiştir²¹⁷.

Kara İbrahim Ağa'nın katili olan Şerefeddin Ağa'nın henüz İbrahim Ağa Antakya serdaryken Antakya kazasında muhalefete ve karışıklığa sebebiyet verdiği gerekçesiyle Halep Kalesi'ne kalabend edildiğinden bahsetmiştik. Bununla birlikte bir süre sonra Şerefeddin Ağa'nın affedilerek yeniden Antakya kazası voyvodalığına getirilmesi Şerefeddin Ağa için aslında bir şans olmuştu. Ancak bu şansı iyi değerlendiremeyen Şerefeddin Ağa, Antakya kazası voyvodası iken azmettirdiği otuz iki kişilik eşkıya grubunu Kara İbrahim Ağa'nın evine saldırtmıştır. Neticede Kara İbrahim Ağa ve adamlarını katlettiren Şerefeddin Ağa devletin kendisine ikinci kez sunmuş olduğu fırsatı reddederek kendi sonunu hazırlamış oluyordu.

Esasen bu dönemde, devletin bu tür mütegalibeliğe girişmiş olan ayanlara karşı almış olduğu tedbirler, sürgünden başlayarak idama kadar varan ağır cezalardan ibaretti²¹⁸. Ancak Şerefeddin Ağa olayında da gördüğümüz üzere devlet öncelikle bu

²¹⁶ B.O.A, 00008-00261-00001, *HAT*, s. 261.

²¹⁷ Bk. Aynı belge.

²¹⁸ Daşcıoğlu, *a.g.e.*, s. 88.

çeşit ayanları ıslah etmek maksadıyla kalabend cezasına çarptırmıştır. Bu süre zarfında istenilen davranışı göstermeleri neticesinde affedilerek yeniden göreve getirilen ayanlar görevleri sırasında ikinci bir suistimalde idam cezası ile cezalandırılmışlardır. Devletin bu ayanlara olan güveni sarsılmış olmakla beraber kaza halkının nizamının derhal sağlanması konusundaki endişesi, eşkıya ayanların sonunu hazırlamıştır²¹⁹.

---

²¹⁹ Daşcıoğlu, *a.g.e.*, s. 36, 37.

İKİNCİ BÖLÜM

ANTAKYA AYANI FETHULLAH AĞA VE DEVLET HİZMETLERİ

18. yy'da Antakya'nın yerli ayan ailelerinden²²⁰ birine mensup olan Fethullah Ağa, dergâh-ı mualla²²¹kapıcıbaşılık²²²payesine sahipti. “*Kara Fethullah*” olarak adı geçen kayıtlar mevcut olmakla birlikte çoğunlukla “*Hacı Fethullah*” ya da “*Fethullah Ağa*” namıyla bilinmektedir. Fethullah Ağa, Antakya kazasının en eski mahallelerinden olduğu bilinen İmran Mahallesi sakinidir²²³. 18. yüzyıl boyunca İmran Mahallesi yalnızca Müslüman Türklerin yaşamış olduğu bir mahalle olarak bilinmektedir²²⁴. Bu bilgiden yola çıkarak Fethullah Ağa'nın etnik ve dini kimliği hakkında Müslüman Türk olduğunu tahmin etmekteyiz. Fethullah Ağa'nın doğum tarihi ve tahsiliyle ilgili bilgilere rastlayamadık. Ancak, Fethullah Ağa'nın devlet hizmetinde aldığı görevlerle ilgili çok sayıda belge tespit ettik. Tespit etmiş olduğumuz belgelere göre, Fethullah Ağa mukataat mültezimliği, voyvodalık, vakıf mütevelliliği gibi görevler ile idari hizmetlerde bulunmuştur. Bundan başka, yine devlet adına yeniçeri zabıtlığı, yeniçeri serdarlığı gibi görevlerle büyük önem arz eden askeri hizmetlerde de yer almıştır²²⁵.

Yaklaşık olarak 20 yıl civarında Osmanlı Devleti'nde resmi anlamda ayan adıyla çok çeşitli görevlere haiz olan Fethullah Ağa, kendisi gibi ayanlık görevinde uzun yıllar hizmet eden bir ayanın oğludur. Fethullah Ağa'nın belgelerde geçtiği kadarıyla çocuğu olmadığını ve bu yüzden terekesinin yeğenleri Süleyman ve İsmail'e bırakıldığını görmekteyiz. Yeğenlerinden Süleyman, tahsildarlık yaparak amcası Fethullah Ağa ile birlikte kaza yönetiminde söz sahibi olmuştur. Katıbzade Süleyman olarak da adı geçen Süleyman Ağa'nın amcası Fethullah Ağa ile birlikte özellikle iltizam işlerinde önemli

²²⁰ Merkezi otoritenin taşrada çok etkili olamaması sonucunda ortaya çıkan yerli ayan aileleri devamlı olarak aynı bölgede idarecilik yaparak “*hanedan*” kimliğiyle devletin karşısına çıkmışlardır. Mehmet Ak, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir Ayanlık Örneği Yılanlıoğulları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2007, s. 8.

²²¹ B.O.A, *Halep Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 35/121, Dergah-ı mualla kapıcıbaşı Fethullah'a hüküm, 1781. Bu kavram mecazen saray manasında olup yerine dergah-ı ali tabiri de kullanılmıştır. Büyük kapı anlamına gelmektedir. Pakalın, *a.g.e.*, s. 427.

²²² Saray kapıcılarının amiri ve büyük zabiti anlamında kullanılan bir tabirdir. 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra bilfiil olmasa da rütbe olarak nüfuz ve itibarını arttırmak amacıyla taşra ayanlarına verilmiştir. Pakalın, *a.g.e.*, s. 167.

²²³ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 31259/8.

²²⁴ Aynı yüzyıl içerisinde, Şeriyye Sicillerine göre, Antakya mahallelerinin dini ve etnik yapısı incelendiğinde İmran mahallesi gayri müslim unsurların yaşadığı mahallelerin dışında kalmaktadır. Bu mahalle müstakil olarak Müslüman Türk nüfusundan meydana gelmektedir. Rifat Özdemir, *a.g.m.*, s. 134.

²²⁵ *A.Ş.S.*, Nr. 8, s. 69/93, 92/132.

hizmetlerde bulunduğunu kayıtlarda sıkça görmekteyiz. Fethullah Ağa'nın diğer yeğeni İsmail Ağa ise, çeşitli hizmetlerde bulunarak voyvodalık gibi idari görevleri resmi olarak yürütmüştür²²⁶.

1.1. FETHULLAH AĞA'NIN İDARİ ALANDAKİ GÖREVLERİ

Hacı Fethullah Ağa, 1763-1782 yılları arasında Antakya kazası ayanı olarak çeşitli görevlerde bulunmuştur. Devletin itimadını kazanmış bir ayan olan Fethullah Ağa esasen babasının da kendisinden önce Antakya kazasında oldukça nüfuzlu bir ayan olması hasebiyle devlet işlerinde önemli derecede tecrübe kazanmıştır. “*Antakya a'yânından Hacı Fethullah Ağa*” şeklinde ifadelerle sıklıkla rastladığımız arşiv kayıtlarından yola çıkarak Antakya ayanı Hacı Fethullah Ağa'nın idari alanda yapmış olduğu görevler;

- 1) Antakya Mültezimliği,
- 2) Antakya Voyvodalığı,
- 3) Vakıf Görevleri gibi başlıklar altında incelenmiştir.

1.1.1. Antakya Mültezimliği

Mültezim, Osmanlı Devleti'nde iltizam yapan görevlilere verilen isimdir²²⁷. İltizam ise, devletin kendi vergilerini ve gelir kaynaklarını toplama işini devlet adına, belirli bir bedel karşılığında kişilere verme usulüne denilmekteydi²²⁸. Mültezimler, iltizam işini üstlenerek mukataalar²²⁹ için ait olduğu kadılıkta yapılan müzayede de en yüksek fiyatı teklif eden ve mukataa bedelinin bir kısmını peşin ödemeyi taahhüt eden kimselerdi²³⁰. Bir başka ifadeyle, mültezim, devlet gelirlerini iltizam ederek bunun karşılığında devlet hazinesine toplu olarak para veren kimselere denirdi²³¹.

---

²²⁶ A.Ş.S., Nr. 9, s. 29/51.

²²⁷ Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 721.

²²⁸ 15-16- ve 17. yüzyıllarda genel prensipleri değiştirilmeden korunan iltizam sisteminde, 18. yüzyıl başlarından itibaren büyük değişiklikler meydana gelmeye başlamıştı. Bu değişikliklerin en önemlisi ise, iltizam yetkisinin mültezime, kaydı hayat şartı ile verilmeye başlanmasıydı. Bu durumun temel sebebi, Osmanlı Merkezi hazinesinin ciddi manada nakit sıkıntısı içerisinde olmasıydı. Böylece, merkezi hazinedeki bütçe açığına kaynak oluşturuluyordu. Merkezi ordu ve bürokraside maaşlı olarak çalışan görevliler, maaşlarını devlete bırakmak koşuluyla kayd-ı hayat şartıyla iltizama veriliyordu. Eftal Batmaz, İltizam Sisteminin XVIII. Yüzyıldaki Boyutları, *A.Ü.D.T.C.F Dergisi*, C.18, S. 29, Ankara 1996, s. 41.

²²⁹ Devlete ait gelir getiren kaynaklara denirdi. Ünal, *a.g.e.*, s. 345.

²³⁰ Ünal, *a.g.e.*, 345-346.

²³¹ Pakalın, *a.g.e.*, s. 613-614.

Devlete ait vergilerin ve gelir kaynaklarının bu şekilde toplanması usulü Antakya kazasında da aynı şekilde mültezimler vasıtasıyla yapılmaktaydı. Antakyalı Fethullah Ağa da kendi kazası dahilinde belirli bölgelerde iltizam görevinden dolayı mültezim olarak anılmaktaydı. İltizamı yapacak kişinin belli bir ekonomik güce sahip olması şarttı. Çünkü müzayedede en yüksek fiyatı verene iltizam yetkisi verilmekteydi. Buradan yola çıkarak Fethullah Ağa'nın kendi dönemi içerisinde oldukça önemli bir ekonomik güce sahip olduğunu söyleyebiliriz. Fethullah Ağa'nın da mültezimlik yaptığı dönem olan 18. yüzyılın ikinci yarısı mültezimliğin itibarının yerinde olduğu bir dönemdi. Bunun temel sebebiyse mültezimlerin diğer devlet görevlilerine göre daha çok servet sahibi olabilmeleriydi. Örneğin beylerbeyi ve sancakbeyleri gibi devlet yetkilileri ancak görevde kaldıkları zaman zarfında bir ekonomik nüfuz kazanabilmekteydi. Oysa, 18. yüzyılda genellikle ayanlardan oluşan mültezimlerin durumu farklı olup malikane olarak iltizam yetkisine sahipti²³².

Osmanlı İmparatorluğu'nun geneline hakim olan bu duruma Antakya kazası örneğinde Hacı Fethullah Ağa ile ilgili arşiv kayıtları büyük ölçüde ışık tutmaktadır. Şöyleki, ahkâm defterinde yer alan kayıtlarda 1776'dan beri Antakya ayanı namıyla Fethullah Ağa'nın Keseb, Urur ve sair köylerde öşür²³³ mahsullerini tahsil edecek iltizam yetkisine sahip olduğu belirtilmiştir. Yine aynı belgede, Fethullah Ağa'nın bu yetkiyi kötüye kullanarak yerli halktan bazı kişilerle ittifak ettiğinden ve neticede 9470 kuruşluk öşür mahsulüne el koyduğundan bahsedilmektedir²³⁴.

Fethullah Ağa'nın mültezimlik görevini 1777 senesinde de devam ettirmekte olduğunu görmekteyiz²³⁵. Aynı şekilde Fethullah Ağa'nın 1780-1782 yılları arasında da mültezimlik yaptığı anlaşılmaktadır. Serhengan-ı divan-ı hümayundan²³⁶ Mehmed Said Bey tarafından merkeze gönderilen arzuhalde, Fethullah Ağa'nın 1780-1782 yılları arasında mültezimlik görevinde bulunduğundan ancak bu görevi yerine getirirken Kuseyr nahiyesine bağlı Büyükburç köyünün hasılatını teslim etmediğinden bahsedilmektedir. Bu belgeden anladığımıza göre Mehmed Said Bey, Kuseyr nahiyesinin ve buna bağlı köylerin zeamet sahibidir. Mültezim Fethullah Ağa'nın adı

²³² Özkaya, a.g.m., s. 668.

²³³ Öşür kelimesi lugat manası olarak "onda bir" anlamına gelip halka yardım etmek için toplanan onda bir nisbetindeki vergi türüdür. Öşür tabiri genellikle sadaka veya zekat manasında kullanılmıştır. Ömer Lütfi Barkan, "Öşür", *İslam Ansiklopedisi*, M.E.B Basımevi, C. 9, İstanbul 1964, s. 483-488. Osmanlı Devleti'nde halkın ürettiği mahsullerden ve genellikle de hububattan alınan verginin adıdır. Ünal, a.g.e., s. 534.

²³⁴ B.O.A, *Haleb Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 49/176.

²³⁵ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 31259.

²³⁶ Divan çavuşlarından zeamet sahibi olanlar hakkında kullanılırdı. Pakalın, a.g.e., s. 649.

geçen yerlerdeki iltizam bedelini tahsil ettiği halde Mehmed Said Bey'e teslim etmemesi şikayete sebep olmuştur²³⁷.

Bununla birlikte, yine divan kaleminde görevli olan Mehmed Said tarafından yazılan H.1195 (M.1781) tarihli bir başka belgede Kuseyr'in Büyükburç köyünün ve bunun dışında bazı yerlerin iltizamını Fethullah Ağa'nın kendi namına Ahmed Efendi adına birine tahsil ettirdiğinden bahsedilmektedir. Ancak, tahsil edilen bu bedelin bir yıldan beri hazineye teslim edilmediğinden şikayet edilmiştir. Ayrıca, aynı belgede, 1700 kuruşluk bir meblağın Fethullah Ağa'nın zimmetinde kaldığı ve bunun mültezim Fethullah Ağa'dan geri alınması hususunda gerekenin yapılması talep edilmiştir²³⁸.

H.1195 (M.1781) tarihli bir kayıтта ise, 18. yüzyılda Osmanlı Devleti için çok önemli bir konumu olan Karamurt Han Ağalığı'na bağlı Şeyhü'l Hadid Mukataası'nın²³⁹ yine Fethullah Ağa'nın mültezimliğine verilmiş olduğu anlaşılmaktadır²⁴⁰.

H.1195-1196 (M.1781-1782) tarihli bir başka kayıтта, Fethullah Ağa'nın Maaretin-Mısırın²⁴¹ mukataasının da mültezimi olduğu görülmektedir. Aynı kayıтта ayrıca, Maaretin-Mısırın mukataa gelirlerinin toplamında 1050 kuruş eksiklik olduğundan ve bu eksiklik ahaliden kaynaklanıyorsa tahsilinin ahaliden yapılması gereğinden bahsedilmektedir. Bununla birlikte, bahsi geçen 1050 kuruşluk mukataa geliri eğer Fethullah Ağa'nın zimmetinde ise bu meblağın Fethullah Ağa'dan tahsil edilmesi için bir mübaşirin görevlendirileceği ifade edilmektedir. Ayrıca, Fethullah

²³⁷ B.O.A, D. BŞM., MHF, Nr. 69/59.

²³⁸ B.O.A, Haleb Ahkam Defteri, Nr. 4, s. 49/178.

²³⁹ Şeyhü'l Hadid diye adlandırılan bölge, bilinen en eski şekliyle Karamurt Han vakfiyesinde "...Şeyhü'l-hâdid demekle ma'ruf mukâta'anın hudûdu dâhilinde medine-i Antakya ile Belen ve Bakras beyninde vâki' Karamort demekle şehir mahallki, Mekke-i Mükerreme ve Medine-i Münevvere ve Şam ve Mısır ve Halep vesâir ol havâlide olan bilâdın memur ve mâ'bedi iken ..." şeklinde geçmektedir. Buradan anladığımız kadarıyla, Şeyh'ül Hadid olarak bilinen bölgenin önemi; Mekke, Medine, Şam, Mısır ve Halep ile bölgedeki diğer şehirlerin geçiş yeri ve özellikle de Hac yolu güzergahında olmasından kaynaklanmaktadır. Aynı vakfiyeye göre; Sadrazam Moralı Hasan Paşa'nın H.1116 (M.1704) yılında Karamurt Han Vakfını kurmak amacıyla padişah adına satın aldığı arazilerden oluşan bölgedir. Vakfiyenin devamında ise Şeyhü'l Hadid mukataasının sınırlarının belirlenmemiş olduğundan ve bazı tımar sahiplerinin topraklarının da yine adı geçen bölge topraklarının içinde olduğundan bahsedilmektedir. Bilindiği gibi, mukataa arazisinin tamamının devlete ait topraklardan oluşması gerekmektedir. Bu sebeple, Şeyh'ül Hadid Mukataası'nın sınırlarının belirlenmesi için Defter-i Hakani katiplerinden Münir-i Mustafa Efendi'nin başmuhasebden çıkardığı defter mucibince adı geçen bölgedeki tımar ve zeamet sahiplerine ait topraklar Padişaha ait araziler arasına dahil edilmiştir. Tımar sahipleri ve zeamet sahipleri ise padişahın başka bölgelerdeki arazilerinden yer verilerek bölge tamamen şahıs malı olmaktan çıkarılmıştır. Bundan sonra ise, yaşlıların ve bilirkişilerin fikirleri de dikkate alınarak mukataa sınırları çizilmiştir. İbrahim Ateş, "Hasan Paşa'nın Hatay Karamurt'taki Vakıf ve Vakfiyesi", Vakıflar Dergisi, S. XVI, Ankara 1982, s. 9.

²⁴⁰ B.O.A, Haleb Ahkam Defteri, Nr. 4, s. 30-31/105.

²⁴¹ Maaretin-Mısırın, İdlib kazasını da içine alan Halep vilayeti topraklarına verilen isimdir. Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, T.C. Başbakanlık Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın no: 21, Ankara 2006, s. 343.

Ağa'nın zimmetinde olup da Fethullah Ağa ödemeyeceğini bildirirse davanın İstanbul'a havale edilmesi gereği anlatılmaktadır²⁴².

İncelemiş olduğumuz arşiv kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla Fethullah Ağa, 1776-1782 yılları arasında Antakya kazasının çeşitli bölgelerinde iltizam yetkisine sahip olan Antakya ayanıdır. Ayrıca, Fethullah Ağa'nın iltizam yetkisini kullandığı bölgelerde suistimallerde bulunduğunu ve hatta zimmetine para geçirmekle bile suçlandığını görmekteyiz. Arşiv belgelerinde detaylı bir biçimde yer alan bu suçlamalar incelendiğinde ise Fethullah Ağa'nın 1776-1777 yıllarında iltizam yetkisinde olan köy ve mezralardan 3135 kuruşu zimmetine²⁴³ geçirdiği ve bu miktarın Fethullah Ağa'nın muhalefatından ödenmesi gerektiği anlaşılmaktadır²⁴⁴.

1.1.1 Antakya Voyvodalığı

Voyvodalığın görev ve yetkilerine birinci bölümde geniş bir biçimde yer vermiştik. Bahsedilen bu yetkileri alarak göreve getirilen Fethullah Ağa, babası Kara İbrahim Ağa'dan yaklaşık on yıl sonra (1775-1776 yıllarından itibaren) voyvodalık görevini icra etmeye başlamıştır. 1775 yılının ilk altı ayında Hacı Fethullah Ağa'yı ilk kez Antakya voyvodası olarak görmekteyiz²⁴⁵. Ancak, belgelerden anlaşıldığı kadarıyla ikinci altı ayda Antakya voyvodalığı Hacı Fethullah Ağa'nın yeğeni Hacı İsmail Ağa'ya tevcih edilmiştir²⁴⁶. 1776 yılının başlarında ikinci defa Fethullah Ağa uhdesine verilen Antakya voyvodalığı bu yılın ikinci yarısından itibaren yeniden Fethullah Ağa'nın yeğeni İsmail Ağa'ya devredilmiştir²⁴⁷. Fethullah Ağa'nın Antakya kazasında voyvodalık görevini yerine getirdiği dönem boyunca kazanın sosyo-ekonomik yapısını etkileyecek önemli hizmetlerde bulunduğu da görülmektedir.

²⁴² B.O.A, *Haleb Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 4/155.

²⁴³ Fethullah Ağa'nın zimmetine para geçirmesi, suistimalleri ve yolsuzlukları ileride şikayetler kısmında daha geniş ve ayrıntılı bir biçimde incelenecektir.

²⁴⁴ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 31259.

²⁴⁵ A.Ş.S., Nr. 9, s. 21/46, 19/39, 17/30.

²⁴⁶ A.Ş.S., Nr. 9, s. 29/511, 29/52. Fethullah Ağa bu dönemde yeniçeri zabitidir. Ancak, merkezden gelen bir mektup ile yeniçeri serdari olarak atandığını görmekteyiz. Muhtemelen, voyvodalık Fethullah Ağa'nın talebi ile yeğeni Hacı İsmail Ağa'ya verilmiştir. Çünkü, İsmail Ağa'ya gönderilen voyvodalık tezkiresinde "...*Medîne-i Antakya'da bir voyvoda nasb-ı ta'yîn olunması lâzime-i hâlden olduğuna binâen öteden berû kârgüzâr ve müstakîmu'l etvâr cümlelerin muhtârî olup Fethullah Ağa'nın biraderzadesi kıdvetü'l emâsil ve'l akrân İsmail Ağa...*" şeklinde iltifatkar cümleler ile Fethullah Ağa'ya ve yeğenine hitap edilmiştir. Ancak, daha sonra merkezden İsmail Ağa'ya voyvodalık görevini layıkıyla yapması için gerektiği gibi hareket etmesini isteyen uyarı niteliğinde bir tezkire gönderilmiştir. Bu uyarıdan sonra İsmail Ağa görevden alınarak Antakya voyvodalığı yeniden Hacı Fethullah Ağa'ya tevcih buyrulmuştur.

²⁴⁷ A.Ş.S., Nr. 9, s. 37/66. Fethullah Ağa'nın Antakya yeniçeri serdarlığının devam ettiği bu dönemde voyvodalığı, yeniden yeğeni İsmail Ağa'ya bıraktığı görülmektedir.

H.1190 (M.1776) tarihli bir buyruhduda Mağirun Şeyhi olan İbrahim Efendi'nin Antakya kazasında eşkıyalık yapmakta olan Kayıkçı, Berder oğlu K r Yusuf ve adamları tarafından öldürüldüğü anlatılmaktadır. Ayrıca adı geçen eşkıyaların şeyhi katlettikten sonra mallarını gaspederek, önemli miktarda zahireyi de beraberlerinde g t rd klerinden bahsedilmektedir. Dolayısıyla, bu buyruldu ile Kayıkçı ve Berderoğlu K r Yusuf denilen eşkıyanın adamlarıyla birlikte  l  ya da diri olarak yakalanması istenmektedir. Bununla birlikte, gasp edilen malların miktarlarının tespiti ve ortaya çıkan zahire ihtiyacının karşılanması ile ilgili tahkikat yapılması görevi Antakya Voyvodası olan Fethullah Ağa'ya verilmiŐtir²⁴⁸.

H.1189 (M.1775) yılına ait Fethullah Ağa'ya gönderilen bir başka tezkirede ise Fethullah Ağa, keşifsiz olarak defnedilen bir kişinin tahkikatının yapılması için m baŐir²⁴⁹ olarak görevlendirilmiştir. Söz konusu belgede; Ali Fellah adında bir kişinin Karsu karyesinde katledilerek keşifsiz bir biçimde defnedildiğinden bahsedilmektedir. Fethullah Ağa'ya bu olayın aydınlatılması için mübaşirlik yetkisi verilmiştir. Buna göre; Fethullah Ağa'dan, kendilerine ihbar edilen Abdulkadir adlı eŐkıyadan Ő phelenilmesi sebebiyle yakalanması için gereğinin yapılması ve olayla ilgili soruşturmanın neticelendirilerek merkeze bildirilmesi istenmektedir. Nihayet yapılan tahkikat sonucunda, Şüpheli kişi olarak bildirilen Abdulkadir adlı eşkıyanın suçu sabit bulunmuş ve adı geçen eşkıya yargılanmak üzere mahkemeye sevk edilmiŐtir²⁵⁰.

Yine aynı tarihte Fethullah Ağa'ya hitaben yazılan bir başka tezkirede Antakya'da Reyhanlu aşireti eşkıyalarının halka eziyet ederek her türlü yağma ve gasp işleriyle halkı bezdirdiğinden bahsedilmiştir. Antakya halkının bu durumdan ziyadesiyle rahatsız olması sebebiyle adı geçen eşkıyaların yakalanarak gerekli cezaya çarptırılması hususunda merkezden defalarca emirler gönderilmiştir. Ancak, buna rağmen Reyhanlu aşireti eşkıyaları yakıp yıkmaya devam etmiŐler ve Antakya kazasının askeri birliklerine ulaŐmak üzere yola çıkarılan beş günlük zahireyi yağma etmişlerdir. Bu durumda merkezden gönderilen bir tezkire ile beş günlük zahirenin bir an evvel tedarik edilmesi

²⁴⁸ A.Ő.S., Nr. 9, s. 21/45.

²⁴⁹ A.Ő.S., Nr. 9, s. 19/39. Mübaşir devlet tarafından soruşturulması gereken bir iş için görevlendirilen kimselere denilirdi.  nal, *a.g.e.*, s. 493. Görevini hakkıyla yerine getirerek merkezin ve halkın memnuniyetini kazanmış voyvodalara devlet bazen ek görevler vererek bazen de bir üst makama atayarak onları ödüllendirme yoluna giderdi. Fethullah Ağa da muhtemelen bu sebeple mübaşirlik gibi ek görevler almıştır.

²⁵⁰ Voyvodaların beledi görevlerinin yanı sıra adli görevleri de vardı. Bunlardan en önemlisi ise keŐfe çıkmaktı. Katledilerek öldürülen veya yaralanarak ölen kimseler için voyvodaların keşif yaparak bir sonuca varmaları gerekiyordu. Defin işlemi öncesinde mutlaka keşif yapılmalıydı. Ancak voyvodalar kendileri keŐfe gidemedikleri zaman yerine bir vekil gönderme yetkisine sahiptiler. Yukarıdaki olay bir istisna olup, keşifsiz olarak gömülen bu kişinin durumunun aydınlatılması için voyvodaya merkezden mübaşirlik görevi verilmiştir. Gün, *a.g.d.t.*, s. 52.

istenmiştir. Ayrıca tezkirede eşkıyaların talan ettikleri mal ve eşyaların miktarının tespit edilerek suçluların yakalanması emri de vurgulanmıştır²⁵¹.

H.1190 (M.1776) tarihli bir başka buyrulunun ise yine Antakya voyvodası olan Hacı Fethullah Ağa'ya hitaben yazılmış olduğunu görmekteyiz. Bu belgede, Fethullah Ağa'nın voyvodalık asli görevlerinden olan “*imdâd-ı hazeriyye*” vergisinin²⁵² toplanmasıyla ilgili emirler bulunmaktadır. Buna göre, voyvodası olduğu Antakya bölgesinde toplanması gereken imdad-ı hazeriyye vergisinin ikinci taksitinin derhal tahsil edilerek eksiksiz bir biçimde hazineye gönderilmesi gerekmektedir. Bu miktarın toplamda iki bin iki yüz otuz beş guruş olduğu belirtildikten sonra, aynı emirde adı geçen verginin toplanması hususunda herhangi bir ihmalin ve gecikmenin olmaması konusunda uyarıda bulunulmuştur²⁵³.

Yine aynı yıla ait bir buyruldu voyvodaların yol güvenliğini sağlaması görevine binaen voyvoda Fethullah Ağa'ya gönderilmiştir. Söz konusu buyruluda, hac yolcularının Antakya kazası ve civarından geçeceği ve bu bölgede konaklayacakları bildirilmiştir. Hac kafileleri adına devlet tarafından görevlendirilen mübaşir vasıtasıyla gereken bütün tedbirlerin eksiksiz olarak alınması önemle vurgulanmıştır. Bundan başka, “...*Kasaba ve karyeleriniz tezyîne ve dîrâ-dûr üç gün üç gece edâ-yı muktezâ-yı şehri eyâlet iyliyesiz...*” şeklinde yer alan ifadelerden de bu yolculuğun üç gün, üç gece süreceğini ve bu süre zarfında geçilecek kasaba ve köylerin gerektiği şekilde süslenerek usüle uygun hazırlıkların yapılmasının istendiğini anlamaktayız²⁵⁴.

H.1190 (M.1776) tarihli bir başka buyruluda ise “...*Bin gurûş serdâr-ı merkûmun zîmmetinde kaldığı râygân olduğundan gayrî intizâmen 'uhdesinde olan Süveydiye İskelesi'nde ba'zı kimesneler ittîfâkıyla harbe mukarrer ve zâhîre fûrûht ve Antakya voyvodalığı dahî iltizâmı 'uhdesinde olmağla...*” şeklinde bir ifade

²⁵¹ A.Ş.S., Nr. 9, s. 17/30. Bu tezkirede de önceki dipnotta bahsettiğimiz gibi voyvodalara verilen ek görevlerle ilgili olarak Fethullah Ağa'ya “*Voyvoda-i serağa ve serdâr serturnâ Fethullah Ağa*” şeklinde hitap edildiğini ve dolayısıyla Fethullah Ağa'nın voyvodalık görevinin yanı sıra askeri görevlere de haiz olan bir ayan olduğunu görmekteyiz.

²⁵² “*İmdâd-ı hazeriyye*”, savaş olmadığı zamanlarda merkezi hazinede meydana gelen açığı gidermek amacıyla halktan toplanması gereken verginin adıdır. Pakalın, *a.g.e.*, s. 63. Adı geçen verginin sicil kayıtlarında yılda iki kez toplandığı ve “*Hazeriyye akçesi*” adıyla da bilindiği tespit edilmiştir. Gül, *a.g.d.t.*, s. 232. Bu verginin taksitleri için sicillerde birinci ve ikinci taksit manasında “*Kıst-ı evvel*” ve “*Kıst-ı sani*” tabirleri kullanılmıştır. A.Ş.S., Nr. 9, s. 71/111.

²⁵³ A.Ş.S., Nr. 9, s. 71/111.

²⁵⁴ A.Ş.S., Nr. 9, s. 71/112. Belgede adı geçen yollar, Hac yolu olup Merhale-i Balan, Merhale-i Antakya, Merhale-i Hacıpaşa Mezrası, Merhale-i Şuğur, Halep şeklinde bir karayolu güzergâhı izlenmekteydi. *Osmanlı Belgelerinde Surre Alayları*, 2. Kısım, Devlet Arşivleri Genel Müd. Yay., Yayın no: 116, Ankara 2010, s. 120. Fethullah Ağa, bu dönemde bahsedilen bölgenin hem voyvodası hem de yeniçeri serdarı olarak görev yapmaktadır. Bu sebeple, Fethullah Ağa'ya bu buyruldu gönderilmiştir.

bulunmaktadır. Buna göre, voyvodalık görevini yürütmekte olan Hacı Fethullah Ağa, aynı zamanda Antakya serdarlığı görevini de ifa etmektedir. Aynı buyruğunun devamında ise, Fethullah Ağa'nın voyvodalık makamını kötüye kullanarak, zimmetine para geçirmekle suçlandığını görmekteyiz. Ayrıca, serdarlık görevini yürütmekte olmasına rağmen yeniçerilere düşmanca tavırlar sergilediğini ve hatta askerinin zahire ihtiyacı için tahsil edilen seksen bin guruşluk meblağın zimmetinde kaldığı ifadeleri de yer almaktadır. Bu sebeple voyvoda Fethullah Ağa'dan sözü edilen miktarın geri alınması için gereğinin yapılması istenmektedir²⁵⁵.

Fethullah Ağa'nın bu şekilde suçlanmasından dolayı uhdesinde olan Antakya voyvodalığı sona erdirilmiş ve yerine yeğeni İsmail Ağa ikinci kez voyvodalığa getirilmiştir²⁵⁶.

1.1.3. Vakıf Görevleri

Önceki bölümde Kara İbrahim Ağa'nın vakıf görevlerini anlatırken Antakya kazasında genellikle üç çeşit vakfın hüküm sürdüğünü ifade etmiştik. Bahsetmiş olduğumuz bu üç vakıf türünün Antakya kazasında en yaygın olanı hayri vakıflar olup, Hacı Fethullah Ağa'nın görevlisi olduğu Cafer Ağa Vakfı ile Karamurt Han Vakfı kazanın en önemli hayri vakıfları arasında bulunmaktaydı. Antakya ayanı olan Hacı Fethullah Ağa, idari görevlerinin yanı sıra bu iki önemli vakıfta bizzat hizmet ederek hem dini hem sosyal manada bir menfaat elde etmeye çalışmıştır²⁵⁷.

1.1.3.1. Cafer Ağa Vakfı'ndaki Görevi

18. yüzyılın başlarından itibaren, Merhum Cafer Ağa Cami-i Şerifi²⁵⁸, Cafer Ağa Mektebi²⁵⁹, Cafer Ağa Muallimhanesi²⁶⁰, Cafer Ağa Medresesi²⁶¹ gibi isimlere arşiv kayıtlarında sıkça rastlanmaktadır. Bunların tamamı bir araya gelerek Cafer Ağa

²⁵⁵ A.Ş.S., Nr. 9, s. 83/133, s. 83/134.

²⁵⁶ A.Ş.S., Nr. 9, s. 37/68.

²⁵⁷ B.O.A., *Cevdet Maliye*, Nr. 26621.

²⁵⁸ B.O.A., *Cevdet Evkaf*, Nr. 9729, 18. yüzyılın başlarından itibaren Cafer Ağa Cami-i Şerifi'nin, Cami-i Kebir mahallesinde bulunduğu belirtilmektedir. Gül, *a.g.d.t.*, s. 164.

²⁵⁹ B.O.A., *Cevdet Evkaf*, Nr. 3026.

²⁶⁰ B.O.A., *Cevdet Evkaf*, Nr. 28917.

²⁶¹ B.O.A., *Cevdet Maarif*, Nr. 1584. 1188(1774) yılında adı geçen medresede Hafız Mehmed Efendi, hoca olarak tayin edilmiştir.

Vakfını oluşturmaktaydılar. 17. yüzyılda inşa edilen Kurşunlu Han²⁶² da Dersaadet Kapı Ağası Cafer Ağa tarafından yapılmıştır²⁶³. Bunların dışında, Meydan Hamamı gelirlerinin önemli bir kısmının da Cafer Ağa Vakfına dahil olduğunu görmekteyiz²⁶⁴. Cafer Ağa Vakfı'nın kurucusu, Merhum Cafer Ağa ile ilgili Dersaadet Kapı Ağası²⁶⁵ olması dışında detaylı bir bilgiye rastlayamadık. Ancak, devlet ileri gelenlerinin kendi adlarına hayır amaçlı vakıflar kurup bu vakfin kurumlarına da kendi isimlerini verdiklerini sıklıkla görmekteyiz. Buna dayanarak, Dersaadet Kapı Ağası Cafer Ağa'nın da tamamen hayri nitelikte bir vakıf kurmuş olduğunu söyleyebiliriz.

18. yüzyıldaki vakıf örneğinde cami, mektep, medrese, muallimhane, han, hamam gibi yapılar bir bütün olarak dikkat çekmektedir. Dolayısıyla, camiler, mektep ve medreseler, muallimhaneler, hanlar ve hamamların tamamı birer vakıf kurumu olup, vakfin gelirleri öncelikle caminin ve diğer yapıların bakım ve onarımı için kullanılırdı. Ancak bundan sonra, gelirin artan kısmından vakıftaki hizmet eden görevliler pay alırlardı. Bu tür vakıflar, kurucusunun dışında mütevelliler²⁶⁶ tarafından yönetilir ve çoğunlukla iltizama dahil edilirdi²⁶⁷.

Arşiv kayıtlarına yansıyan “ ...*Ve maktûl-ı mezbûrun fî-l-'asl mütevellîsi olduğu Antakya'da vâki' Ca'fer Ağa Vakfı'nın...*” şeklindeki ifadelerden 18. yüzyıl Antakya ayanı olan Hacı Fethullah Ağa'nın Cafer Ağa Vakfının mütevellisinden biri olduğunu anlamaktayız²⁶⁸. Bu mütevellilik görevini ifa ettiği dönemde adı geçen vakfin toplamda on bir senelik “*vazifesini*”²⁶⁹ zimmetine geçirdiği arşiv kayıtlarında kesin ifadelerle yer almaktadır. Fethullah Ağa'nın ölümünden sonra, Cafer Ağa Vakfı'nın katibi olan Abdülvehhab Efendinin şikayeti üzerine, Fethullah Ağa'nın muhalledatından toplam iki

²⁶² Cafer Ağa Vakfı ile ilgili kayıtlarda “...*Kürşunlu hân derûnunda vâki' câmi'...*” ifadesiyle Kurşunlu Han'ın aslında Cafer Ağa'nın yaptırmış olduğu han olduğu tahmin edilmektedir. Şancı, *a.g.d.t.*, s. 295-296.

²⁶³ Gül, *a.g.d.t.*, s. 195.

²⁶⁴ Meydan Hamamı'nın gelirleri; Halep'te “*Süleyman-ı Eyyubi Cami*” ile yine Halep'te “*Şemseddin Sehlülliye Vakfı*” ve Antakya'da bulunan “*Cafer Ağa Vakfına*” aittir. Gül, *a.g.d.t.*, s. 170,

²⁶⁵ Sultan II. Murad zamanında ilk defa tayini yapılan “*kapı ağalığı*” görevini üstlenen kimseler saraydaki hadım ağalarının zabiti olup, Enderun memuriyetlerinin de amiri konumundaydı. Pakalın, *a.g.e.*, s. 166. Darûs'saade Ağaları, sarayın, Enderun'un ve harem en büyük ağası olması hasebiyle, resmi sıralamada; sadrazam ve şeyhülislamdan sonra gelirlerdi. Ünal, *a.g.e.*, s. 184.

²⁶⁶ Şeri hükümler doğrultusunda, vakfin işlerini yönetmekle görevli olan kimselere müteveli denilirdi. Akgündüz, *a.g.m.*, s. 451.

²⁶⁷ Gül, *a.g.d.t.*, s. 166.

²⁶⁸ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 26621.

²⁶⁹ Vazife, maaş anlamında kullanılmaktadır. “...*Antakya'da vâki' Ca'fer Ağa Vakfı'nın yevmi yedi akçe vazife ile kâtibi olan Hacı Abdülvehhab Efendi...*” şeklinde ifade edilmiştir.

yüz otuz bir kuruşluk miktarın borcuna karşılık olarak Abdülvehhab Efendiye verilmesi karara bağlanmıştır²⁷⁰.

Merhum Babüssade Ağası Cafer Ağa Vakfı'nın bulunduğu bölgenin mukataası yine Hacı Fethullah Ağa'ya verilmiştir. Bu bölgenin mukataa sorumlusu olan Fethullah Ağa'nın, 1781 senesinde 8595 kuruşluk vakıf malını zimmetine geçirdiği tespit edilmiştir. Yine, Fethullah Ağa'nın her sene verdiği "*rikâbiyye-i hümayûn'un*"²⁷¹ 1781 senesi itibariyle ödenmemiş olduğu da belirtilmiştir. Bu sebeple, merkezden Halep Valisi'ne ve Halep Kadısı'na gönderilen hükümlerle, Hacı Fethullah Ağa'nın zimmetine geçirdiği 8595 kuruşun kendisinden tahsil olunarak gereğinin yapılması hususunda uyarıda bulunulmuştur²⁷². Hacı Fethullah Ağa, Cafer Ağa Vakfı'nın asıl mütevellilerinden olduğu gibi vakfın bağlı olduğu mukataanın²⁷³ iltizamını toplamakla da görevliydi.

1.1.3.2. Karamurt Han Vakfı'ndaki Görevi

1702 yılında Moralı Hasan Paşa tarafından kurulan Karamurt Han Vakfı da yine Cafer Ağa Vakfı gibi hayri amaçlı yapılan vakıflardan olup mukataaya bağlanmıştır. Karamurt Han Vakfı'nın bağlı olduğu mukataa bölgesi vakfiyede şu şekilde anlatılmaktadır; "...*Uzeyr (Azir) sancâğında Derbenk ve Bakrâs nâhiyelerinde vâki' kurâ ve mezâri' ve cibâl ve bağ ve bahçe ve cemâ'ât ve mahsûlâtı hâvî Şeyhü'l-hâdid dimekle ma'rûf mukâta'anın hudûdu dâhilinde medîne-i Antakya ile Bakrâs ve Belen beyninde vâki' Karamort dimekle şehîr mahâlki...*"²⁷⁴. Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere, vakfın kurulduğu bölge Derbenk ile Bakras arasındaki köy, mezra, bağ ve bahçeleri ve mahsülleri içeren Şeyhülhadid olarak bilinen mukataanın sınırları dahilindedir. Ayrıca, Karamurt adıyla kurulan bu vakfın Antakya, Belen²⁷⁵ ve Bakras arasında kalan bölgede olduğu vakfiyeden anlaşılmaktadır.

²⁷⁰ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 31259.

²⁷¹ "*Rikâbiyye-i Hümayûn*", sadrazam, vezirler ve bazı devlet adamları tarafından belirli zamanlarda padişaha gönderilmesi gereken hediyelere verilen isimdir. Pakalın, *a.g.e.*, s. 46.

²⁷² B.O.A, *Cevdet Evkaf*, Nr. 24145.

²⁷³ Mukataalı vakıflar ismiyle bir vakıf çeşidine Osmanlı hukukunda rastlanmaktadır. Genel anlamda Hayri Vakıf gurubuna giren Cafer Ağa Vakfı, aslında Osmanlı Devleti'ndeki tabiriyle mukataalı vakıftır. Osmanlı'da her sene vakfa verilmek üzere mutasarrıfı tarafından belirlenen kira bedeline mukataa, mukataaya bağlanan vakıflara da mukataalı vakıf denilmekteydi. Akgündüz, *a.g.m.*, s. 455.

²⁷⁴ Ateş, *a.g.m.*, s. 9. Karamurt Han'ın günümüzdeki hali için bk. Ek. 2.

²⁷⁵ İngiliz Seyyah Pocoche, Karamurt ile Belen'in arasını yaklaşık 10 mil olarak aktarmıştır. Pocoche, *a.g.e.*, s. 174.

Karamurt Han Vakfı olarak bilinen vakfın en büyük önemi Hac yolcularının konakladığı bir yer olmasıdır. Zaten, vakfiyede vakfın kuruluş amacına baktığımızda;

“... *Karamurt dimekle şehir mahâllki, Mekke-i Mükerrerme ve Medine-i Münevvere ve Şam ve Mısır ve Haleb vesâir ol havâlide olan bilâdın memer ve mâ'berî iken mürûr-ı eyyâm ve kürûru 'avâm ile kurâsı bi'l-küllîye harâp ve mezârî' ve enhâli mü'attâl olup mevâ-yı lüsûs olmağla hüccâc-ı müslimîn ve ebnâ-i sebîlin zehâben ve iyâben yollarına kuttâ-i târik inüp katl-i nüfûs ve nehb-i gâret-i emvâl itmeleriyle mahâll-i mezbûr i'mâr ve ihyâya eşeddî ile ihtiyâç ve mahâll-i mezbûrun Antakya tarafında mukâddemâ bâc ve âfer alınan mevzî'de bir kasaba ve bir kal'a inşâ ve etrâfına karyeler iskânı ile ma'âbîrinin madârr-ı eşkiyâdan te'mînîni iktizâ idüp...*”²⁷⁶ şeklindeki ifadelerden söz konusu bölgenin önemine işaret edildiğini görmekteyiz.

Yukarıda vermiş olduğumuz arşiv kaydında, vakfın kuruluş amacının bu bölgedeki hac yolcularını eşkıya saldırılarından koruyarak onların rahat ve güvenli bir ortamda konaklamalarını sağlamak olduğu belirtilmektedir. Bu amaç doğrultusunda, III. Ahmed'in (1703-1730) sadrazamı ve Mısır valisi olan Vezir Moralı Hasan Paşa tarafından han, cami ve imaret bulunan küçük bir kasaba²⁷⁷ kurulmuştur. Bu yapılar, Karamurt Han Vakfı'na ait olup, kurulan bu kasabaya Karamurt adı verilmiştir²⁷⁸.

Hac yolcularının güvenliği gibi kutsal bir amaca hizmet için kurulmuş olan bu vakıf Antakya ayanı Hacı Fethullah Ağa'nın görev yaptığı vakıflardan biri olmuştur. Hacı Fethullah Ağa, Karamurt Han Vakfı Ağalığı'na²⁷⁹ bağlı Şeyhülhadid mukataasının sorumlusu olarak vakfın bulunduğu bölgeden de sorumluydu. Bu sebeple bu bölgenin muhafazası da Fethullah Ağa zimmetine verilmişti. Halep ve Bursa tüccarları Karamurt Han civarındaki eşkıyaların hac yolcularına yaptıkları zulüm ve saldırıları bildirmiş oldukları halde, adı geçen tüccar kervanları aynı bölgede, Bektaşlı²⁸⁰ eşkıyası

²⁷⁶ Ateş, a.g.m., aynı yer.

²⁷⁷ Bu kasabada bulunan yaklaşık 300-400 civarındaki askerin masrafı şeyhül-hadid ve tevabii mukataasından karşılanmaktaydı. Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 72.

²⁷⁸ Halaçoğlu, a.g.e., aynı yer.

²⁷⁹ Karamurt Han Vakfı Ağalığı ile ilgili olarak belgelerde, Karamurt Han Ağası tayininin Halep Divanı'ndan gönderilen bir buyruldu ile yapıldığını ve gerekli görüldüğünde mevcut ağanın görevden alınarak yerine yeniden ağa tayini yapıldığını görmekteyiz. *A.Ş.S.*, Nr. 7, s. 97/164.

²⁸⁰ Konar-göçer Türkmen ekrağı taifesinden olan Bektaşlı aşireti, Sivas, Kilis, Adana, Meraş, Hamideli Sancakları, Rakka, Trablus-u Şam Eyaletleri, Humus Sancağı, Alacahan (Sivas), Ayıntab Sancağı, Elbistan Kazası (Meraş Sancağı), Alaiye Sancağı, Yeni il (Sivas), Haleb Eyaleti, Adana Sevahili, Zamantı Kazası (Meraş Sancağı), Samako Kazası (Paşa Sancağı), Kavak Kazası (Sivas Sancağı), Canik Sancağı, Malatya Sancağı, Harmancık Kazası (Hüdavendigâr Sancağı), Harmancık Mevkii (Kayseri kurbünde), Çukurova, Aksaray Sancağı gibi oldukça geniş bir alana yayılmıştı. Rakka iskanından olan Bektaşlı aşireti, ötedenberi hac yolcularının yollarını keserek yağma ederlerdi. *Türkay, a.g.e.*, s. 206.

tarafından saldırıya uğramıştır. Bektaşlı eşkıyası, 29 denk harir²⁸¹, 200 yıldız altın, bir tenlüb yastık ve 52 katır ile ve sair emtia ve eşyayı yağma etmiştir. Bektaşlı eşkıyası bununla da kalmayarak tüccardan beş kişiyi ve katırcıları katlederek zulüm yapmaya şiddetle devam etmiştir.

Tahlili yapılan arşiv belgesine göre şehrin muhafazasından sorumlu Hacı Fethullah Ağa ciddi manada zan altında kalmıştır. Hatta “...*Muhâfazada rehâvet ve belki tâîfe-i eşkıyâya mahfiyyen ruhsât ve i’ânet iylemesinden...*” şeklindeki cümlelerden bizzat Fethullah Ağa’nın eşkıyaya göz yummak gibi ciddi bir tavırla itham edildiğini görmekteyiz. Çünkü bu olaydan kısa bir süre önce, Bektaşlı aşireti aynı bölgede yolları keserek eşkıyalığa kalkıştığı için Halep Valiliği’ne şikayet edilmiştir. Söz konusu aşiretin, bulunduğu bölgeden Rakka’ya gönderilmesi kararı alınarak asayişin bu şekilde sağlanacağı düşünülmüştür. Bununla birlikte “*Bektaşlû ‘aşîreti eşkıyâlarına*” karşı dikkat edilmesi gerektiği tüm ayan ve yerel idarecilere bildirilmiştir²⁸². Bu sebeple, adı geçen eşkıyalar tarafından gasp edilmiş olan malların iadesinin sağlanması ve olayın soruşturulması için 1781 yılı ortalarında bir mübaşir tayin edilmiştir²⁸³.

1.2. FETHULLAH AĞA’NIN ASKERİ ALANDAKİ GÖREVLERİ

Antakya kazasında vilayet ayanı sıfatıyla mültezimlik, voyvodalık ve vakıf mütevelliliği gibi hizmetlerde bulunan Hacı Fethullah Ağa, askeri alanda da uzun yıllar görevde bulunmuştur. Devlet için uzun yıllar yapmış olduğu bu hizmetler vesilesiyle 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Fethullah Ağa’nın yerel idareciler arasında öne çıktığını görmekteyiz. Fethullah Ağa, görevli olduğu dönemin ilk on yılı içerisinde devlete olan itaatini ortaya koymuştur. Antakya ayanı olarak hizmetlerini layıkıyla yapma gayretinde olduğu zannedildiğinden devletin güvenini tam manasıyla kazanmıştır. Bilindiği gibi, askeri görevlerde atama işlemi gerçekleştirilmeden önce yerli ayanlar arasında ciddi bir soruşturma yapılır ve kazanın en güvenilir idarecileri bu göreve getirilirdi. Fethullah Ağa’nın da uzun bir dönem yapmış olduğu idari görevler dolayısıyla devletle olan ilişkileri oldukça iyiydi. Bu sebeple, devletin güvenini

²⁸¹ Harir, ipek manasına gelmektedir. Ünal, *a.g.e.*, s. 300. 18. yüzyılda Antakya kazasında ipek ticareti oldukça yaygındı. Hatta, seyyah Abraham Parsons’un ifade etmiş olduğu gibi yerli ipek üretimi için Antakya topraklarının çok uygun olduğu bilinmektedir. Demir, *a.g.e.*, s. 133.

²⁸² B.O.A, *Haleb Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 27/92.

²⁸³ B.O.A, *Haleb Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 30-31/105.

kazanarak uzun yıllar vilayet ayanı olarak anılan Fethullah Ağa, öncelikle yeniçeri zabıtlığı görevine getirilmiştir. Fethullah Ağa, bundan sonra ise Antakya yeniçeri serdarlığına kadar terfi etmiştir²⁸⁴.

1.2.1. Antakya Yeniçeri Zabıtlığı

Daha öncede belirttiğimiz gibi yeniçeri zabıtları, yeniçeri ocağının birinci derecede, en büyük ve itibarlı amirlerindedir. Fethullah Ağa da babası Kara İbrahim Ağa gibi bu görevde bulunmuştur. Fethullah Ağa'nın yeniçeri zabıtlığı yapmış olduğu tarih en erken 1763 yılı olarak kayıtlarda yer almaktadır. H.1177 (M.1763) tarihli bir belgede Yeniçeri Zabıtları Fethullah Ağa'nın “ *Yeniçeri beytü'l mâl emîni*” olarak anıldığını görmekteyiz. Belgede “... *Kurşûnlu Hânı'nda sâkîn iken bundan akdem vefât iden katle muhârrer Es-seyyid Hacı Mustafa'nın vârisi ma'rûf olmayup terekesi cânîb-i beytü'l mâla 'âid olmağla medîne-i Antakya'da yeniçeri beytü'l mâl emîni olan ümerâ-ü'l emâcid ve'l a'yân Serturnâ Fethullah Ağa ma'rîfeti ve ma'rîfet şer' ile müteveffâ-i mezbûrun terekesi tahrîr ve takdîm olunup...*” şeklinde Fethullah Ağa'nın yeniçeri zabıtları olarak sorumluluk aldığı anlatılmaktadır²⁸⁵.

Fethullah Ağa'ya yeniçeri zabıtlığı'nın yeniden tevcih edildiği görevlendirme mektubu ise aşağıdaki gibidir;

“Kıdvetü'l emâcid ve'l a'yân medîne-i Anyakya'da Yeniçeri Zâbiti olan Turnâcibâşı Fethullah Ağa zîde mecdîhü inhâ olunur kî

Sen ocâğın emekdâr ve kâr-güzâr ve hidemât-ı lâzime 'uhdesinden gelmeğe sâhibu'l iktidâr zâbitânından olup mahâll ve müstehâk olduğun ecîlden işbu sene-i meymenet-i iştîmâlde Antakya Yeniçeri Zâbitliği kemâ-kân sana ibkâ ve mukârrer olup işbu mektûb tahrîr ve irsâl olunmuşdur. İn-şâ'-Allâhu Te'âlâ vusûlünde gerekdir ki memleket-i mezbûreyi kemâ-kân zabt u rabt neferâtıyla tanzîm-i bilâd ve tefrîd-i hâl-i 'ibâda bezl-i mechûd iyleyesin ve ol tarafda dergâh-ı 'âlî yeniçerileri ve cebeci ve topçu ve arabacı ve gulemân-ı 'acemî cümlesi seni üzerlerine ağa ve zâbit bilüp sözünden dışarı ve râyinden hâric vazı' hareketde bulunmayup itâ'at ve inkıyâd üzere olalar ve tavaif-i mezbûrdan bilâ- vâris-i ma'rûf fevt olanların muhâllefât ve metrûkâtları izn-i şer'le zabt ve sûkk-ı sûltânîde fûrûht ve hâsıl olan nukûdunu mumzî ve mahdûm

²⁸⁴ A.Ş.S., Nr. 8, s. 89/126, A.Ş.S., Nr. 9, s. 17/30.

²⁸⁵ A.Ş.S., Nr. 9, s. 69/110.

müfredât defterleriyle cânîb-i beytü'l- mâla irsâl ve isâl iyleyüp mukîm ve misâfir zuhûr iden erâzil ve eşhâsın zabt u rabtlarıyla hidemât-i lâyika müstâhsene-i mebrûre vücûda getirmeğe müceddid-i sa'y-i ihtimam olup dâimâ şevketlû kudretlû kerâmetlû pâdişâhî 'âlempenâh efendimiz hazretlerinin devâm-ı 'ömr ve devlet ve kıvâm-ı fer ve şevketler için du'â-yı hâyra meşgûl olup mûceb mektûb ile 'âmil olasin tahrîren fî-gurre-i şehri- Şa'bânu'l Mu'azzam sene tis'a ve seb'in ve mi'eteyn ve elf. Ağa-yı Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı 'Âlî"²⁸⁶.

Yukarıda aktarılan “Yeniçeri Zabitliği (Ağalığı) Tevcihi”, Antakya ayanı Hacı Fethullah Ağa'ya 1765 yılının ortalarında ikinci kez verilmiştir. Yine belgeden anlaşıldığı üzere Fethullah Ağa'ya bu mektup ile sorumlu olduğu görev ve yetkileri bildirilmiştir. Buna göre:

Antakya kazasının muhafazası ve asayişinin sağlanması için Fethullah Ağa zabit olarak görevlendirilmiştir.

Yeniçeri ocağına mensup olan cebeci²⁸⁷, topçu²⁸⁸, arabacı²⁸⁹ ve gulamların²⁹⁰ tamamının Fethullah Ağa'ya itaat etmesi gereği şiddetle vurgulanmıştır.

Ayrıca, mektupta adı geçen asker taifesinden herhangi birinin ölümü halinde ölen kişinin varisi yoksa bu şahsın muhalefatının tespit edilerek devlet hazinesine aktarılması da yine yeniçeri zabitinin belirtilen sorumlulukları arasındadır.

Fethullah Ağa'ya gönderilmiş olan bu mektupta, son olarak Antakya kazasında ortaya çıkan eşkıya ve zalimlerden şehrin korunması gerektiğinden bahsedilmektedir.

1765 yılının başlarında Yeniçeri Zabiti olan Hacı Fethullah Ağa'ya aynı yılın ortalarına doğru “Yeniçeri Zabitliği (Ağalığı) tevcih edilerek görev süresi yeniden uzatılmıştır. Ayrıca, Fethullah Ağa'ya bu görevin verildiği mektupta yine bir önceki tevcihte olduğu gibi görev ve yetkileri anlatılarak sorumluluklarının altı önemle çizilmiştir²⁹¹.

Fethullah Ağa, mektupta anlatılan görev ve yetkileri kabul ederek Antakya Yeniçeri Zabiti olarak görevine başlamıştır. Ancak, Fethullah Ağa görevini sürdürdüğü

²⁸⁶ A.Ş.S., Nr. 8, s. 69/93.

²⁸⁷ Cebeci ocağı da bölük ve cemaat olarak iki kısımdan oluşmaktaydı. Cebe kelimesi zırh anlamında kullanılıp cebeciler ise, yeniçerilere ait ok, yay, tüfek, kılıç, kürek, barut vs. gibi mühimmat yapımı ve tamirinden sorumlu idiler. Bu mühimmatın cepheye taşınması da yine cebecilerin işiydi. Ünal, *a.g.e.*, s. 139.

²⁸⁸ Topçu ocağı, topu dökenler ve topu kullananlar olmak üzere iki kısımdan oluşmuştu. Bunlarda tıpkı yeniçeriler gibi, ağa bölükleri ve cemaat ortalarından oluşmaktadırlar. Ünal, *a.g.e.*, s. 691.

²⁸⁹ Hassa ve top arabacıları gibi kolları olan önemli bir ocaktı. Ünal, *a.g.e.*, s. 41.

²⁹⁰ Selçuklu teşkilatında aylıklı asker manasında kullanılan gulam, tımar sahiplerinin savaş zamanında beraberinde götürdüğü askerler için kullanılmıştır. Pakalın, *a.g.e.*, s. 679.

²⁹¹ A.Ş.S., Nr. 8, s. 111/155.

sırada talihsiz bir olay ile karşılaşmıştır. Şöyleki; Haleb Divanı'na babasının katledilmesi olayını ayrıntılarıyla anlatan bir takrir²⁹² yazarak göndermek zorunda kalmıştır. Yaklaşık bir yıldır yürütmekte olduğu yeniçeri zabıtlığı görevi gereğince, bu defa Antakya'nın varlıklı şahsiyetlerinden ve önemli ayanlarından olan babası Serturna Kara İbrahim Ağa'nın ne şekilde öldürüldüğünün zabtını tutmuştur. Buna göre; Fethullah Ağa kendi ifadeleriyle, yaklaşık yirmi kişiden oluşan silahlı eşkıyanın pazar gecesi babasının hanesini basarak, aynı yerde büyük bir katliam gerçekleştirdiklerini bildirmiştir. Bu cinayetin gerçekleştiği gece, Fethullah Ağa babasıyla birlikte evde olup saldırıya uğrayanları şu şekilde izah etmiştir;

“ İşbu Ahad gecesi beyne'l mukârrer ve'l 'aşînâ yigirmi neferden mütecâviz şahîs-ı nâ-ma'lûm müsellâh sekbân eşkıyâsı kendü hânemizi basup bilâ-zam'in babam mûmâileyh İbrahim Ağa 'yı tüfenk kûrşûnuyla sağ ve sol tarafından belinden ve yatağan bıçağıyla dahî burnu üzerinden ve başından iki mevzî'inden ve iki omzu üzerinden ve sol elinin parmaklarından...”,

“Kahveci Ömer İbn-i Abdullah'ı tüfenk kûrşûnuyla karnından sol tarafından”,

“Hânemizde misâfireten sâkin Haleb Mahkemesi Tercümânı Mustafa Ağa'nın Çukadârı Mehmed dahî kursağından biştov kûrşûnuyla”,

“Ve yine teb'âmızdan Arab Bilal Bin Abdurrahim sol tarafından yine uyduğundan tüfenk kûrşûnuyla ve iki elinin ikişer mevzî'inden ve başından bıçak ile”,

“Câriyemiz²⁹³ Şehribani Binti Abdurrahman nâm-ı hatun dahî harem kapusunda durur iken memesi üzerinden tüfenk kûrşûnuyla darb ve cerh idüp”,

“Babam mûmâileyh ve merkûm Kahveci Ömer ve Mahmud ve Çukâdar Mehmed fevt ve mezbûrân Bilâl ve Şehribâni mecrûh olup”.

Fethullah Ağa'nın yukarıdaki ifadelerinden ölen ve yaralanan kişileri ve ne şekilde öldürüldüklerini anlamaktayız. Ancak, Fethullah Ağa'nın babasının evini basan bu eşkıyalar sadece cinayete yetinmeyerek soygun da gerçekleştirmişlerdir²⁹⁴.

²⁹² Takrir, bir memuriyet karşılığında resmi daire nazırı ve reisleri tarafından yazılan tezkireye benzeyen elkabsız yazıdır. Ünal, a.g.e., s. 664.

²⁹³ 18. yüzyıl Antakya'sında cariyeye satın alma geleneği oldukça yaygın olup, özellikle varlıklı hanelerde en az bir cariyeye muhakkak bulunmaktaydı. Özellikle zengin erkekler hanımlarına ev işlerinde yardımcı olmaları açısından bir cariyeye satın alıyorlardı. İslam hukukuna göre evde bulundurulmuş cariyeye azad edilmemişse aile fertlerinden sayıldığından Antakya kazasında da satın alınan cariyelere aile ferdi gibi davranılıyordu. Gün, a.g.d.t., s. 124-125.

²⁹⁴ Bu durumu, Fethullah Ağa kendi cümleleriyle “... *Ve hazîne odasının kapusunu balta ile keser ve kat' ve derûn-ı oda ve iki 'aded baştahtada mevcûd bulunan raht ve pusât ve eşyâ ve nukûdun cümlesini nehb ve gâret iylediklerinden sonra iki 'aded baltaları kalmağın...*” şeklinde açıklamıştır. A.Ş.S., Nr. 8, s. 84/112.

Yukarıda ana hatlarıyla anlatmaya çalıştığımız Fethullah Ağa'nın babasının evinin basılarak katledilmesi olayı Yeniçeri Zabiti Fethullah Ağa tarafından Halep Divanı'na bildirilmiştir. Olayın soruşturulması ve keşfi için Halep'ten Katip Mustafa Efendi görevlendirilmiştir. Söz konusu mahalde yapılan incelemeler neticesinde, Fethullah Ağa'nın babası Kara İbrahim Ağa'nın evine yapılan saldırının bilinmeyen kişilerce gerçekleştirildiğine karar verilmiştir. Ayrıca bu saldırı neticesinde, öldürülen ve yaralanan kişiler tespit edilerek, yağma edilen mallar için hasar tespiti yapılmıştır. Şuhudul hal²⁹⁵ olarak seçilen ulemadan eski müftü Hacı Ahmed Efendi, Esseyid Şaban Efendi ve Mehmed Emin Efendilerin şahitliğiyle olayın soruşturulması karara bağlanmıştır²⁹⁶.

Ayrıca Antakya'nın ayan ve ulema zümresinden olan herkese ve Voyvoda Şerefeddin Ağa'ya Halep Divanı'ndan bir buyruldu gönderilerek soruşturma başlatılması istenmiştir. H.1179 (M.1765) yılına ait konu ile ilgili buyruluda, Antakya'nın meşhur ayan zümresinden olan Serturna Kara İbrahim Ağa'nın katledilmesiyle ilgili ihbar alındığı belirtilmiştir. Bu sebeple, Kara İbrahim Ağa'nın katillerinin yakalanması için gereken çalışmaların süratle tamamlanması istenmiştir. Aynı buyruluda, kimliği belli olmayan eşkıyaların hangi gün ve hangi saatte cinayeti işlediklerinden başlayarak adı geçen eşkıyaların kimler olduğu ve bunları kimlerin azmettirdiği gibi soruların cevap bulacağı geniş çaplı bir araştırma yapılması istenmiştir²⁹⁷.

Bir taraftan Kara İbrahim Ağa'nın katillerinin araştırılması devam ederken diğer yandan Hacı Fethullah Ağa'ya yeniden “*Antakya Yeniçeri Zabitliği (Ağalığı)*” tevcih edilmiştir. Birinci ve ikinci tevcihlerde olduğu gibi, usül gereği bu defa da yine Fethullah Ağa'ya görev ve yetkileri bildirilmiştir. Ayrıca, kimler üzerinde amir olduğu ve kazanın muhafazasından ne şekilde sorumlu olduğu bir kez daha hatırlatılarak, görevini layıkıyla yürütmesi konusunda ciddi manada tembihle bulunulmuştur²⁹⁸.

---

²⁹⁵ Şuhudul hal, mahkemelerdeki duruşmaları takip eden bir çeşit jüri anlamındadır. Bu heyet kazada güvenilirlik ve dürüstlüğü ile tanınmış olan önemli şahsiyetlerden seçilirdi. Şuhudu'l hal heyetinin kadının kararları üzerinde bir etkisi olmamakla birlikte, mahalli örf ve adetler konusunda kadı bu heyetle istişare edebilirdi. Ünal, *a.g.e.*, s. 654.

²⁹⁶ *A.Ş.S.*, Nr. 8, s. 84/112.

²⁹⁷ *A.Ş.S.*, Nr. 8, s. 85/113.

²⁹⁸ *A.Ş.S.*, Nr. 8, s. 89/126. Hacı Fethullah Ağa'nın yürütmekte olduğu yeniçeri zabitliği görevinin devlet tarafından memnuniyetle karşılandığı için ikinci kez aynı göreve getirildiğini görmekteyiz.

1.2.2. Antakya Yeniçeri Serdarlığı

Babası Kara İbrahim Ağa'nın ölümünün hemen ardından (1765 yılından itibaren) serdarlığın gerektirdiği sorumluluk ve görevleri üzerine alan Antakya ayanı Hacı Fethullah Ağa, yaklaşık 12 yıllık bir süre zarfında yeniçeri serdarı olarak devlete hizmet etmiştir²⁹⁹. Arşiv kayıtlarında, Hacı Fethullah Ağa'nın yeniçeri serdarlığı görevini yürütmekte olduğuna ilk defa H.1179 (M.1765) tarihli bir buyruhduda rastlamaktayız. Bu belgeye göre; Antakya kazasında ortaya çıkan birtakım eşkıyalık hareketlerinin durdurularak şehrin asayişinin sağlanması gereğinden bahsedilmiştir. Özellikle kazadaki mevcut kahvehanelerde ve sair mahallerde bir araya gelen eşkıyaların halk arasında fesat çıkarmakta olduğu vurgulanmıştır. Adı geçen eşkıya taifesi Antakya kazasında halkın malına ve canına kastederek bu bölgeden geçen yolcuların güvenliğini tehdit etmekteydiler. Antakya halkının şikayeti üzerine merkezden gönderilen buyruhduda, Hacı Fethullah Ağa'ya Antakya yeniçeri serdarı olması hasebiyle hatırlatmalar yapılarak gerekli uyarılarda bulunulmuştur. Aynı buyruhduda Serdar Fethullah Ağa'ya hitaben yazılan;

“...Siz ki voyvoda ve serdâr mûmâileyhûmâsız ol gûna eşkıyâ-yı ma'lûmenin bundan akdem defteri size virüliip hîn-i huzûrlarına ahz ve ma'rifet-i şer'le habs ve tarafımıza i'lâm olunması size tenbîh ve tefehhüm olunmuş idi ...” cümlelerinden anlaşılacağı üzere Fethullah Ağa'ya ciddi manada bir ikazda bulunduğu görülmektedir. Çünkü kazanın asayiş durumu ile ilgili olarak eşkıyaların isimlerinin Serdar Fethullah Ağa'ya daha önceden bildirildiği ancak Fethullah Ağa'nın bu konuda rehavet gösterdiği belirtilmiştir.

Bu sebeple, bu buyruldu ile Fethullah Ağa'nın isimleri belirtilen eşkıyaları yakalayarak hapsedmesi ve durumu merkeze bildirmesi istenmektedir. Hatta, eşkıyaların hangi gün yakalandığının da bildirilerek, eşkıyaları himaye edenlerin veya yerlerini bildikleri halde gizleyenlerin de adı geçen eşkıyalar ile aynı muameleye tabi tutulacağına tüm kaza halkına ilan edilmesi istenmiştir. Akabinde de Antakya Yeniçeri Serdarı Hacı Fethullah Ağa'ya eşkıyaların yakalanması için gereken hassasiyeti göstermesi konusunda talimat verilerek kaza halkının güvenliğinin sağlanması önemle vurgulanmıştır³⁰⁰.

²⁹⁹ A.Ş.S., Nr. 8, s. 92/131, A.Ş.S., Nr. 9, s. 121/186, 110/171, 107/167.

³⁰⁰ A.Ş.S., Nr. 8, s. 92/131.

Hacı Fethullah Ağa'ya gönderilen bir başka buyruldu da, babası Kara İbrahim Ağa'yı katleden eşkıyaların isimlerinden bahsedilerek, adı geçen bu kişilerin derhal yakalanması hususunda gerekli ihtimamın gösterilmesi istenmiştir. Bahsedilen mektup ile Halep mütesellimi³⁰¹ ve muhassılı³⁰² Hacı Ahmed Efendi tarafından kaleme alınmış olup Serdar Fethullah Ağa ile birlikte, Voyvoda Ahmed Ağa, sabık müftüler ve alay beyi ve sair zabitan ile tüm vilayet ayanları ile şeyh ve ihtiyarlara hitap edilmiştir. Bu buyrulduda özellikle, Kara İbrahim Ağa'yı katleden eşkıyaların bir kısmının yakalandığından bahsedilerek bunların cezalarının derhal verilmesi istenmiştir. Bundan başka, firar eden diğer eşkıyaların da en hızlı surette yakalanması için gereken önemin gösterilmesi tembihlenmiştir. Ayrıca, beldedeki tüm ayanlar ile beldeye ait köylerdeki şeyhlerin tamamına aşağıdaki gibi uyarıda bulunulmuştur:

“...Ve yahûd size gelüp haber virmekle ihmâl ve rehâvet ider ise eşkıyâ-yı mezbûru ihfâ idenler yine kendülerden ma'dûd olup anlara lâzım gelen 'ukûbât-ı şedîde ketm ve ihfâ idenleri lâzım gelüp belde a'yânından ve kurâ ağalarından her kangisi mezbûrlardan birine ri'âyet ve tarafında ketm ve ihfâsına cesâret ider ise mu'ayyen eşkıyâ olduğu ecilden 'özrü makbûl olmayup eşedd-i mu'âkabâta giriftâr olacağını cümleye tefehhüm ve tehdîd ...”³⁰³.

Buna göre, söz konusu eşkıyaların yakalanarak gerekli cezaları almaları konusunda rehavet gösterilmemesine vurgu yapılmıştır. Ayrıca, belirtilen eşkıyaların yerlerini bildikleri halde gizleyen ayan ve şeyhlerin tamamının da suçlu olarak kabul edileceği ifade edilmiştir. Hatta, belgenin devamında, köy şeyhlerinin firar eden eşkıyaların saklanması konusunda birbirleriyle ittifak etme olasılığında bahsedilmiştir. Şayet böyle bir durum söz konusu olur ise, gerekirse muharebe edilerek, adı geçen eşkıyaların ölü ya da diri ele geçirilmesi istenmektedir. Burada esas vurgulanan nokta ise eşkıyalara yardım ederek onları devlete karşı korumaya meyleden tüm ayan veya köy şeyhlerinin açıkça eşkıya olarak kabul edilip cezalandırılacağına tüm kaza halkına duyurulmasıdır. Buyrulduda son olarak, Serdar Fethullah Ağa'dan ve diğer tüm belde ayanlarından bu konuya gereken ihtimamın gösterilmesi şartı koşulmuştur.

³⁰¹ Kelime anlamı olarak teslim olunan şeyi alıp kabul eden kimse anlamına gelmektedir. Mütesellimin bir diğer adı “voyvoda” olup, Tanzimat öncesinde valilerin uhdesinde kaza ve sancak idaresinde görevli idiler. Mütesellimlik H.1000 tarihinden itibaren başlamış ve tanzimata kadar sürmüştür. Pakalın, *a.g.e.*, s. 639.

³⁰² Arapçada tahsil edici manasına gelen muhassıl kelimesi, Osmanlı'da devlete ait vergileri tahsil etme sorumluluğu alan memurlar için kullanılmıştır. Muhassillar tayin edildikleri bölgelere giderek her mahalle ve köyün nüfusuna ve ekonomik zenginliğine göre vergi oranı belirlerlerdi. Pakalın, *a.g.e.*, s. 569.

³⁰³ A.Ş.S., Nr. 8, s. 92/131, 93/132.

Hacı Fethullah Ağa'ya yeniden serdarlık tevcih edilen H.1187 (M.1773) yılına ait belgenin aslı şu şekildedir:

“Kıdvetü'l emâcid ve'l a'yân hâlâ medîne-i Antakya'da Dergâh-ı 'Alî Yeniçeri Zâbiti olan Serturnâ Fethullah Ağa zîde mecdîhûya inhâ olunur ki;

Sen ocâğın yarâr ve kâr-güzâr ve zabt u rabt ve hidemât-i lâzime 'uhdesinden gelmeğe sâhibü'l iktidâr zâbitânından olup inhâli vilâyet ile hüsn-i mu'âşeret iylemeğin iş'âr olunmakdan 'avâtıf-ı 'aliyye-i şehriyâr ve 'avâtıf-ı seniyye-i cenâb-ı tâcidârîden medîne-i mezkûrenin zâbitliği ve serdârlığı kemâ-kân sana ibkâ ve tefevvüz olunmağın işbu mektûb tahrîr ve irsâl olunmuşdur. İn-şâ'-Allâhu Te'âlâ vusûlünde gerekidir ki kâide-i kadîm üzere kemâ-fi's sâbık zabt u rabt neferât ve def' u ref' mazarrât-ı haserâtını tanzîm-i bilâd ve hâl-i 'ibâda bendle kudret ve harf-i mektûbât iyleyesiz ve medîne-i mezkûrun vukuf-ı nevâhiye ve kurâsında kâin zevât ve 'alimderân ve ihtiyârân ve bil-cümle yeniçeri ve cebeci ve topçu ve top arabacısı ve gulemâ-i 'acemi ve kuloğullarını üzerlerine zâbit ve serdâr bilüp gün-i taşrâyâ vardıkdan harîc vazı' ve harekette bulunmayup itâ'at ve inkıyâd olunmazsa senin kâffe-i umûrûnu şer'i şerîf ve kânûn-ı kadîmeyi tatbîk ve tevâîf-i merkûmeden bilâ-vâris ma'rûf fevt olanların muhâllefât defteri ve ma'rîfet-i şer'îyle zabt ve sûkk-ı sultânîde fûrûht ve hâsıl olan nukûdûnu memzû ve mahdûm defter-i müfredâtıyla cânîbiyyet-i ikmâl ocâk tarafına göndermeğe dikkât ve sükân-ı vilâyetin ve re'âyâ-yı fukarânın emn-i rahâtlarına bâ'is hidemât-ı meskûre ve müsâ'îre-i celîle-i mebrûre vücûda getirmek mecdî sâire olarak dâimâ azametlû şevketlû kudretlû muhabbetlû padişâh-ı 'âlempenâh efendimiz hazretlerînin devâm-ı 'ömr-ı devlet ve kıvâmferû şevketlerîçün du'â-yı hayra muvâzabt üzere olup müceb mektûb ile 'âmil olasız altı mâhı zabt iylemek şartıyla tahrîren fi gurre-i şehri Recebü'l Ferd sene semân ve semânîn ve mi'eteyn ve elf”³⁰⁴.

Fethullah Ağa'ya gönderilmiş olan bu mektupta, yeniçeri zabitliğinde gönderildiği gibi görev ve yetkileri belirtilerek gerekli tembih ve hatırlatmalarda bulunulmuştur. Genel olarak içeriği yeniçeri zabitliği görevi için gönderilen belge ile örtüşmektedir. Ancak, önemli bulduğumuz bir fark vardır ki yeniçeri zabitliği görevi verilirken Fethullah Ağa'ya sadece askeri zümre içinde bir amir statüsü tevcih edilmiştir. Oysa yine Fethullah Ağa'ya gönderilen serdarlık mektubunda, yeniçeri zabitliği görev ve yetkilerine ek olarak Antakya kazasına tabi nahiye ve köylerdeki yerel

³⁰⁴ A.Ş.S., Nr. 9, s. 11/19.

yöneticiler ile tüm belde ayanlarının üzerine amir olarak görevlendirildiği görülmektedir. Dolayısıyla Yeniçeri serdarlığı, yeniçeri zabitlerinin ve kaza idaresinde görevli olan kaza yöneticilerinin de amiri konumundadır.

H.1189 (M.1775) tarihli Serdar Fethullah Ağa'ya gönderilen bir buyruhduda ise aşiret eşkıyaları ile ilgili şikayetlerin gündeme geldiğini görmekteyiz. Bu buyruldu ile Halep etrafında uzun bir süredir zulüm ve taaddide bulunan Mandallı³⁰⁵ ve Reyhanlu aşireti eşkıyalarının kontrol altına alınması ile ilgili olarak kethüda Esseyid Mustafa Ağa'nın tayin edildiği bildirilmiştir. Adı geçen aşiret eşkıyaları, devlet adına Antakya kazasında eşkıyaları yola getirmek için görevlendirilmiş olan Kethüda Esseyid Mustafa Ağa'ya muhalefet etmişlerdir. Devletin resmi görevlisine bu şekilde karşılık veren Mandallı ve Reyhanlu aşireti eşkıyaları nihayetinde Kethüda³⁰⁶ Esseyid Mustafa Ağa'ya savaş açmışlardır.

Bu buyruhdunun gönderilmesindeki esas amaç Serdar Fethullah Ağa'dan Kethüda Esseyid Mustafa Ağa'ya katılmak ve yardımcı olmak üzere ihtiyaç duyulan miktarda asker yardımı sağlamaktır. Bu yardım talebini belgede geçen "...*Aşiret-i merkûm eşkıyâlar mûmâileyh kethüdâmıza mukâbil ve muhârebeye tasaddî' iylediklerinden beherhâl imdâd ve i'ânet işlemek lâzım ve muktezî olduğundan kazânızda mevcûd yeniçeri yoldaşlarından vesâir harb-i darbe kâdir olanlardan bin beş yüz nefer süvâri ve piyâde tedârik ve kadîm-i akdem mûmâileyh kethüdâmıza mülhâk ve erâniyla hareket işlemelerini*" ifadelerden anlamaktayız. Ayrıca, mevcut durumun öneminin uzun uzadıya anlatıldığı buyruhduda savaşabilecek kabiliyette ve güçte olan "*bin beş yüz nefer süvâri ve piyâde*" şeklinde bir sayı belirtildiğini görmekteyiz. İçeriğini anlatmaya çalıştığımız buyruldu da son olarak Kethüda Esseyid Mustafa Ağa'ya karşı Reyhanlu ve Mandallı aşireti eşkıyalarının zorlu bir mücadele başlattıkları bir kez daha önemle vurgulanmıştır. Bu gerekçe ile Antakya Yeniçeri Serdarı Fethullah Ağa'dan Antakya kazasında amiri konumunda olduğu yeniçerilerden istenildiği sayıda

³⁰⁵ Mandallı ismi bazı arşiv kayıtlarında "*mendubali*" veya "*mendollu*" olarak zikredilmiştir. Rişvan aşiretine bağlı konar-göçer bir cemaatin adıdır. Faruk Söylemez, *Osmanlı Devletinde Aşiret Yönetimi –Rişvan Aşireti Örneği-*, İstanbul 2007, s. 23. Yaygın olarak bilinen şekli "*Mandallı*"(Mandallu), (Mandilli, Mandillü) olup, konar-göçer Türkmen ekrağı taifesindedir. Bu konar-göçer cemaatin esasen Rakka Eyaleti, Sivas Sancağı ve Malatya Sancağı olmak üzere Diyarbakir Eyaleti ile Halep Sancağına bağlı Antakya kazasında da yaşadıkları bilinmektedir. *Türkey, a.g.e., s. 492.*

³⁰⁶ Halk arasında "*kahya*" anlamında kullanılan büyük devlet adamları ile zenginlerin işlerine yardım eden kişiler için kullanılan bir tabirdir. Pakalın, *a.g.e., s. 251.* Osmanlı Devleti'nde kethüda ünvanı daima gördüğü işle birlikte isimlendirilerek farklı bir anlam kazanırdı. Ünal, *a.g.e., s. 397.* Yukarıdaki kethüda kelimesi ile "*kethüda bey*"ın kastedildiğini düşünmekteyiz. Çünkü Yeniçeri zabitlerinden birinin adı olan "*Kethüda bey*" askeri yetkiye sahip yardımcı anlamındadır. Konumuz içerisinde geçen kethüdanın görevlendirme amacı ve yetkilerine baktığımız zaman devlet adına askeri alanda görev yapmak için tayin edildiğini görmekteyiz.

askerin tedarik edilerek adı geçen kethüdanın emrine verilmesi için gereğinin yapılması istenmiştir³⁰⁷.

Bahsettiğimiz buyrulunun hemen akabinde, H.1189 (M.1775) tarihli ikinci bir buyruldu ile Reyhanlu aşiretinin³⁰⁸ Halep eyaletinin Antakya kazası ve karyelerinde gelip geçen yolculara saldırmaya devam ettiğinden bahsedilmiştir. Bu konu ile ilgili ayrıntılı bir biçimde halkın şikayetinin anlatıldığı buyruldu da önceki buyrulduya ek olarak acilen tedbir alınması için gereğinin bir an evvel yapılması önemle vurgulanmıştır. Bu buyrulduya göre Antakya kazası ve köylerinde ortaya çıkan bu eşkıyalar yolcuların malını yağma ederek, canlarına kastetmeye başlamışlardı.

Antakya kazası ve köylerinde bu denli zulüm ve taaddide bulunan ve uyarılara rağmen şiddetle isyana devam eden Reyhanlu aşireti eşkıyalarının adı geçen bölgeden uzaklaştırılıp şehrin nizamının sağlanması için derhal önlem alınması gerekmektedir. Halep Divanı'ndan gönderilen bu önemli buyrulduyu aşağıdaki ifadelerle özetlemek mümkündür:

“ *Kıdvetü'l emâcid ve'l a'yân kethüdâımız izzetlû Es-seyyid Mustafa Ağa zîde mecdîhû ta'yîn olunmağla imdi varun kasaba ve karyelerinizde harb-i darbe kâdir olanlardan bir nefer gerüye kalmamak şartıyla ittifâk ve cem'iyet-i erâ ile buyrulduğumuz vürûduyla bilâ-tefevvüz kethüdâımız ağa-yı mûmâileyh ma'iyetine mülhâk ve mülâki olup emr-i râyine vechîle mütâba'at ve bu umûr-ı mühimmeye dermiyân-ı gayret ve 'aşâyir-i şekâvetnişinin haklarından gelinmek husûsunda tedbirlerinizi münîr-i ithâm ve dikkât iylemeniz bâbında divân-ı Haleb'den işbu buyruldu tahrîr ile ısdâr ve irsâl olunmuşdur...*”. Bir önceki buyrulduda belirtildiği üzere yine Kethüda Esseyid Mustafa Ağa, devlete karşı savaş açan Reyhanlu aşireti eşkıyaları ile mücadele etmek üzere görevlendirilmiştir. Buyrulunun esasını teşkil eden yukarıdaki ifadelerden anladığımız kadarıyla, bu defa Antakya kazası ve köylerinde mevcut olan tüm yeniçerilerinden bir kişisi dahi eksik olmamak şartıyla tayin edilen kethüdanın emrine girerek eşkıyaya karşı birlikte hareket etmesi istenmektedir³⁰⁹.

³⁰⁷ A.Ş.S., Nr. 9, s. 15/28.

³⁰⁸ Kara İbrahim Ağa'nın ayanlığı döneminde Reyhanlu aşireti eşkıyalarının şehrin düzenini bozarak kaza halkını taciz ettiklerinden bahsetmiştik. Bu süreçte, Kara İbrahim Ağa'ya merkezden gelen emirle söz konusu aşiret eşkıyalarının kontrol altına alınması isteniyordu. Dolayısıyla, Kara İbrahim Ağa'nın serdarlık yaptığı 1755 yılından başlayarak oğlu Fethullah Ağa dönemine gelinceye kadar Reyhanlu aşiretinin eşkıyalık faaliyetlerinin sürdüğünü görmekteyiz. Osmanlı Devleti'ni ciddi manada uğraştıran bu aşiret uzun yıllar tam anlamıyla kontrol altına alınamamıştır.

³⁰⁹ A.Ş.S., Nr. 9, s. 15/28.

Önceki buyruldu ile ikinci buyrulduyu kıyasladığımızda önemli farkların ortaya çıktığını görmekteyiz. İlk buyrulduda, kethüdanın görevlendirilmesinden bahsedildikten sonra, bin beş yüz nefer süvari ve piyade şeklinde ihtiyaç duyulan asker miktarı belirtilmiştir. Ancak, ikinci buyrulduda, kazadaki mevcut askerlerden biri dahi hariç olmamak şartıyla daha büyük bir askeri katılımdan söz edilmektedir.

Bu farklılığın dışında her iki buyruldu da ortak bir amaçla gönderilmiş olup bu durum belgenin orjinalinde geçtiği şekliyle;

“...*Bi'l-cümle ittifâk bir sâ'at ve bir an mukâddem kethüdâımız ağa-yı mûmâileyhe mülhâk ve mülâki olmanız...*” ve “... *bir sâ'at mukâddemce ser'ân ve 'âcilen ağa-yı mûmâileyhe mülhâk ve mülâki olmanıza...*” ifadeleriyle anlatılmıştır. Burada her iki ifadede de çok acale ve hızlı bir şekilde tüm askerlerin Kethüda Esseyid Mustafa Ağa'ya ilhak olması gereğinden bahsedilmiştir. Çünkü adı geçen aşiret eşkıyaları halka zulmetmeye ısrarla devam etmektedir. Antakya kazası ahalisinin Halep Divanı'na ulaştırmış oldukları şikayetlerin ardı arkası kesilmemektedir. Dolayısıyla, devlete karşı isyan eden bu eşkıyaların bir an evvel kontrol altına alınması gerekmektedir. Bu sebeple bir an evvel kazadaki tüm askerlerin eksiksiz olarak Kethüda Esseyid Mustafa Ağa'nın emrine verilmesi istenmiştir³¹⁰.

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız her iki buyruldu da esasen kazadaki asayişin sağlanması için gönderilmiş olup bu görevler ile Serdar Fethullah Ağa'dan aşiretlerle devlet arasındaki mücadelede yeterli miktarda asker tedarikinin sağlanması talep edilmiştir. İkinci buyruldu da açıklandığı üzere, halkın şikayetlerinin bir an önce sona erdirilmesi amacıyla kazanın asayişini sağlamak üzere hazırlanan askeri kuvvetin ilk aşamada bizzat merkezden gönderildiği ifade edilmektedir. Ancak sonrasında bu kuvvetin yeterli olmamasından dolayı Fethullah Ağa'dan takviye kuvvet istenmiştir. Bu iki buyrulduyunun arka arkaya gönderilmiş olmasının en temel sebebi ise, devletin aşiretleri tam anlamıyla kontrol altına almak istemesidir. Zira birinci buyruldu ile yapılması istenen işler ve alınması gereken tedbirler yeterli olmamış, söz konusu aşiret eşkıyalarının zulüm ve teaddileri devam etmiştir. Nitekim bu aşiretlerin asayişini sağlamak kolay olmadığı gibi söz konusu aşiretlerin eşkıyalıkları devleti şüphesiz maddi-manevi olumsuz etkilemiştir.

---

³¹⁰ A.Ş.S., Nr. 9, s. 15/28, 15/29.

Daha öncede belirtildiği üzere yeniçeri serdarlarının görevleri arasında, bağlı oldukları kazanın zahiresinin³¹¹ teminini sağlamak da bulunuyordu. Antakya Yeniçeri Serdarı Fethullah Ağa'ya H.1189 (M.1775) yılında Halep Divanı'ndan gönderilen bir mektupla Antakya kazasından zahire temini hakkında görev verildiğini görmekteyiz. Bu mektupta, öncelikle Antakya kazası ve civar karyelerin düzeninin sağlanması için gelecek olan Halep valisinin maiyetinin “*Cemaziyyel Evveli'nin yigirmi dokuzuncu günü Hama kasabasına kadîm-i münhâde vürûd...*” şeklinde programı tarih olarak bildirilmiştir. Bu sebeple gerekli olan üç günlük zahire listesi pahası Halep hazinesinden ödenmek üzere gönderilen yevmiye defterinde belirtildiği üzere hazır edilmesi Serdar Fethullah Ağa'dan istenmiştir. Bu ihtiyacın giderilmesi için istenen zahire defteri görevli mübaşir vasıtasıyla eksiksiz bir şekilde hazırlanarak Şam'dan yola çıkmıştır. Adı geçen kervan, bir gün Hama'da konaklayarak Antakya kazasına varacaktır. Bu sebeple söz konusu maiyet henüz Antakya kazasına varmadan istenen zahire listesinin hazır edilmesi gerekmektedir. Son olarak da bu defterin eksiksiz bir biçimde teslim alınarak gerekli işlemlerinin yapılıp yeniden Halep'e gönderilmesi konusunda uyarılarda bulunulmaktadır. Aynı belgenin devamında Fethullah Ağa'ya zahire miktarları tüm ayrıntılarıyla yazılarak aşağıdaki şekliyle bildirilmektedir³¹²:

“Dâire-i hazret veliyyü'l ni'mâye rûzmerre iktizâ iden ihbâs-ı zehâyir ve levâzım-ı sâire,

-Harc 3000, Nân-ı 'azîz kıyye 1500, Pirinç kıyye 750, Lahm-ı ganem kıyye 750, Revgân-ı sâde kıyye 375, Şeker kıyye 4, Kahve kıyye 4,

-'Asel kıyye 10, Şemi' 'asel kıyye 6, Şemi' Revgân kıyye 4, Nişasta kıyye 5, Dakîk-i hâs kıyye 10, Revgân-i zeyt kıyye 3, Sebzevât mikdâr-ı kifâye,

-Kâvak 60, mûrt kıyye 100, nohût kıyye 15, bestil kıyye 30, süd kıyye 10, yoğurd mikdâr-ı kifâye, tuz kıyye 10, şa'ir-i 'alîk kıyye 3000, ma'bük-i 'alîk kıyye 300,

-Katrân kıyye 40, müşmile için havâre kıyye 50, çâdır kâzığı 1500, hatab yük 100, samân-ı yük 600,

-Bâlâda zikrolunan vecd üzre dâire-i hazreti veliyyü'l ni'mâye iktizâ iden ihbâs ve zehâyire buyruldu-ı veliyyü'l ni'mâye kabzına me'mûra tamâmen ve kâmilten teslîm iyleyesiz”.

³¹¹ Zahire kelimesi lazım olduğu zaman kullanılmak üzere anbarda saklanan hububat ve yiyecek anlamında kullanılmıştır. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 1164.

³¹² *A.Ş.S.*, Nr. 9, s. 3/7.

H.1189 (M.1775) yılına ait bir tezkirede, kazadaki mevcut askeri zümre için beş günlük zahire ihtiyacından bahsedilmiştir. Bu ihtiyacın temin edilerek Antakya kazasına ulaştırılması sırasında Reyhanlu Aşireti eşkıyalarının baskını sebebiyle beş günlük zahire talan edilmiştir. Bu durumda, Fethullah Ağa'dan talan edilen zahire miktarının pahası ne kadar ise tespit edilerek Halep Divanı'na bildirilmesi istenmiştir. Bununla birlikte, bahsi geçen aşiret eşkıyalarının yakalanarak kazadan uzaklaştırılması konusunda da gerekenin yapılması istenmiştir. Ayrıca, zahirenin yağmalanmasından dolayı meydana gelebilecek kıtlık zamanının telafi edilmesi için talan edilen zahire miktarının pahasının derhal devlet tarafından karşılanacağı bildirilmiştir. Tezkirede son olarak belirlenen zahire pahası ile yeniden zahire tedarik edilmesi ve bu bilgilerin deftere kaydedilmesi istenmiştir³¹³.

Antakya Yeniçeri Serdarı Fethullah Ağa'nın aşiretleri teftiş etmek ve kazanın zahire ihtiyacını karşılamak gibi görevlerinin yanı sıra mübaşirlik görevi de bulunmaktaydı. Bu göreve atandığını, H.1189 (M.1775) yılına ait bir başka tezkirede yer alan "...Ma'rifet-i şer' ile ta'yîn olunan mübâşir mütevellî Serturnâ izzetlû Fethullah Ağa ma'rifetiyle ahz ve te'dibât-ı meşrûa' icrâ olunmak için..." şeklindeki ifadelerden anlamaktayız. Tezkirede Fethullah Ağa'dan mübaşir sıfatıyla istenen görev; Karsu köyü sakini iken katledilerek öldürülen Ali Fellah adlı kişinin nasıl ve kimler tarafından öldürüldüğünün aydınlatılmasıdır. Bu sırada zaten Antakya Yeniçeri Serdarlığı görevini yürüten Fethullah Ağa'ya mübaşirlik görevi ayrıca verilmiştir³¹⁴. Bu görev gereğince, Serdar ve Mübaşir Fethullah Ağa adı geçen köy ve civarında geniş çaplı bir araştırma yapmıştır. Mübaşir sıfatıyla Fethullah Ağa tarafından yapılan bu araştırma neticesinde Abdulkadir adında bir eşkıyanın Ali Fellah isimli kişiyi kasten öldürdüğü ve bu kişinin keşifsiz olarak defnedildiği tespit edilmiştir³¹⁵.

Bir başka cinayet olayını soruşturmak üzere yine aynı yılda gönderilen bir buyruldu ile Serdar Fethullah Ağa görevlendirilmiştir. Mağirun Şeyhi İbrahim'in Süveydiye iskelesi civarında katledildiği tespit edildiği için bu durum Yeniçeri Serdarı Fethullah Ağa'ya bildirilmiştir. Fethullah Ağa'nın görev bölgesinde işlenen cinayet Kör

³¹³ A.Ş.S., Nr. 9, s. 17/30.

³¹⁴ Serdar Fethullah Ağa, bu dönemde aynı zamanda Antakya kazasının voyvodalığını da üstlenmişti. Hem serdar olarak hem de voyvoda olarak bu görevi yerine getirmesi istenmişti. Çünkü katledilen kişinin keşfedilmeden defnedilmiş olması, şüpheli bir durum ortaya çıkarmaktaydı. Bu durumda kazanın asayişinden birinci derecede sorumlu olan Serdar Fethullah Ağa ekstra bir görevi de istisnai olmasından dolayı üstlenmiştir. Mübaşirlik Serdarların asıl görevleri arasında olmayıp nadiren (gerektiği durumlarda) aldıkları bir görevdi. Ancak voyvodaların adli görevleri arasında olan mübaşirlik Fethullah Ağa'ya aynı zamanda voyvoda olması dolayısı ile de verilmiştir.

³¹⁵ A.Ş.S., Nr. 9, s. 19/39.

Yusuf adlı kişi ve çevresine topladığı birkaç eşkıya tarafından gerçekleştirilmiştir. Devlet, kimliği tespit edilen bu kişilerin bir an önce sağ ya da ölü olarak bulunmasını istemektedir. Bu sebeple gönderilen buyrulududa hem serdardan hem de voyvoda ve diğer vilayet ayanlarının tamamından yardım talebinde bulunulmuştur. Ancak Yeniçeri Serdarı Fethullah Ağa'ya gereğinin bir an evvel yapılması için ayrı bir emir gönderilmiştir. Ayrıca adı geçen eşkıyaların buldukları bölgenin tam anlamıyla teftiş edilerek olayın bir an önce neticelendirilmesi verilen emirler arasındadır. Bu konuda öncelikle Kôr Yusuf adlı eşkıyanın yanındaki asilerin isimlerinin tespit edilip Halep Divanına bildirilmesi istenmiştir. Ayrıca, bu meselenin çözümü için Serdar Fethullah Ağa'ya kazanın diğer idarecileriyle ve tüm vilayet ayanlarıyla ve hatta esnafla işbirliği içinde olması önerisinde bulunulmuştur³¹⁶.

Daha önce bahsettiğimiz gibi Hacı Fethullah Ağa'nın Antakya Yeniçeri Serdarlığı görevini yürüttüğü sırada yeğeni Hacı İsmail Ağa'nın da voyvoda olarak tayin edildiğini görmekteyiz. Hacı Fethullah Ağa bir süre hem serdarlık hem de voyvodalık görevini birlikte yürütmüştür. Ancak, H.1189 (M.1775) yılında Antakya Kadılığı'na gönderilen bir tezkirede bulunan “...İşbu bin yüz seksen dokuz senesi mâh-ı Zilka'de-i Şerîf'in gurresi günü tefevvüz olunmağla dâr-ı kadîm ve timâret-i mesnedim üzre medîne-i Antakya'da bir voyvoda nasb-ı ta'yîn olunmak lâzime-i hâlden olduğuna binâen öteden berü kâr-güzâr ve müstâkimü'l etvâr cümlemin muhtârı olan Fethullah Ağa'nın biraderzâdesi kıdvetü'l emâsil vel akrân izzetlû İsmail Ağa zîde kadrî mâh-ı mezbûrun gurresinde olmak üzere tarafımızdan voyvoda nasb-ı ta'yîn olunmakla ...” tarzındaki ifadelerden Fethullah Ağa'nın yeğeni Hacı İsmail Ağa'nın voyvoda olarak atandığı anlaşılmaktadır³¹⁷. Bu tezkirede, esasen Fethullah Ağa'ya övgüler yapılmış olmakla birlikte İsmail Ağa'nın da bu görev için liyakatı olduğuna dikkat çekilmiştir. Fethullah Ağa'nın uzun yıllar devlete sadakat gösteren bir ayan olması, yeğeni İsmail Ağa'nın voyvoda olarak görevlendirilmesinde önemli bir referans olmuştur.

Antakya'daki voyvoda tayinlerinin üç ayda bir Halep valisi tarafından yenilendiğinden Fethullah Ağa'nın voyvodalık hizmetlerini anlatırken bahsetmiştik. Fethullah Ağa'nın Antakya Yeniçeri Serdarlığı görevini yürütürken voyvodalık görevinin bir süreliğine yeğeni İsmail Ağa'ya devredildiğini görmekteyiz. Aslında voyvodalar ve serdarlar birlikte ittifak içinde çalışan vilayet ayanları olup, görev ve

³¹⁶ A.Ş.S., Nr. 9, s. 21/45.

³¹⁷ A.Ş.S., Nr. 9, s. 29/51.

yetkileri açısından daima bir iç içelik söz konusuydu. Şöyleki devlet kazalarla ilgili bazı önemli görevleri serdarlarla beraber aynı anda voyvodalara da verilmekteydi. Ancak kazanın asayiş ve nizamının sağlanmasında görev ve yetkileri birbirine çok yakın olmakla birlikte serdar, kazada bulunan tüm idari görevlilerin (voyvoda, mültezim, mübaşir) amiri konumundaydı. Mesela kazaya yapılacak bir voyvoda tayini daima ilk olarak serdara bildirilirdi. Bu durumu, Yeniçeri Serdarı Fethullah Ağa'ya yazılan bir tezkire ile Antakya kazası için örneklendirdiğimizde;

“...*Kıdvetü'l emâcid ve'l a'yân yeniçeri serdârı serturnâ izzetlû Fethullah Ağa ...*” cümlesiyle ilk olarak yeniçeri serdarına hitap edildiğini görmekteyiz. Bahsettiğimiz tezkire, Serdar Fethullah Ağa'nın yeğeni Hacı İsmail Ağa'nın voyvodalığa yeniden atanmasıyla ilgilidir. Bu tezkire aslında Antakya voyvodalığı görevini sürdürmekte olan Hacı İsmail Ağa'nın görev süresinin uzatıldığını gösterir bir belge olup, öncelikle Serdar Fethullah Ağa'ya ve sonra İsmail Ağa'ya ve diğer vilayet ayanlarına hitaben yazılmıştır. Tüm vilayet ayanlarına hitap edildikten sonra Hacı İsmail Ağa'nın voyvoda olarak görev ve yetkileri sıralanmış ve gereken uyarılar yapılmıştır³¹⁸.

Hacı Fethullah Ağa'nın serdar ve yeğeni Hacı İsmail Ağa'nın voyvoda olarak görev yaptıkları sırada Antakya ve Kuseyr kazasına bağlı bazı köy ve mezralarda maddi sıkıntılar ortaya çıkmıştır. H.1189 (M.1775) yılına ait bir kayıta, Antakya ve Kuseyr kazalarına bağlı bazı köylerin terk edildiği ve halkın perişan durumda olduğu anlatılmaktadır. Bu durumda, devlet Esseyyid Mehmed Efendi'yi adı geçen köyleri teftiş etmek amacıyla görevlendirmiştir. Antakya Serdarı Fethullah Ağa ve yeğeni İsmail Ağa'dan köyünü terk eden ve perişan durumda olan köylülerin tespit edilerek bir an önce bidirilmesini istenmiştir. Çünkü bahsedilen köylüler devlete borcu olan ve zor durumda kalan kimselerdir. Bu sebeple devlet tarafından Fethullah Ağa'ya hitaben gönderilen tezkirenin amacı şu şekilde açıklanmıştır:

“...*Zâimlik erbâb-ı zenûmlerine muktezâ-i vakt-i hâle göre meserret virmek liyâkat ve iktidâr olmayup vakt-i mevsûda değin mühmil şeri'yle imhâllerine cümmeniz bi'l-ittifak sa'y-i ihtimâm ve bir ferdi gerüye kalmamak vechîyle karyelerine cem' ve umûr-ı husûslarına takâyyid itmeniz cîhetine hâl-i tâkat ve herhalde himâyet ve*

---

³¹⁸ A.Ş.S., Nr. 9, s. 29/51.

siyânetlerine ri'âyât-ı dikkât-i tâm iylemeniz için tarafımızdan işbu tezkîre tahrîr ve ısdâr ile irsâl olunmuşdur"³¹⁹.

Yukarıdaki tezkirede, Antakya ve Kuseyr'e bağlı bazı köylerdeki borçlu kimselerin çaresizliğinden bahisle bazı köylülerin topraklarını terk ettikleri ifade edilmektedir. Bu tezkirede özetle zeamet sahiplerinin varlıklı kimselerden seçilmesi hasebiyle köylülerin büyük bir kısmının maddi sıkıntı içerisine düştüğü anlaşılmaktadır. Dolayısıyla köyde geçimini sürdürebilecek kadar toprak işletmesi bile mümkün olmayan köy halkı bölgeyi terk etme yoluna gitmiştir. Bu durumun bir an önce düzeltilerek topraklarını terk eden köylülerin yeniden toplanıp köyelerine getirilmesi ve ihmal edildiği gerekçesiyle bu konu üzerinde önemle durulması istenmiştir. Tezkirenin devamında, adı geçen köylülerin geçimleri için devlet topraklarının verilirken maddi anlamda varlıklı olma şartı aranmayacağı belirtilmiştir³²⁰. Böylece ihmal edilen ve boş bırakılan bazı köylerde arazilerin ihtiyaca göre dağıtılması durumunda, söz konusu köyler yeniden canlanarak yaşanılabilir hale getirilecekti.

H.1189 (M.1775) yılı içerisinde Serdar Hacı Fethullah Ağa'ya gönderilen bir başka tezkirede "*Belde-i Tayyibe'de*"³²¹ yaşayan fakir halk için ayrılan bütçenin tamamlanabilmesi adına Antakya'da toplanması lazım gelen "*İmdâd-ı Hazeriyye*" vergisi ile ilgili bir sorgulama yapılmıştır. Bilindiği gibi kazada toplanması gereken vergilerin sorumluluğu birinci derecede kaza serdarına aitti. Dolayısıyla Fethullah Ağa, bu görevini mütesellimler aracılığıyla yerine getirmekteydi. Bu sebeple belirtilen vergi miktarının Şevval ayının altıncı gününe kadar eksiksiz olarak görevli mütesellim tarafından toplanması ve bu verginin derhal İzzet Ahmet Paşa'ya teslim edilmek üzere gönderilmesi istenmiştir. Bununla birlikte söz konusu verginin toplanması sırasında büyük bir ihtimam gösterilmesi konusunda vurgular da yapılmıştır. Özellikle Antakya kazasındaki fakir halkın durumunun göz önünde bulundurularak toplanması ve toplanan miktarın istenen tarihte Ahmet İzzet Paşa'ya ulaştırılması belirtilmiştir³²².

Antakya Yeniçeri Serdarı Hacı Fethullah Ağa'nın da görevleri arasında olan vergi toplama işi elbette ki serdarın tayin ettiği mütesellimler tarafından yapılmaktaydı. Ancak vergi toplarken çıkabilecek olan yolsuzluk, usulsüzlük gibi durumlarda

³¹⁹ A.Ş.S., Nr. 9, s. 31/56.

³²⁰ Aynı belge.

³²¹ 18. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Medine-i Münevvere'ye verilen bir isim olup güzel şehir anlamında kullanılan bir tabirdir. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 82.

³²² A.Ş.S., Nr. 9, s. 31/55.

sorumluluk serdara ait olduğu için devlet bu konuda kaza serdarını muhatap alırdı. Dolayısıyla Antakya'da da zaman zaman vergilerin toplanması konusunda sıkıntılar yaşanmakta olup bu bağlamda Halep Valiliği'nden Serdar Fethullah Ağa'ya gönderilen birçok tezkire mevcuttur.

H.1190 (M.1776) yılına ait bir tezkireye göre, kazada toplanması gereken “İmdâd-ı Seferiyye”³²³ vergisi ile ilgili ciddi sıkıntılar bulunmaktadır. Bu durumun bir an önce acilen düzeltilmesi gerekmektedir. Çünkü bu konuyla ilgili olarak daha önce iki kıta ferman gönderilmiş olup hâlâ sonuç elde edilememiştir. Bu kez son olarak, Serdar Fethullah Ağa'dan görevini tam anlamıyla yerine getirmesi istenmiştir. Aynı zamanda, konunun önemine binaen diğer vilayet ayanlarına ve kaza esnafına hitaben tezkirede ayrıca nasihatlar da bulunulmuştur.

Bu tezkireden anladığımız kadarıyla, daha önceden Antakya serdarına gönderilmiş olan iki kıta ferman ile adı geçen verginin miktarı belirtilmiştir. Ayrıca, bu fermanlar ile Antakya kazasında toplanması gereken “İmdâd-ı Seferiyye” vergisinin kazadaki görevli mübaşir vasıtasıyla derhal Halep eyaletine gönderilmesi istenmiştir. Ancak tezkirede adı geçen fermanlardan bahsettikten sonra asıl istenen kısım şu şekilde ifade edilmiştir:

“...Hâlâ siz bi'l-ittifâk itmâm-ı tâm ve su-i ikdâm iylemenüz için işbu tezkîre tahrîr ve ısdâr ile irsâl olunmuşdur. İn-şâ'-Allâhu Te'âlâ vusûlünde gerekdir ki vechî meşrûh üzere sene-i mezkûre mahsûben Safer-i merkûmun kast olunan kazânız hissesi olan meblâğ-ı pusulası mûcibince virilenden tamâmen ve kâmilen ma'rifet-i şer' ve mübâşir ma'rifetiyle cem' tahsil ve bir sâ'at evvelce ser'an ve 'âcilen tarafımıza edâ ve teslîm itdirmekle kemâl-i dikkât ve itmâm iyleyüp mûceb tezkiremiz ile 'âmel oluna vesselâm”.

Yukarıda kısmen verilen kayıta, bu tezkirenin özü anlatılmaktadır. Öncelikle Antakya Serdarı Fethullah Ağa ve tüm vilayet ayanlarına hitaben görevlerini yaparken rehabet gösterdikleri ifade edilmiştir. Ayrıca tam anlamıyla görevlerini yerine getirmedikleri önemle vurgulanmış, bu sebeple bu tezkirenin yazılmasına gerek duyulduğu anlatılmıştır. Daha sonra “İmdad-ı Seferiyye” vergisinin toplanmasıyla ilgili

³²³ “İmdâd-ı Seferiyye” Osmanlı Devletinde tekalif-i örfiyyenin temelini teşkil eden bir vergi çeşididir. Bu vergi adından da anlaşıldığı üzere savaş masraflarını karşılamak amacıyla halktan toplanmaktaydı. İmdad-ı seferiye vergileri çoğunlukla orduya memur olan serdarlara teslim edilirdi. Ancak bazı istisnai durumlarda hazineye gönderildiği de olmaktadır. Pakalın, *a.g.e.*, s. 63.

tüm detayların uzun uzadıya anlatıldığı ifade edilmektedir. H.1190 (M.1776) senesinin Safer ayı içerisinde fermanlar ile belirtilmiş olan pusulaya göre istenen vergi miktarının eksiksiz olarak ve acilen toplanması gereğinden bahsedilmiştir. Teslim edilmesi konusunda dikkatli olunması gerektiği önemle vurgulanmıştır. Tezkirenin son kısmında ise “*Kıst-ı evvel-i*³²⁴ *seferiyyenin kazâ-i Antakya ber-mûcib-i fermân-ı ‘âlîşânımdır sene 1190*” ifadelerinin yanı sıra teslimi istenen miktar belirtilmiştir. Bu pusulaya göre;

“ - *Asl-ı mâl*.....1750

- *Deh-yek*..... 0175

- *Harc-ı Hazîne*..... 0087.5

- *Harc-ı Buyruldu*.....0043.5

- *Tahsildâriye*.....0175

- *Yekûn yalnız iki bin iki yüz otuz bir guruş bir rub’dur. Sene 1190*” şeklinde bir ödeme planı belirlenmiştir³²⁵.

Antakya ayanı Hacı Fethullah Ağa’nın yeniçeri serdarlığı yaptığı dönemde Halep Divanı’ndan gönderilen bir başka tezkirenin de yine Fethullah Ağa ve vilayet ayanlarına hitaben gönderildiğini görmekteyiz. H.1190 (M.1776) senesinde gönderilen bu tezkire ile Halep Valiliği’ne yeni bir vekil atanmıştır. Bundan dolayı Antakya kazası için bir voyvoda³²⁶ tayini lazım gelmekte olup bunun atamasının bir an evvel yapılması gerekmektedir. Bu amaçla Antakya ayanından Hacı Fethullah Ağa’nın yeğeni olan eski Antakya Voyvodası Hacı İsmail Ağa’nın ismi gündeme gelmiştir. Bu konuyla ilgili olarak Halep Valiliği tarafından Antakya kazasında yapılan tahkikat sonucunda, sabık voyvoda İsmail Ağa’nın önceki görevlerini layıkıyla yerine getirdiği kanaatine varılmıştır. Bu sebeple İsmail Ağa’ya ilk olarak fakir reyanın himayesini sağlayarak kaza halkını adaletle yönetmesi konusunda gerekli uyarılar yapılmış ve sonra Antakya kazasına yeniden voyvoda olarak atandığı bildirilmiştir. Halep Divanı tarafından karara bağlanan bu atama, 1776 yılının başından itibaren İsmail Ağa’nın uhdesine verilmiştir.

³²⁴ “*Kıst-i evvel*” kavramı şerhiye sicillerinde birinci taksit manasında kullanılmıştır. İki taksit olarak ödenen “*İmdâd-ı Seferiyye*” vergisi için birinci taksit “*Kıst-i Evvel*” ve ikinci taksit “*Kıst-i Sani*” olarak adlandırılırdı. *A.Ş.S.*, Nr. 9, s. 71/111.

³²⁵ *A.Ş.S.*, Nr. 9, s. 37/66.

³²⁶ Antakya kazasında voyvodalar Halep valisi tarafından yılda bir kez atanmaktaydılar. Ancak bazı durumlarda üç ayda bir atamaların yenilenmesi gerekmekteydi. Yukarıdaki tezkirede de yeni atanan Halep vali vekilinin voyvoda atamasını yapması gerektiği anlatılmaktadır.

Voyvodalık tayinini uzun uzadıya anlatan bu tezkire öncelikle Serdar Serturna Fethullah Ağa'ya gönderilmiştir³²⁷.

Fethullah Ağa'nın Antakya yeniçeri serdarı olarak görev yaptığı süre içerisinde bir başka önemli görev daha kendisine tevcih edilmiştir. H.1190 (M.1776) tarihli Halep Divanı'ndan gönderilen bir buyruldu ile hac kabilelerinin Antakya kazasından geçeceği bildirilerek yolların güvenliğinin sağlanması istenmiştir. Bu önemli görevin Fethullah Ağa'ya³²⁸ verildiği söz konusu buyruldu hac kabilelerinin³²⁹ eşkiya saldırılarına karşı korunması hususuna vurgu yapılmıştır. Buyrulduyun devamında bu konuda görevlendirilen mübaşirin hac yolundan geçmek üzere Antakya kazası sınırlarında konaklayacağı bildirilmektedir. Bu konaklamanın tarihi "*Recebü'l ferdün altıncı çeharşenbe gecesini*" şeklinde belirtilmiştir. Mübaşirin geçeceği yollar ve konaklayacağı kasaba ve köyler uzun uzadıya anlatılmıştır. Bu sebeple hac ziyareti vesilesiyle geçilecek yolların ve menzillerin bulunduğu beldelerde üç gün, üç gece boyunca gerekli tedbirlerin alınması tembih edilmiştir. Ayrıca adı geçen belde ve köylerin layıkıyla süslenerek tüm hazırlıkların eksiksiz bir biçimde yapılması önemle vurgulanmıştır³³⁰.

1777 yılında da Fethullah Ağa'nın yeniçeri serdarlığı görevini sürdürdüğünü görmekteyiz. Esasen H.1190 (M.1776) yılının son ayında Serdar Fethullah Ağa'nın yeniden atandığını gösteren bir mektup Halep Divanı'ndan gönderilmiştir. Ancak bu mektup diğer atama mektuplarından farklı olarak kaleme alınmıştır. Şöyle ki, söz konusu mektup bir yandan Fethullah Ağa'nın serdarlığının eskisi gibi devam ettiğinin göstergesi olup diğer yandan Fethullah Ağa'ya bir ihtar niteliği taşımaktadır. Çünkü Fethullah Ağa ile ilgili olarak Halep Divanı'na ulaşan şikayetler bu uyarıyı gerekli kılmıştır. Bu konu ile ilgili bir soruşturma başlatılmıştır. Bu soruşturmanın yürütüldüğü sırada Fethullah Ağa yine serdarlık görevine devam etmiştir. Tüm bu sebeplerden dolayı Fethullah Ağa'ya Halep Divanı'ndan gönderilen mektupta serdarlığı yeniden onaylanmakla birlikte görevini yerine getirirken taviz vermemesi gereği önemle vurgulanmıştır. Son olarak da emri altındakilere kanunların müsaade ettiği şekilde

---

³²⁷ Gül, *a.g.d.t.*, s. 29.

³²⁸ Fethullah Ağa bu tarihte Antakya yeniçeri serdarı olup aynı zamanda Antakya voyvodalığı görevini de yürütmekte idi. Dolayısıyla, yukarıdaki buyruldu hem Antakya yeniçeri serdarına hem de Antakya voyvodasına ve diğer önemli vilayet ayanlarına hitaben yazılmıştır. Ancak, kazanın asayişinden sorumlu en büyük amir olan serdar Fethullah Ağa'nın ismi ilk olarak zikredilmiştir.

³²⁹ Konaklamakta olan bir hac kabilelerinin gravürü için bk. Ek. 3.

³³⁰ *A.Ş.S.*, Nr. 9, s. 71/112.

davranması gerektiğinden bahsedilerek görevini kötüye kullanmadan layıkıyla yerine getirmesi konusunda tembihlerde bulunulmuştur³³¹.

Fethullah Ağa hakkındaki şikayetlerin 1777 yılının sonuna doğru gittikçe arttığını görmekteyiz. Ancak tüm bu şikayetlere rağmen Fethullah Ağa'ya Antakya kazası yeniçeri serdarı sıfatıyla görevler verilmeye devam etmiştir. Çünkü Fethullah Ağa ile ilgili şikayetlerin soruşturması henüz tamamlanmadığı için serdarlık görevi de devam etmektedir. Bu süreçte Fethullah Ağa'ya gönderilen bir buyruldu ile mevcut durumu örneklendirebiliriz. Aynı yılın sonuna doğru Halep Divanı'ndan gönderilen buyrulduya göre; Diyarbakir Seraskeri Vezir Ali Paşa'nın maiyetinde kullanılmak üzere satın alma işlemleri için ödenmesi gereken meblağ daha önceden bir ferman ile Serdar Fethullah Ağa'ya bildirilmiştir. Ancak bu meblağın taksitlerinin ödenmesinde gecikmeler yaşanmıştır. Söz konusu ödenmeyen taksitler bir an evvel tedarik edilerek gönderilmesi gerekmektedir³³².

Aynı tarihli bir başka buyruldu ise serdar Fethullah Ağa'ya önemli bir başka görev daha verilmiştir. Antakya kazası ve köylerinde ihtilal hareketleri tezahür etmiş olup bir an evvel asayişin sağlanması gerekmektedir. Yine Fethullah Ağa'ya gönderilen bir buyruldu ile yapılan bu görevlendirmede Antakya kazasında ve köylerinde başlarına delil kalpağı³³³ giyerek isyana kalkışan bir taifeden bahsedilmektedir. Şöyleki, söz konusu buyrulduya, başına delil kalpağı giyerek kendilerini askeri zümreye dahil olmuş kabul eden bir çapulcu topluluğunun kazanın asayişi için bir tehdit unsuru olduğu belirtilmiştir. Aynı grubun Antakya kazası ve civarında isyana sebep olabilecek davranışlarda buldukları uzun uzadıya anlatılmıştır. Bu sebeple bunların delilbaşı³³⁴ tarafından hakiki olan delil zümresinin isyankâr kimselerden arındırılması ve gerçek olmayanların başlarındaki kalpağın alınması ve cezalandırılmalarının sağlanması istenmektedir. Bu durum Halep Divanı'ndan Fethullah Ağa'ya gönderilen belgede şu şekilde açıklanmıştır:

---

³³¹ A.Ş.S., Nr. 9, s. 83/133.

³³² A.Ş.S., Nr. 9, s. 121/186.

³³³ Delil kalpağı, Hz. Ömer'in tarikine bağlılık iddiasında bulunan bir sınıf süvari askerin giydiği uzun ve siyah kalpaktır. Delil taifesine mensup olan askerler vezirlerin ve büyük devlet adamlarının dairelerinde istihdam edilen itaatkar ve faydalı kimselerdi. Ünal, *a.g.e.*, s. 190. Ancak 18. yüzyıldan itibaren kıyafetlerinde değişiklik yapılarak başlarına siyah kuzu derisinden bir endaze uzunluğunda boru şeklinde üzeri sarıklı kalpak giymeye başlamışlardı. Pakalın, *a.g.e.*, s. 421.

³³⁴ 18. yüzyıldan itibaren kıyafetlerinde değişiklik yapılan delil taifesinden elli, altmış kişilik bir grubun bir bayrak kabul edilerek birkaç bayrak delilbaşının emrine verildi. Tanzimat öncesinde vezir dairelerinin muhafız veya muharip olarak istihdam edildikleri atlı asker taifesinin başına delilbaşı denirdi. Halk dilinde delil namındaki askeri gruba deli, başlarına da delibaşı denilirdi. Pakalın, *a.g.e.*, s. 421.

“...Antakya serdârı serturnâ izzetlû Fethullah Ağa düyûn ve vech-i inhâsî zîde kadrihu inhâ olunur ki Antakya şehrinde ve karyelerinde ekser inhâsî birer takrîb ile başlarına delil kalpâğı giyer bu vechile ihtilâl-i memleket bahs olmağla ba'de'l-yevm bu makûlelerin kalpâğı altûn kanber olmayanlar şeri'yle tedîb olunmak bâbında iki kît'a fermân-ı 'âlîşân sadr olunup...”.

Yukarıda geçen “...Kalpâğı altûn kanber olmayan ...” ifadesiyle gerçekte delil taifesine mensup olmayıp da Antakya kazasında karışıklık çıkarmak amacıyla başlarına delil kalpağı giyenlerin kastedildiğini tahmin etmekteyiz. Çünkü belgenin devamında “... Vusûlünde emri olan 'ulemânın ma'rifeti ve ma'rifet-i şer' ile yerlû olanlarının kalpâkları ber-mûceb fermân-ı 'âlî ahz olunup ba'de'l-yevm müte'ahhidler üzre nefsi-i Antakya'da ve nahiyeleri ve kazâmız re'âyâlarının kimin başında kalpâk bulunur ise ahz olunmak bâbında divân-ı Haleb'den işbu buyruldu ısdâr ile irsâl olunmuştur...” ifadeleri yer almaktadır. Bu cümlelerden anladığımız kadarıyla gerçek delil zümresini oluşturan askerler ile isyan ederek kendi başlarına (görevlendirilmeden) delil kalpağı giyenler arasında bir karışıklık olup bu durumun acilen düzeltilmesi gerekmektedir. Kazadaki asayîşi bozup kendi başlarına isyana kalkışan ve kendilerini delil zümresinden gören bu eşkıyaların³³⁵ bir ferdi geriye kalmamak şartıyla cezalandırılması istenmektedir³³⁶.

Eşkîyalık olaylarının gittikçe arttığı 18. yüzyılda Antakya kazası da bu durumdan etkilenmiştir. H.1191 (M.1777) yılında yine serdar Fethullah Ağa'ya gönderilen bir başka buyrulduyu bu duruma örnek olması açısından ele almak faydalı olacaktır. Bahsedilen arşiv kaydında, divan katibi zümresinden olan Seyyid Ahmed ve Kara Hüseyin adlı asiler fakir halka ve yolculara yaptıkları zulüm ve eziyetten dolayı kazadaki yetkili yöneticiler tarafından yargılanmışlardır. Katledilen Seyyid Ahmed adlı eşkıyanın hakkında şikayette bulunanlar Kara Hüseyin hakkında da malumat vermişlerdir. Bu sebeple Kara Hüseyin hakkında yapılan soruşturma neticesinde yargının verdiği karar doğrultusunda katledilmesi uygun görülmüştür. Antakya kazasında cezasının tertib edilmesi için gerekenin yapılması hususunda başta Serdar

³³⁵ Karen Barkey, bu tür eşkıyaların Osmanlı devlet yönetimine bağlı olarak ortaya çıktıklarını vurgulamıştır. Ona göre devlet işsiz güçsüz kimselerle paralı askerlerin eşkıyalara dönüşmesinde en büyük payı olan aktördü. Bu sebeple eşkıyalığın oluşumunu “...Basit köylülerken, topraksız levndlere, askerlere, sekbanlara ve eşkıyalara dönüştüler. Avarelikten milis güçlerine, oradan da sekban ordularına geçen eşkıya, toplumsal bir tip olarak köylü toplumundaki esas kökeninden açık bir şekilde uzaklaşmış kendi dünyasında bir parça imtiyaz ve kalıcılık elde edebilmek için savaştan bir tip olarak belirdi...” şeklinde ifade etmektedir. Barkey, a.g.e., s. 181,182.

³³⁶ A.Ş.S., Nr. 9, s. 121/186.

Fethullah Ağa olmak üzere mütesellim, kadı ve tüm kaza yöneticilerine bilgi verilmektedir³³⁷.

Yukarıdaki örnekte eşkıyaların devlet memuru olarak çalışmış kimselerden olması oldukça dikkat çekicidir. Ancak, 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı toplumunun yapısına baktığımızda, büyük bir anarşi ve otoritesizliğin hüküm sürdüğünü görmekteyiz. Bu dönemde ağaların, paşaların, beylerin ve ayan denilen yerel güçlerin yönettiği ülkede merkezi otoritenin eksikliğinden ve eyalet valilerinin yetersizliklerinden dolayı yol kesen şehir ve köyleri basan eşkıyalar gittikçe artmaktaydı³³⁸. Dolayısıyla devlet otoritesinin bu kadar zayıf olduğu bir dönemde devlet memurlarının kendilerinin bizzat eşkıya olması veya eşkıyalarla işbirliğine girerek nüfuz elde etmeye çalışması, bu dönem şartlarında olağan davranışlar sayılmaktaydı³³⁹.

Fethullah Ağa ile ilgili şikayetler günden güne artarken konuyla ilgili soruşturma da devam etmekteydi. Ancak bu soruşturma devam ettiği sürede Fethullah Ağa'nın hâlâ serdar olarak görev yaptığını aynı yıl içerisinde kendisine gönderilmeye devam eden buyruclardan anlamaktayız. Söz konusu buyruclardan birine göre; Antakya kazasında toplanması gereken tekalif-i örfiyye³⁴⁰ ve hazariyyelerin³⁴¹ toplanması konusunda sıkıntılar meydana gelmiştir. Adı geçen vergilerin kaza esnafından toplanması için devlet adına görevlendirilen yetkililerin tahsil konusunda birtakım zorluklarla karşılaştığı belirtilmiştir. Bu vergilerin birinci ve ikinci taksitlerinin eksiksiz olarak toplanması konusunda gerekenin yapılarak bu emre muhalefet eden ve kazada karışıklık çıkararak vergi ödemeyi reddeden kişilerin isim ve resimlerinin Halep Divanı'na bildirilmesi önemle vurgulanmıştır³⁴².

Yukarıdaki buyruldu ile aynı tarihte Serdar Fethullah Ağa'ya hitaben gönderilen bir başka kayıta ise yine önemli bir görev bildirilmekteydi. Bu kayda göre, Antakya kazası sınırlarından geçmekte olan hac yolunun muhafazası için gerekli tedbirlerin alınması ısrarla tembih ediliyordu³⁴³. Çünkü 18. yüzyılın özellikle ikinci yarısından

³³⁷ A.Ş.S., Nr. 9, s. 109/171.

³³⁸ Akçura, a.g.e., s. 37.

³³⁹ B.O.A., *Halep Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 35.

³⁴⁰ Kanun hükümlerine göre alınması gerekli olan cizye, haraç ve öşür dışında her vilayetin gücüne uygun olarak örfi manada toplanan vergilerdir. Mücerret, raiyyet, bennak, badihava, arusiye, cürüm ve cinayet, ihtisap, çift bozan, çift tapu, bağ ve bahçe, bostan, kovan, çit ve ağıl, yaylak ve kışlak, balta, bac-ı pazar, yava ve kaçgun ve gümrük resimleri tekalif-i örfiyyenin başlıca çeşitleridir. Ünal, a.g.e., s. 675.

³⁴¹ 18. yüzyılda, eyaletlerdeki valilerin tahsisatı için konulan vergilerin genel adı olup, barış zamanı toplanana imdâd-ı hazeriyye, savaş zamanı toplanana imdâd-ı seferiyye denilirdi. Ünal, a.g.e., s. 311.

³⁴² A.Ş.S., Nr. 9, s. 103/166.

³⁴³ A.Ş.S., Nr. 9, s. 101/159.

sonra, hac yolu olarak belirlenen güzergâh civarında bazı aşiretler kışlamaktaydı. Dolayısıyla bu aşiretlerin bahsedilen güzergâhtan geçerken hac yolcularının yollarını kesmek suretiyle mallarını yağma ettikleri ve canlarına kastettikleri dahi olmuştur. Bu sebeple Osmanlı Devleti, bu konuda defalarca fermanlar göndererek bölgedeki devlet yetkililerinin tamamını uyarılmıştır³⁴⁴. Ancak, hac kervanına yapılan eşkıya saldırıları devleti ciddi manada sıkıntıya sokmaktaydı. Bu sebeple, devlet kervanının muhafazası için Antakya Serdarı Fethullah Ağa başta olmak üzere tüm yetkililerden bu konuda gerekli hassasiyeti göstermelerini istemekteydi. Buyrulduca, hac kervanının korunması ile ilgili olarak görevlendirilen mübaşir ve yapılması gerekenler şöyle anlatılmıştır:

“... *Hâlâ kethüdâımız dergâh-ı 'âlî kapûcûbaşımız ve silahşörân-ı hassadan izzetlû Abdullah Bey dâme mecdehû ve me'an delîlbaşî ağamız ve pîr-i ikrârımız kapûmız halkı hüccac-ı müslîminin emnâ ve sâliha emîrleri ve muhâfazamız içün ta'yîn ve tesyîr itdirmekle imdi muhâfazâ-i hüccac-ı müslîmine gereği gibi dikkât ve ihtimâm iylemenüz içün tekdir havî divân-ı Haleb'den işbu buyruldu tahrîr ve ısdâr ile irsâl olunmuşdur...*”.

Fethullah Ağa'ya serdarlık yaptığı dönemde Halep Divanı'ndan gönderilen emirler çoğunlukla asayiş ve vergi tahsilindeki zorluklarla ilgilidir. 1777 yılının sonuna doğru Fethullah Ağa'ya gönderilen bir başka kayıta, bu defa imdad-ı hazeriyye vergisinin Antakya kazasında tam olarak tahsil edilmediği bildirilmiştir. Bu sebeple Serdar Fethullah Ağa'dan toplanması gereken verginin bir an önce eksiksiz olarak toplanıp gönderilmesi istenmiştir. Ayrıca, daha önceden fermanla belirtilmiş olan ödeme planına uygun olarak gönderilmesi konusunda uyarılarda bulunulmuştur. Son olarak ödenecek miktar aşağıdaki gibi bildirilmiştir:

- “*Kıst-i evvel imdâd-ı hâzeriyye-i kaza-i Antakya bâfermân-ı 'âlî guresinde vahîd ve tıs'in ve mi'eteyn ve elf.*

- *Asl-ı mâl*.....1750
- *Deh-yek*..... 0175
- *Harc-ı Hâzine*..... 0087,5
- *Harc-ı Buyruldu*.....0043,5
- *Tahsildâriye*.....0175
- *Hizmet-i mübâşiriyye*.....150

³⁴⁴ Özcan Tatar, *8 Numaralı Antakya Şeriyeye Sicili (H. 1178-1179/M. 1764-1765)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 1998, s. 52-327.

Yalnız iki bin üç yüz seksen bir gurûş ve bir rub'dur 1191”³⁴⁵.

Fethullah Ağa'nın Antakya yeniçeri serdarlığını yürüttüğü H.1191 (M.1777) senesinin Ramazan ayında halkın şikayeti sebebiyle yapılan soruşturması neticelenmiştir. Buna göre Antakya Serdarı Fethullah Ağa ve babası maktul Kara İbrahim Ağa kendilerine zahire satın alınması için gönderilmiş olan seksen bin guruşluk meblağı zimmetlerine geçirmişlerdir. Ayrıca Fethullah Ağa ile birlikte hareket eden yeğeni Hacı Süleyman Ağa da bu duruma göz yummuştur. Bu sebeple Fethullah Ağa ile yeğeni Hacı Süleyman Ağa'nın Birecik Kalesi'ne kalabend edilmeleri karara bağlanmıştır. Bu karar hem yeniçeri ocağına gönderilen bir mektup ile hem de Fethullah Ağa ile yeğeni Süleyman Ağa'nın kendilerine bildirilmiştir. Ancak bu karar tatbik edilmeden hemen önce ocaktan Halep Divanı'na gönderilen bir mektupta “... *Mûmâileyhûm Fethullah ve kâni' Süleyman öteden berü diyânet ve sadâkat ile ma'rûf ve mevsûf ve hayr-ı hevâ fukarây-ı musâliha beldey-i ber-vech-i suhûlet ve ru'yet ve idâre idüp isnâd olan mevâdın iftirâ-yı mutazammın olduğu Birecik Kal'ası'na giderlerse Antakya kazâsının perişân olacağı...*” açıklamaları bulunmaktadır. Buna göre, Hacı Fethullah Ağa ve yeğeni Hacı Süleyman Ağa uzun zamandan beri devlete sadakat ve doğruluk ile hizmet etmişlerdir. Dolayısıyla Fethullah Ağa ve yeğenin kalabend cezaları tatbik edildiği takdirde kaza halkı perişan olacaktır. Bu gerekçe ile Fethullah Ağa'nın ve yeğenin affedilerek zahire pahası olan 80.000 kuruşun Serdar Fethullah Ağa'dan tahsil edilmesi şartıyla tahliyelerine karar verilmiştir³⁴⁶.

Fethullah Ağa'nın ve yeğeni Süleyman Ağa'nın suçlarıyla ilgili olarak Haseki Seyyid Mustafa Ağa mübaşir olarak tayin olunmuştur. Adı geçen mübaşir öncelikle Fethullah Ağa'nın zimmetine para geçirmesiyle ilgili olarak verilen kalabend cezasını içeren iki kıta fermanı ulaştırmakla görevli idi. Bu sebeple Haseki Seyyid Mustafa Ağa'ya hitaben yazılmış olan mektupta, Fethullah Ağa'nın ve yeğeni Süleyman Ağa'nın affedildiği için ceza hükmü içeren önceki iki kıta fermanın geçersiz olduğu belirtilerek Fethullah Ağa'nın tahliye olduğu bir kez daha bildirilmiştir³⁴⁷.

Yaklaşık 12 yıl kadar Antakya kazasında yeniçeri serdarlığı görevini yürüten Hacı Fethullah Ağa, serdarlığının ilk yıllarında sadakatini ispatlamış olması ve babası Kara İbrahim Ağa'nın da devletin güvenini kazanmış bir ayan olması dolayısıyla güçlü

³⁴⁵ A.Ş.S., Nr. 9, s. 91/146.

³⁴⁶ A.Ş.S., Nr. 9, s. 107/167.

³⁴⁷ A.Ş.S., Nr. 9, s. 107/169.

bir nüfuz elde etmişti. Bu nüfuzu kullanmak suretiyle af talebinde bulunan Fethullah Ağa, esasen Antakya kazasında karışıklık çıkmasının önüne geçilmesi amacıyla affedilmiştir. Fethullah Ağa bu şekilde affedilmiş olmasına rağmen hakkındaki şikayetler bundan sonra artarak devam etmiştir.

Fethullah Ağa, affedilmiş olmakla birlikte serdarlık görevinden de azledilmiştir. Yerine ise Antakya kazası serdarı olarak Mübaşir Esseyid Mustafa Ağa tayin edilmiş ve Dergâh-ı Mualla Yeniçeri Ağası Ahmed Ağa'nın ilamıyla bu atama tüm kaza yetkililerine bildirilmiştir³⁴⁸.

---

³⁴⁸ A.Ş.S., Nr. 9, s. 78/124.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FETHULLAH AĞA'NIN DEVLETE KARŞI İSYANI VE YEĞENLERİNİN DEVLETLE İLİŞKİLERİ

1.1. FETHULLAH AĞA' NIN İSYANININ SEBEPLERİ

Antakya ayanı Hacı Fethullah Ağa, Antakya ve civarında 1763-1782 yılları arasında çeşitli devlet görevlerinde bulunmuş ve kazanın idaresinde önemli ölçüde söz sahibi olmuştur. Bu kadar uzun süre “*ayan*” olarak kalabilmesinin en temel sebebi babası Kara İbrahim Ağa'nın da devletin itibar ettiği önemli ayanlardan birisi olmasıdır. Fethullah Ağa, kudretli bir ayanın oğlu olması sebebiyle uzun yıllar tereddütsüz “*ayan*” olarak kabul edilmiştir. Diğer yandan, Fethullah Ağa ve babasının ayanlık yaptıkları süre zarfında ekonomik anlamda da Antakya kazasının hatırı sayılır zenginlerinden olmaları kaza halkının da onları büyük bir otorite olarak görmesini sağlamıştır. Bu sebeple hem kaza halkı hem de devlet nezdinde güven sağlayan Hacı Fethullah Ağa zaten var olan ekonomik gücünü nisbeten daha da arttırmıştır³⁴⁹.

Fethullah Ağa'nın yaşadığı dönem olan 18. yüzyılda esasen tüm Osmanlı toprakları ayanlık sistemiyle idare edildiğinden söz konusu ayanların kaza ve vilayet yönetiminde etkileri oldukça büyüktü. Bu süre içerisinde ayan olarak görev yapan şahıslar ekonomik anlamda da güçlü olmak zorundaydılar. Yani, ayan olmanın en temel şartı ekonomik nüfuza sahip olmaktı. Bu şekilde ayan olan şahısların ayanlıklarını devam ettirmeleri ve uzun süre otoritelerini korumaları da yine ekonomik güce bağlıydı. 18. yüzyılın başlarında tamamen iyi niyetlerle kurulan ayanlık kurumu, ayanların daha çok kazanç sağlama hırsı yüzünden aynı yüzyılın ikinci yarısından itibaren yolsuzluklarla adını duyurmaya başlamıştır. Çünkü başlangıçta yalnızca ayan olabilmek için gerekli olan ekonomik birikimin, sonra ayan olarak tutunabilmek için ziyadesiyle artması gerekmektedir. Bu sebeplerden dolayı 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren halkın tercih ettiği kişiler yerine parasal güce sahip ve yolsuzlukta adeta birbiriyle yarışan kişiler ayan seçilir hale gelmiştir. Devlet bu konuda halkın hakkını gözetecek kadar ciddi bir çözüm bulamadığı gibi yolsuzluk yaptığı iddia edilen ayanlara yalnızca

³⁴⁹ A.Ş.S., Nr. 8, s. 84/112, 85/113, B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 31259, B.O.A, *DBŞ, M, MHF*, Nr. 93/56.

uyarı niteliğinde mektuplar göndermek suretiyle pasif bir tutum sergilemiştir. Devletin bu çaresizliğinden güç alan ayanlar yolsuzluk ve zorbalıkta sınır tanımaz hale gelmeye başlamışlardır³⁵⁰.

18. yüzyılın ikinci yarısına ait ayanların taşıdığı bu özellikler elbetteki Antakya ayanı Fethullah Ağa için de geçerliydi. Hacı Fethullah Ağa, bu durumu değerlendiren diğer taşra ayanları gibi usulsüzlük ve yolsuzluklara girmekten çekinmemiş ve bu yolla servetini büyütmüştür³⁵¹.

Fethullah Ağa'nın çağının ayan örneğine uygun hareketlerde bulunması bir yana devlete karşı gizliden bir öfkesi olduğu kanaatindeyiz. Şöyleki babası Kara İbrahim Ağa ölmeden 1-2 yıl kadar önce muhalifi olan kişiler tarafından baskın yoluyla türlü hakaret ve tehdide uğramış olmasına rağmen bu konu üzerinde detaylı bir araştırma yapılmamıştı. Hatta Kara İbrahim Ağa'yı çekemeyen ve kaza içerisinde karışıklık ve fesad çıkaran Hacı Şerefeddin Ağa'nın zan altında olduğu halde yeniden voyvoda olarak atanması Fethullah Ağa'yı ziyadesiyle rahatsız etmiştir. Bu konuda devletin mağdur olan babası Kara İbrahim Ağa'dan yana tavır almasını beklerken yüzeysel olarak yapılan bir araştırma ve formalite cezalandırmalar Fethullah Ağa'yı tatmin etmemiştir. Neticede 1-2 yıl kadar sonra Fethullah Ağa'nın babası Kara İbrahim Ağa'nın Şerefeddin Ağa ve adamları tarafından öldürüldüğünün kesinleşmesi, Fethullah Ağa'yı haklı çıkarmıştır. Bundan sonra Fethullah Ağa, babasının ölümü üzerine daha fazla hırslanarak ekonomisini güçlendirme adına tamamen mütegalibe hareketlerine başlamış ve devletin emirlerine karşı gelmekten kaçınmamıştır³⁵².

1.2. FETHULLAH AĞA HAKKINDAKİ ŞİKAYETLER VE DEVLETİN BU KONUDAKİ TUTUMU

Fethullah Ağa, 1763 yılından itibaren babasıyla birlikte başladığı ayanlık görevini babasının ölümünden sonra yaklaşık 17 yıl kadar sürdürmüştür. Fethullah Ağa ile ilgili şikâyetlerin elimizdeki kayıtlara göre 1776-1777 yıllarında başladığını söyleyebiliriz³⁵³. Bu tarihten önce şikâyetlerin olduğuna dair bir kayda rastlamamakla birlikte var olan şikâyetlerin kayda geçmediği ihtimalini de göz önünde bulundurmak

---

³⁵⁰ Özkaya, *a.g.e.*, s. 171,172.

³⁵¹ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 648-26558.

³⁵² B.O.A, *Halep Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 36/126.

³⁵³ A.Ş.S., Nr. 9, s. 83/133.

gerekmektedir. Nitekim bu dönem zarfında eşkıyalık hareketleri halkı tehdit ve korkutma yoluyla gerçekleştirildiği için halkın bu durumu başlangıçta resmi manada dile getirememiş olması muhtemeldir. Ancak şikayetlerin şiddetinin her geçen gün artması ve daha geniş bir bölgeye yayılmasının, durumun resmi yetkililere şikayet edilmesini gerekli kılmış olabileceği kanaatindeyiz.

H.1190 (M.1776) yılı Recep ayında Sayda Valisi tarafından Fethullah Ağa ile ilgili şikâyetlerin İstanbul'a bildirilmesi üzerine Antakya Kazası Serdarı Fethullah Ağa derhal azledilmiş olup yerine turnacıbaşı Esseyyid Mustafa Ağa serdar olarak tayin edilmiştir. Mustafa Ağa ile ilgili atama kararı Dergâh-ı Ali Yeniçeri Ocağı Ağası olan Ahmed Ağa tarafından Antakya kazası kadılarına ve tüm kaza ayanlarına bildirilmiştir³⁵⁴.

Serdarlıktan azledilen Fethullah Ağa'nın 1776 yılının sonlarına doğru Halep Divanı'na gönderilen iki kıta ferman ile hakkındaki şikayetlerin sonuçlanmasıyla ilgili olarak ceza verilmesi emrini içeren kayıtlar mevcuttur. Bu fermanlardan birincisi, Sayda Valisi Vezir Cezzar Ahmed Paşa'ya³⁵⁵, Sayda Kadısı ve Mübaşir Silahşör Süleyman Ağa'ya gönderilmiştir. Söz konusu fermanla Sayda taraflarındaki eşkıyalık hareketlerinin gittikçe artması ve bu durumun İstanbul'a bildirilmesi üzerine padişahın hatt-ı hümayunları bulunmaktadır. Bu emrin yazılmasını gerektiren durum esasen Serdar Fethullah Ağa'nın eşkıyalık hareketlerine başlamasıyla ilgili olup kayıtlarda detaylı olarak anlatılmıştır. Buna göre Sayda yakınlarında bir gurup eşkıyanın yakalanması neticesinde yapılan sorgulamada Zahir Ali namıyla bilinen eşkıya liderinin Fethullah Ağa ile ilgili şikâyeti vardır ve söz konusu şikâyet şöyledir:

"...Şakî-yi merkûmun ve babası maktûlun 'avânelerinin Antakya serdârı Fethullah'ın şekâvetinden bahs ile şakîyân-ı merkûmâne zehâyir vesâir mevâdd-ı tâ'allûkâtı olur halât-ı ibtidâr ve zîhayra mübâyin için maktûl-ı merkûmûn hâl-ı hayatında îsâl ve tesyîr iylediğinden seksen bin gurûş serdâr-ı merkûmûn zimmetinde kaldığı..."

Bu ifadelerle göre, Fethullah Ağa Zahir Ali adlı kişinin babasından zahire satın alımı için seksen bin guruş almış ve bu parayı zimmetine geçirmiştir. Kaydın

³⁵⁴ A.Ş.S., Nr. 9, s. 78/124.

³⁵⁵ Cezzar Ahmed Paşa ile ilgili Cevdet Paşa'nın iltifatkâr cümleleri Tezakir adlı eserinde şu şekilde yer almaktadır; "...Yakın vakitlerde zühür edip devletin pek büyük işlerine yaramış olan Cezzar Ahmed Paşa'nın dahi Boşnak olduğu malumdur. Elhasıl Boşnakların hüsn-i ahlaki hasebiyle üç dört yüz seneden beri her asır ve zamanda içlerinden böyle meşhur ve Memduh zatlar zuhura gelmiştir..." Baysun, a.g.e., s. 69.

devamında ise Fethullah Ağa'nın bahsedilen para meselesi yüzünden Süveydiye iskelesinde bazı kimselerle ittifak edip savaşa karar verdiği bildirilmektedir. Bu durumda, bahsedilen miktarın Fethullah Ağa'dan eksiksiz olarak tahsil edilmesi ve devlet hazinesine teslim edilmesi Serdar Fethullah Ağa'nın bağlı olduğu yeniçeri ocağından istenmiştir³⁵⁶.

Sayda taraflarında yakalanan Zahir Ali'nin Serdar Fethullah Ağa hakkındaki şikâyetini konu alan ikinci kayıt yine hatt-ı hümayun ile bildirilmiştir. Aynı konudaki bu ikinci emir Antakya kadısı, ocak ihtiyarları, kazadaki diğer ulema ve iş erlerine gönderilmiştir. Bu emirde öncelikle Zahir Ali ve babasının yandaşı olarak eşkıyalık yapanların kalabend edildiği bildirilmiştir. Devamında ise bu hususta adı geçen eşkıyaların tarafında yer almaya cüret eden herkesin eşkıya kabul edilerek isimlerinin divana bildirilmesi istenmiştir³⁵⁷.

Aynı kayıta daha sonra serdar Fethullah Ağa ile ilgili şikayetler ve cezalandırılması gereği uzun uzadıya anlatılmıştır. Özellikle Fethullah Ağa'nın Zahir Ali ve babasının seksen bin guruşluk parasını zimmetine geçirdiğinin mübaşir Silahşör Süleyman Ağa tarafından bildirildiği vurgulanmıştır. Bu sebeple adı geçen mübaşir tarafından seksen bin guruşun bir-iki gün içinde tamamen Serdar Fethullah Ağa'dan tahsil edilmesi istenmiştir. Ayrıca belirtilen meblağın tahsil edilmesi konusunda gerekli ihtimamın gösterilerek kanunların aksine hareketten kaçınılması yönünde uyarılar yapılmıştır. Bu emirde Fethullah Ağa'ya verilen ceza ise kalabend cezası olup yine adı geçen mübaşir vasıtasıyla Birecik Kalesi'ne gönderilmesi ve ocağı tarafından da bu cezanın uygulanması istenmiştir³⁵⁸.

Yukarıdaki iki kıta ferman kaydından hemen sonra yine aynı yılın ramazan ayı içerisinde Serdar Fethullah Ağa'nın tedib edilmesini ve Birecik Kalesi'ne gönderilmesinin gereğini anlatan bir mektup daha gönderilmiştir. Bu mektupta, Fethullah Ağa'nın yeğeni Süleyman Ağa'nın da amcası ile birlikte hareket ettiği ve kanunlara aykırı davranışlarda bulunduğu için cezalandırılması gerektiği ifade edilmiştir. Bu konudaki ceza hükmü derhal Birecik Kalesi Dizdarı'na gönderilerek Fethullah Ağa ve yeğeni Süleyman Ağa'nın cezalarının eksiksiz olarak tatbik edilmesi

---

³⁵⁶ A.Ş.S., Nr. 9, s. 83/133.

³⁵⁷ A.Ş.S., Nr. 9, s. 83/134.

³⁵⁸ A.Ş.S., Nr. 9, s. 83/134.

bildirilmiştir. Ayrıca, bu hükmün gereği gibi uygulanması ve bu durumun aksini yapmaktan şiddetle kaçınılması istenmiştir³⁵⁹.

H.1191 (M.1777) yılına ait bir sicil kaydında ise yine Fethullah Ağa'ya zahire satın alınması için gönderilmiş olan seksen bin guruşluk bir meblağı zimmetine geçirdiğinden ve bu paranın derhal iadesinin gerektiğinin Antakya Kadılığı'na ve Mübaşir Seyyid Mustafa Ağa'ya bildirildiğinden bahsedilmektedir. Ayrıca, bu durumun görüşülerek Hacı Fethullah Ağa'dan belirtilen miktarın tahsil edilmesine ve Birecik Kalesi'ne kalabend edilmesine aynı yılın Ramazan ayında karar verildiği bir kez daha belirtilmiştir. Bundan başka, Fethullah Ağa ile birlikte hareket eden yeğeni "Katibzade" Süleyman Ağa'nın da suçlu görüldüğü ifade edilerek bunların tedibi açısından her ikisi için kalabend cezası uygun görülmüştür. Ancak, Fethullah Ağa'nın ve yeğeni Katibzade Süleyman Ağa'nın kalabend cezalarının bozularak affedildiklerini gösteren ikinci bir emirde;

*"...Mûmâileyhumânın kal'abendleri bâbında yüz doksan senesi evâsıt-ı Ramazan'da divân-ı hümayûn ve başmûhasebeye sadr olan evâmîr-i şerîfim ve ocak tarafından irsâl olunan mektûbîye-i kelâm mühletine vâsıl dîmekle inhâ-i müvâcehelerinde feth-i kırâ'at olundukda merâsim .. ba'de'l-edâ mûmâileyhumâ Fethullah ve kani' Hacı Süleyman öteden berû diyânet ve sadâkat ile ma'rûf ve mevsûf ve hayr-ı hevâ ve fukarâ-yı musâliha beldeyi ber-vech-i suhûlet-ı rû'yet ve idâre idüp..."*³⁶⁰ ifadeleriyle durumun gerekçesi açıklanmıştır.

Buna göre; Fethullah Ağa ve yeğeni Hacı Süleyman Antakya'nın sadık ve itaatkâr ayan zümresinden olup yıllardan beri kaza idaresinde önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Bu sebeple eğer Birecik Kalesi'ne giderlerse kaza halkı perişan olacağından verilmiş olan kalabend hükmünün geçersiz olduğu ve affedildikleri bir başka kayıta Antakya Kadısı'na ve Mübaşir Haseki Seyyid Mustafa Ağa'ya bildirilmiştir. Aynı kayıta yer alan bir diğer ilginç nokta ise Fethullah Ağa'nın zimmetine geçirmiş olduğu seksen bin guruşluk meblağın bir iftiradan ibaret olduğunun vurgulanmış olmasıdır. Bu amaçla kazada taşra idarecilerinin fikirlerinin de alınması ile yapılan soruşturmalarda Fethullah Ağa ve yeğeni Hacı Süleyman Ağa ile ilgili olumsuz bir görüşün hâkim olmadığı ileri sürülmüştür. Bu sebeplerden ötürü Fethullah Ağa'nın

³⁵⁹ A.Ş.S., Nr. 9, s. 79/125.

³⁶⁰ A.Ş.S., Nr. 9, s. 107/167.

ve yeğeni Süleyman Ağa'nın devlete sadakat ve itaat ile bağlı oldukları kabul edilerek söz konusu şikâyetin iftiradan ibaret olduğuna kanaat getirilmiştir³⁶¹.

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ayanların güç ve kudret kaynağı olan iltizam hakkını elde etmeleri onlara iltizam bölgeleri ve burada yaşayan halk üzerinde de etkili olmaları imkânını sağlamaktaydı³⁶². Fethullah Ağa ve yeğeni Hacı Süleyman Ağa da iltizam işini üstlendikleri Antakya kazasında bu konularını kullanarak hükümet merkeziyle olan ilişkilerini düzenlemekteydiler. Bu sebeple Fethullah Ağa ve yeğeni ile ilgili şikâyetler söz konusu olduğunda ilk olarak verilen kalabend cezalarının sonradan affedilmesi, Fethullah Ağa'nın kaza üzerindeki nüfuzunu devam ettirebilmesi için bir fırsat olmuştur. Ayrıca, bu konudaki şikâyetlerin iftira kabul edilmesi Fethullah Ağa'nın hem kaza halkı hem de hükümet nezdinde etkili bir ayan olarak durumu kendi lehine çevirmiş olduğu ihtimalini akla getirmektedir.

18. yüzyıl ayanlarının bir diğer özelliği ise silahlı mücadelede olduğu kadar bürokrasi alanında etkili olmalarıydı. Bu anlamda baskı ve tezvir yapmak suretiyle kendilerini en ağır şartlarda bile aklayabilmekteydiler. Mesela bu dönemde çoğunlukla şikâyet edilen kişiler ayanlar olup bu şikâyet durumu kadının onayından geçmek zorundaydı. Söz konusu ayanlar genelde halkın mağduriyetine bakmaksızın haksız dahi olsalar haklı olduklarını iddia etmekteydiler. Bu iddialarını ise sahte bir "*mahzar*"³⁶³ düzenleyerek baskı ve zorbalıkla kadınlara imza attırmak yoluyla onaylattıkları dönemin arşiv kayıtlarına yansımıştır³⁶⁴.

Dolayısıyla Fethullah Ağa'nın ve yeğeni Süleyman Ağa'nın resmi manada şikâyet edilmesi sonucu verilen kalabend cezasının 1776-1777 tarihlerinde uygulamaya konulmamış olması bu konudaki düşüncemizi doğrulamaktadır. Bu bağlamda Fethullah Ağa'nın tipik bir 18. yüzyıl ayanı olarak hareket ettiğini varsayarsak bölge üzerindeki kudret ve nüfuzunu kullandığı fikri kesinlik kazanmaktadır. Fethullah Ağa'nın hakkındaki şikâyetlerden aklanmak için zor kullanmak suretiyle, söz konusu şikâyetlerin iftiradan ibaret olduğunu yetkili mercilere onaylatmış olduğu kanaatindeyiz.

Nitekim Fethullah Ağa'nın illegal yollarla kendisini aklamak adına yaptığı çalışmalar kendisinin ve yeğenin lehine neticelenmiştir. Antakya Kadılığı'na ve

³⁶¹ A.Ş.S., Nr. 9, s. 107/167.

³⁶² Nagata, *a.g.e.*, s. 59.

³⁶³ Arzuhal manasında kullanılan bir tabir olmakla birlikte üzerinde çeşitli yetkili imzaların bulunduğu herhangi bir konu hakkında yazılarak resmi makamlara sunulan yazılı bildiridir. Pakalın, *a.g.e.*, s. 391.

³⁶⁴ M. Çağatay Uluçay, "Sürgünler, Yeni ve Yakın Çağlarda Manisa'ya ve Manisa'dan Sürülenler", *Bellekten*, C. XV, Ankara 1951, S. 60, s. 507-591.

Mübaşir Süleyman Ağa'ya ve Antakya Serdarlığı'na bildirilen bir emirle Fethullah Ağa'nın ve yeğeni Süleyman Ağa'nın kendilerine ve Antakya Kadılığı'na gönderilen "hatt-ı hümayun" ile affedildikleri bildirilmiştir³⁶⁵.

1.3. ANTAKYA KAZASI HALKININ FETHULLAH AĞA'YA YÖNELİK ŞİKAYETLERİ

Fethullah Ağa ve yeğeni Süleyman Ağa'nın devlet tarafından affedilmiş olmalarına rağmen yine Antakya ve civarında eşkıyalık hareketlerine devam ettiği görülmüştür. Nitekim Fethullah Ağa ve yeğeni Süleyman Ağa'nın affedilmesi özellikle Antakya kazasında üzüntü ve hayal kırıklığı ile karşılanmıştır. Çünkü kaza halkı Fethullah Ağa'nın yeğeni Süleyman Ağa ile birlikte yaptığı zulüm ve haksızlıkların ortadan kaldırılmasını istemekteydi. Ancak Fethullah Ağa, siyasi nüfuzunu kullanmak suretiyle hakkındaki suçlamaları bertaraf etmiş ve İstanbul'a yapılmış olan ferdi şikâyetleri neticesiz bıraktırmıştı. Fethullah Ağa, affedilmesinin hemen arkasından bu durumu bir zafer olarak kabul edip yine ilk fırsatta zulüm ve eşkıyalık hareketlerine devam etmiştir. Zahir Ali ve babası Zahir Ömer'in seksen bin guruşluk meblağını zahire satın alımı bahanesiyle zimmetine geçiren Fethullah Ağa ve yeğeni defalarca şikâyet edilmiş oldukları halde halka zulmetmeye devam etmişlerdir. Bu konuda hükümetin kendileriyle ilgili af kararını fırsat bilerek çeşitli haksız uygulamalarını sürdürmüşlerdi. Özellikle af kararının kadılık tarafından kendisine ve tüm kaza halkına bildirilmesinden sonra Fethullah Ağa ve yeğeni Süleyman Ağa mütegalibe hareketlerine devam etmekten çekinmemişlerdi³⁶⁶.

Çaresiz kalan kaza halkı ise padişaha altında "Ahali-i Antakya" imzalı bir arzuhal³⁶⁷ göndererek durumu çözmeye çalışmıştır. 1777 yılında Fethullah Ağa ve yeğeni Süleyman Ağa ile ilgili af kararının hemen sonrasında harekete geçen Antakya kazası sakinleri Fethullah Ağa ile ilgili şikâyetlerini şöyle dile getirmişlerdir;

“...Devletlû 'inâyetlû zu'afâya merhametlû efendim

³⁶⁵ A.Ş.S., Nr. 9, s. 107/168.

³⁶⁶ B.O.A, *Halep Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 32/110.

³⁶⁷ Günümüzdeki karşılığı dillekçe olan alttan üste şikâyet veya istek bildirmek için yazılan belgeye denir. Ünal, *a.g.e.*, s. 52.

Arz-ı hâl-i kullarıdır ki hâlâ belde-i sağır medîne-i Antakya'da sâkin maktûl Kara İbrahim oğlu Fethullah ve karındaşıoğlu Süleyman nâmında zulemâ öteden berü mütegâllibe ve cibâyireden olup,

Birkaç seneden berü başlarına müsellâh-ı müsrîf sekbânı cem' idüp ba'zımızı birer bahâne-i tecrîm ve ba'zımızı bi-gayr-ı hâk katl ve ba'zımızı hetk-ı 'ırz ve pâ-y-mâl ile eşkiyâ-yı mezbûrânın bu misûllü zulüm ve tâ'addisine bir türlü vus' ve tâkatimiz kalmamağla bundan akdem Haleb vâlilerine ve devlet-i 'âlîyye-i ebediyyü'l istimrâra teşekkî-i birle zâlîm-i merkûm Fethullah'ın Humus ve Bilce Kal'aları'na nefy-i iclâ³⁶⁸ olunması bâbında iki kıt'a emr-i 'âlî ve vacibû'l imtişâl sudûruyla üzerine mübâşir kulları ta'yîn buyruldukda emr-i 'âlîye ber-vech ile itâ'at itmeyüp mâl kuvvetiyle hâlâ 'Asîtâne-i 'Âlîyye sâkinlerinden müteveffa Karakulak Abdi Ağa'nın imamı Ahmed Efendi nâm-ı kimesne kapu kethûdası olup birer takrîb merkûm Fethullah itlâk ve ahvâl-i mağdûriyetimizi ifâde ve terehhûm için tahrîrât ile taraf-ı devlet-i 'âlîyyeye irsâl iylediklerini biz mâzlûmânî kullarını diyâr-ı ahâra nefy itdirmekle bir kimesnenin teşekkî itmeye bir türlü cesâreti olmamağla merkûm Fethullah fırsatyâb olup..."³⁶⁹.

Antakya ahalisinin İstanbul'a göndermiş olduğu arzuhal metni Fethullah Ağa'nın eşkiyalığının boyutlarını göstermesi açısından oldukça dikkat çekicidir. Nitekim Antakya kazası sakinleri ifadelerinde Fethullah Ağa'nın bir bahane bulmak suretiyle namus davasından katle kadar her türlü zorbalığı yapmakta olduğunu açıkça ifade etmişlerdir. Ancak bu durumun bir türlü İstanbul'a doğru bir şekilde ulaşmadığını ve Fethullah Ağa'nın haksız yere affedildiğini arzuhallerinde vurgulamışlardır. Yukarıda aktardığımız belgede en önemli noktalardan biri ise Fethullah Ağa'nın İstanbul'da Kapı Kethüdası Karakulak Abdi Ağa'nın imamı olarak bilinen Ahmed Efendi ile dayanışma içerisinde olmasıdır. Bu dayanışma Fethullah Ağa'ya cesaret verdiği gibi bu şekilde kendisini devlet büyüklerine affettirme yoluna gitmesi de kolay olmuştur. Ayrıca aynı arzuhalde adı geçen Ahmed Efendi'nin "Sizleri sürgün ettireceğim" şeklindeki tehdidiyle kaza halkını korkuttuğunu ve bu sebeple halktan herhangi bir kişinin bu durumu şikayete cesaret edemediğine vurgu yapması oldukça önemlidir. Sonuç olarak bu arzuhal ile Antakya halkının Fethullah Ağa'nın zulmünden

³⁶⁸ "Nefy" kelimesi genel manada sürgün anlamına gelmekte olup, "nefy-i iclâ" şeklinde kullanıldığında sürgünün amacının tediblendirmek ve islah etmek olduğunu belirtir. Sürgünle ilgili arşiv belgelerinde en yaygın kullanılan sürgün kavramıdır. Uluçay, a.g.m., s. 510, Osman Köksal, "Osmanlı Hukukunda Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hatt-ı Hümayunları" *OTAM Dergisi*, S. 19, Ankara 2006, s. 287.

³⁶⁹B.O.A, *Cevdet Dahiliye*, Nr. 5521/1.

ziyadesiyle perişan olduğu ve Fethullah Ağa'ya verilen cezaların bir türlü uygulanmaması ve hatta affedilmesinden dolayı kaza halkının büyük sıkıntı içine girdikleri açıkça ifade edilmiştir.

Arzuhalin devamında, Fethullah Ağa ve yeğeni Süleyman Ağa hakkındaki şikâyetler detayı ile anlatılarak Antakya kazasından geçmekte olan hac yolcularının dahi mağdur oldukları ifade edilmiştir. Antakya ahalisi arzuhalin son kısmında Fethullah Ağa ve yeğeni Süleyman Ağa'nın zulümleriyle tüm kaza halkını perişan eylediği ve canlarına, mallarına kast ettikleri gerekçesiyle her iki eşkıyanın da idam edilmesini talep etmişlerdir³⁷⁰.

Antakya halkı, Fethullah Ağa ve yeğeni Süleyman Ağa'nın zulüm ve eziyetlerinden kurtulmak maksadıyla sürgünle tehdit edilmiş olmalarına rağmen padişaha sunulmak üzere önemli bir arzuhal yazmışlardır. Bu arzuhalin derkenarında ise Fethullah Ağa'nın suçlarını özellikle vurgulamışlardır. Ayrıca Fethullah Ağa'nın dostu olan İmam Ahmed adındaki kapı kethüdasının Antakya halkını tehdit ederek Fethullah Ağa ile ilgili şikâyetleri önlemeye çalışmasına da iki defa vurgu yapılmıştır. Bu şartlar altında Fethullah Ağa'nın kendisini kurtarmak için af dilemekden başka çaresi kalmamıştır. Bu sebeple öncelikle kapucubaşılık payesinden dolayı vezir-i azam hazretlerinden ve diğer civar hâkimlerden aman dileyerek affedilmesi için uğraşmıştır. Fethullah Ağa bundan başka ekonomik ve siyasi nüfuzunu kullanmak suretiyle fakir halktan zor ve baskı kullanarak aldığı ilamlar ve mazharlar ile davacıların şikâyetlerini iptal ettirmeyi başarmıştır³⁷¹.

Bununla birlikte, aynı yıl hac görevlisi olarak yola çıkan Mevaliyyü'l Azamdan Şam Mevalisi Efendi ve Antakya Kadısı ile görüşerek onların onaylarını da almıştır. Ayrıca hükümet nezdinde itibar sahibi olarak İstanbul'da ikamet etmekte olan Konevi Seyyid İbrahim Efendi, Bağdadi Seyyid Ömer Efendi, hac yolcusu olan devlet büyüklerinden, surre eminden³⁷² ve sakabaşları³⁷³ ağalarından af dileyerek bahsedilen suçları bir daha tekrarlamayacağına dair söz vermiştir. Bu durumda Fethullah Ağa,

---

³⁷⁰ B.O.A, *Cevdet Dahiliye*, Nr. 5521/1.

³⁷¹ B.O.A, *Cevdet Dahiliye*, Nr. 5521/2.

³⁷² Surre emini her sene Haremeyn'e gönderilen surre-i hümayunun başında görevli olan memura denirdi. Bu göreve getirilenler yüksek rütbeli askerlerden veya ilim ehli kimselerden seçilirdi. Pakalın, *a.g.e.*, s. 283.

³⁷³ Sakabaşılık saray sakalarının başlarındaki kişiye denilmektedir. Bunlara divan-ı hümayun sakaları da denilmiştir. Divan toplantılarında devlet erkanına içecek ikram ederlerdi. Pakalın, *a.g.e.*, s. 96.

Antakya halkının idam talebini yok saydırarak olayı kendi lehine çevirmeyi başarmıştır³⁷⁴.

Antakya ahalisi, Fethullah Ağa'nın ekonomik kudret ve siyasi nüfuzunu son haddine kadar kullanarak af ve istiğfar talebinde bulunmasını ve itibar sahibi kişilerden onay almasını hayal kırıklığı ile karşılamışlardır. Fethullah Ağa'nın af ve istiğfar talebinin hemen sonrasında yeniden bir arzuhal ile padişaha ulaşmaya çalışan Antakya ahalisinin ikinci arzuhalinde Fethullah Ağa'nın kimlerden aman dilediği tek tek belirtilerek bu konuda maruz kaldıkları baskıları bir kez daha anlatılmak istenmiştir. Adeta bir feryadname özelliği taşıyan arzuhal aşağıdaki gibidir:

“...Mezbûrânın kuvve-i mâliyesi kemâlinde olduğundan sahîbi çok olup ve fukarâ kulları bîkes ve bisâhib olmağla evel- 'Allâh Gâyûr Hazretleri'nden ve sâniyen şevketlû kudretlû padişâhî sahîbi adâlet hazretlerinden gayrı şikâyet ve şikâyet-i istirhâm idecek kimesnemiz olmayup ancak merd-i 'inâyet ve merhâmet cenâb-ı şahânelerine münhâsr olmağın bu def'a dahî arz-ı hâle cesâret olundu el-aman el-aman el-aman şevketlû padişahım Allâh aşkına olsun 'azîz başın ve şehzâdeler efendimizin başları içün olsun mûmâileyhûm dâilerinin takrîr ve inhâlarından ve divân-ı arz-ı hâlinde olan derkenârlardan ve bu bîkes 'aciz kullarının üzerlerine def' bi'l-cümle du'â-yı hayrlarımızda mazhâr buyrulmak bâbında emr-i fermân şevketlû mehâbetlû 'azâmetlû kerâmetlû kudretlû merhametlû padişâh 'alempenâh hazretlenindir. Ahâli-i Antakya”³⁷⁵.

Yukarıda bahsetmiş olduğumuz her iki arzuhal de Fethullah Ağa ve yeğeni Süleyman Ağa'nın mütegalibe hareketlerini ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Söz konusu iki arzuhal de Antakya kazası halkı için hayati değer taşımakta olup içinde buldukları perişan vaziyetten kurtulmak amacıyla başvurmuş oldukları son çaredir. Antakya sınırlarından gelip geçen hac yolcularının dahi mağdur olduğu ve kaza halkının gittikçe büyüyen bu eşkıyalık faaliyetleri karşısında çaresiz kaldığı aşikârdır. Antakya ahalisinin bu konu ile ilgili şikâyetlerini şimdiye kadar dile getirememiş olması aslında Fethullah Ağa'nın maddi gücü karşısında ezilen halkın tehdit ve korkutulma suretiyle sindirilmiş olmasından kaynaklanmaktaydı. Bununla birlikte Fethullah Ağa'nın bu konuda halka

³⁷⁴ B.O.A, *Cevdet Dahiliye*, Nr. 5521/2.

³⁷⁵ B.O.A, *Cevdet Dahiliye*, Nr. 5521/2.

yapmış olduğu baskı öylesine şiddetli olmuştur ki halk çoğu zaman korku ve tehditten şikâyetini geri çekmek zorunda kalmıştır³⁷⁶.

1776-1777 yıllarında Antakya kazasında bir türlü durdurulamayan eşkıyalık hareketleri şikâyet edilmelerine rağmen her defasında Fethullah Ağa'nın lehine dönmüştür. Esasen şeri olarak idam cezası uygulanması gereken Fethullah Ağa ve yeğeni Süleyman Ağa için yalnızca “*Kalabend*” veya “*Nefy-i İcla*” cezaları verildiği görülmektedir. Bununla birlikte, Fethullah Ağa ve yeğeni Süleyman Ağa'nın aldıkları bu cezalar her seferinde birer bahane ile uygulamaya konulmamıştır. Son olarak 1776 yılı ortalarında sürgün cezası almış olmalarına rağmen söz konusu ceza aylarca uygulanmadığı gibi 1777 yılının başlarında affedilmişlerdir³⁷⁷.

1.4. FETHULLAH AĞA'NIN İSYANININ GELİŞİMİ

Birçok defa bahsettiğimiz gibi, 18. yüzyıldaki ayanlık geleneğinde, Anadolu'nun çeşitli kaza ve vilayetlerinde ayanların ekonomik manada güçlendikten sonra halka zulüm etmeye başlamaları sıkça rastlanan olaylar arasındadır. Ancak devlet aynı anda tüm taşra ayanlarının nüfuz elde ederek halkı ezmeye başladığı ve şikâyetlerin gittikçe arttığı bir dönemde ayanlarla mücadele etmek yerine işlemiş oldukları suçları affederek yeniden onları kazanmayı hedeflemiştir. Bu manada, sözkonusu ayanlar görevlerinden azledilmiş olsalar dahi iltizam yetkileri ölünceye kadar devam etmiştir³⁷⁸.

18. yüzyılda iltizam yetkisine sahip olan mültezimler genellikle ayandan kimseler olup kayd-ı hayat şartıyla almış oldukları mukataalar sebebiyle zenginliklerine zenginlik katmışlardı. Devlet mukataalarının bu şekilde malikâne³⁷⁹ olarak iltizama verilmesi esasen devlete kafa tutacak güçte bir ayan sınıfının doğmasındaki sebeplerden biri olmuştur³⁸⁰.

Bahsi geçen bu ayan sınıfının bir mensubu olan Fethullah Ağa da diğer taşra ayanları gibi iltizam yetkisini ölünceye kadar kullanmıştır. Devlet nezdinde böyle önemli bir yetkiye sahip olmakla birlikte 1777 yılı başlarında affedilerek yeniden

³⁷⁶ B.O.A, *Cevdet Dahiliye*, Nr. 5521/2.

³⁷⁷ A.Ş.S., Nr. 9, s. 107/167, 107/168.

³⁷⁸ Özkaya, *a.g.e.*, s. 108.

³⁷⁹ Osmanlı iktisadi hayatında oldukça önemli bir yere sahip olup, 1695'ten Tanzimat dönemine kadar uygulanan bir vergi iltizam sistemidir. Bu sisteme göre; bir kişi ölünceye kadar gelirinden faydalanmak üzere sözkonusu arazi veya çiftliğe sahip olurdu. Malikaneyi tasarruf eden kişinin satma veya miras bırakma yetkisi yoktu. Malikane sahibi müzayede ile belirlenir ve en yüksek peşin parayı teklif edene mukataanın tasarruf hakkı verilirdi. Ünal, *a.g.e.*, s. 441-442.

³⁸⁰ Özkaya, *a.g.e.*, s. 109.

özgürlüğüne kavuşan Fethullah Ağa bundan sonraki süreçte devlete söz verdiği gibi davranış ve hareketlerde bulunmak yerine isyankâr tavırlarını göstermekten çekinmemiştir. Bundan sonra ise kısa süre içinde Antakya kazası ve civarında yapmış olduğu eşkıyalık faaliyetleri ile “*mütegalibe-ayan*” olarak isimlendirilen sınıfa yeniden dâhil olmuştur³⁸¹.

1788 yılından itibaren Fethullah Ağa hakkında şikayetler sürekli gündeme geldiği halde Fethullah Ağa hem konumunu muhafaza etmeyi hem de yolsuzluk ve usulsüzlüklerine devam etmeyi başarmıştır. Nitekim aynı yıl Hacı Mir Tahir isimli Antakya kazası sakini Fethullah Ağa’dan senet karşılığı 1000 kuruş alacağı olduğu halde parasını alamamıştır. Söz konusu borcun ödeme zamanının üç yıl geçmiş olmasına rağmen tahsil edilemeyişi şikayet defterlerine de konu olmuştur. Bu sebeple gereğinin yapılması için merkezden defalarca fermanlar gönderildiği halde mevcut sorun çözülmediği gibi Fethullah Ağa ile ilgili şikayetler gittikçe artmaya devam etmiştir³⁸².

H.1195 (M.1781) yılında Halep Valisi’ne gönderilen bir hükümde Fethullah Ağa ve yeğeni Süleyman Ağa’nın mütegalibeliğe varan faaliyetleri şöyle ifade edilmiştir:

“...Antakya sakînlerinden maktûl Kara İbrahim oğlu Fethullah ve karındaşıoğlu Süleyman birkaç seneden berû başlarına cem’ iyledükleri müsellâh-ı sekbân ile ba’zımızı hetk-ı ’ırz ba’zımızı birer bahâne-i tecrîm ve ba’zımızı bî-gayr-hâk katl iylediklerinden gün gün zulm ve tâ’addîleri inhâsıyla tedîben Birecik Kal’ası’na kal’abend olmuşlar iken ber-takrîb-ı utlâk vusûlünden ziyâde mezâlim-i tâ’addiyatına ihbâr iylediklerinden...”³⁸³.

H.1195’in (M.1781) beşinci ayında Halep Valisi’ne gönderilen hüküm gereğince, Fethullah Ağa ve yeğeni Süleyman Ağa birkaç seneden beri etraflarına topladıkları başıboş leventler ile Antakya kazasındaki zulüm ve yolsuzluklarını had safhaya taşımışlardır. Fethullah Ağa ve yeğeni yanlarındaki eşkıya grubuyla ıslah olunmaları için bir süredir Birecik Kalesi’nde kalabend edilmişlerdir. Ancak adı geçen eşkıya gurubu cezalarını çektikleri gerekçesiyle yeniden salıverilmişlerdir. Bundan sonra ise Fethullah Ağa ve adamlarının yine kaza halkına ve gelip geçen yolculara zulüm ettikleri bildirilmiştir. Bu sebeple, İstanbul’dan görevlendirilen bir mübaşir

³⁸¹ B.O.A, *Halep Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 32/110.

³⁸² B.O.A, *Halep Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 34/119.

³⁸³ B.O.A, *Halep Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 36/126.

aracılığıyla durumun soruşturularak -gerekli görülürse- Fethullah Ağa ve adamlarının tevkif edilmesi istenmiştir³⁸⁴.

Aynı tarihte Halep Valisi ve Antakya Kadısı'na gönderilen bir başka hükümde Fethullah Ağa'nın çevresine topladığı silahlı adamlar ile eşkıyalık hareketlerine yeniden başladığı bildirilmektedir. Bu defa da Halep Valisi ve Antakya Kadısı'na emir verilerek bu kişilerin Birecik Kalesi'nden salıverilmiş olmaları sebebiyle durumun yeniden soruşturulması için mübaşir görevlendirilmiştir³⁸⁵.

Fethullah Ağa, 1777 yılı başlarında affedildikten hemen sonra devlete karşı hareket etmeye başlayarak 1781 yılına geldiğinde ise devletin bir türlü ıslah edemediği bir eşkıyaya dönüşmüştür. 18. yüzyılın ikinci yarısında devlet bu tip ayanlarla mücadele etmek yerine genellikle affederek onların maddi gücünden faydalanma yoluna gitmiştir³⁸⁶. Fethullah Ağa da bu durumu değerlendirerek aldığı her cezadan bir bahane ile kurtulup yine devlete muhalif olarak yaşamaya devam etmiştir.

1781 yılında yine kalabend cezası alan Fethullah Ağa ve adamları artık devlete kafa tutmaktan çekinmeyen bir eşkıya taifesi olarak anılmaya başlamış ve her fırsatı değerlendirerek devlete karşı bağımsız olarak hareket etmiştir. Aynı yılın sonlarına doğru Halep Valisi Yusuf Paşa'ya gönderilen hüküm Fethullah Ağa'nın devlete karşı isyan halinde olduğunu vurgulaması açısından oldukça önemlidir. Söz konusu hükümde Bektaşlı aşireti³⁸⁷ eşkıyaları Karamurt Han civarında yerleşerek gelip geçen yolculara ve tüccar kervanlarına saldırmakta ve halka zarar vermekteydiler.

Bu bölgedeki şikâyetler sürekli olarak artmakta ve İstanbul'a bildirilmekteydi. Ancak gönderilen tüm fermanlarda eşkıyaların ve onlara yardım edenlerin cezalandırılması gereği şiddetle vurgulanmış olmasına rağmen eşkıyaların saldırı ve tacizleri durdurulamamıştır. Karamurt Han Ağalığı'na bağlı Şeyhülhadid Mukataası'nın muhafazasından sorumlu olan Fethullah Ağa ise devletin bu eşkıyalarla girişmiş olduğu mücadelede Bektaşlı aşireti eşkıyalarına karşı ciddi bir tedbir almamıştır. Bununla birlikte bu eşkıyaların yakalanması ile ilgili emirlere de ilgisiz kalarak adı geçen eşkıyalara dolaylı olarak yardım etmiş ve mütegalibe hareketlerine ortak olmuştur³⁸⁸.

---

³⁸⁴ B.O.A, *Halep Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 36/126.

³⁸⁵ B.O.A, *Halep Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 32/110.

³⁸⁶ Özkaya, *a.g.e.*, s. 107.

³⁸⁷ Aynı hükmün derkenarında Bektaşlı aşiretinin Rakka'ya iskanının derhal ve acilen gerektiği bildirilmiş olduğu halde Bektaşlı aşiretinin hem bu emre uymayarak Karamurt Han civarında konaklaması hem de bu bölgeden geçen yolculara saldırımları özellikle vurgulanarak meselenin önemi bir kez daha belirtilmiştir.

³⁸⁸ B.O.A, *Halep Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 30/105.

Osmanlı Devleti'nin emirlerine bu şekilde kayıtsız kalan Fethullah Ağa, eşkıyaların bu bölgede rahatlıkla hareket etmelerine de zemin hazırlamış oluyordu. Bunun yanı sıra aynı yıl içerisinde Halep Valisi ve Antakya Kadısı'na Fethullah Ağa ile ilgili bildirilen bir başka şikayette ise Fethullah Ağa'nın tagallüben zaptettiği arazilerle ilgili idi. Bu hüküm ile Halep'e bağlı Sadık nahiyesi Dariye Köyü sakini Hacı Abdülhamid Efendi'nin babasından kendisine miras olarak kalan tarla ve emlakının Fethullah Ağa tarafından zaptedildiği bildirilmektedir. Ayrıca Antakya kazasının Dursuniye köyünden Hacı Abdülhamid Efendi'ye ait dut bahçesi ve çiftliğinin yine Fethullah Ağa tarafından zaptedildiği belirtilmiş ve adı geçen kişi mal ve arazilerini yeniden alabilmek için İstanbul'a başvurmuştur. Dolayısıyla H.1195 (M.1781) yılının ortalarında Halep Valisi ve Antakya Kadısı'na gönderilen hükümde, Fethullah Ağa'nın baskı ve zor kullanmak suretiyle adı geçen kişinin emlak ve arazilerini zaptettiği için bu davanın mahalinde halledilmesi emredilmiştir. Mağdur edilen davacı Hacı Abdülhamid Efendi'nin arazilerinin yeniden iade edilmesi gereği de bu hükümle karara bağlanmıştır³⁸⁹.

Aynı yılın sonuna doğru Halep Valisi'ne gönderilen bir ferman ile Fethullah Ağa hakkında soruşturma yapılarak konu hakkında malumat verilmesi istenmiştir. Aynı hükümde, Fethullah Ağa'nın Maaretin-Mısırın Mukataası gelirlerinin tahsilinden 450 kuruşunu halktan aldığı halde hazineye teslim etmediği bildirilmektedir. Bu durumun sorgulanması amacıyla Fethullah Ağa'ya gönderilen emre cevaben Fethullah Ağa, bu noksanlığın ahaliden kaynaklandığını ileri sürmüştür. Bu durumda Fethullah Ağa'nın reayadan alacağı var ise derhal tahsil edilmesi gerekmektedir. Ancak belirtilen meblağ Fethullah Ağa'nın zimmetinde ise derhal tahsil edilerek gönderilmesi istenmiştir. Şayet Fethullah Ağa, bu para kendisinde olduğu halde vermeyip emre muhalefet ederse davanın İstanbul'a havale edilmesi gerekmektedir³⁹⁰.

Bu sırada, Mehmed Said Veled Katib Faik adındaki kişi “...*Kırk beş bin yedi yüz altmış dokuz akçe bâ-berât-ı 'âlîşân mutasarrıf olduğu zea'meti karyelerinin...*” Halep Sancağı Kuseyr Nahiyesi'ne bağlı Büyükburç adlı köyün iltizam gelirlerini alamadığı için şikâyette bulunmuştur. Adı geçen bu köyün iltizamının birkaç seneden beri Fethullah Ağa tarafından zaptedildiği bildirilmiştir. Ayrıca Fethullah Ağa'nın bu köyün iltizamını toplarken İstanbul'da önemli bir memuriyette çalışan Ahmed Efendi

³⁸⁹ B.O.A, *Halep Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 36/129.

³⁹⁰ B.O.A, *Halep Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 43/155.

adlı kişinin adını kullandığı da belirtilmiştir. Ahmed Efendi'ye vermiş olduğu senet gereğince ödemesi gereken bin yedi yüz guruşluk iltizam bedelini ödemediği gibi daha sonra ödeyeceğini söylediği halde yine ödeme yapmamış ve her defasında farklı cevaplarla bu soruşturmayı geçiştirmiştir. Nihayetinde 1781 senesi öşür mahsulatını zorbalıkla elde etmiş ve bu durum üzerine bölgeye bir mübaşir gönderilerek zimmetinde olan iltizam bedelinin iadesi ve Fethullah Ağa'nın dava edilmesi istenmiştir³⁹¹.

Aynı yılın sonlarına doğru Fethullah Ağa'nın öşür mahsullerine el koyması ile ilgili şikâyetler yine gündeme gelmiştir. Söz konusu mahsuller Gediklilerden Mehmed Said ile Hassa Silahşörlerinden diğer Mehmed Said'in ortak olarak mutasarrıf hakkına sahip oldukları zeamet köyleri olan Keseb, Urur ve civarındaki köylerden ibarettir. Fethullah Ağa yanına aldığı Karamonlaoğlu Mustafa ve Ömer Efendiler ile birlikte zor kullanmak suretiyle adı geçen köylerdeki öşür mahsullerinden dokuz bin dört yüz yetmiş guruşluk miktara el koyarak bu civarda zulm ve taaddiyata başlamıştı. Bu sebeple bu davanın yine mahalinde görülüp Fethullah Ağa'nın sebep olduğu mağduriyetin giderilmesi için gereğinin yapılması konusunda Antakya Kadısı ve Halep Mütesellimi'ne fermanlar gönderilmiştir³⁹².

Aynı tarihli Antakya Kadısı ve Mütesellimi'ne gönderilen bir diğer hüküm ise öşür mahsullerini ele geçirebilmek için Fethullah Ağa ile Karamonlaoğlu Mustafa adıyla bilinen kişi arasında yapılan muharebe ile ilgilidir. Bu muharebe Fethullah Ağa'nın ele geçirmiş olduğu öşür mahsulleri için yapılmıştır. Keseb ve Urur civarındaki köyler Fethullah Ağa ile Karamonlaoğlu Mustafa arasında rekabete sebep olduğu gibi adı geçen köyler talan edilip köylülere türlü zulümler yapılmıştır. Karamonlaoğlu Mustafa, Fethullah Ağa ile ittifak ederek aldığı öşür hasılatıyla yetinmemiştir. Bundan hemen sonra bu civardaki görevli mültezimleri bölgeden uzaklaştırmak suretiyle etkisiz hale getirmiş ve 1778-1781 yıllarında ambarda bulunan öşür mahsullerini gasp etmiştir. Karamonlaoğlu Mustafa Fethullah Ağa ile giriştiği muharebe esnasında Keseb ve Urur köylerini talan ederek birçok köylüyü katletmek suretiyle mallarına elkoymuştur. Bu sebeple Fethullah Ağa ile birlikte Karamonlaoğlu Mustafa'nın da Antakya'da dava edilerek gasp etmek suretiyle ele geçirdiği mal ve arazilerin derhal iade edilmesi istenmiştir³⁹³.

³⁹¹ B.O.A, *Halep Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 49/178.

³⁹² B.O.A, *Halep Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 49/176.

³⁹³ B.O.A, *Halep Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 49/177.

Fethullah Ağa, 1777-1781 gelinceye kadar büyük yolsuzluklar yaparak zimmetine yüklü meblağlar geçirmiştir. Ancak yalnızca bununla da kalmayarak vergi toplama bahanesiyle kaza halkına yaptığı zulüm ve zorbalıklar ile “eşkîya-ayan” olarak nam salmıştır. Bundan sonra ise devlet nezdinde de Fethullah Ağa ile ilgili şikayetlerin gittikçe artması ve devletin emirlerini yerine getirmeyerek kaza halkını sıkıntıya sokması Fethullah Ağa’yı devlete başkaldıran bir asi konumuna getirmiştir. 1782 yılı başlarından itibaren Fethullah Ağa hem halkın hem de devletin gözünde itibar sahibi olan ‘ayan’ ünvanından tam anlamıyla uzaklaşarak artık devletin baş edemediği bir güç haline gelen ‘mütegallibe’ sınıfına tamamen dahil olmuştur³⁹⁴.

Antakya kazasındaki mütagallibe faaliyetlerinin gittikçe arttığı ve bu sebeple derhal bir mübaşir görevlendirilmesi gerektiği H.1196 (M.1782) yılı başlarında Halep Valisi ve Antakya kazası kadılarına merkezden gönderilen birer hükümle bildirilmişti. Bu hükmün muhtevasına göre; Antakya kazasında yaşayan fakir halk ve bu bölgede yolculuk eden hac yolcuları eşkıyaların zulmü altındadır. Bu durum İstanbul’a şikayet konusu olarak defalarca iletilmiştir. Buna rağmen konu ile ilgili olarak İstanbul’dan gönderilen emirler veya adaletnameler³⁹⁵ kesin bir çözüm olamadığı gibi eşkıyaların hakkındaki haps ve kalabend cezalarının uygulanmasında da büyük sıkıntılar yaşanmaktaydı. Antakya kazasındaki bu sıkıntılar özellikle “*surre alayları*” nı tehdit altında bıraktığından hac yolcuları can ve mal kaygısıyla rahat yolculuk yapamamakta idi. Bununla birlikte bu bölgeden geçen tüm yolcular emniyet³⁹⁶ ve güven içinde olmadıklarından şikayet etmekteydiler. Ayrıca tüccarların da kervanlarını eşkıya saldırısı ve yağmalarından korumaları oldukça zor olduğundan esnaf da ciddi manada sıkıntı yaşamaktaydı. Antakya kazasındaki mütegallibelerin bu tarz saldırılarından ve baskılarından kaynaklı sıkıntıların giderilmesi için devlet kazaya görevli mübaşirler

³⁹⁴ B.O.A, *Halep Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 66/231.

³⁹⁵ Devlet adına özellikle taşrada yetki sahibi olan memurların adalete ve kanuna riayet etmeyerek halka kötü davranmaları durumunda padişah tarafından yayınlanan genel fermanlara adalatname denilmiştir. Bu fermanlar adından da anlaşılacağı üzere, aynı konuda ülkenin birçok eyalet ve kazasında olan sıkıntıların giderilmesi için reyayı güvence altına almak amacıyla yayınlanırdı. Ünal, *a.g.e.*, s. 9.

³⁹⁶ Bu bölgenin emniyetinin sağlanması çok güç olduğundan dolayı devlet Reyhanlu aşiretinin desteğini almak suretiyle yolcuların güvenliğini kısmen sağlamaya çalışmıştır. Bu durumu Cevdet Paşa şöyle aktarmaktadır; “...Elhasil bu iki dağ arasındaki vadiden Amik ovasına kadar bir düz cadde olup ancak aşair ve eşkıyanın cevelengah-ı olmak hasebiyle ebnay-i sebil buradan gidip gelemez idi. Ol vakit Belen’den Amik ovasına inip de Murad Paşa köprüsünden ubur ve Reyhaniye içinden mürur ile doğru Haleb’e giden caddede dahi emniyet yok idi. Reyhaniye aşireti boybeyisi Mustafa Bey’e bu caddenin muhafazası için elli nefer asakir-i muvazzafa harcı verilip o dahi kendi ademleriyle postayı götürüp getirirdi ve evvelce kendisine haber verilir ise bazı memurını dahi Belen’den Haleb tarafına ve o taraftan Belen’e geçirirdi. Reyhaniye atlıları olmadıkça kimse bu caddeden emniyet üzere geçemezdi. Binaanaleyh İskenderun iskelesine çıkan ebnay-ı sebil Belen ve Antakya üzerinden dolaşarak Haleb’e ve oradan dahi Ayıntab tarikiyle dolaşarak Maraş’a giderlerdi”. Baysun, *a.g.e.*, s. 126-127.

göndermiştir. Bu mübaşirler aracılığıyla, durumu kontrol altına almaya çalışmışsa da Antakya kazasında uzun yıllar tam anlamıyla asayiş sağlanamamıştır³⁹⁷.

1.4.1. Fethullah Ağa'nın Karamonlaoğlu İle Mücadelesi

Daha önce de ifade ettiğimiz üzere Fethullah Ağa, 1782 yılına doğru devletin uyarılarına rağmen mütegalibe hareketlerine devam etmiştir. Ayrıca haps ve kalabend cezalarından defalarca affedilmek suretiyle serbest bırakılan Fethullah Ağa 1782 yılı başlarında devlete karşı gizli bir mücadele girişiminde bulunmuştur. Bu girişim esasen Fethullah Ağa'nın iltizam yetkilerini paylaşırken rakibi konumunda olan Karamonlaoğlu Mustafa üzerinedir. Karamonlaoğlu Mustafa bu esnada devletin Küçükaliogullarını yola getirmek üzere memur ettiği bir ayandır. Fethullah Ağa ise, öteden beri Karamonlaoğlu için düşmanlık hisleri beslemekte ve bu sebeple Karamonlaoğlu'nu yakından takip etmekteydi. Karamonlaoğlu ise devlet tarafından verilen memuriyet göreviyle Küçükaliogulları üzerine harekete geçme hazırlığı içerisindeydi³⁹⁸.

Küçükaliogullarına gelince, bunlar Payas tarafında yerleşmiş olan mütegalibe ailelerden biriydi. Bu ailenin 18. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıktığı bilinmekle birlikte “*Küçükaliogulları*” ismini ne şekilde aldıkları hakkında bir bilgi mevcut değildir. Küçük Ali, bu ailenin en büyüğü olup Payas bölgesindeki eşkıya-ayanların en meşhur olanıydı. Küçük Ali; İmam, Halil ve Beyoğlu isimli üç çocuğu ile birlikte hac yolunun tamamını kapatarak yolculuğu büyük bir zulüm haline getirmişti. Bu bölgeden geçen zengin kervanları basarak mallarını yağma etmek suretiyle gelirlerini arttırmıştır. Küçük Ali'nin en önemli rakibi Üveysoğlu dahi onunla baş edemeyerek devletten yardım istemek zorunda kalmıştır. İstanbul'dan Halep ve Adana valilerine sürekli olarak gönderilen hükümlerde Küçük Ali'ye karşı bir işbirliği emredilmekteydi³⁹⁹.

Bu derece devlete kafa tutan bir eşkıya olarak tanınan Küçük Ali 18. yüzyılın ikinci yarısının başlarında faaliyet göstererek nam salmış bir eşkıya idi. Kendisinden sonra gelen oğlu Halil Bey (Küçük Ali oğlu olarak da bilinir) babasının yanında tecrübeli bir eşkıya olarak yetişmiş ve babasının izinde giderek surre alaylarını ve

³⁹⁷ B.O.A, *Halep Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 54/196.

³⁹⁸ B.O.A, *Cevdet Dahiliye*, Nr. 12602/3.

³⁹⁹ Mahmud Şakiroğlu, “Çukurova Tarihinden Sayfalar I., Payas Ayamı Küçük Ali Oğulları”, *D.T.C.F Dergisi*, S. 26, s. 107.

kervanları yağmalamaya devam etmiştir⁴⁰⁰. Halil Bey'in diğer aile fertlerinden farklı olarak bilinen özelliği ise karayolunu kesmek dışında elde ettiği veya yaptırdığı gemilerle de denizde büyük bir korku salmayı başarmış olmasıdır⁴⁰¹.

Küçük Ali oğlu Halil Bey, başlangıçta devlete kendisini benimsetmekte başarı elde ederek “*Kapucubaşılık*” ve “*Mirlivalık*” rütbeleri ile birlikte “*Payas Beyliğine*” kadar yükselmiştir. Ancak babasından sonra eşkıyalık faaliyetlerine meyletmesi onun devlet tarafından aldığı rütbelerin azledilerek idamla yargılanmasına sebep olmuştur. Halil Bey, ferdi manada eşkıyalık hareketlerine yaklaşık olarak 1778 yılından itibaren başlamış olup gittikçe devlete karşı mücadeleden çekinmeyen bir eşkıyaya dönüşmüştür. Bu durumda, devlet Halil Bey üzerine Karaman Valisi Süleyman Paşa'yı memur etmiştir. Ancak henüz görevine başlayamadan Süleyman Paşa'nın vefat etmesi Halil Bey'i bir müddet daha rahatlatmıştır. Hem Halil Bey'in ikamet ettiği bölgenin sarplığından⁴⁰² dolayı kaçmak için uygun bir bölge olması hem de civardaki valilerin meselenin önemine aykırı davranarak rehabet göstermesi Halil Bey'in yakalanmasını geciktirmekteydi⁴⁰³.

1782 yılına gelindiğinde eşkıyalık faaliyetlerini aynı şekilde sürdürmeye devam eden Küçük Ali Oğlu Halil Bey üzerine bu defa devlet Fethullah Ağa'nın düşmanı olan Karamonlaoğlu Mustafa'yı görevlendirmişti. Bu sırada Fethullah Ağa hakkındaki şikâyetlerden dolayı Halep Kalesi'nde habs ve kalabend cezalarına çarptırılmıştı⁴⁰⁴. Ancak Fethullah Ağa haps halindeyken bile yeğeni Süleyman Ağa vasıtasıyla düşmanı olan Karamonlaoğlu'nu takib ederek hakkında bilgi almaya devam ediyordu. Dolayısıyla, Karamonlaoğlu'nun devlet adına Küçük Ali oğlu Halil Bey üzerine memur edildiği haberini de almıştır. Bu haber üzerine, Fethullah Ağa, kalabend halindeyken

---

⁴⁰⁰Cevdet Paşa, Halil Bey'in saldırılarını ve gücünü şu şekilde aktarmaktadır; “... *Ez-kadim Payas caddesi surre-i hümayunun memerrî olup Küçük Ali-oğlu Halil Paşa ise bac resmi için kafile-i hüccacı tazyik eylediğinden başka etvar-ı bağıyanesi elsine-i enamda dair olarak tedibine lüzum görüldüğünden devr-i Hamid Hani'de donanma-yı hümayun ile üzerine asker sevk olunmuş ve civardan nefir-i am toplanıp hatta Uzeyr Sancağı hanedanından İmam Ağa dahi celb ile üzerine taslit olunarak Payas kalesinde hasır ı tazyik olunduk da Halil Paşa tab-aver-i mukavemet olamayacağını anlayıp bir takrib ile kaleden firar ile Gavur Dağına savuşarak kurtulmuş idi*”. Baysun, a.g.e., s. 130.

⁴⁰¹Şakiroğlu, a.g.m., s. 108.

⁴⁰²Aynı dönemde Anadolu'nun her tarafında ve taşrada devam etmekte olan eşkıyalık faaliyetlerinin uzun süre kontrol altına alınamamasında, bölgenin sarp, dağlık ve kayalık olması durumu oldukça önemli bir sebepti. Nitekim, bölgenin coğrafi yapısı devlet görevlilerinin, söz konusu eşkıyalara ulaşmasını engellemekteydi. Fahrettin Tızlak, “XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısı İle XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Yukarı Fırat Havzası'nda Eşkıyalık Hareketleri”, *Bellefen*, C. LVII, S. 220, T.T.K, Ankara 1993, s. 780.

⁴⁰³Şakiroğlu, a.g.m., s. 109.

⁴⁰⁴B.O.A, *Halep Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 71/269.

bile rahat durmayarak Karamonlaoğlu üzerine gizliden bir muharebe hazırlığına başlamıştır⁴⁰⁵.

H.1196 (M.1782) yılının birinci ayında Halep Valisi İbrahim Paşa tarafından İstanbul'a gönderilen tahriratta; Fethullah Ağa'nın yeğeni Süleyman Ağa'ya yazdığı bir mektupla Karamonlaoğlu'nun üzerine asker gönderdiği bildirilmiştir. İbrahim Paşa'nın söz konusu tahriratında öncelikle Fethullah Ağa'nın Reyhanlu aşireti malından yetmiş yedi kese akçeyi zimmetine geçirmek suretiyle halkı perişan ettiği anlatılmaktadır. Bununla birlikte yine Fethullah Ağa ile yeğeni Süleyman Ağa'nın birkaç yıldan beri Antakya kazası halkına rahat vermediğinden ve katl-i nüfusa varan faaliyetlerinden dolayı cezalandırılarak Halep Kalesi'nde kalabend olduğu da vurgulanmıştır. Bundan sonra Fethullah Ağa'nın Karamonlaoğlu ile mücadelesine tahriratta:

“...Merkûm Fethullah ahz ve Haleb Kal'ası'na kal'abend olunmuşken yine mütenebbîh olmayup biraderzâdesi mezbûr Süleyman'a mektûb tahrîriyle Bîlanlı Küçük Ali üzerine me'mûr Karamonlaoğlu'nun yolunu sed ittirdiği inhâ olunmaktan nâşî mezbûr Süleyman'ın dahî ele getirülüp divân-ı Haleb'e ihzâr ve müddâileriyle terâfi-i şer' ve ihkâk-ı hâk olunduktan sonra Haleb'de i'kâ ve keyfiyetleri arz ve inhâ olunmak üzere başka mûmâileyhe Fethullah Ağa zikrolunan Karamonlaoğlunu tazyîk rağmîyle Cebel-i Akra üzerine techîz ve irsâl iylediği 'askerin itlâf iyledikleri duhândan duhân gümrüğüne terettûb iden yiğirmi beş bin guruş hasâret ile tüccar-ı zira'a tâîfesinin garet olunan duhân ve eşyaları kendisinden tahsîl olunmak üzere...”⁴⁰⁶ şeklinde yer verilmiştir.

Bu belgeye göre; Fethullah Ağa'nın düşmanı olan Karamonlaoğlu devlet tarafından Küçük Ali üzerine görevlendirilmiştir. Buradaki “*Küçük Ali*” ismiyle Küçük Ali oğlu Halil Bey kastedilmiştir. Bu isim esasen Halil Bey'in babasının ismi olup, çoğunlukla Halil Bey tarafından kullanılmıştır. Arşiv kayıtlarında bazen Küçük Ali bazen de Küçük Ali Oğlu olarak isimlendirilen Halil Bey 1778 yılından itibaren eşkıyalık hareketleri ile nam salmış bir kişidir. Dolayısıyla Karamonlaoğlu'nun görevlendirildiği dönemde Küçük Ali namıyla yalnızca Halil Bey varlığını sürdürmekte olduğundan bu isim Küçük Ali oğlu Halil Bey'e ithafen kullanılmıştır⁴⁰⁷.

⁴⁰⁵ B.O.A, *Halep Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 82/296.

⁴⁰⁶ B.O.A, *Cevdet Dahiliye*, Nr. 12602/1.

⁴⁰⁷ Şakiroğlu, a.g.m., s. 105.

Küçük Ali oğlu Halil Bey'in bu dönemde devleti oldukça uğraştıran bir eşkıya olarak var olduğu aşikardır. Devlet defalarca bu eşkıyayı ortadan kaldırmaya çalışmışsa da bu konuda başarılı olamayıp sürekli olarak çözüm yolları aramıştır. Karamonlaoğlu da esasen eşkıya-ayan olarak Fethullah Ağa ile aynı dönemde Antakya kazasında faaliyetlerde bulunan bir kişidir. Devletin ayanlık devri politikası gereği "*bir ayanı diğerine kırdırma*"⁴⁰⁸ tabiriyle açıklanan bu durum Antakya kazası için de söz konusu olmuştur. Nitekim Fethullah Ağa kalabend durumunda olduğundan devlet Küçük Ali oğlunu ortadan kaldırma görevini Karamonlaoğlu'na vermiştir. Öteden beri Karamonlaoğlu ile rekabet yüzünden düşmanlığı olan Fethullah Ağa yeğeni Süleyman Ağa vasıtasıyla hazırlanmış olan askeri kuvveti Cebel-i Akra üzerine göndermiş ve Karamonlaoğlu'nu tazyik ettirmiştir⁴⁰⁹.

Bir başka arşiv vesikasında verilen bilgiye göre Fethullah Ağa'nın yeğenine yazdığı mektup aracılığıyla yönettiği muharebedeki asker sayısı "... *Cem' iylediği üç beş yüz nefer sekban eşkıyası ile duhân fukarasına ta'addi iylediği...*" şeklinde ifadelerle yer almıştır. Buna göre Fethullah Ağa, Karamonlaoğlu üzerine yapılan muharebede halkın zarar görmesi sebebiyle şikâyet konusu olmuştur⁴¹⁰.

Fethullah Ağa'nın gizlice donatarak Karamonlaoğlu üzerine gönderdiği askerlerin telef ettikleri tütün miktarına denk gelen "*Duhan Gümrüğü*"⁴¹¹ için 25.000 kuruşun Fethullah Ağa'dan tahsil edilmesi istenmiştir. Bunun dışında ferdi olarak gasp edilen eşyalarından ötürü de halkın bir kısmının şikâyetleri olmuştur⁴¹².

Şikâyet defterlerinde zikredilen davacıların isimleri ve zarar ettikleri miktarlar şöyle geçmektedir;

"...*Halep duhân sükkânından Hacı Bekir bin gurûşluk zararı olduğunu, Duhân tüccarı Hacı Mustafa ise iki bin beş yüz gurûşunun kahran ve cebren alındığını...*"

Yukarıda adı geçen davacıların iddia ettikleri zarar miktarlarının araştırılarak yerinde dava edilmesi için Halep Mahkemesi'ne sevk edilmesi emri verilmiştir.

⁴⁰⁸ Fahrettin Tızlak, "Tekelioğlu İsyanı", *XIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. III, Ankara 2002, s. 238.

⁴⁰⁹ B.O.A, *Cevdet Dahiliye*, Nr. 12602/2.

⁴¹⁰ B.O.A, *Halep Ahkam Defteri*, Nr.4, s. 54/197.

⁴¹¹ "*Resm-i Duhan*" ile eşanlamlı olup eskiden tütünden alınan vergi kastedilmektedir. Pakalın, *a.g.e.*, s. 479.

⁴¹² B.O.A, *Cevdet Dahiliye*, Nr. 12602/1.

Bununla birlikte isimleri tek tek belirtilmeyen bir grup tütün tüccarı da aynı muharebeden zarar gördükleri iddiasıyla Fethullah Ağa'yı şikayet etmişlerdir⁴¹³.

İstanbul'a bildirilen bu şikayetler üzerine Süleyman Ağa yakalanarak Halep Kalesi'ne haps edilmiştir. Ayrıca, Karamonlaoğlu ile Fethullah Ağa'nın adamları arasında gerçekleşen bu muharebede zarar görenlerin iddialarının doğrulanması için şikâyeti olanlar bir an önce dava mahallinde yargılanmak üzere çağırılmışlardır⁴¹⁴.

1.4.2. Fethullah Ağa'nın Karamonlaoğlu İle Olan Mücadelesinde Kendini Haklı Çıkarma Çabaları

Fethullah Ağa hakkında İstanbul'a ulaşan şikayetler hususunda Halep Valiliği'ne ve Halep Kadılığı'na yazılan emirde konu ile ilgili araştırma yapılarak neticenin İstanbul'a bildirilmesi istenmiştir. Bu bağlamda İstanbul'a bildirilen yazılı açıklamada öncelikle Fethullah Ağa'dan davacı olanların davasının Halep'te görülmesi gerekirken davacıların hiçbirinin Halep'e gitmediği vurgulanmıştır. Fethullah Ağa, bu durumu lehine çevirmek için kullanırken İstanbul'da memur Seyyid Şaban oğlu ve sair kişiler de Fethullah Ağa taraftarı olarak ifade vermişlerdir. Buna göre Fethullah Ağa'nın bir müddetten beri evinden uzakta kendi halinde bulunduğu ve Karamonlaoğlu ile ilgili iddianın Fethullah Ağa'ya atılan bir iftiradan ibaret olduğu ileri sürülmüştür. Bununla birlikte şikâyeti olan davacıardan hiçbirinin Halep Mahkemeleri'ne gitmemesi ise Fethullah Ağa'nın haklılığını desteklemiştir. Ancak esasen Fethullah Ağa'dan şikayetçi olanlar Halep'e gitmekte çekinmektedirler. Çünkü Fethullah Ağa'nın siyasi gücüne dayanarak kendisini yeniden beraat ettireceği kanaatindedirler. Dolayısıyla Fethullah Ağa'nın nüfuzundan korktukları için mahkemeye gitmemişlerdir⁴¹⁵.

Fethullah Ağa bir taraftan halkın şikayetini engellemeye çalışırken diğer taraftan Karamonlaoğlu ile eskiden beri aralarında olan husumetden ötürü mücadele ettiği ileri sürmüştür. Ayrıca bu sırada Fethullah Ağa'yı şikayet edenlerin Halep Mahkemesi'ne gönderilmesi için devlet tarafından mübaşirler görevlendirilmişti. Ancak bu mübaşirler adı geçen davacıların yanına vardıkları anda türlü bahanelerle uzaklaştırılmışlardı. Hatta Fethullah Ağa taraftarları, davacıları Halep'e götürmekle görevli devlet memurlarının üzerlerine saldırarak söz konusu memurların görevlerini yapmalarını

⁴¹³ B.O.A, *Halep Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 54/197.

⁴¹⁴ B.O.A, *Cevdet Dahiliye*, Nr. 12602/1.

⁴¹⁵ B.O.A, *Cevdet Dahiliye*, Nr. 12602/3,4.

engellemişlerdi. Bir yandan Fethullah Ağa'nın taraftarları davacılara bu şekilde gözdağı verirken öte yandan Fethullah Ağa kendi halinde olduğunu ve mağduriyetinin giderilmesi için tahliye edilmesini ısrarla talep etmiştir⁴¹⁶.

Şam Valisi ve Halep Kadısı da Fethullah Ağa'nın bu talebini göz önünde bulundurarak kalabend halindeken herhangi bir cüretkârlık göstermemesi ve Karamonlaoğlu meselesi ile ilgili davacılardan birinin bile mahkemeye gelmemesi sebepleriyle salıverilmesini istemişlerdi. Esasen Fethullah Ağa'dan 25.000 kuruşluk hasarın ve ziraat tüccarlarının yağma edilen eşyalarının tahsili için gönderilen ferman gereğince Fethullah Ağa suçlu bulunmuş ve yargılanması emredilmiştir. Bu durumda Fethullah Ağa suçlu olduğu halde davayı kendi lehine çevirmekte kısmen başarılı olmuştur. Halep Valisi İbrahim Paşa ve Halep Kadısı birer kıta ilam göndererek davacıların ve şikâyetçilerin mahkemeye intikal etmemesi gerekçesiyle Fethullah Ağa'nın affedilmesini talep etmişlerken bununla birlikte bu konuda kaza halkının görüşünün alınmasının da gerekli olduğunu ifade etmişlerdir⁴¹⁷.

Fethullah Ağa'nın ve Halep Kadılığı'nın bu talebine karşılık devlet meselenin aslını araştırmak üzere yeni bir mübaşir görevlendirmiş ve Antakya kazasına göndermiştir⁴¹⁸. Çünkü Fethullah Ağa'nın akibetinin belirlenmesine yönelik mevcut olan iki farklı görüşün araştırılması gerekmektedir. Bu sebeple Fethullah Ağa'nın suçluluğunun kesinleşmesi için yeniden soruşturma yapıp durumun netlik kazanması istenmiştir. Bu şartlar altında Fethullah Ağa'nın, devlet nezdindeki itibarı ciddi manada sarsılmıştır. Ancak, Fethullah Ağa bu durumda bile rahat durmamıştır. Ayan olarak sahip olduğu güçlü nüfuzunu kullanmak suretiyle sadık taraftarlar toplamaya gayret etmiştir. Sonrasında ise çevresine topladığı bu kişileri içinde bulunduğu durumu lehine çevirmek için kullanmaya devam etmiştir. Fethullah Ağa, işlemiş olduğu suçları kesinlikle kabul etmediği gibi diğer taraftan kalabendliğini sonlandırma çabalarına girişmiştir⁴¹⁹.

---

⁴¹⁶ B.O.A, *Cevdet Dahiliye*, Nr. 12602/2.

⁴¹⁷ B.O.A, *Halep Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 66/231.

⁴¹⁸ B.O.A, *Halep Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 66/231.

⁴¹⁹ B.O.A, *Halep Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 60/211.

1.4.3. Fethullah Ağa Soruşturmasının Sonuçlandırılması

Fethullah Ağa ile ilgili yeniden başlatılan soruşturma sürecinde hakkındaki şikâyetlerin yalnızca Karamonlaoğlu meselesi ile ilgili olmadığı ortaya çıkmıştır. Bir taraftan devlet adına görevli mübaşirin Fethullah Ağa hakkındaki soruşturması devam ederken diğer taraftan Fethullah Ağa ile ilgili başka şikâyetler de ortaya çıkmıştır. Bu şikâyetlerden biri yine Fethullah Ağa'nın zimmetine para geçirmesiyle ilgili olup şikâyet defterlerine şöyle yansımıştır;

“... Antakya'lı Fethullah'ın zimmetinde kalan yetmiş yedi kese akçenin tahsîli bâbında...”⁴²⁰.

Halep Valisi Vezir İbrahim Paşa'ya ve Halep Kadısı'na merkezden gönderilen bir emirde Divan-ı Hümayun Kalemî Görevlisi Mehmed Said'in zeamet köylerinin Fethullah Ağa tarafından zaptedildiği ifade edilmiş ve bu konuyla ilgili olarak Halep Valisi'nden ve Halep Kadısı'ndan Fethullah Ağa'nın zimmetine geçirdiği iltizam bedelinin iadesi istenmiştir. Bundan önce Fethullah Ağa'ya gönderilen fermanlarda söz konusu iltizam bedelinin iadesinin talep edildiği ancak Fethullah Ağa'nın bu emre uymayarak ihanet davranışı sergilediği bildirilmiştir⁴²¹.

Fethullah Ağa ile ilgili soruşturma yürütüldüğü sırada Antakya kazası uleması, kadısı, müftüsü ve nakibü'l eşraf kaymakamının da Fethullah Ağa aleyhindeki şikâyetlerini dile getirmeleri meselenin daha çabuk çözülmesini sağlamıştır. Söz konusu soruşturmayı yürüten mübaşir Fethullah Ağa'nın suçlarının sabit olduğu sonucuna ulaşarak durumu İstanbul'a bildirmiştir⁴²².

Defterlere yansıyan tüm şikâyetlerin ortak sonucu olarak, Fethullah Ağa'nın 1776-1782 yılları arasında yeğeni Süleyman Ağa ile birlikte eşkıyalık faaliyetlerinde bulunduğu ve bu sebeple birkaç defa kalabend cezası aldığını söylememiz mümkündür. Ayrıca kalabend cezalarının defalarca “*ref-i bend*”⁴²³ edildiği belirtilmiştir. Devletin Fethullah Ağa'yı defalarca affetmesine rağmen Fethullah Ağa'nın Antakya ve civarında eşkıyalık hareketlerine devam etmesi yeniden şikâyet konusu olmuştur. Bu sebeple Halep ve Antakya Kadıları'na ve İstanbul'dan Halep'e Fethullah Ağa davası ile ilgili

⁴²⁰ B.O.A, *Halep Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 82/296.

⁴²¹ B.O.A, *Halep Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 87/308.

⁴²² B.O.A, *Halep Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 93/325.

⁴²³ Ceza hükmünün kaldırılması anlamında kullanılmış olup, kalabend cezasının sona erdirildiğini ifade etmektedir. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 882.

olarak görevlendirilen mübaşire yazılan emirde Fethullah Ağa'nın mübaşir aracılığıyla cezalandırılmak üzere İstanbul'a teslim edilmesi istenmiştir⁴²⁴.

Fethullah Ağa davası ile ilgili olarak İstanbul'dan Halep ve Antakya Kadıları'na ve görevli mübaşire H.1196 (M.1782) yılına ait gönderilen son emirde, Fethullah Ağa'nın suçunun sabitlenerek idam cezasına karar verildiği için derhal İstanbul'a ulaştırılması istenmiştir⁴²⁵.

Fethullah Ağa hakkındaki davanın sonuçlanması aynı zamanda yeğeni Süleyman Ağa'nın akibetini de ortaya koymuştur. Şöyle ki öteden beri amcası Fethullah Ağa ile birlikte devlet hizmetinde bulunan Süleyman Ağa, 1776 itibaren amcasının eşkıyalık hareketlerinde de birlikte hareket ettiği gerekçesiyle suçlanmıştır. Halep ve Antakya kadılarının yapmış oldukları yargılama neticesinde Süleyman Ağa “...Zulüm ve tâ'adiyahatta Fethullah Ağa'nın şerîki...”⁴²⁶ olarak amcasıyla aynı cezaya çarptırılmıştır. Ancak Fethullah Ağa'nın cezası İstanbul'da tertib edilirken Süleyman Ağa'nın infaz emri Fethullah Ağa'nın idamından sonra Antakya'da gerçekleştirilmek üzere karara bağlanmıştır⁴²⁷.

1.4.4. Fethullah Ağa'nın Öldürülmesi (Cezalandırılması)

1782 yılının dokuzuncu ayında Fethullah Ağa hakkında yürütülen soruşturma sonuçlanmış ve Fethullah Ağa'nın suçlu bulunduğu İstanbul'a bildirilmişti. Bu durum üzerine İstanbul'dan Antakya, Halep Kadıları'na ve Mübaşir'e gönderilen bir emirde Fethullah Ağa'nın etrafına topladığı adamlarıyla birlikte Antakya kazasında mütegalibeliğe varan hareketlerde bulunmaya devam ettiğinden bahsediliyordu. Dolayısıyla Fethullah Ağa bu emirle devlet nezdindeki itibarını tamamen kaybetmiş görünüyordu. Nitekim Fethullah Ağa'nın İstanbul'a teslim edilmesini içeren emirde devlete ihanet ettiği gerekçesi ile “*hain*” olarak vurgulanması da artık akibetini açıkça ortaya koyuyordu⁴²⁸.

⁴²⁴ B.O.A, *Halep Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 87/309.

⁴²⁵ B.O.A, *Halep Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 104/365.

⁴²⁶ Fethullah Ağa'nın yeğeni Süleyman Ağa amcasıyla birlikte Antakya kazası ve civarında birçok mütegalibe hareketlerine karışmış ve yolsuzluktan katle kadar birçok suçları tespit edilmiştir. Fethullah Ağa'nın devlete isyanı sırasında da Süleyman Ağa amcası ile işbirliği halinde gizlice devlet aleyhinde faaliyetlerde bulunmuştur. Dolayısıyla bu durum, Süleyman Ağa'nın Fethullah Ağa'nın yaptığı zulümlerde ortak olarak hareket ettiğini göstermektedir. B.O.A, *Halep Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 86/307.

⁴²⁷ B.O.A, *Cevdet Adliye*, Nr. 6069.

⁴²⁸ B.O.A, *Cevdet-i Adliye*, Nr. 6059/101.

1782 yılının sonlarına doğru alınan bir kararla Fethullah Ağa'nın eşkıyalık faaliyetlerinde bulunarak zimmetine para geçirmekten katle varan birçok suçu tespit edilmiş olup idamına karar verilmiştir. Bu karar gereğince, devlete ihanet suçundan dolayı cezalandırılması gereken Fethullah Ağa'nın cezasının İstanbul'da tertib edilmiş ve bu durum Halep ve Antakya Kadıları'na bildirilmiştir⁴²⁹.

Fethullah Ağa'nın İstanbul'da idamı sırasında yanında bulundurduğu “İki adet hurc derûnûnda” toplam yirmi yedi bin yüz on sekiz kuruşluk temessükatı tespit edilerek başmuhasebe defterine kaydedilmiştir. Bu paranın borç sahiblerine dağıtılarak Fethullah Ağa'nın muhallefatinin belirlenmesi için Sipahi Ömer Ağa adında bir mübaşir görevlendirilmişti. Sipahi Ömer Ağa, merkezden Fethullah Ağa'nın borçlarının tamamının tespit edilmesi ve söz konusu borçların terekeden ödenmesi için memur edilmişti⁴³⁰.

Öncelikle Fethullah Ağa'nın muhallefatinin belirlenmesi için görevli mübaşir gözetiminde ve kadıların kayda alarak tespit ettikleri mal varlığının, kaza halkına duyurulması gerekmektedir. Bu sebeple, Fethullah Ağa'nın hayattayken ne kadar mal-mülkü varsa geniş bir araştırma yapılarak tespit edilmesi gerekmektedir. Bu araştırma, İstanbul'dan muhallefât mübaşiri⁴³¹ sıfatıyla görevlendirilen Sipahi Ömer Ağa ile birlikte kaza kadıları ve çeşitli memurlar aracılığıyla da gerçekleştirilecekti⁴³². Hatta cezası kesinleşmiş ancak henüz tertib edilmemiş olan Katibzade Süleyman Ağa'ya da amcasının mal varlığıyla ilgili sorgulama yapılmıştır. Hacı Süleyman Ağa takririnde şöyle ifade vermiştir:

“Müteveffâ Fethullah'ın emvâlinde sû'âl buyrulmuş kulunuz mütevaffâ-yı mûmâileyhin memleketinde zâhirden olan bağ ve bağçe ve çiftlikân her ne ise hem benim ma'lûmum ve hem 'âmmenin ma'lûmû olmağla zabtına her kim me'mûr olur ise memleket ahâlisi haber virirler kaldı ki zimemât husûsu gerçi zimemâti olduğunu işidirim lâkin sıhhâtine .. değildir esvâb-ı mâdesi oltarafda hânesini Ali Paşa temhîr iylediği mesmû'um olup mukaddemâ Antakya'dan Haleb'e gittik de ba'zı kürk ve züht ve kesme vesâir eşya makûlesini mâ'an Haleb'e götürmüştü lâkin fûrûht mu iyledi yohsa

⁴²⁹ B.O.A, *Cevdet-i Maliye*, Nr. 2325/50.

⁴³⁰ B.O.A, *Cevdet-i Maliye*, Nr. 31259/3.

⁴³¹ Muhallefât memuru olarak da bilinen bu kişiler ölen kimsenin muhallefatinin belirlenerek müsadere edilmesi için devlet adına çalışan kimselere denirdi. Pakalın, *a.g.e.*, s. 565.

⁴³² B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 31259/8.

emânete bir mahâle mi vâz' iyledi ma'lumûm değildir deyu merkûm kulları takrîr ider"⁴³³.

1.5. FETHULLAH AĞA'NIN YEĞENLERİNİN DEVLETLE OLAN İLİŞKİLERİ

Elimizde bulunan arşiv kayıtlarında "...Merkûm Fethullah ve biraderzadesi Süleyman..."⁴³⁴ ya da "... Kara İbrahim oğlu Fethullah ve karındaşıoğlu Süleyman nâmında..."⁴³⁵ şeklinde ifadeler sıklıkla yer almaktadır. Dolayısıyla, Kara İbrahim Ağa'nın torunu ve Fethullah Ağa'nın da yeğeni olan Katibzade Hacı Süleyman ile Hacı İsmail Ağalar uzun yıllar ayan olarak devlet hizmetinde bulunmuşlardır. Fethullah Ağa'nın yeğeni olan Katibzade Hacı Süleyman'ın devlet hizmetlerini genellikle Fethullah Ağa ile birlikte yürüttüğü söylenebilir. Amcası Fethullah Ağa ile uzun yıllar devlet hizmetlerini paylaştıkları gibi akibetleri de aynı olmuştur. Çünkü Katibzade Süleyman ve Fethullah Ağa uzun yıllar devlete karşı itaat ve sadakatlerini ispat etmiş olsalar da yolsuzluk ve rüşvetle başlayan suçları neticesinde zulüm ve eşkıyalığa varan faaliyetlerin içine girmişlerdir. Tüm bu suçlar göz önünde bulundurulduğunda yapılan yargılama sonucunda, Fethullah Ağa'nın İstanbul'da idam edilmesinden hemen sonra Katibzade Süleyman Ağa, Antakya'da idam cezasına çarptırılmıştır⁴³⁶.

Fethullah Ağa'nın diğer yeğeni Hacı İsmail Ağa ise Antakya kazasında voyvodalık görevinde bulunmuştur. Amcası Fethullah Ağa ile diğer kardeşi Hacı Süleyman Ağa kadar yakın olmamıştır. Ancak Fethullah Ağa'nın ölümünden sonra muhallefatinin bir kısmını ele geçirerek firar ettiği bilinmektedir⁴³⁷.

1.5.1. Hacı Süleyman Ağa'nın Devletle Olan İlişkisi

"*Katibzâde*" namıyla bilinen Hacı Süleyman Ağa, arşiv kayıtlarında çoğunlukla "*Fethullah Ağa ve karındaşıoğlu Süleyman*" şeklindeki ifadelerle anılmaktadır. Bu ifadelerden anladığımız kadarıyla Süleyman Ağa amcası Fethullah Ağa ile birlikte devlet hizmetlerini yürüten Antakya kazasının önemli ayanlarından birisidir. Devletin

⁴³³ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 31259/6.

⁴³⁴ B.O.A, *Cevdet Dahiliye*, Nr. 12602, s. 4.

⁴³⁵ B.O.A, *Cevdet Dahiliye*, Nr. 5521.

⁴³⁶ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 31259, s. 3.

⁴³⁷ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 5723, s. 132.

resmi yazışmalarında kendisine “...*kıdevtü’l emâsil ve’l akrân tahsildar Hacı Süleyman Ağa...*” şeklinde hitap edilmektedir. Bölgede itibar ve güç sahibi olan Süleyman Ağa bu nüfuzunu esasen dedesi Kara İbrahim Ağa ve amcası Fethullah Ağa’dan almıştır. Dedesinin ve amcasının yanında yetişen Süleyman Ağa sürekli olarak amcasıyla iş birliği içinde çalışmış ve devletin kendisine verdiği görevlerde başarılar göstermiştir⁴³⁸.

H.1189 (M.1775) yılındaki bir sicil kaydında, Süleyman Ağa’nın muhatab alındığını “...*Kıdevtü’l emâsil vel akrân tahsildar Hacı Süleyman Ağa zîde kadrihû ‘avânesi...*” ifadelerinden anlamaktayız. Bu belgeye göre Antakya ve Kuseyr kazasına bağlı bazı köylerin ahalilerinin zeamet sahiplerinin usulsüzlük yaptığı gerekçesiyle köylerini terk ettikleri ve terk edilen bölgelerin perişan durumda olduğu anlatılmaktadır. Bu sebeple bu tezkire tüm Antakya ayanlarına ve Serdar Fethullah Ağa ile birlikte Süleyman Ağa’ya da gönderilmiştir. Bu görevlendirmede, Süleyman Ağa’dan bahsedilen köylerdeki sıkıntıların giderilmesi için köyünü terk eden köylülerin derhal topraklarına dönmeleri ve buralarda nizamın yeniden sağlanabilmesi için ne gerekli ise yapılması istenmiştir⁴³⁹.

Yukarıdaki tezkirede Süleyman Ağa’dan “*tahsildâr*” ünvanıyla bahsedildiğini görmekteyiz. Tahsildarlık, o dönemde halktan vergi ve gelirleri toplamakla görevli memura verilen ünvanıdır⁴⁴⁰.

18. yüzyıl boyunca vergi toplama işi için genellikle ayandan kimseler görevlendirilmiştir. Cizye ve koyun vergisi de dâhil olmak üzere devlete ait olan her çeşit verginin toplanması işini üstlenen ayanlar bu vesile ile güçlerine güç katmışlardı. Aynı yüzyılda vergi tahsildarlığı ciddi manada gücün göstergesi olmuş, devlet bu konuda sürekli olarak ayanların desteğine muhtaç hale gelmiştir. Devletin ayanlar karşısındaki bu acziyeti ayan nüfuzunu arttırdığı için tahsildarlık yoluyla ayanlığı ellerinde tutan yerli aileler artık devlet nezdinde büyük bir öneme sahip olmuşlardır⁴⁴¹.

Süleyman Ağa da vergi tahsildarlığı yapan 18. yüzyıl Antakya ayanlarından. Süleyman Ağa bu dönemde Antakya kazası serdarı, voyvodası ve ulemalarıyla birlikte yerel idareci olarak anılmaktadır. Kazanın her çeşit vergi toplama işinde emrindeki adamları aracılığıyla bir yandan devlet adına vergilerin toplatılması işini yürütürken

⁴³⁸ A.Ş.S., Nr. 9, s. 109/169.

⁴³⁹ A.Ş.S., Nr. 9, s. 31/56.

⁴⁴⁰ Devellioğlu, a.g.e., s. 1022.

⁴⁴¹ Özkaya, a.g.e., s. 147.

diğer yandan devletin kudretli ve nüfuzlu ayan sınıfına mensup bir kişi olarak kazanın önde gelen yöneticileri sınıfında itibarını arttırmıştır. Bu bağlamda, H.1189 (M.1775) yılında kaza serdarı Fethullah Ağa'ya, diğer vilayet ayanları ile Tahsildar Süleyman Ağa'ya ve Antakya kadısına gönderilen bir hükümle voyvodaliğe Süleyman Ağa'nın kardeşi İsmail Ağa'nın getirildiği bildirilmektedir. Bu durumda, Antakya kazası idaresinin başında Fethullah Ağa ve yeğenleri Süleyman Ağa ile İsmail Ağa bulunmaktadır. Yani,18. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde ilk başta Kara İbrahim Ağa olmak üzere onun oğlu ve torunlarıyla devam eden devletin resmi manada öteden beri tanıdığı bir ayan ailesinin ortaya çıktığını görmekteyiz⁴⁴².

H.1189 (M.1775) yılında Süleyman Ağa'ya yeniçeri serdarı ve kaza voyvodası ile birlikte gönderilmiş olan bir başka tezkirede, kazada toplanması gereken “İmdâd-ı Hazeriyye” vergisinin “Kıst-i Evvel” inin ödenmeyen kısmının tamamlanarak “...İşbu bin yüz seksen dokuz senesi mâh-ı Şevval-i Mükerrerem'in altıncı gününde devletlü 'azametlü İzzet Ahmed Paşa efendimiz hazretlerine tevcîh ve 'inâyet buyrulup...” ifadeleriyle belirtilen tarihte teslim edilmesi istenmiştir⁴⁴³.

Süleyman Ağa, 1775 yılından başlamak üzere 1777 senesine kadar yine Fethullah Ağa'nın iltizamâtı uhdesinde olmak üzere Antakya kazası tahsildarlığı görevini sürdürmüştür⁴⁴⁴. 1779 senesine gelindiğinde Süleyman Ağa'nın, amcası Fethullah Ağa'nın iltizam yetkisinde olan Halep Muhasıllığı'na bağlı Antakya kazası vergi tahsildarlığı görevine devam ettiği görülmektedir. Ancak, bu görevi yürüttüğü sırada aynı senede toplaması gereken 4343 kuruşluk verginin defalarca uyarıldığı halde toplanmamış olduğu görevli mübaşir aracılığıyla Halep Muhasıllığı'na bildirilmiştir. Bu durumda, Süleyman Ağa'nın görevini layıkıyla yerine getirmediği ortaya çıkmış olup bununla ilgili olarak Süleyman Ağa defalarca uyarılmıştır⁴⁴⁵.

1781 yılına gelindiğinde Süleyman Ağa, amcası Fethullah Ağa'nın mütegalibe hareketine bilfiil iştirak ederek görev suistimalinden, yolsuzluğa uzanan bir şikayetler dönemine girmiştir. H.1195 (M.1781) yılına ait bir kayıt bu duruma güzel bir örnektir. Buna göre; “...Antakya sâkinlerinden maktûl Kara İbrahim Ağa oğlu Fethullah ve karındaşıoğlu Süleyman birkaç seneden beri yanlarına topladıkları selîm-i sekbân ile halkın bir kısmını bir bahâne ile tecrîm ve ba'zularını bigayr-hak katl ve güne gün

⁴⁴² A.Ş.S., Nr. 9, s. 31/55, 31/56.

⁴⁴³ A.Ş.S., Nr. 9, s. 31/55.

⁴⁴⁴ B.O.A., *Cevdet Maliye*, Nr. 31259, s. 3,4.

⁴⁴⁵ B.O.A., *DHF. BŞM.* Nr. 69/59.

*zulümlerinin arttıkları...*⁴⁴⁶ şeklindeki şikayetler gittikçe sıklaşmaya başlamıştır. Bu belgeye göre Fethullah Ağa ve yeğeni Tahsildar Süleyman Ağa yürütmekte oldukları vergi toplama işinde mütegalibe hareketlerine varan baskıcı davranışlarla kaza halkını huzursuz etmeye başlamışlardı. Hatta yanlarına topladıkları levent⁴⁴⁷ adındaki askerlerle vergi ödemekte zorlanan halka çeşitli cezalar uygulamaktaydılar. Bu sebeple durumun bir an önce soruşturulması için mübaşir görevlendirilerek gerekli incelemeler yapılmaya başlanmıştır⁴⁴⁸.

Tahsildar Süleyman Ağa ile ilgili yapılan soruşturmalar neticesinde Süleyman Ağa'nın kalabend cezası ile cezalandırılması uygun görülmüştür. Ancak, Süleyman Ağa'nın amcası ile birlikte yapmış oldukları yolsuzlukların affedilerek cezasının kaldırılması için Antakya kadısına gönderilen bir mektupta bu durumun gerekçesi şu şekilde açıklanmıştır:

*"...Mûmâileyhûmâ Fethullah Ağa ve kani' Hacı Süleyman Ağa öteden berû diyânet ve sadâkât ile ma'rûf ve mevsûf ve hayr-ı hevâ fukarâ-yı musâliha belde-yi ber-vech-i suhûlet ve ru'yet ile idâre idüp..."*⁴⁴⁹.

Bu mektuptan anlaşıldığına göre, Süleyman Ağa ve amcası Fethullah Ağa uzun yıllardan beri kaza halkına hizmet eden devlete sadık yöneticiler olarak görülüyordu. Nitekim mektubun devamında, kalabend cezası uygulandığı takdirde Antakya kazasının sıkıntı içine gireceği vurgulanarak Süleyman Ağa ve amcası Fethullah Ağa'nın affi istenmiştir.

Kaldı ki bu dönemde Anadolu'nun her yanında ayanların suistimal ve yolsuzlukları bir kereye mahsus affedilmekte olup tekrarı olduğu takdirde daha ağır cezalar uygulanmaktaydı⁴⁵⁰.

Katibzâde Süleyman Ağa da bu şekilde affedildikten sonra yine muhalif hareketlerde bulunarak amcası Fethullah Ağa ile birlikte devlete isyan etmiştir. Bu süreçte uzun müddet devam eden soruşturma neticesinde Tahsildar Süleyman Ağa ve amcası Fethullah Ağa'nın suçları sabit görülmüştür. Daha önce affedilmiş olmalarına

⁴⁴⁶ B.O.A, *Halep Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 36/126.

⁴⁴⁷ Osmanlı Devleti'nin bir tür askeri olan leventler başlarına büyük kalpaklar giyerek zaman zaman vezir kapılarında hizmet ederlerdi. Esasen leventler tımarlı deniz askerleri olup deniz işlerinin bozulmasıyla birlikte disiplini bozularak halka zarar vermeye başlamışlardır. 1776 yılından itibaren adlarını sıklıkla duyuran leventler için Anadolu'nun her yanına leventlerin zorbalıklarıyla ilgili fermanlar gönderilerek kontrol sağlanmaya çalışılmıştır. Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, Osmanlı Tarihi, C.1, Üçdal Neşriyat, (Haz. Mümin Çevik), İstanbul 1994, s. 329.

⁴⁴⁸ B.O.A, *Halep Ahkam Defteri*, Nr. 4, s. 36/126.

⁴⁴⁹ A.Ş.S., Nr. 9, s. 107/167.

⁴⁵⁰ Daşcıoğlu, *a.g.e.*, s. 97.

rağmen bu defa affedilmeleri söz konusu olmadığından her ikisi de idam cezasına çarptırılmıştır⁴⁵¹.

1.5.2 Hacı İsmail Ağa'nın Devletle Olan İlişkisi

Hacı İsmail Ağa, amcası Fethullah Ağa ve ve kardeşi Hacı Süleyman Ağa ile birlikte 1775-1776 yılları arasında Antakya kazasının yönetiminde önemli hizmetlerde bulunmuştur. Antakya kazasında, Hacı Fethullah Ağa'nın yeniçeri serdarlığı yaptığı dönemde büyük yeğeni Süleyman Ağa'yı tahsildar olarak diğer yeğeni İsmail Ağa'yı da voyvoda olarak görmekteyiz. Esasen bir ayan ailesine mensup olarak uzun yıllar devlet hizmetinde bulunan İsmail Ağa resmi manada yalnızca bir yıl kadar voyvodalık görevini icra etmiştir⁴⁵².

H.1189 (M.1775) yılındaki bir kayıta İsmail Ağa'ya hitaben “...*Kıdvetü'l emâsil ve'l akrân voyvodası izzetlû İsmail Ağa...*” ifadesiyle başlanan bir tezkirede kazada toplanması gereken imdad-ı hazeriyye vergisinden bahsedilmektedir. Bu verginin toplanması konusunda kazada sıkıntı yaşandığı için derhal bu sorunun giderilerek şevval ayının üçüncü gününe kadar adı geçen verginin toplanması istenmektedir. Bu verginin toplanması sırasında fakir halkı mağdur edecek davranışlarda bulunulmaması konusunda uyarılarla birlikte Voyvoda İsmail Ağa'dan yardım istenmektedir. Tezkirede esasen belirtilen tarihe kadar eksik olan imdad-ı hazeriyyenin toplatılarak Antakya kazasına bu konuyla ilgili olarak ziyarete gelecek olan Vezir İzzet Ahmed Paşa'ya teslim edilmesi konusunda talimat verilmektedir. Aynı tarihli ve konulu vesikanın Serdar Fethullah Ağa ile Tahsildar Süleyman Ağa'ya da gönderilmesi esasen kaza yönetiminde Fethullah Ağa ile yeğenlerinin ne derece etkili olduğunu da göstermektedir⁴⁵³.

H.1189 (M.1775) yılında Voyvoda İsmail Ağa'ya gönderilen bir başka tezkirede yine kaza yönetiminde Fethullah Ağa ve Süleyman Ağa ile birlikte bir yönetici tablosu görülmektedir. Söz konusu belgede “...*Yeniçeri serdârı sertûrna izzetlû Fethullah Ağa ve voyvoda izzetlû İsmail Ağa zîde mecdihûma ve kıdvetü'l emâsil ve'l akrân tahsildar Hacı Süleyman Ağa zîde kadrihû...*” ifadeleriyle aslında kazanın birinci derecede

⁴⁵¹ A.Ş.S., Nr. 9, s. 110/171. Tahsildar Süleyman Ağa ve amcası Fethullah Ağa devlete karşı birlikte isyan ettikleri için cezaları da aynı anda verilmiş olup bu konu üçüncü bölümde işlenecektir.

⁴⁵² A.Ş.S., Nr. 9, s. 37/66, 31/55, 29/51.

⁴⁵³ A.Ş.S., Nr. 9, s. 31/55.

yönetiminden sorumlu olan güçlü bir ayan ailesine hitap edilmektedir. İsmail Ağa'nın kaza voyvodası olarak yeniçeri serdarı ve tahsildarı ile tüm kaza uleması ve ayanlarıyla işbirliği içinde çalışması gerekmektedir. Bu sebeple Halep Divanı'ndan gönderilen çoğu emirde Voyvoda İsmail Ağa ve diğer yöneticilere aynı görev verilerek herkesin kendi yetkisi çerçevesinde kazanın asayişi için gerekli ihtimamı göstermesi yönünde önemli vurgular yapılmıştır⁴⁵⁴.

1775 yılının sonuna doğru İsmail Ağa yeniden voyvoda olarak atanmıştır. Esasen voyvodalık görevi üç ay süre ile yenilenebilmekte olup uygun görüldüğü takdirde aynı kişi tekrar atanabilmekteydi. İsmail Ağa'nın ve ailesinin kazadaki devlet hizmetlerinden hem Halep Valiliği hem de İstanbul oldukça memnun idi. Dolayısıyla atandığı tarihte Antakya kazası kadısına ve müftülerine gönderilen tezkirede bu memnuniyet şu şekilde ifade edilmiştir;

*"...İşbu bin yüz seksen dokuz senesi mâh-ı Zilkâ'de-i Şerîf'in gurre-i günü tefevvüz olunmağla dâr-ı kadîm ve te'âdûlât-ı mesnedim üzere medîne-i Antakya'da bir voyvoda nâsb-ı ta'yîn olunmak lâzîme-i hâlden olduğuna binâen öteden berû kârgüzâr ve müstakîmû'l etvâr cümlelerin muhtarı olan Fethullah Ağa'nın birâderzâdesi kıdvetü'l emâsil ve'l akrân izzetlû İsmail Ağa zîde kadrîhû mâh-ı mezbûrun guresinde olmak üzere tarafımızdan voyvoda nâsb-ı ta'yîn olunmakla terfîyy-i 'ibâd ve re'âyâ-yı tanzîm umûr-ı kâffe-i berâyede senki voyvoda mûmâileyhsin..."*⁴⁵⁵.

Yukarıdaki belgede ayrıntılarıyla bahsedilen voyvodalık görevinin İsmail Ağa'ya yeniden verilmesinde amcası Serdar Fethullah Ağa'nın da oldukça önemli bir payı olduğu görülmektedir. Antakya Kadısı'na gönderilmiş olan bu atama suretinde öncelikle Fethullah Ağa'ya iltifatkar cümlelerle hitap edilip devamında yeğeni İsmail Ağa'nın yeniden voyvoda olarak atandığı belirtilmektedir. Dolayısıyla bu durum İsmail Ağa'nın voyvodalık süresini uzatarak 1775 yılının ikinci altı ayı ile birlikte 1776 yılının ilk altı ayında voyvodalık görevinde kalmasını ve devlet nezdinde itibarını korumasını sağlamıştır⁴⁵⁶.

H.1189 (M.1775) senesinde Antakya kazası kadısına ve müftülerine gönderilen voyvodalık tezkiresi, aynı tarihte Serdar Fethullah Ağa ile Süleyman ve İsmail Ağa'lara da gönderilmiştir. Gönderilen bu ikinci tezkirede muhafazadan görevli olan vezir İzzet

⁴⁵⁴ A.Ş.S., Nr. 9, s. 31/56.

⁴⁵⁵ A.Ş.S., Nr. 9, s. 29/51.

⁴⁵⁶ A.Ş.S., Nr. 9, s. 31/55, 31/56, 29/52.

Ahmed Paşa'nın, kazada yapılması gereken hizmetler ile ilgili olarak Serdar Fethullah Ağa'yı, İsmail Ağa'yı ve Tahsildar Süleyman Ağa'yı görevlendirdiğinden bahsedilmektedir. Belgenin devamında ise “...Antakya'da voyvoda nâsb olunması lâzime-i hâlden olmakdan nâşî hâlâ voyvoda olan kıdvetü'l emâsil ve'l akrân mûmâileyh İsmail Ağa zîde kadrihû şu halde mahsûbu'l etvâr ve muhtârû'l kâffe olduğuna binâen voyvodalık mezbûr kemâ-kânî 'uhdesinde ikâ' olunur...” ifadeleri yer almaktadır⁴⁵⁷.

Buna göre İsmail Ağa'nın voyvodalık süresi dolmuş olduğu için Antakya kazasına yeniden bir voyvoda tayini gerekmektedir. Yukarıda da bahsedildiği üzere eskiden olduğu gibi yeniden İsmail Ağa voyvodalığa getirilmiştir. Antakya Kadısı'na resmi olarak bildirilen voyvodalık görevlendirmesi bizzat İsmail Ağa'nın kendisine de gönderilerek bazı uyarılarda bulunulmuştur. Özellikle kendisine yeniden verilen bu görevi layıkıyla yerine getirmesi, devlete ve millete sadakat ve dürüstlük ile hizmet etmesi, fakir reayanın hakkını daima gözetmesi ve tüm işlerinde kanunlardan ayrılmadan çalışması yönünde tembihlerde bulunulmuştur⁴⁵⁸.

1776 yılının birinci ayından itibaren Hacı İsmail Ağa'nın yeniden voyvoda olarak atanışı sicil kayıtlarında şu şekilde yer almıştır;

“...İşbu bin yüz doksan sekiz senesi mâh-ı Muharrem-i Mahrem'in dördüncü günü Haleb Kâimmakamlığı 'uhdemize tâhvîl olunmakla binâen-'aleyh tarafımızdan Antakya voyvodalığı müstâkîmû'l etvâr kimesneye tefvîz itmek muktezî olduğundan işbu edâ-yı tezkîre voyvoda-yı sâbık kıdvetü'l emâsil ve'l akrân İsmail Ağa zîde kadriye kemâ-kânî voyvoda ikâ' ve tarafımızdan gurre-i Muharrem'den 'uhdesine tefvîz olunmağın gerekdirki cümlelerin sa'y-i ihtimâm mûmâileyh hakkında bî-kusûr mesrûf voyvoda-yı mûmâileyh...”⁴⁵⁹.

Yukarıdaki görevlendirme metninde İsmail Ağa ile ilgili atama yapılmadan evvel kazanın tüm ileri gelenlerinin fikrinin alındığı belirtilmektedir. Bu konuda İsmail Ağa'nın görevini kusursuz olarak yaptığı için bu göreve yeniden devam etmesi hususunda tüm vilayet ayanlarının ve kaza yöneticilerinin hemfikir olduğu ve atamanın da bu yüzden yapıldığı metne eklenmiştir. Bu dönemde ayanlık müessesesi ailelerin eline geçmiş olduğundan İsmail Ağa'nın asıl desteği, Antakya'nın nüfuzlu ayanlarından

⁴⁵⁷ A.Ş.S., Nr. 9, s. 29/52.

⁴⁵⁸ A.Ş.S., Nr. 9, s. 29/52.

⁴⁵⁹ A.Ş.S., Nr. 9, s. 37/65.

amcası Fethullah Ağa olmuştur. Çünkü İsmail Ağa'nın voyvodalık yapmış olduğu dönem olan 18. yüzyılın ikinci yarısında ayanlar, voyvodalık ve mütesellimlik gibi görevleri yürüttükleri esnada usulsüz yollarla zenginleşerek nüfuzlarını arttırmaktaydı. Hatta gittikçe gücüne güç katan bu ayanlar, zamanla devlete kafa tutan mütegalibelere dönüşmüşlerdi⁴⁶⁰.

İsmail Ağa'nın amcası Fethullah Ağa ile birlikte yürüttüğü devlet hizmetleri malum olmakla beraber, 18. yüzyıl ayanlarının genel özelliği haline dönüşen zulüm ve mütegalibe hareketlerinde de ortak hareket ettiği arşiv kayıtlarında mevcuttur⁴⁶¹. İsmail Ağa'ya kardeşi Süleyman Ağa ve amcası Fethullah Ağa'nın önce kalabend ve sonrasında idam cezası aldıkları haberi bildirilmiştir. Bu esnada Antakya serdarı olan İsmail Ağa, ağabeyinin ve amcasının idam edilerek terekesinin devlet tarafından müsadere edilmesine karşı çıkmıştı. Şöyleki, İsmail Ağa'dan Fethullah Ağa ve Süleyman Ağa'nın muhallefatını acilen teslim etmesi istenmişti. Devlet, İsmail Ağa'ya bu konu ile ilgili uyarı niteliğinde defalarca mektuplar göndermişti. Ancak bu uyarılara rağmen, İsmail Ağa Fethullah Ağa'nın ve Süleyman Ağa'nın muhallefatına el konulması kararına itiraz ederek firar etmiştir⁴⁶².

Bundan sonra, yaklaşık 10 yıllık süre zarfında İsmail Ağa, Fethullah Ağa ve Süleyman Ağa'nın muhallefatının teslimi konusunda geri adım atmadığı gibi oğulları ve çevresine topladığı adamlar ile alenen cinayete varan davranışlarda bulunmaya devam etmiştir. Bu durumda merkezden Antakya Kadısı'na gönderilen H.1206 (M.1792) son bir emirle "*İsmail Ağa'nın ve evlatlarının bir daha Antakya kazâsına serdâr olamayacakları*" ve İsmail Ağa'nın ailesi ve avanesinin bu tarihten itibaren kaza topraklarına ayak basmasının dahi yasak olduğu bildirilmiştir. Aynı emirle İsmail Ağa'nın ve adamlarının tüm mal varlığına el konulmuştur. Dolayısıyla, Kara İbrahim Ağa ile başlayan bu ayan ailesi torunu İsmail Ağa ve evlatlarının kazadan sürgün edilmesiyle son bulmuştur⁴⁶³.

---

⁴⁶⁰ Özkaya, a.g.m., s. 674.

⁴⁶¹ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 26558.

⁴⁶² B.O.A, *Mühimme Defteri*, Nr. 183, s. 122/388.

⁴⁶³ B.O.A, *D. BŞM. MHF*, Nr. 98/5.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FETHULLAH AĞA VE AİLESİ İLE YEĞENLERİNİN MUHALLEFATININ ZABTI

Muhallefat tabiri, Osmanlı ekonomi literatüründe ölen ya da öldürülen kimsenin geride bıraktığı her çeşit mal, para, eşya, borç ve alacağını işaret etmektedir⁴⁶⁴. Arapça kökenli olan ‘*muhallefat*’ kelimesi yerine ‘*tereke*’ tabiri de kullanılmıştır. Ölen kimsenin geride bıraktığı eşya ve malların listelendiği defterlere de muhallefat defteri veya tereke defteri adları verilmiştir⁴⁶⁵. Bu defterlerin, Osmanlı yönetiminde resmi manada detaylı bir şekilde düzenlenmesinin en temel sebebi varislerinin uzakta ise veya yaşları küçük ise onların menfaatlerini korumaktır. Ayrıca, eğer ölen kişi devlet hizmetinde ise bu gelirlerin devlet hazinesine aktarılması göz önüne alınarak devletin menfaatini korumak adına bu defterlerin özenle hazırlandığı bilinmektedir⁴⁶⁶.

Muhallefat defteri denildiğinde ölen kişinin geride bıraktığı şeylerin yalnızca listesi kastedilirken, muhallefat kayıtları ile geride kalan her türlü miras için yapılan yazışmaların bulunduğu belgelerin bütünü anlaşılmaktadır⁴⁶⁷. Konumuzla ilgili olarak birinci sırada Fethullah Ağa'nın ve ailesinin muhallefat defterlerine yer vermeyi uygun bulduk. İkinci sırada ise Fethullah Ağa ve ailesinin muhallefatının müsadere edilmesi işlenecektir. Burada, Fethullah Ağa'ya ait olan mal varlığının büyük kısmının babası Kara İbrahim Ağa'dan kendisine intikal ettiğini söylememiz yerinde olacaktır. Şöyleki, Antakya ayanı olan Kara İbrahim Ağa'nın muhalifleri tarafından katledilmesi üzerine kanunen tüm mal varlığı oğlu Fethullah Ağa'ya bırakılmıştır. Fethullah Ağa ise hayatı boyunca elde ettiği gelirler ile babasından kendisine geçen bu mal varlığını kısa sürede zirveye taşımıştır. Babasının ayan olması hasebiyle zaten varlıklı bir ailede yetişen Fethullah Ağa her türlü baskı ve zorbalığı uygulamak suretiyle büyük bir servete sahip olmuştu. Aynı durum yeğenleri için de geçerli olup hem Süleyman Ağa hem de İsmail Ağa amcası Fethullah Ağa ile birlikte hareket ederek bu önemli servet birikiminde kendi

---

⁴⁶⁴ Yavuz Cezar, “Bir Ayanın Muhallefatı-Havza ve Köprü Kazaları Ayanı Kör İsmail-Oğlu Hüseyin (Müsadere Olayı ve Terekenin İncelenmesi)”, *Belleten*, C. XLI, S. 161, Ocak 1977, s. 41.

⁴⁶⁵ Pakalın, *a.g.e.*, s. 564.

⁴⁶⁶ L. Fekete, “XVI. Yüzyılda Taşralı Bir Türk Efendisinin Evi”, (Çev. Sadrettin Karatay), *Belleten*, C. XXIX, S. 116, Ekim 1965, s. 617.

⁴⁶⁷ Cezar, *a.g.m.*, s. 41.

paylarını almışlardır. Bu sebeple, konumuz içerisinde Fethullah Ağa'nın muhallefatının müsadere edilmesinden hemen sonra Hacı Süleyman Ağa ve Hacı İsmail Ağa'nın terekelerine ve bunların da müsadere edilmesine yer vereceğiz.

1.1. FETHULLAH AĞA'NIN TEREKESİ

Merkezden görevlendirilen Sipahi Ömer Ağa'nın yürütmekte olduğu araştırma neticesinde hazırlanan veraset ilamının orijinal metni şu şekilde başlamaktadır;

“...*Medîne-i Antakya kazâsı a'yânından olan mahkeme-i 'Asitâne-i 'Âliye'de bâ-fermân-ı 'âlî cezâsı tertîp olunan Fethullah Ağa ibn-i maktûl Kara İbrahim'in verâseti zevcesi Mi'âse Binti Abdullah Efendi ile büyük kız karındaşı Zeynep Sultan'a ve er karındaşıoğulları İsmail... münhâk ve bunu terekesinde .. ve ikrâr olduğu zâhir ve bâhir olunmağla maktûl mezbûrun bil-cümle eşyası ve nukûd ve hayvanât ve çiftlik ve hubûbât ve bağçe ve bağ ve dekâkin ve zimemât ve .. vekilim muhâllefâtı tahrîr defteridir. Der'âliye'ye irsâl ve tevcîhle emr-i celîl-i şân-ı şerîfince sudûr idüp 'amel ve hareket olunmak bâbında hâlâ veliyyü's şân Haleb veziri mükârem 'Ali Paşa hazretlerine ve bu fakîre hitâben şerefsudûr bulan fermân-ı 'âlîşân mûcibince mübâşir ta'yîn buyrulan Hassa silahşörlerinden kıdvetü'l emâcid ve'l a'yân Sipâhi Ömer Ağa vezir-i müşarünileyh hazretlerinin taraf-ı devletlerinden bâ-buyruldu ta'yîn buyrulan kapûcular kethûdası ümdetü'l emâsil ve'l akrân Hacı Mustafa Ağa ve belde-i mezkûrede sâkîn bi'l-cümle 'ulemâ ve a'yân ve zâbitân ma'rîfetiyle ve ma'rîfet-i şer' ile tahrîr ve temhîr olunup ağa-yı mûmâileyhin mühriyle mevcûd olan tereke-i maktûl-ı merkûmûn defterîdîr ki ber-vech-i 'âtî zîkrolunur fi yevmi'l hamîs min şehri'l Muhârremû'l Haram sene sebî' ve tis'in ve mî'eteyn ve elf...’’⁴⁶⁸.*

Fethullah Ağa'nın veraseti ile ilgili mahkeme kararının kayıtlı olduğu defterin baş kısmında yer alan ifadelerden anladığımız kadarıyla H.1197 (M.1783) yılının Muharrem ayının beşinci günü Fethullah Ağa'nın tüm mal varlığının ailesinden hayatta olan kişilere bırakıldığı görülmektedir. Bu kişiler, Fethullah Ağa'nın eşi Miase Hatun, büyük kızkardeşi Zeynep Sultan ve yeğeni Hacı İsmail isimleriyle zikredilmiştir. Fethullah Ağa'nın sahip olduğu bağ- bahçe, dükkanlar, hayvanlar, hububat, çiftlik, tüm

⁴⁶⁸ B.O.A, *Cevdet-i Maliye*, Nr. 31259/8.

özel eşyaları ve nakid olarak bulunan parası ile tespit edilen borç miktarı hesaplanarak kalan kısmın ailesine pay edilmesi karara bağlanmıştır⁴⁶⁹.

1.1.1. Fethullah Ağa'nın Evinde Bulunan Özel Eşyaları

-1 adet Kelam-ı Kadim, 1 adet Enam-ı Şerif, 3 adet sim-i gaddare, 115 adet sim tarak,

-1 adet bakır sakal tarağı, 1 adet beşyüz mercan tesbih, 1 adet akik tesbih, 1 adet mintan,

- 4 adet tonbak saat, 100 adet miskal, 1 adet halı seccade,

- 1 adet kırmızı güzide müstamel bace samur cebe kürk, 1 adet köhne samur bace serpuş kürk,

- 1 adet sim şatır kuşağı, 1 adet sim şatır gaddaresi, 1 adet mai hançer,

- 1 adet simlice kabareli piştov kuburu, 1 adet yaldızlı çiğte cebelu sim züht mai başlık,

- 1 adet sim libas mai başlık, 1 adet sim gaddare, 1 adet simlice balta, 1 adet simli vezne,

- 1 adet simlice piştov tüfenk, 6 adet simlice beyazkar piştov kuburu, 3 adet simli debbus,

- 2 adet akik simli gaddare, 6 adet simlice kılıc, 1 adet yaldızlı basma saat,

- 1 adet tanbak saat, 1 adet sim saat, 1 tane altun zümürüt yüzük, 1 tane altun yüzük,

- 1 adet közi kaplu vaşak baş kürk, 1 adet müstamel közi kablu samur bace kürk,

- 1 adet kırmızı çukaya kablu kontuş samur bace kürk, 1 adet kırmızı közü müstamel samur biniş kürk,

- 1 adet mor çuka sim kubrolu haşe, 1 adet sim-ı cedit züht mai başlık, 1 adet müstamel kakum cebe kürk,

- 1 adet kırmızı közi müstamel kakum biniş kürk, 1 adet turuncu samur becası biniş kürk, 1 adet kermüsvedde müstamel samur cebe kürk,

- 1 adet kırmızı közi kablu müstamel samur biniş kürk, 1 adet köhne samur becası cebe kürk, 1 adet sarı şal-ı biniş,

---

⁴⁶⁹ Bk. Aynı belge.

- 1 adet köhne biniş kakum kürk, 1 adet mai kümhade sim kubrolu sarma saçaklı haşe, 1 adet kırmızı közi kablu biniş kürk,
- 1 adet sarı közi cebe kakum kürk, 1 adet müstamel kesme,
- 1 adet müstamel Bağdadi kesme, 1 adet sarmalu köhne haşe, 1 adet köhne sedir haşesi, 1 adet Maraş at gemliği, 1 adet köhne yedek gömlek,
- 1 adet kara başluk zeynbend, 1 adet kerrake mai şemin, 1 adet müstamel kaput mai şemin, 1 adet tabkur kutu,
- 1 adet sahn-ı şal çağşir, 1 adet mor çuka köhne tavşan kürkü, 1 adet şiyak köhne seccade, 3 adet tarka,
- 1 adet sade beyrud yasdığı, 1 adet misli Yörük bayrağı, 1 adet köhne çuka çağşir, 1 adet köhne kürk harir'ül bade entari,
- 1 adet sarı kürk kabı, 1 adet kırmızı kerrake müstamel, 1 adet çuka kabut, 1 adet vel bace ve siyah müslih,
- 1 adet kırmızı harir çuka ferahi, 1 adet şatır, 12 adet dölme ve sim dökme, 1 adet kırmızı ve şal dölme, 4 adet sağır şalı,
- 1 adet çukadar dölmesi, 2 adet sağır kuşak, 1 adet nafe biniş kürk, 10 çit yasdık yüzü,
- 1 adet kabsız köhne kakum kürk, 6 adet kabsız yasdık yüzü, 1 adet köhne ağa bayrağı, 6 adet kırmızı visal-i cedit sof,
- 6 adet çit sofa döşek, 6 adet kırmızı peşkir, 6 adet saçaklı sofa, 1 adet keten müstamel peşkir,
- 3 adet omuz makmesi, 6 adet Müstamel Bağdadi abesi, 6 adet işleme zeyn makmesi, 5 adet köhne masa makmesi, 1 adet müstamel havlu,
- 1 adet köhne kilim, 101 adet fengur fincanı, 57 adet fakfur kase ve tabak-ı kebir ve sağır,
- 43 adet bellur bardak ve kase, 11 adet pihkari kase ve maşraba, 6 adet köhne şiyak seccade, 6 adet köhne şal-ı çağşir, 6 adet terkes, 49 adet ok,
- 2 adet dividin, bir adet sağır divid, 1 adet Bektaşi kavuğu, 5 adet cediti-i mest ve 2 adet habye,
- 1 adet köhne kakum kürk, 1 adet sim mahuzman, 1 adet pihkari gülabdan, 1 adet sim kahve süzeği,

- 1 adet sim kahve tepsi, 1 adet sim tabak mai kaşık, 17 adet merhani kaşık, 66 adet bellur kaşık, 4 deste hoşaf kaşığı, 37 adet yemek kaşığı, 1 adet siyah müslih aba,
- 6 adet kemer kuşak, 6 adet cezair ihramı,
- 1 adet hilal saat, 1 adet müstamel destar, 1 adet destar örtüsü, 1 adet müstamel şal kuşak, 1 aded cedid mısır rikabiyesi, 1 adet tabak rikab-ı haleb,
- 1 adet tüfenk, 9 adet müstamel kilim, 1 adet simlice eğer,
- 3 adet Edirne halısı, 1 adet halı seccade, 4 adet tevarih kitabı, 3 adet Faris-i tevarih-i Haleb, 4 adet müstamel kaplan postu,
- 1 adet köhne çuka gömlek, 4 adet köhne haşe, 1 adet kürk, 1 adet temur başlu kalpak,
- 1 adet sağır indikar şilte, 1 adet hadis-i Müslime, 1 adet rikab-ı karahisar, 1 adet Mısır Seferi(kitab), 4 adet çuka köhne makad, üç adet yan köhne çuka makad,
- 1 adet şiyak seccade, 1 adet bakır matara, 1 adet surfıkar .. ,
- 4 adet tüfenk namlulu, 407 adet hurda elmas maktua, 35 adet harir kızgani,
- 18 adet köhne çitme yasdık, 5 adet köhne çuka makad, 4 adet yan şilte, 6 adet halı-yı kebir,
- 4 adet köhne sağır minder, 6 adet sağır yasdık, 15 adet köhne çit yasdık,
- 4 adet köhne yan şilte, 4 adet çit makad, 10 adet köhne misafir yorganı,
- 5 adet köhne döşek ve minder, 4 adet köhne kilim, 4 adet sini-i kebir, 6 adet hurc miskal, 6 adet temur miskal,
- 3 adet şamdand-ı kebir, 4 adet saçaklı yorgan, 3 adet yemeni yorgan,
- 10 adet çit yorganı, 3 adet kırmızı şilte, 5 adet döşek, 4 Arap cariyeye, 6 Arap köle,⁴⁷⁰”.

Yukarıda aktarmış olduğumuz Antakya ayanı Fethullah Ağa'nın katlinden hemen sonra yapılan tereke sayımında mevcut olan özel eşyalarının dökümü; esasen Fethullah Ağa'nın mirasının hukuki manada ifade edilmesi açısından oldukça önemlidir. Bununla birlikte, 18. yüzyıl ayanlarından olan Hacı Fethullah Ağa'nın kendi dönemi içerisinde sahip olduğu mal varlığı Osmanlı iktisat tarihi açısından incelendiğinde de değerli bilgiler verdiği görülmektedir. Şöyleki, çalışma konumuz olan Antakya ayanı Fethullah Ağa'nın külliyatlı mal varlığı örneğinin, “ayan çağı” olarak

⁴⁷⁰ B.O.A, Cevdet Maliye, Nr. 31259/8.

bilinen 18. yüzyıl Osmanlı yönetiminde görevli olan tüm taşra ayanlarının sosyo-ekonomik değerlendirmelerine ışık tutacağı kanaatindeyiz.

Bu manada Fethullah Ağa'nın tereke listesinde bulunan özel eşyalarını incelediğimizde, öncelikle dikkatimizi çeken ateşli silahlar ve kesici aletler olmaktadır. Bu tür eşyalardan bahsedilirken “*akik simli gaddare, simlice kılıc, simlice balta, simlice kabareli piştov kuburu, sim şatır gaddaresi, simlice debbus, simlice piştov tüfenk*”⁴⁷¹ şeklinde tasvir edildiğini görmekteyiz. Bu silahlar bir savaş aracı olmalarının yanı sıra pahası oldukça yüksek ve sanatsal açıdan da değerli olmaları sebebiyle kendi döneminde Antakya ayanı Fethullah Ağa'nın hem iktisadi hem de siyasi manada nüfuzunun önemli bir göstergesi durumundadır.

Aynı lüks ve ihtişamı Fethullah Ağa'nın kıyafet ve ev eşyalarında da görmekteyiz. Fethullah Ağa'nın terekesinde “*kırmızı çukaya kablu kontuş samur bace kürk, sim şatır kuşağı, sim libas mai başlık, közi kaplu vaşak baş kürk*” ifadeleriyle anlatılan giysilerinin sayısı da oldukça fazladır⁴⁷². Burada ancak bir kısmının kaydedildiği “*kürk ve züht ve kesme ve sair* “ şeklinde ifade edilen kıymetli eşyaların büyük kısmının Fethullah Ağa'nın ölmeden önce Halep'e giderken yanında götürdüğü ve emaneten birine verdiği de muhalefat kayıtlarında yer almaktadır. Bu bilgiden yola çıkarak, Fethullah Ağa'nın servetinin önemli bir kısmını henüz hayattayken gizlediği ancak bir miktarını hanesinde veya kendi yanında bulundurduğunu söylememiz mümkündür. Fethullah Ağa'nın ölümünden sonra yeğeni Hacı İsmail Ağa'ya amcasının mal varlığıyla ilgili sorgulama yapılmıştır. Sorgulama neticesinde, “*...Tereke defterine mevcûd olandan başkası ma'lûmûm değildir...*” şeklinde ifade vermiş, Halep'e götürdüğü söylenen eşyalarla ilgili ise bilgisinin olmadığını iddia etmiştir⁴⁷³.

Bunun yanı sıra, aynı terekede, Fethullah Ağa'nın şahsi takıları da “*sim saat, altun zümrüt yüzük, altun yüzük*” şeklinde yer almaktadırlar. Fethullah Ağa'nın kullandığı mutfak eşyaları dahi, “*sim kahve tepsi, sim tabak mai kaşık, 66 adet bellur kaşık, 4 deste hoşaf kaşığı*” şeklindeki ifadelerden anladığımız kadarıyla devrinin lüks ve şatafatını yansıtmaktadır⁴⁷⁴.

Fethullah Ağa'nın özel eşyaları arasında yer alan kitaplarının isimleri şöyledir;

“*1 adet Kelam-ı Kadim,*

⁴⁷¹ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 31259/8.

⁴⁷² Bk. Aynı belge.

⁴⁷³ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 31259/5.

⁴⁷⁴ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 31259/8.

1 adet Enam-ı Şerif,
4 adet Tevarih Kitabı,
3 adet Faris-Tevarih-i Halep,
1 adet Hadis-i Müslim,
1 adet Mısır Seferi”⁴⁷⁵.

18. yüzyılın ikinci yarısında Antakya kazasında bulunan bazı tereke kayıtlarında yukarıda ismi geçen kitaplarla birlikte pek çok sayıda kitab kaydı bulunmuştur. Ancak bu kitaplar herhangi kaza sakininin hanesinde olmayıp yalnızca askeri sınıfa dahil olan memurlar ile zengin eşraftan kimselerin terekelerinde tespit edilmiştir⁴⁷⁶.

Fethullah Ağa'nın bundan başka eşyaları arasında sıklıkla zikredilen seccadeler mevcuttur. Buna ilaveten, “*6 adet cezair ihramı*” da dikkatimizi çekmiştir. Fethullah Ağa'nın evinin döşemesi için kullanılan “*minder, yasdık, kılıf, örtü, yastık, yorgan, döşek*” gibi eşyaları da oldukça fazladır. Antakya ayanı Fethullah Ağa'nın hanesinde mevcut olan “*4 Arap cariye ve 6 Arap köle*” ifadeleri de Fethullah Ağa'ya hususi manada hizmet eden hizmetkârlarının sayısını göstermesi açısından oldukça önemlidir⁴⁷⁷. Nitekim Antakya kazasında 18. yüzyılın ikinci yarısında cariye ve köle satın alma geleneği mevcut olmakla birlikte, Antakya sakinlerinden zengin olanların eşlerine bir cariye satın aldığı arşiv kayıtlarında mevcuttur⁴⁷⁸. Bu durumda Fethullah Ağa'nın kendi hanesinde toplam 10 cariye ya da köleye sahip olması yine onun kudretli nüfuzunu ortaya koymaktadır.

Fethullah Ağa'nın şahsi eşyaları arasında ekonomik olarak en büyük değere sahip olan ateşli ve kesici silahlardır. Söz konusu eşyalar arasında dikkatimizi çeken bir başka önemli eşya ise Fethullah Ağa'nın siyasi gücünü simgeleyen bayraklardır. “*Yörük bayrağı*” ve “*Ağa bayrağı*” olarak iki ayrı isimle zikredilen bayraklar esasen Fethullah Ağa'nın siyasi manadaki gücünü ortaya koyması açısından önemlidir. Bu bayrakların köhne olduğu da ifade edilmiş olduğundan Fethullah Ağa'nın siyasi nüfuzunun kendisine atalarından intikal ettiğini söylemek mümkündür.

---

⁴⁷⁵ Bk. Aynı belge.

⁴⁷⁶ Gül, *a.g.d.t.*, s. 130.

⁴⁷⁷ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 31259/8.

⁴⁷⁸ Gün, *a.g.d.t.*, s. 125.

1.1.2. Fethullah Ağa'nın Gayrimenkulleri (Taşınmaz Malları)

Fethullah Ağa aslında bu lüks hayata sonradan sahip olmuş değil bizzat içinde yetişmiştir. Çünkü, gençlik yıllarının geçtiği babası Kara İbrahim Ağa'dan kendisine kalan konak da aynı lüks ve zenginliği taşımaktaydı. İmran Mahallesi'nde bulunan bu ihtişamlı konak, "haremlik-selamlık" şeklinde düzenlenmişti. Ayrıca, misafirlerin ağırlanması için "misafir odası" adıyla büyük bir oda bulunmaktaydı. Bu konağın en önemli zenginlik göstergesi ise içinde büyük bir "hazine odası"nın mevcut olmasıydı. Bunun dışında konakta çok sayıda cariye ve hizmetkar da bulunmaktaydı. Konakta tam olarak kaç kişinin yaşadığıyla ilgili bir bilgi yoktur. Ancak, İbrahim Ağa'nın evine yapılan baskın sırasında yapılan incelemeleri içeren belgelerden anladığımız kadarıyla kalabalık bir maiyet yaşamaktaydı. Baskın sırasında, Kara İbrahim Ağa'nın öldürülmesi ve misafirlerinin de yemek yedikleri sırada saldırıya uğrayarak birkaçının öldürülüp birkaçının yaralanması şeklindeki ifadeler kalabalık bir konak hayatını işaret etmektedir⁴⁷⁹.

Ancak, hazine odasının kapısı kırılarak tüm hazinenin yağmalanması ve Kara İbrahim Ağa'nın öldürülmesinden sonra Fethullah Ağa bu konaktaki hayatına son vermiştir. Fethullah Ağa baskın olayından bir süre sonra, kendi hayatını başka bir evde devam ettirmeye başlamıştır. Söz konusu konağın, Fethullah Ağa'nın ölümünden sonra devlete olan borcuna karşılık Hacı Bekir Ağa ismindeki birine satıldığı bilinmektedir. Bu satış işlemi, bir kısmının nakit, geriye kalanının taksitle ödenmesi şartıyla senet karşılığında gerçekleştirilmiştir. Konağın satış fiyatı ve taksit bedelleri ile ilgili ayrıntılı bir kayıt bulunmamaktadır⁴⁸⁰.

Fethullah Ağa'nın konakta başlayan lüks hayatının babasının ölümünden sonra devam ettiği ve ciddi manada mal varlığı biriktirdiği de görülmektedir. Antakya ayanı Fethullah Ağa'nın babası Kara İbrahim Ağa'dan kalan servetiyle birlikte sonradan elde ettiği dükkan, ev gibi taşınmazların listesi terekede kaydedilen şekliyle aşağıdaki gibidir;

"...Maktûl-ı mezbûrun derûn-ı şehirde olan dekâkin ve beyt ve fırınlarıdır zikrolunur..."

"Sofular Mahallesinde Hacı Hasan Havlusu 1 bab,

⁴⁷⁹ A.Ş.S., Nr. 8, s. 84/112, 85/113.

⁴⁸⁰ B.O.A., D. BŞM. MHF. Nr. 93/56.

- Dörtayak mahallesinde Ahmed Beyoğlu Havlusu 1 bab,
- Köprübaşında kira menzil 1 bab,
- Kantara mahallesinde Havlu 1 bab,
- Kanavat Mahallesinde kahvecioğlundan müşterek kira Havlu 1 bab,
- Affanda değirmenci Süleyman 'ın sakin olduğu menzil 1 bab,
- Yine Dörtayak Mahallesinde Çukadar Havlusu 1 bab,
- Köprübaşında ahur 1 bab,
- İmran Mahallesinde Ma 'sara bir bab,
- İmran Mahallesinde maktul-ı mezburun sakin olduğu menzil ve oda bir bab,
- Mahalle-i mezburda müslima oğlundan müşterek kira menzil 1 bab,
- Mahalle-i mezburda anbar ve ahur bir bab,
- Yine mezbur İmran mahallesinde Hacı Hasan 'ın sakin olduğu menzil 1 bab,
- Kurşunlu Han çarşısında kassab dükkanı 1 bab,
- Berber Ahmed dükkanı 1 bab,
- Meydanda arpacı dükkanı 1 bab,
- Meydanda katlu mülk dükkanı 1 bab,
- 6 adet Çatalbaşoğullarının sakin olduğu menfur dükkanı,
- 1 adet Ekşioğlunun sakin olduğu dükkan,
- 1 adet Müddeiloğlunun sakin olduğu kassab dükkanı,
- 1 adet Meydanda Fırın-ı kebir,
- 1 adet insalında? Hudd-ı attar dükkanı,
- 1 adet tahmishane dükkanı,
- 1 adet insalında Halepli hizab dükkanı,
- 1 adet Habibü 'neccar kurbunda kassab dükkanı,
- 1 adet Uncular mahallesinde fırın,
- 6 adet meydanda ve Çınardibinde kassab ve debbağcı dükkanları,
- 1 adet Boyacı Hiroğlunun sakin olduğu dükkan,
- 1 adet Uzun çarşıda çilingir dükkanı,
- 1 adet Şirince Mahallesinde Havlu ve 1 adet dükkan,
- 1 adet Cindi de mülk ehkarı,
- 7 adet Cuma Pazarında mamur ziraiye dükkanı,
- 1 adet Temur çarşısında kahvehane dükkanı,

- 5 adet *Debbağhane dükkanı* ⁴⁸¹.

Fethullah Ağa'nın Antakya kazasında bulunan gayrimenkullerinin terekede kayıtlı olduğu şekliyle önemli bir servet birikimini gösterdiği muhakkaktır. Özellikle, bu menkullerden elde edilen gelirin, Fethullah Ağa'nın servetinin yalnızca bir kısmını oluşturmasına rağmen büyük ölçüde bir meblağa denk gelmesi oldukça dikkat çekicidir.

1.1.3. Fethullah Ağa'nın Çiftlik ve Arazileri

"...Antakya'lı Fethullah'ın vakıf olduğu çiftlik defteridir;

- 1 adet Antakya civarında çiftlik,
- 1 adet Antakya'da bulunan diğer çiftlik,
- 1 adet Dersuniy' de çiftlik,
- 1 adet Tavla'da çiftlik,
- 1 adet Büyükburç'da çiftlik,
- 1 adet Danişmend çiftliği,
- 1 adet Yesrik de çiftlik,
- 1 adet Kalınhar çiftliği,
- Kavasiye Çiftliği ve bağçeleri,
- Meşdua Çiftliği,
- Zeytuniye'de nasf-ı Asiyab,
- Karsu tarafında değirmenler,
- **Fethullah Ağa'ya ait ipek bağçeleri**
- 1 Elvaniye bağçesi,
- 1 Nasuhpaşa bağçesi,
- 1 Guraf bağçesi,
- 1 İhsa bağçesi,
- 1 Hacıpaşa bağçesi,
- 1 Payas civarında bağçe,
- 1 Sazlu bağçesi,
- 1 Dağluzadeden istar iylediği bağçe ve arazi,
- Afaziye bağçesi ve arazisi,
- 1 Kisecik bağçesi,

---

⁴⁸¹ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 31259/8.

- *Karaçay bağçeleri,*
- *Mağirun bağçeleri,*
- *Mișrakiye bağçeleri,*
- *Dersuniye bağçeleri,*
- *Deyl-i Harab bağçeleri,*
- *Lafşebe Bağçeleri*”⁴⁸².

Fethullah Ağa'ya ait olan yukarıdaki çiftlik defterini incelediğimizde Fethullah Ağa'nın sahip olduğu çiftliklerin bir kısmının zeytin ağaçlarının bulunduğu arazilerden meydana geldiğini görmekteyiz. Bunun dışındaki bahçe ve arazilerin büyük kısmı ise ipek bahçelerinden oluşmaktaydı. İpek bahçeleri olarak adlandırılan kısımlar esasen dut bahçeleridir. Antakya ve civarındaki ipek üretimi bu bahçelerde yapılmaktaydı. 18. yüzyıl Antakya'sına baktığımızda zeytin bahçelerinden sonra ipek üretimi yapılan dut bahçelerinin çoğunlukta olduğu görülmektedir⁴⁸³.

Bu derece öneme haiz olan Antakya ipeğinin kaza sınırları içerisinde verimli dut bahçelerinde üretildiğini göz önüne alınırsa; Fethullah Ağa'nın zenginliğinin önemli kaynağı da kısmen ortaya çıkacaktır. Bundan başka, Seyyah John Macdonald Kinneir Antakya seyahati sırasındaki izlenimlerini anlatırken; Antakya'da başlıca uğraşın ipek böcekçiliği olduğunu ve kaza halkının ham ya da işlenmiş ipek ihracatından büyük kazanç sağladığını dile getirmiştir⁴⁸⁴. Batılı seyyahların gözüyle “*Antakya ipeği*” olarak dünyaya nam salmış bu ipek türünün Antakya ayanı Fethullah Ağa tarafından üretilip işlenmiş olması da kaçınılmaz bir durumdur. Nitekim 18. yüzyılda devlet nezdinde ayanlar şehrin ekonomik dinamiği olarak algılanmakta ve bu bakış onlara kendi kazalarının önde gelen otoritesi olma şansını sunmaktaydı. Böylelikle tüm imkânlarını kullanan ayanlar kendilerini devletin yüksek yetki sahibi organları arasına yerleştirmeyi hedefliyorlardı⁴⁸⁵.

Antakya ayanı Fethullah Ağa'nın tereke kaydında çok sayıda değirmene de sahip olduğu tespit edilmiştir⁴⁸⁶.

⁴⁸² B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 31259/5.

⁴⁸³ Gün, *a.g.d.t.*, s. 89. 18. yüzyıl Antakya kazasında ipek üretiminin oldukça önemli bir gelir kaynağı olduğu seyyah Abraham Parsons tarafından da şöyle anlatılmıştır; “... *Antakya civarındaki otuz millik bir alan içinde, Suriye'nin diğer kısımlarında üretilenden daha fazla ipek elde edilmektedir. Üretilen ipeğin büyük bir miktarı Halep'e gönderilmekte, bir kısmı orada işlenen ipeğin geri kalanının bir miktarı Fransa'ya ve büyük bir kısmı da İngiltere'ye 'Antakya ipeği' adı ile ihraç edilmektedir*”. Demir, *a.g.e.*, s. 133.

⁴⁸⁴ Demir, *a.g.e.*, s. 142.

⁴⁸⁵ Mutafçieva, *a.g.m.*, s. 179.

⁴⁸⁶ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 31259/5.

1.1.3.1. Fethullah Ağa'nın Sahip Olduğu Arazilerdeki Hayvanları

“Maktûl-ı mezbûrûn bağçe ve bağ derûnlerinde olan hayvanâtlarıdırki zikrolunur,

- Kanavat bağçesi 1 kıta, 4 öküz,
- Vatan bağçesi, 1 kıta, 4 öküz,
- Peyanlu bağçesi, 1 kıta, 2 öküz,
- Ruşmelü bağçesi, 1 kıta, 6 öküz,
- Sadık Emir bağçesi, 1 kıta, 6 öküz,
- Eflatun bağçesi, 1 kıta, 6 öküz,
- İniş bağçesi, 1 kıta,
- Kodallu Bağçesi, 1 kıta,,
- Ulanı? Bağçesi, 1 kıta,
- Solakoğlu bağçesi, 1 kıta,
- Çamlu bağçesi, 1 kıta,
- Bostan-ı kebir bağçesi, 1 kıta,
- Tavla bağçesi, 1 kıta, 10 öküz, 1 kısarak,
- Hüseyünlü de bir çiftlik ve bağ, 6 kıta, 4 öküz,
- Karye-i Mişrakiye, Hacı Süleyman bağçesi, 6 kıta,
- Arı bağçesi, 1 kıta,
- Mehmed Zahib bağçesi, 1 kıta,
- Cehimoğlu bağçesi, 1 kıta,
- Abduzzahid bağçesi, 1 kıta,
- Şeyh Hasan bağçesi ma'müşterek, 1 kıta,
- Yoğunluk toprağında bir bab asiyab-ı nısfıma?
- Sabunlu nam-ı mahalde Şeyh Ali ile münazaaten müşterek bahçe, 1 kıta
- Kulaş bağçesi, 3 kıta, 15 öküz,
- Çavuşzade bağçesi, 1 kıta,
- Elvaniye bağçesi, 1 kıta,
- Diyab bağçesi, 1 kıta,
- Çekmece bağçesi, 1 kıta,
- Guraf bağçesi, 1 kıta,
- Ebu Seyf bağçesi, 1 kıta,

- *Hacı Hasan bağçesi, 1 kıta,*
- *Mışrak Çiftliği, 1 bab, 15 öküz, 1 kısırak,*
- *Antakya çiftliklerinde, 66 öküz,*
- *Eramlu bağçesi, 1 kıta, 6 öküz,*
- *Salih Abdullah bağçesi, 1 kıta,*
- *Ziyaret bağçesi, 1 kıta, 6 öküz,*
- *Muallata Bağçesi, 1 kıta, 4 öküz,*
- *Seyyid Ali bağçesi, 1 kıta,*
- *Hacı Hasan bağçesi, 1 kıta,*
- *Rumiye bağçesi, 1 kıta, 2 öküz,*
- *Şeyh İsmail bağçesi, 1 kıta,*
- *Hacı Hüseyin Ağa bağçesi, 1 kıta, 6 öküz,*
- *Balioğlu bahçesi müşterek, 1 kıta, 6 öküz,*
- *Mehye bağçesi, 1 kıta, 6 öküz,*
- *Evlad Ahmed Abdulkadir bağçesi, ma-müşterek, 1 kıta, 6 öküz, 6 camus,*
- *Li'l kani' bağçesi, 1 kıta, 6 öküz, 6 camus,*
- *Hüseyin cendi? Bağçesi 1 kıta, 6 öküz,*
- *Maruf bağçesi 1 kıta, 6 camus,*
- *İfrancoğlu ile müşterek bağçe, 1 kıta,*
- *Bağdadiye bağçesi, 2 kıta,*
- *Büyükburç karyesinde bir bab çiftlik ve ma'sara; 18 öküz, 1 inek, 1 buzağı, 3 kısırak, Bağ 1 kıta, 1050 adet eşcar-ı zeytun,*
- *Kavasiyede Neccarzade ile müşterek bir bab çiftlik; 7 öküz, 1 kısırak, tut bağçesi 1 kıta,*
- *Danişmendlü karyesinde bir bab çiftlik; 61 öküz, 1 inek, 1 buzağı, 3 bargir ve kısırak, 100 adet eşcar-ı zeytun,*
- *Dersuniyede bir bab çiftlik,*
- *Selam bağçesi, 1 kıta,*
- *Dervişişoğlu bağçesi, 1 kıta,*
- *Tenciroğlu bağçesi, 1 kıta,*
- *Şuğur bağçesi, ma müşterek 1 kıta,*
- *Sazlu bağçesi, 1 kıta,*

- Kurufakye bağçesi, 1 kıta,
- Döver toprağında, fetuh bağçesi, 1 kıta,
- Şeyh Ali ile müşterek bağçe, 1 kıta,
- Bahrioğlu ile müşterek bağçe, 1 kıta,
- Kisecikte bağçe 1 kıta,
- Menkuliye Harir bağçesi, 2 kıta,
- Türkmeni Mezrasında, 61 keçi, 10 oğlak, 3 kuzu, 5 öküz ve bağ derununda eşcar-ı zeytun ve incirlik müşterek,
- Beşirbe Karyesinde, 10 öküz, üzüm bağı 2 kıta, incirlik 2 kıta, eşcar-ı zeytun 500 adet⁴⁸⁷.

Fethullah Ağa'nın toplam 291 öküz, 18 camus, 9 kısarak, 3 bargir, 2 inek, 2 buzağı, 61 keçi, 10 oğlak ve 3 kuzu olmak üzere 494 baş hayvanı bulunmaktaydı. Bu hayvan sayısı oldukça büyük bir serveti ifade ettiği gibi, en çok öküzün bulunması, Fethullah Ağa'nın ne kadar geniş toprakları işletebilecek gücünün olduğunu ortaya koymaktadır. İkinci olarak bağ ve bahçesi toplamda 96 kıta olarak belirlenmiştir. Ayrıca, hayvanların bulunduğu topraklarda 1650 kök zeytin ağacı tespit edilmiştir.

1.1.3.2. Fethullah Ağa'nın Sahip Olduğu Hububat Miktarları

“ Maktûl-ı mezbûrun hububatıdır ki zikrolunur;

- Hınta 176 kile,
- Küşne 69 kile,
- Soğan 56 kile,
- Üzüm 187 kile,
- Şa'ir 65 kile,
- Büyükburçda habbe Zeytun 23 kile,
- Beşirbe de habbe Zeytun 35 kile ,
- Filincar ve Türkmani mezrasında habbe zeytun 6 kile,

⁴⁸⁷ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 31259/8.

1.1.4. Fethullah Ağa'nın Alacakları

“Maktûl-ı merkûmun zimem panosunda olan bâ-temessük defter-i alacağı zikrolunur,

- *Der-zimmet Elhac Müsli Karamurt Han ba-temessük 20 guruş,*
- *Der-zimmet Bakraslı Esseyid Osman ba-temessük 18 guruş,*
- *Der-zimmet ahali-ı karye-i Marsu ba-temessük 610 guruş,*
- *Der-zimmet ahali-ı Kışlak ba-temessük 70 guruş,*
- *Der-zimmet ahali-ı Luşye ba-temessük 650 guruş,*
- *Der-zimmet ahali-ı Akıllı ba-temessük 490 guruş,*
- *Der-zimmet ahali-ı Büyükburç ba-temessük 120 guruş,*
- *Der-zimmet ahali-ı Zeytuniye ba-temessük 1000 guruş,*
- *Der-zimmet ..oğlu Halep ba-temessük 86,5 guruş,*
- *Der-zimmet Tahmisoglu Karamurt ba-temessük 64 guruş,*
- *Der-zimmet ahali-ı Aydi ba-temessük 620 guruş,*
- *Der-zimmet ahali-ı Cidaliye ba-temessük 511 guruş,*
- *Der-zimmet Hacı Mahmudzade ba-temessük 50 guruş,*
- *Der-zimmet karye-i Yoğunoluk ba-temessük 235 guruş,*
- *Der-zimmet ahali-ı Kaladus ba-temessük 300 guruş,*
- *Der-zimmet ahali-ı Beşrebe ba-hüccet 5500 guruş,*
- *Der-zimmet Esseyid Halil ve sağır oğlu Kalincar 20 guruş,*
- *Der-zimmet ahali-ı karye-i Mukabrus ba-temessük 1665 guruş,*
- *Der-zimmet ahali-ı karye-i Seldiran ba-temessük 53 guruş,*
- *Der-zimmet Bakraslı Halil ba-temessük 15 guruş,*
- *Der-zimmet İzzeddin ve .. ba-temessük 30 guruş,*
- *Der-zimmet ahali-ı Mağirun ba-hüccet 9520 guruş,*
- *Der-zimmet ahali-ı Mişrakiye ba-hüccet 31784 guruş,*
- *Der-zimmet ahali-ı Mezra-i Türkmani ba-hüccet 6100 guruş,*
- *Der-zimmet Kara Bekir Ağa icar-ı değirmen 400 guruş,*
- *Der-zimmet Bakraslı Esseyid Mehmed ba-temessük 150 guruş,*
- *Der-zimmet miriye ve mübayalar ba-defter-i müfredat 6900 guruş,*
- *Karye-i Zeytuniye ve mülhakatında beha-i aşar 1333 guruş ve 192 guruş,*
- *Kisecik ahalsininin zimmetlerinde beha-ı aşar 6606 guruş ve 192 guruş,*

- *Tevliyet-i Beylan kurrallarından Kapısu Yu karyesi ahalilerinden beha-ı aşar 58,5 guruş ve 192 guruş,*
  - *Kaladus karye-i ahalilerinden rüsum ve huruc-ı eşcar 179.5 guruş ve 192 guruş,*
  - *Mukabrus karye-i ahalilerinden rüsum ve huruc-ı eşcar 179 guruş ve 1192 guruş,*
  - *Karsu karyesinde rüsum ve huruc-ı eşcar 161,5 guruş ve 192 guruş,*
  - *Karye-i Marsu da rüsumat ve huruc-ı eşcar 109 guruş ve 196 guruş,*
  - *Kışlak karyesinde rüsum ve huruc-ı eşcar 70 guruş ve 192 guruş,*
  - *Karye-i mezra-i Türkmani kezalik rüsum 70 guruş ve 192 guruş,*
  - *Zeytuniye aklamından makdele ahalisinden rüsum ve huruc-ı eşcar 337 guruş,*
  - *Beşrebe karyesinden hasadına isabet iden mal-ı rüsum 354 guruş,*
  - *Narliyan mezrasından rüsum-ı eşcar ve maktuat 181 guruş,*
  - *Birakuç mezrasından resm-i eşcar 90 guruş,*
  - *Derzimet Kucacıkda resm-i eşcar 40 guruş,*
  - *Karye-i Karsu ahali-ı zimmetlerinde ba-temessük 340 guruş,*
- Toplam 58641 guruş ve rüsumat-ı aşar 3446,5 guruş* ⁴⁸⁸.

Fethullah Ağa'nın senet karşılığı olarak verdiği borçların nakit para ve "harac-ı eşcâr"⁴⁸⁹ ve "rüsum-ı mal"⁴⁹⁰ gibi vergilerden oluştuğu görülmektedir. Bu tür vergileri toplamak ayanın idari görevleri arasında olmakla birlikte bazı kişilere senet karşılığı borç verdiği de tespit edilmiştir.

1.1.5. Fethullah Ağa'nın Borçları

"Maktûl-ı merkûmun bâ-fermân arz-ı hâlleri hıfzolunan eshâb-ı düyünü ve iddiaları mikdârı"

- *Ahmedin yirmi seneden beru bazı mukataat iltizamesinden matlubu yirmi bin guruş .. emlak iddiasıdır 114796 guruş*

- *Tablazade Seyyid Mustafa ve Seyyid Ali iddiaları 062873 guruş*

- *Debbağ Tablazade Seyyid Ali'nin iddiası 009364 guruş*

⁴⁸⁸ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 31259/8.

⁴⁸⁹ "Harac-ı eşcar" gayrimüslimlerin ağaçlarından alınan vergidir. Ünal, *a.g.e.*, s. 293.

⁴⁹⁰ "Rüsum-ı mal" devletin reyadan aldığı çeşitli vergilerin genel adıdır.

- Kurnazade Hacı İbrahim'in iddiası otuz dört bin beş yüz guruş .. bazıları emlak iddia ider 056674 guruş
- Toplam 603668 guruş
- Belen mütevellisi Ali'nin tevliyet-i mezkûrun doksan dört senesinden berü iltizamından iddiası 010670 guruş,
- Seyyid Hacı Mehmed'in iddiası 000300 guruş,
- Dergâh-ı ali gedüklülerinden Mehmed Said Ağa'nın üç senelik zeameti iddiasıdır 006100 guruş,
- Heybetullah-ı Hatimu'l Sultanın .. ağası İlyas Ağanın yirmi senelik mukataat iltizamı iddiası 006000 guruş,
- Toplam 666338 guruş,
- Ergani Emine Yegen Mehmed Ağa'nın mukataat-ı iltizamından iddiası 004343 guruş,
- Divan-ı Hümayun kalemi küttabından Mehmed Said Faik Efendi'nin üç senelik zeameti iltizamıdır toplam 630681 guruş,
- Mahsar Hacı Ali'nin iddiası 001000 guruş,
- Merhumun mahaline havale ile emr-i ali ısdar olunan eshab-ı diyyunu ve iddiaları mikdarı
- Netherland Tercümanı Matlub Rahmin zimminin iddiası 7850 guruş,
- İngiltere Tercümanı İlyas Anton zimminin iddiası 8650 guruş,
- İsveç tercümanı oğlu Yasef zimminin iddiası 6311 guruş,
- İsveç Tercümanı .. zimminin iddiası 5664 guruş,
- İsveç Tercümanı .. zimminin iddiası 1608 guruş,
- İngiltere Tercümanı Abdulmesih zimminin iddiası 9300 guruş,
- İngiltere Tercümanı Aydi ve konsolos tercümanı zimmininin iddiaları 3558 guruş,
- Toplam 46541 guruş,
- Duhan tüccarından İbrahim'in iddiası 01495 guruş,
- Duhan Tüccarından .. Hacı Hüseyin'in iddiası 00364 guruş,
- Duhan tüccarından makdum oğlu Mehmed'in iddiası 01676 guruş,
- Duhan tüccarından Seyyid Hacı Osman'ın iddiası 00689 guruş,
- Genel Toplam 276602 guruş.

1.1.6. Fethullah Ağa'nın Eşi Miase Hatun'a Ait Özel Eşyaların Sayımı

Antakya ayanı Fethullah Ağa'nın İstanbul'da idamla cezalandırılmasından sonra kendisinin özel eşyalarının sayımı yapılırken eşi Miase Hatun'a ait olan birtakım özel eşyalar da deftere kaydedilmiştir. Bu eşyaların listesi ise şu şekildedir;

“Maktûl-ı mezbûrun zevce-i menkûs-ı metrûkesi Miâse Hatun binti Abdullah Efendinin eşya defterîdirki ber-vech-i 'âtî zîkrolunur;

-1 tane burma altun bilezik, 27 adet şetuh?, 5 adet ud..?, 3 adet kutu, 1 adet sim tatlu kaşığı,

-1 adet işleme saat kesesi, 1 adet hurda elmaslu altun kuşak, 1 adet altun pervaze yüzük, 1 adet sim akik yüzük, 1 adet sim pervaze sağır yüzük,

-1 adet sim .. kopça, 1 adet harir yakut sağır yüzük, 1 adet .. zurdesi?, 1 adet pervaze, 1 adet sim tel kutu,

-1 adet sim misk, 2 adet kutu, 1 adet tesbih, 8 adet İstanbul altunu, 1 adet yıldız altunu, 8 adet altun sevk-i miskal,

- 1 adet inci gerdaniye, 1 adet inci hemail, 15 adet inci hemailde fındık .., 1 adet ser yıldızı, 6 adet buçuklu altun, 18 adet Mısır altunu,

-1 adet inci, 10 adet altun fındık tazkiyesi?, 1 adet altun maşallah, 15 adet altun nazkiye,

-6 adet inci yüzük, 6 adet refk hurda elmas saçak, 1 adet refk altun bilezik Haleb, 63 adet hurda elmas, 1 adet Elmaslu bilezik Haleb,

-1 adet refk elmaslu altun bilezik Haleb, 1 adet harir? Yüzük, 1 adet sim kopça kaşlıca?

-3 adet altun elmas yüzük sağır, 6 adet saçak, 1 adet altun sağır yüzük, 1 adet altun misk, 1 adet altun elmaslu zıkr,

-1 adet altun zümrüd yüzük, 1 adet altun kuşak Haleb, 1 adet altun saat,

-1 adet selmani taşlu tanbak saat, 1 adet beygir? Altun kuşak, 1 adet altun zırh nazkiye, 1 adet mercan sağır tesbih, 1 adet panzehir,

-1 adet tanbak saat ma köstek, 1 çift elmaslu zümrüd küpe Haleb, 1 adet altun zümrüd yüzük,

-1 adet altun tibahi yüzük, 1 adet mercanlu saat köstekli, 1 adet inci askı takımı, 1 adet kopça nazkiyesi,

-1 adet kopça, 6 adet refk altun zümrüd yüzük, 6 adet altun seylan? yüzük, 1 adet sağır seylan? haşe,

-1 çift inci küpe, 1 adet altun maşallah, 3 adet sim tas, 1 adet sim sahan, 1 adet sim kahve ibriği, 1 adet sim maşraba,

-1 adet sim tatlu hokkası, 1 adet sim sağır şamdani, 1 adet sim gülebdan,

-1 adet altun .. kuşak, 1 adet köhne vaşak cebe kürk, 6 adet samur bace cebe kürk, 4 adet saçaklı şirbab entari,

-1 adet şeritli .. cebe, 6 adet sade şal cebe, 6 adet köhne samur cebe kürk,

-1 adet porsuk köhne cebe kürk, 1 adet sincab köhne cebe kürk, 6 adet köhne kakum kürk cebe”⁴⁹¹.

Antakya ayanı Fethullah Ağa'nın eşi Miase Hatun'a ait olan eşya defterini incelediğimizde; genellikle altın, gümüş, elmas ve zümrüden oluşan ziynet eşyalarının ağırlıkta olduğunu görmekteyiz. Fethullah Ağa'nın yaşamış olduğu yüzyıl şartlarında bu kadar mücevhere sahip olmak ancak kazanın ileri gelenlerinden veya zengin eşrafından olmak şartıyla mümkün oluyordu. Çünkü bazı kaza sakinlerinin aynı dönemde incelenen terekelerinde kullandıkları eşyaların genellikle sade ve eskimiş malzemelerden oluştuğu tespit edilmiştir. Bu sebeple, altın, elmas ve zümrüden oluşan kadın takıları bir yana “sim kahve ibriği”, “sim tas”, “sim sahan” gibi mutfak eşyalarının varlığı ancak maddi kudret ile açıklanabilir. Bu bakımdan, yerel yöneticilerin ve askeri zümrenin gerek kılık kıyafeti ve gerekse kullandıkları eşyalar itibariyle normal halka göre farklılıklar göstermesine sebep olarak kaza sakinlerinin içinde oldukları sosyal tabaka ayırımından kaynaklandığını ileri sürmek mümkündür⁴⁹².

Miase Hatun'un kullanmış olduğu kıyafetler listede mücevherlerden sonra ikinci sıradadır. Bunların arasında da çok sayıda çeşitli pahalı kürk ve elbiselerin olduğunu görmekteyiz. Miase Hatun'a ait olan bu eşya listesi, Fethullah Ağa'nın devlete olan borcuna karşılık olarak satılacak eşya listelerinin dışında tutulmuştur⁴⁹³.

⁴⁹¹ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 31259/9.

⁴⁹² Gül, *a.g.d.t.*, s. 126.

⁴⁹³ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 31259/11.

1.2. FETHULLAH AĞA’NIN TEREKEDE BELİRTİLEN MALLARININ MÜSADERE EDİLMESİ

Müsadere kavramı, Arapça kökenli olup genel manada birinin eşyasını zor kullanarak zaptetmek anlamını taşımaktadır. En genel manada, Osmanlı topraklarında yaşayan tanınmış zengin kimselerin ve bazı devlet erkânının ölümü dolayısıyla sahip olduğu mal varlığının zaptedilmesi anlamıyla bilinmektedir⁴⁹⁴. Osmanlı Devleti’nde zaman içerisinde hukuki bir kavramı niteleyerek şahsi mülkiyete, karşılığında hiçbir ücret ödemedi devlet ya da padişah adına el koymak anlamını ifade etmiştir⁴⁹⁵.

Müsadere yapılırken katledilen kişinin suçu önem arzettiği gibi, eceliyle ölmüş kişilerin de şahsiyetinin önemi büyüktü. Her ne şekilde olursa olsun, ölen kişinin geride bıraktığı aile efradına genellikle hayatını devam ettirebilecek kadar mal bırakılmıştır. Bazan geride kalanlara maaş bağlandığı bile olmuştur. Ayrıca, ölen kişinin borçları da müsadere usulü gereğince zaptedilen eşyadan karşılanmaktadır⁴⁹⁶.

Müsadere uygulaması sırasında izlenen metod genellikle şöyledir:

Öncelikle ölen kişinin tüm mal varlığının bir deftere kaydedilerek İstanbul’a gönderilmesi gerekirdi. Gönderilen bu defterde görevli mübaşir ve mahkeme kanalıyla ölen kimsenin alacak ve borçlarının da bulunduğu tüm mal varlığı (tereke) büyük bir dikkatle kaydedilirdi. Defterde yazılan her çeşit mal ve eşya için “*kıymet-i adile*” adıyla bir değer saptanarak borç ve alacakların hesaplanması yapılırdı. Bu hesaplama işleminde ölen kişinin borçları ilgili kişilere ödenirdi. Eğer ölen kimsenin devlete borcu varsa öncelik devlet borcuna tanınırdı. Sonrasında ölenin şahıslara olan diğer borçları ödenerek terekeden düşülürdü. Bu tür hesaplamalarda en önemli nokta ise muhakkak senet gerekliliği olmasıydı. Nadiren, senetin mevcut olmadığı borç-alacak taleplerinde ise kaza ahalisinin şahitliğine başvurulduğu görülmüştür⁴⁹⁷.

18. ve 19. yüzyıla gelindiğinde, müsadere usulünün Osmanlı Devleti’nde özellikle ayanlar üzerinde -varisi olup olmadığına bakılmadan- cebren servetini ele geçirme politikasına dönüştüğü görülmüştür. Çünkü devlet esasen ayanların servet birikiminin yasal yollarla olmadığını biliyor ancak onların askeri ve idari gücünden faydalanmak amacıyla bu duruma ses çıkarmıyordu. Bu durumda devlet yaşarken

⁴⁹⁴ Pakalın, *a.g.e.*, s. 624,625.

⁴⁹⁵ Mehmet Ali Ünal, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Müsadere”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, S. 49, Ağustos 1997, s. 95.

⁴⁹⁶ Ünal, *a.g.m.*, s. 102.

⁴⁹⁷ Cezar, *a.g.m.*, s. 45.

cezalandırmadığı veya cezalandırmayı uygun bulmadığı için ölen ayanları görevleri gereği suçlu olarak kabul etmiştir. Bu suç, ölen ya da katledilen ayanın muhallefatının müsaderesine bir gerekçe olarak gösterilmiştir⁴⁹⁸.

18. yüzyılın ikinci yarısında Antakya kazasında nam salmış olan ayan Hacı Fethullah Ağa'nın muhallefatı da aslında bahsedilen suçlardan dolayı müsadere konusu olmuştur. Nitekim Fethullah Ağa'nın defalarca devlete karşı gelmesi ve şikayet edilmesine rağmen birçok kez affedilmesi de bu durumun bir göstergesi olmuştur. “*Antakya a'yânından iken su-i hâline binaen katlen fevt...*” şeklindeki arşiv kayıtları da Fethullah Ağa'nın suistimallerinden dolayı katledildiğini anlatmaktadır. Dolayısıyla, devlet bu dönemde bu şekilde katledilen ayanların mallarının tamamının müsaderesi gerekli görmüştür⁴⁹⁹.

1.2.1. Fethullah Ağa'nın Terekesindeki Özel Eşyası ve Değeri

“*Medîne-i Antakya a'yânından olup bundan akdem sû-i hâline binâen bâ-fermân-ı 'âlî katlolunan Fethullah Ağa İbn-i Kara İbrahim'in emr-i 'âlîde beyânı olduğu vech üzere küsür kalan eşyanın ihmâl-i sakîle-i makûlesi olan eşyası hîn-i mahallinde ma'rîfet-i şer'i şerîf ve cümle ma'rîfetiyle bi'l-müzâyede fûrûht-ı hâsıl olan esmâni ile zimemâtın küsürâtı .. cîhetle ser'an Dersa'âdet'e irsâl olunmak bâbında bu fakire ve silâhşör-ı hassa ve kıdvetü'l emâcid ve'l a'yân Sipâhi Ömer Ağa bendelerine hitâben müceddiden şerefbâhş sudûr bulan emr-i celîl-i şân mûcibince ma'rîfet-i şer'i şerîf ve mûmâileyhe Mübâşir Ömer Ağa ma'rîfeti ve cümle ma'rîfetiyle maktûl-ı mezbûrun bi'l-müzâyede fûrûht olan eşya defteridir ki ber-vech-i 'âtî zikrolunur fi yevmi's sâni 'aşara min şehri Cemaziye'l Evvel sene sebî' ve tis'in ve mi'eteyn ve elf”⁵⁰⁰.*

H.1197 (M.1783) yılı başlarında Antakya da mübaşir olarak görevlendirilen Sipahi Ömer Ağa'ya hitaben gönderilen emir gereğince, müzayede ile satışa çıkarılan maktul Fethullah Ağa'ya ait eşya ve emlak değerleri aşağıdaki gibi listelenerek İstanbul'a gönderilmiştir⁵⁰¹.

⁴⁹⁸ Cezar, a.g.m., s. 49.

⁴⁹⁹ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 31382.

⁵⁰⁰ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 648-26558.

⁵⁰¹ Aynı belge.

Tablo 1: Fethullah Ağa'nın Özel Eşyalarının Satış Değeri

MALIN CİNSİ	DEĞERİ (KIYMET-İ ADİLESİ)
1 adet Kelam-ı kadim	40 guruş
1 adet Enam-ı şerif	2 guruş
3 adet sim gulade?	66 guruş
115 adet sim tarak	183 guruş
1 adet biga sakal tarağı	8 guruş
1 adet beş yüz mercani tesbih	15 guruş
1 adet akik tesbih	11 guruş
1 adet minekar tanbak saat	26 guruş
4 adet anbar-ı miskal?	15 guruş
80 adet u...him	15 guruş
1 adet halı seccade	15 guruş
1 adet kırmızı güzide samur bace kürk	70 guruş
1 adet köhne samur bace kürk	55 guruş
1 adet sim şatır kuşağı	100 guruş
1 adet sim şatır gaddaresi ma hançer	50 guruş
1 adet simlice piştov kuburu	64 guruş
1 adet sim yalzdızlı züht ma başlık	34 guruş
1 adet sim libas ma başlık	110 guruş
1 adet sim gaddare	30 guruş
1 adet simlice balta	25 guruş 10 bare?
1 adet simli vezne	87 guruş
1 adet simlice piştov tüfek	50 guruş
2 adet simlice piştov bandikari	150 guruş
3 adet simlü debbus	52 guruş
3 adet simlü gaddare	45 guruş
3 adet simlü kılıç	150,5 guruş
1 adet yıldızlı basma saat	80 guruş
1 adet tanbak saat	50 guruş
1 adet sim saat	35 guruş

1 adet altın zümrüt yüzük	53,5 guruş
1 adet altun yüzük	10 guruş
1 adet güzide kablü köhne vaşak kürk	58 guruş
1 adet güzide kablü samur bace kürk	95 guruş
1 adet kırmızı çuka kablü kontuş samur bace kürk	140 guruş
1 adet müstamel samur bace biniş kürk	87,5 guruş
1 adet mor çukadan sim kubrolu haşe	102 guruş
1 adet sim harir züht ma başlık	90 guruş
1 adet müstamel kakum kürk	35 guruş
1 adet kırmızı güzide müstamel kakum biniş kürk	70 guruş
1 adet turuncu güzide samur bace biniş kürk	91 guruş
1 adet .. samur bace kürk	53 guruş
1 adet kırmızı güzide samur biniş kürk	53 guruş
1 adet köhne samur bace cebe kürk	38,5 guruş
1 adet sarı şal biniş	15 guruş
1 adet köhne kakum biniş kürk	55 guruş
1 adet mai künhade sim kubrolu sarma saçaklı haşe	157,5 guruş
1 adet kırmızı güzide kablü biniş kürk	80 guruş
1 adet kakum sarı güzide kablü cebe kürk	42,5 guruş
1 adet müstamel kesme	42 guruş 10 pare
1 adet müstamel bağdadi kesme	11,5 guruş
1 adet sarmalı köhne haşe	6 guruş
1 adet köhne Medine haşesi	5 guruş
1 adet Mer'aş at gömleği	8,5 guruş
4 adet köhne yedek örtüsü	16 guruş
1 adet kara başluk ve sine-i bend	15 guruş
1 adet kerrake ma ..	24 guruş

1 adet müstamel kutu ma ..	36 guruş
1 adet tabkur kavlanı	1,5 guruş
1 adet köhne şal çağşır	5 guruş
1 adet mor çuka tavşan kürk	15 guruş
1 adet köhne şiyak seccade	8 guruş
3 adet köhne kavuk	8,5 guruş
10 adet sade pervas yasdığı	40 guruş
1 adet .. kürk bayrağı	6,5 guruş
1 adet köhne çuka çağşır	4 guruş
1 adet köhne kürk .. vilade?	15 guruş
1 adet sarı köhne kürk kabı	2,5 guruş
1 adet müstamel kırmızı kerrake	15 guruş
1 adet çuka kabut	13,5 guruş
2 adet .. ve siyah müslih	18 guruş
1 adet kırmızı çuka cedid ferace	26 guruş
16 adet şatır kesmesi ve sim dökme	25 guruş
3 adet kırmızı ve şali ..	26 guruş
4 adet Sakız şalı	35 guruş
4 adet çukadar dölmesi	45 guruş
2 adet sakız kuşak	24 guruş
1 adet nafe biniş kürk	28 guruş
1 adet kabsız köhne kakum kürk	16,5 guruş
Çit yasdık yüzü	5,5 guruş
6 adet kabsız yasdık yüzü	4.5 guruş
1 adet köhne ağa ıbrığı	8 guruş
2 adet kırmızı ve şal-ı cedid sof	33,5 guruş
2 adet çit sofra peşkir	4,5 guruş
2 adet kırmızı peşkir	12 guruş
2 adet saçaklı sofra	12 guruş
1 adet müstamel keten peşkir	4,5 guruş
3 adet omuz makmesi	3,5 guruş

1 adet müstamel bağdad abesi	19 guruş
2 adet işleme diz makrumesi	5,5 guruş
5 adet köhne Mısır makrumesi	4,5 guruş
1 adet müstamel havlu	2,5 guruş
1 adet köhne kilim	13 guruş
101 adet fağfur fincanı	50 guruş
57 adet fağfur kase ve tabak ve sağır ve kebir	45 guruş
Temur bardak ve kase	43 guruş
11 adet bihgari kase ve maşraba	11 guruş
2 adet köhne şali çağşır	5,5 guruş
2 adet Türkiş	13,5 guruş
49 adet okka	3,5 guruş
3 adet dividin	4 guruş
1 adet sağır divid ve 1 adet Bektaşi kadehi	3,5 guruş
5 adet cedit ..	16,5 guruş
1 adet köhne kakum kürk	24,5 guruş
1 adet sim buhurdan	25 guruş
1 adet bihgari gülebdan	12,5 guruş
1 adet sim divid	48 guruş
1 adet sim kahve süzeği	3 guruş
1 adet sim kahve tepsi	21 guruş
1 adet sim tabak ma kaşık	19,5 guruş
17 adet mercanlu kaşık	15 guruş
22 adet kehribari kaşık	15,5 guruş
4 deste hoşab kaşığı	21 guruş
37 adet yemk kaşığı	1,5 guruş
1 adet siyah müslih abe	10,5 guruş
2 adet kemer kuşak	7,5 guruş
2 adet Cezair ihrami	35 guruş
1 adet çalar saat	47 guruş

1 adet müstamel destari	13 guruş
1 adet destar örtüsü	13,5 guruş
1 adet müstamel şal kuşak	40 guruş
1 çift cedid Mısır ihramı	14 guruş
1 çift tanbak rikab	14,5 guruş
1 adet tüfenk	15 guruş
9 adet müstamel kilim	85 guruş
1 adet simlice eğer	27 guruş
3 adet Edirne Halısı	90 guruş
1 adet halı seccade	18 guruş
4 cilt tevarih kitabı	12,5 guruş
3 cild Faris-i tevarih	5.5 guruş
4 adet müstamel kablan postu	55 guruş
1 adet köhne çuka gömlek	2,5 guruş
1 adet kürk	17,5 guruş
4 adet köhne haşe	6 guruş
1 adet samur caka	14 guruş
1 adet sağır heybe	4 guruş
1 adet hadis-i Müslim	5 guruş
3 cilt Rikab-ı Karahisar	5 guruş
1 adet Mısır hasır	25 guruş
4 adet çuka köhne makad	25 guruş
3 adet çuka köhne makad	9 guruş
1 adet şiyak seccade	5 guruş
1 adet bakır matara	3 guruş
1 adet sedefkar iskemle	3 guruş
4 adet tüfenk namlusu	23 guruş
407 adet ..	407 guruş
18 adet köhne çuka yasdık	45 guruş
5 adet köhne çuka makad	18 guruş
5 adet yan şilte	15 guruş

2 adet halı-ı kebir	55 guruş
4 adet köhne sağır minder	10 guruş
2 adet sağır yasdık	3 guruş
15 adet köhne çit yasdık	25 guruş
4 adet köhne yan şilte	25,5 guruş
4 adet köhne çit makad	5 guruş
10 adet köhne misafir yorganı	35 guruş
5 adet köhne döşek ve minder	5 guruş
4 adet köhne kilim	36 guruş
4 adet sini-i kebir	55 guruş
2 adet ..1 miskal	7 guruş
2 adet temur miskal	3 guruş
3 adet şamdan-ı kebir	6 guruş
4 adet saçaklu yorgan	51 guruş
3 adet yorgan	12 guruş
10 adet çit yorganı	40,5 guruş
3 adet kırmızı şilte	29 guruş
5 adet döşek	41 guruş
4 Arap carıye	720 guruş
2 adet Arap köle	200 guruş
Selamlıkta olan oda takımı, minder ve yasdık ve makad ve hasır	100 guruş
8 adet yorgan	24 guruş

1.2.2. Fethullah Ağa'nın Hububat ve Hayvanlarının Satışı ve Değeri

Tablo 2: Fethullah Ağa'nın Hububat ve Hayvanlarının Satış Değeri

Hububat ve Hayvanlar	Satış Değeri (Kıymet-i Adilesi)
Hırdavat Menzili	100 guruş
Hınta 182 kile	344 guruş
Küşne 29 kile	239 guruş
Şifan 52 kile	234 guruş

E... 187 kile	1683 guruş
Habbe zeytin 100 kile?	1000 guruş
Defn-i zuhur iden inhas-ı metkua?	65 guruş
94 adet öküz	2350 guruş
21 adet keçi	47,5 guruş
6 adet re's bargir	150 guruş
Kurralarda olan aşar-ı şer'i ve rüsum-ı örfi ve harac-ı eşcar	3442,5 guruş

Tablo 1 ve Tablo 2' de vermiş olduğumuz Fethullah Ağa'nın şahsi eşyaları, hububat ve hayvanlarının satış değerinin toplam miktarı “*cem'an 19.572 guruş*” olarak belirtilmiştir⁵⁰².

1.2.3. Fethullah Ağa'nın El Konulan Alacak Miktarı

“Maktûl-ı mezbûrûn zimemde olan alacağından tahsîl olunan bâ-fermân-ı 'âlî buyruldu ile dâinlerine virilendirki ber-vech-i 'âtî zikrolunur”

Tablo 3: Fethullah Ağa'nın Alacakları (Köylerden)

Fethullah Ağa'nın Alacakları (Nakit Olarak)	Miktarı
Karye-i Zeytuniye	100 guruş
Karye-i Marsu	210 guruş
Karye-i Lafşebe	250 guruş
Karye-i Akıllı	490 guruş
Karye-i Büyükburç	85 guruş
Karye-i Aydi	260 guruş
Karye-i Yoğunluk	235 guruş
Karye-i Kaladus	300 guruş
Karye-i Seldiren	53 guruş
Karye-i Karsu	340 guruş

⁵⁰² B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 648-26558.

Tablo 3’te vermiş olduğumuz bilgiler Fethullah Ağa’nın alacakları ile ilgili olup toplandıktan sonra borcu olan kimselere verilmek üzere tahsil edilmiştir. Bu tabloda Fethullah Ağa’nın vermiş olduğu borç miktarı toplamda “3423” kuruş olup diğer eşyalara eklendiğinde genel toplam 22995 kuruşa isabet etmektedir⁵⁰³. Bu bilgilerin devamında ise Fethullah Ağa’nın alacaklılarının olduğu isimler ve alacakları miktarların verildiği görülmektedir.

Fethullah Ağa’ya ait olan diğer bir defter ise taksitle borç verdiği zimemat defteri olup aşağıdaki tabloda şu şekilde verilmektedir⁵⁰⁴.

“ Maktûl-ı mezbûrun bâ-tedric ve taksit ve ..-husûl ve maktû’ul mahsûl olan zimemât defteridir ki ber-vech-i ‘âtî zîkrolunur”

Tablo 4: Fethullah Ağa’nın Alacakları (Şahıslardan)

Derzimet-i Müsli Karamurt Hanı	20 guruş (maktu’ul mahsul)
Bakraslı Esseyid Osman	18 guruş (maktu’ul mahsul)
Derzimet-i ahali-i Kışlak	70 guruş
Karye-i Büyükburç (Şehzadeye tahrir olunmuş)	75 guruş
Halep tüccarından derzimet-i .. zade	82,5 guruş
Tahmisoglu Karamurt	24 guruş
Derzimet-i ahali-i karye-i Cidaliye	511.5 guruş
Derzimet-i Hacı Mahmudzade	50 guruş
Derzimet-i karye-i ahali-i Beşirbe	5500 guruş
Derzimet-i Esseyid Halil ve sağır oğlu	60 guruş
Derzimet-i ahali-i karye-i Mukabrus (6 sene taksit olunmağa muhtaçdır)	1225 guruş
Derzimet-i Bakraslı Esseyid Halil	18 guruş
Derzimet-i kuyumcu İzzeddin	30 guruş
Derzimet-i ahali-i karye-i Mağirun (Yiğirmi seneye değin taksit olunmağa)	9560 guruş

⁵⁰³ Aynı belge.

⁵⁰⁴ B.O.A, *Cevdet-i Maliye*, Nr.648- 26558/2.

muhtaçdır)	
Derzimet-i karye-i ahali-i Mişrakiye (Külliyen tahsili bervechile takdir değıldir imarına itmam olunur ise behersene üç yüz guruş tahsili mümkündür)	31784 guruş
Derzimet-i ahali-i Türkmen Mezrası (10 sene taksite muhtaçdır)	2100 guruş
Derzimet-i Kara Ebubekir icar-ı değırmen	400 guruş
Derzimet-i Bakraslı Esseyid Mehmed	150 guruş

Fethullah Ağa'nın şahsi eşyaları, hayvanları, hububatı ve borç ve alacakları hesaplanarak toplam 51718 kuruşluk bir meblağ ortaya çıkmıştır⁵⁰⁵.

1.2.4. Fethullah Ağa'nın Borçları

Tablo 5: Fethullah Ağa'nın Borç Aldığı Kimseler

Ferman ile Bildirilen Alacaklılar	Alacakları Miktar
Halep tüccarından İngiltere tercümanlarından Aydi oğlu .. Antona verilen düyun	8650 guruş
Halep tüccarından Karaalioğlu'na düyun	6311 guruş
Mübaşir Sipahi Ömer Ağa'nın görevli olduğu furuht defterini götüren kişiye veilen	50 guruş
Fethullah Ağa'nın mukataat mülteziminden kayıtlı olanın havale olarak verilen	5540 guruş
İsticale için ba-ferman vürud iden kethüda hazret sadaret sipahi çukadarı Hüseyin Ağaya hizmet bedeli	120 guruş
Mukaddemce yine isticale baferman-ı ali gelen tatarı verilen hizmet bedeli	21 guruş
Der-aliyeye ilam defteri götürene harc	300 guruş

⁵⁰⁵ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 648-26558/2.

Tablo 4’te verilen bilgilere göre, Fethullah Ağa’dan alacağı olanlar İstanbul’dan gönderilen ferman ile bildirilmiş ve bu miktar 20.992 kuruş olarak tespit edilmiştir. Genel toplam olarak verilen 22995 kuruştan söz konusu alacaklıların hesabı düşüldüğünde yalnızca 2003 kuruşluk bir miktarın kaldığı görülmektedir⁵⁰⁶.

1.3. FETHULLAH AĞA’NIN YEĞENLERİNİN VE AVANESİNİN MAL TESPİTİ YAPILMASI

1.3.1. Süleyman Ağa’nın Terekesi

Fethullah Ağa ve yeğeni Süleyman Ağa hem devlet hizmetlerini birlikte yürütmüş hem de mütegalibe davranışlarında ortak hareket etmişlerdir. Elbette bu durumun tabii sonucu olarak cezaları da ortak olmuştur. Fethullah Ağa İstanbul’da idam cezasına çarptırılırken yeğeni Süleyman Ağa da Antakya’da idam cezasına tabi tutulmuştur. Sonrasında ise, Fethullah Ağa’nın mal varlığının tespitiyle birlikte Süleyman Ağa’nın sahip olduğu eşya ve malların sayımı da yapılmıştır. Buna göre; Süleyman Ağa’nın terekesi özel eşyaları, gayrimenkulleri ve alacakları olmak üzere üç kısımdan meydana gelmiştir.

1.3.1.1. Süleyman Ağa’nın Özel Eşyaları

“ *Maktûl-ı mezbûrûn karındaşıoğlu Hacı Süleyman Ağa’nın bâ-fermân-ı ‘âlî cezâsı tertîb olundukda verâseti zevcesi ‘Aişe Binti Hacı Ali Ağa ile sağîr oğulları Ahmed ve Mehmed ve sağîre kızı Mübâhât bâde’l-ihsâr emr-i fermân buyrulduğu vech üzere silahşör mûmâileyh Ömer Ağa ve Hacı Mustafa Ağa ve cümle ma’rifetiyle ve ma’rifet-i şer’ ile tahrîr ve tethîr olunduğu terekesi defterîdir ki ber-vech-i ‘âtî zikrolunur*⁵⁰⁷;

-1 adet enam-ı şerif, 1 adet kırmızı güzide samur müstamel bace kürk biniş, 1 adet kırmızı güzide vaşak biniş kürk, 1 adet müstamel samur bace kontuş kürk,

- 1 adet salya kaplı köhne biniş kakum kürk, 6 adet müstamel kabud kakum kürk, 1 adet müstamel kaput Çuka,

⁵⁰⁶ Bk. Aynı belge.

⁵⁰⁷ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 31259/8.

- 1 adet Fenki şali kerrake, 1 adet müstamel sincab biniş kürk, 13 adet saçaklu çit yorgan, 6 adet Kıbrıs kutusu, 2 adet Mısır haşesi,
- 1 adet müstamel cebe nafe kürk, 1 adet müstamel nafe biniş kürk, 3 adet hamam kutusu,
- 1 adet yeni sağır yasdık, 1 adet sandık kutu, 6 adet mantar kutu, 1 adet sim mühür, 5 adet zira..?,
- 6 adet yağlık, 6 adet mesfut ve havlu, 2 adet boğça, 1 adet çarçab, 2 adet çit döşek, 14 adet .. yasadığı, 3 adet minder,
- 1 adet çit makad, 1 adet yan şilte, 1 adet Haleb simlice Rikab, 1 adet müstamel çuka kesme, 3 adet müstamel çuka makad,
- 1 adet Bezzar?, 1 adet saçaklu sofa, 1 adet peşkir, 6 adet refik keten peşkir, 8 adet Mısır .. huzmesi,
- 1 adet sendal çarçab, 1 adet işleme hamam gömleği, 3 adet müstamel bervaz yasdık, 1 adet halı seccade, 1 adet simlice ceri?,
- 1 adet simlice bıçak, 1 adet sim gülebdan, 1 adet gülebdan, 6 adet içlik, 1 adet beyazlu entari,
- 5 adet hamam kutu ve ser havlu, 3 adet Mısır makmesi havlu, 11 guruş nukud, 4 adet yemeni, 6 adet uçkur,
- 1 adet köhne destar, 3 adet köhne gömlek ve don, 4 adet boğça, 3 adet çarçab, 8 adet huşab kasesi, 12 adet miskal,
- 1 adet altın veznesi, 1 adet topuz, 2 adet maden şamdan, 1 adet nargile şit?, 1 adet gülebdan, 39 adet kafur fincanı,
- 7 adet fağfur tabak ve kase, 2 adet tih bardak, 1 adet tih gülebdan, 10 adet sahan bakır,
- 11 adet minkari, 1 adet künce ve 1 adet ıbrık, 1 adet akik künce, 8 adet hoşab tası,
- 1 adet tanbak züht, 1 adet köhne beşyüz kubur,
- 7 adet kahve ibriği, 1 adet bakır maşraba, 1 adet halıce, 1 adet mülkani, 1 adet Halebkâri simlice nargile ve nişte? ve mübarih”.

1.3.1.2. Süleyman Ağa'nın Gayrimenkulleri (Taşınmaz Malları)

“Maktûl mezbûr Hacı Süleyman Ağa'nın dükkan ve emlak ve meskûfâtı zikrolunur⁵⁰⁸”

- 1 adet Bezhani kurbunda Etmekçi fırını,
- 1 adet İtsalında nalbur Dükkanı,
- 1 adet sukk-ı müşterek fırın,
- 1 adet ka'keci dükkanı,
- 1 adet Eskici dükkanı Sarachanede,
- 1 adet .. dükkanı,
- Kanavat mahallesinde fırın 1 bab,
- Haraparasında bağçe 1 kıt'a,
- Dersuniyede bağçe 1 kıt'a,
- Luşye müşterek tut bahçesi 1 kıt'a,
- Mağirun toprağında müşterek bağçe 1 kıt'a,
- .. müşterek bağçe 1 kıt'a,
- Cebrailde müşterek bağçe 1 kıt'a,
- Saray kurbunda dükkan 6 adet,
- Dersabe? eşcar-ı zeytun 664 adet,
- Şeyh Ali mahallesinde 1 bab menzil,
- İmran mahallesinde 1 bab menzil,
- Sofular mahallesinde bir bab menzil,
- Karye-i Magdele eşcar-ı zeytun 64 adet,
- Karye-i mezburda Halil Efendi ile müşterek zeytun eşcarı 80 adet⁵⁰⁹.

1.3.1.3. Süleyman Ağa'nın Alacakları

- Der-zimmet Esseyid Abdullah ba-temessük 642 guruş,
- Der-zimmet Asacioğlu ba-temessük 100 guruş,
- Der-zimmet Süleyman oğlu Mustafa ba-temessük 280 guruş,
- Der-zimmet ahali-ı Nalbus? ba-temessük 353 guruş,

⁵⁰⁸ B.O.A, Cevdet Maliye, Nr. 31259/8.

⁵⁰⁹ B.O.A, Cevdet Maliye, Nr. 31259/8.

- *Der-zimmet ahali-ı Meshan ba-temessük 393 guruş,*
- *Der-zimmet Selman Ağa bakiye 60 guruş,*
- *Der-zimmet karye-i aydi ba-temessük 180 guruş,*
- *Der-zimmet Güllecioğlu Mehmed ba-temessük 1520 guruş,*
- *Der-zimmet karye-i Zeytuniye ba-temessük 320 guruş,*
- *Der-zimmet ahali-ı Karsu ba-temessük 170 guruş,*
- *Der-zimmet teali? Hacı Ömer ba-temessük 1400 guruş,*
- *Der-zimmet ahali-ı Kisecik ba-temessük 615 guruş,*
- *Der-zimmet Semercioğlu Mehmed Efendi ba-temessük 32 guruş,*
- *Der-zimmet karye-i Eyerci ahalilerinden ba-defter 335 guruş,*
- *Der-zimmet Kisecik ahalilerinden mübaşiriyye 35 guruş,*
- *Muallim Abdulkadir ba-temessük der Halep 40 guruş,*
- *Maktul mezburun Hadid Karyesinde icar iylediği hasılatının defteri 117 guruş,*
- *Toplam 5879 guruş⁵¹⁰.*

1.3.2. İsmail Ağa'nın Terekesi

Hacı İsmail Ağa, Fethullah Ağa'nın diğer yeğeni olup Katibzade Süleyman Ağa'nın da kardeşidir. İsmail Ağa da Süleyman Ağa gibi amcası Fethullah Ağa ile birlikte önceleri devlet hizmetlerinde bulunmuş ancak sonradan mütegalibe hareketlerine katılmıştır. Antakya ayanı Hacı Fethullah Ağa'nın ve yeğeni Süleyman Ağa'nın terekelerinin yazılarak tespit edilen miktara, Fethullah Ağa'nın borcundan dolayı el konulması için mübaşir görevlendirilmişti. Bu mübaşirin yapmış olduğu sorgulama sürecinde, İsmail Ağa ya da amcası Fethullah Ağa'nın servetinin bir kısmı olan özel eşyalarıyla ilgili sorular sorulmuştu. İsmail Ağa bu sorulara “...*kayıtlı olan emlâklar dışında ma'lumum değildir...*” şeklinde cevap vermişti⁵¹¹.

İsmail Ağa her ne kadar bu sorgulamalara sessiz kalmışsa da Fethullah Ağa'nın ve Süleyman Ağa'nın terekelerinin devlet adına satışa çıkarılması kararına itiraz ederek bu sessizliğini bozmuştur. Hatta yalnızca itiraz etmekle kalmamış, kendisine gönderilen “*emr-i şerif*”e de karşı gelmiştir. Bu şartlar altında itiraz ettiğini ve çevresine topladığı adamlarla “*katl-i nüfus*” ve “*nehb-i garet*” gibi eşkıyalık suçlarına girişmişti.

⁵¹⁰ Bk. Aynı belge.

⁵¹¹ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 31259/5.

Kahvecioğlu Esseyid Mehmed elebi ve Hacı Esseyid Halil elebi isimlerinde iki eŐkiyayayı yanına alarak söz konusu suçları işlemeye devam etmiş ve devlete kafa tutmuştur. Antakya tahsildarlarından İmamzade Hacı Mustafa Ağa'yı alenen darb ederek katline sebep olmuŐlardır. Bu sebeple İsmail Ağa, hakkında çıkarılan tutuklama emrinin kendisine bildirildiği sırada firar ederek Antakya kazasını terk etmiŐtir⁵¹².

İsmail Ağa'nın firarından hemen sonra yeni bir emirle kendisine ait tüm mal ve emlakın devlet adına el konulduğu karara bağlanarak ilan edilmiştir. Bu karar gereğince, İsmail Ağa'nın tespit edilen mal ve emlak sayımı aşağıdaki gibi kaydedilmiştir;

“Hâlen valiyyü'l Halebü'ŐŐehba vezîri eskât nazır devletl 'inâyetl efendimiz hazretlerinin tarâf-ı devletlerinden bâ-buyruldu ta'yîn buyrulan kapcular kethüdâsı Hacı Mustafa Ağa ma'rîfetiyle maktûl Fethullah Ağa'nın firâr iden karındaşıoğlu Hacı İsmail'in emlâk ve hanesinde olan eşya defteridir ki ber-vech-i 'âtî zikrolunur”;

- 1 adet Kelam-ı Kadim, 1 adet Sof Kürk yüzü, 1 adet çarçab, 1 adet Kitab-ı Kebir, 6 adet it yasdık yüzü,

- 1 adet müstamel havlu, 1 adet it yorgan yüzü, 1 adet kırmızı fener,

- 1 adet müstamel kavuk örtüsü, 2 adet köhne kavuk, 1 adet Mısır makrume, 4 adet Takrir-i Kelam,

- 1 adet hamam tası, 6 adet saçaklı minder, 1 adet kahve ibriği, 1 adet debbus-ı temur,

- 4 adet it yorgan, 1 adet köhne Mer'aş at gömleği?, 6 adet kırmızı döşek, 6 adet it ..bace? yasdık, 3 adet .. kebir ve sağır, 1 adet sim sağır hemail halı seccade,

- 6 adet köhne gecelik, 1 adet köhne iekl entari, 1 adet kuşak köhne, 1 adet cebe nafe kürk köhne, 1 adet kakum biniş nafe köhne kürk, 1 adet köhne sofa sağır,

- 1 adet siyah tesbih, 4 adet huasib halı, 4 adet sahan, 6 adet lengir, 11 adet it yasdık, 3 adet yan Şiltesi, 4 adet yasdık pervazı köhne, 1 adet kırmızı minder Şilte,

- 3 adet kilim, 3 adet lakın, 1 adet kuzu tenceresi, 4 adet tencere, 1 adet Şamdan, 3 adet tepsi-ı sağır, 6 adet tas, 5 adet kapak, 5 adet sahan, 1 adet ibrık-ı ..,

- 1 adet temur iskemle, 1 adet szekli legene, 1 adet temur Őerazi, 6 adet it yorgan, 1 adet döşek, 1 adet Şal-ı sağır köhne, 1 adet Şirbab entari köhne,

- 1 adet mai Şal biniş köhne, 1 adet köhne sincab biniş kürk, 6 adet kırmızı deruht döşek,

⁵¹² B.O.A, Mühimme Defteri, Nr. 183, s. 122/388.

- Karye-i Zeytuniye toprağında olan emlak;
- Rusumiye bağçesi 1 kıta, 6 öküz,
- Kassaboğlu bağçesi 1 kıta,
- Süleyman ile müşterek bağçe 1 kıta, 6 öküz, 6 camus,
- Nasib bağı maşerik 1 kıta,
- İbrahim bağı 1 kıta, 1 oda, 10 adet inek ve düğge,
- Kisecikte bağçe 1 kıta,
- Dersuniye de bağçe 6 kıta,
- Karye-i Zeytuniye de der anbar olan hububat;
- Hint 8,5
- Şa'ir 8,
- Üzüm 60⁵¹³.

1.3.3. Fethullah Ağa'nın Avanesinin Terekesi

“Medîne-i Antakya da eşkiya tâîfesinden olup salifu'd defterlerine fetvây-ı şerif mücibince ma'lûmları oldukda medîne-i mezbûrda karâr idüp vâliyyu'l Halep vezîri devletlû efendimiz hazretlerinin sağılerine buyruldu-yu 'âlîyeleri sadr olan on beş nefer eşkiyanın hânelerinde mevcûd olan eşya defterleridir ki ber-vech-i 'âtî zîkrolunur;

-Kantara mahallesinden Bazarcıoğlu Süleymanın eşyasıdır;

- 1 adet kalam-ı kadim, 9 adet köhne çit yasdık, 1 adet köhne döşek, 8 adet köhne minder ve döşek,

-1 adet köhne sofr 1 adet köhne kilim, 1 adet ıbrık, 2 adet tas, 1 adet Şamdan, 1 adet fener, 1 adet sağım tası, 1 adet Mısır, Mısır hinta- .. 8, 1 adet tas kapağı, 6 adet tas,

-1 adet satıl makapak, 1 adet süzek, Mahalle-i mezburda 1 bab menzil, 5 .. burgul, 1 adet soğan anbarı, 1 adet Şil sanduka, 4 bab refi' menzil,

-Uncuoğlu İbrahim'in eşyasıdır,

-11 adet köhne yasdık ve yorgan ve minder, 1 adet köhne müslih?, 10 adet hoşab kaşığı, 10 adet incir bidonu,

⁵¹³ B.O.A, Cevdet Maliye, Nr. 31259/8.

-3 adet köhne sanduka, 13 adet fincan-ı kütahya, 1 adet köhne ibrik, 1 adet kahve ibriği, mahallesinde vaki 1 bab menzil,

-Çerçici İbrahim Beşe'nin eşyasıdır;

-13 adet çit köhne yasdık, 13 adet çit köhne minder ve yorgan, 6 adet köhne sanduka, 1 adet şamdan, 4 adet çanak, 1 adet mısır, 1 adet mısır anbarı,

- Şabanoğlu Hasan Beşe'nin eşyasıdır;

- 6 adet sağır tas, 5 adet köhne çit yasdık, 6 adet sahan ma tabak, 1 adet habye, 4 adet şamdan, 1 adet fener,

-3 adet leğen ve satıl, 3 adet kahve ibriği, mahalle-i mezburda vaki menzil müşterek 1 bab,

- İslipoğlu Hasan Beşe'nin eşyasıdır;

- Akik bir mikdar, 6 adet döşek, 4 adet minder, 10 adet köhne Halep yasdığı, 1 adet hinta .., 1 adet incir bidonu, 1 adet kase,

- 14 adet fincan-ı kütahya, 1 adet tabak, 1 adet legen, 1 adet tas, 1 adet kapak, 5 adet çanak Kütahya, 1 adet sanduk-ı köhne,

-1 adet satıl, 1 adet kebir habye, 60 adet soğan bidonu, 1 .. burgul, 50 adet bekmez bidonu,

-1 adet bıçak, 1 adet şamdan, 1 adet çit yorgan yüzü, mahallesinde vaki menzil 1 bab.

-Çalık Hüseyin Beşe'nin eşyasıdır;

- 1 adet arşın, 4 adet yorgan köhne, 6 adet döşek köhne, 2 adet yasdık köhne, 3 adet minder köhne, 1 adet çul köhne,

- 6 adet hasır köhne, 10 adet çanak köhne, mahalle-i mezburda vaki menzil 1 bab.

- Şatır Hüseyin Beşe'nin eşyasıdır;

-2 adet çit yasdık köhne, 2 adet burgul .., 11.. hinta .., 1 adet köhne sanduka, 6 adet habye köhne, 1 adet tencere-i kebir, 1 adet şamdan, 10 adet üzüm? ..,

- Oduncuoğlu İbrahim Beşe'nin mahallesinde 1 bab menzil,

- Kendirci Ali Beşe ve diğer Ali Beşe, Hacı Kürkcü kendi mahallesinde bir bab menzil, Bilanlı Ali Beşe ve Solakoğlu Arabı"⁵¹⁴.

⁵¹⁴ B.O.A, Cevdet Maliye, Nr. 31259/7.

Fethullah Ağa'nın mütegalibe hareketlerine bizzat katılarak, kendisiyle birlikte devlete isyan etmiş olan eşkıya taifesi ele geçirilerek eşyalarının sayımı yukarıdaki şekilde kaydedilmiştir. Bu kayıttta en çok dikkatimizi çeken nokta eşkıyaların birer birer isimlerinin zikredilmesi olup hanedeki mevcut eşyalarının isimlerine göre tespit edilmiş olmasıdır. Buna göre; Fethullah Ağa'nın sadık adamları olarak bilinen eşkıya taifesi; Bazarcıoğlu Süleyman, Uncuoğlu İbrahim, Çercici İbrahim Beşe, Şabanoğlu Hasan Beşe, İslıhoğlu Hasan Beşe, Çalık Hüseyin Beşe, Şatır Hüseyin Beşe, Oduncuoğlu İbrahim Beşe, Kendirci Ali Beşe, diğer Ali Beşe, Hacı Kürkcü, Bilanlı Ali Beşe, Solakoğlu Arap isimleriyle eşkıyalar hakkında bilgi verilmektedir. Aynı defterde, eşkıyaların kullandıkları kap, kacak ve giysi türü eşyalar da ayrı ayrı yazılmıştır. Ancak, söz konusu eşkıyaların sayısı eşya defterinin başında on beş olarak kaydedilmiş olmasına rağmen yalnızca on üçünün isimleri zikredilmiştir⁵¹⁵.

1.4. FETHULLAH AĞA'NIN AİLESİNİN MALLARININ MÜSADERE EDİLMESİ

1.4.1. Fethullah Ağa'nın Yeğeni Süleyman Ağa'nın Mallarının Müsaderesi

1.4.1.1. Süleyman Ağa'nın Terekesindeki Şahsi Eşyaları ve Satış Değeri

“Maktûl mezbûr Fethullah'ın karındaşıoğlu maktûl Süleyman'ın fürûht olunan muhâlelfât-ı eşya defteridirki ber-vech-i 'âtî zikrolunur”⁵¹⁶.

Tablo 6: Süleyman Ağa'nın Terekesindeki Şahsi Eşyaları ve Satış Değeri

MALIN CİNSİ	SATIŞ DEĞERİ
1 adet enam-ı şerif	2 guruş
1 adet kırmızı güzide müstamel bace biniş kürk	82 guruş
1 adet kırmızı güzide vaşak biniş kürk	60 guruş
1 adet samur bace kontuş kürk	175 guruş
1 adet şaliye kablu müstamel biniş kürk	58 guruş

⁵¹⁵ Bk. Aynı yer.

⁵¹⁶ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 648-26558/2.

1 adet müstamel kubrolu kakum kürk	52 guruş
1 adet müstamel çuka kabut	36 guruş
1 adet şali kerrake	30 guruş
1 adet müstamel sincab biniş kürk	44 guruş
13 adet saçaklu çit yorgan	59 guruş
2 adet Kıbrıs kutusu	1 guruş
2 adet Mısır kutusu	9 guruş
1 adet müstamel cebe nafe kürk	12 guruş
1 adet müstamel nafe biniş kürk	43,5 guruş
3 adet hamam kutusu	12 guruş
1 adet basma sağır yasdık	2.5 guruş
2 adet sade kutu	5 guruş
1 adet sim mühür	3 guruş
1 adet bağılu ..	1 guruş
2 adet Mısır Kutusu ve havlu	2 guruş
2 adet boğça ve 1 adet köhne çarçab	2 guruş
2 adet çit döşek	7 guruş
14 adet bervaze yasdık	15 guruş
3 adet minder ve 1 adet çit makad	15 guruş
1 adet yan şiltesi	3,5 guruş
1 adet simlice rikab	15 guruş
1 adet müstamel çuka kesme	18 guruş
3 adet müstamel çuka makad	15 guruş
1 adet beyaz	2 guruş
1 adet saçaklu sofa	5 guruş
1 adet peşkir	3 guruş
2 adet refk peşkir	3 guruş
8 adet Mısır diz makrumesi	5 guruş
1 adet sandal çarçab	3 guruş
1 adet işleme hamam gömleği	8 guruş
3 adet müstamel pervas yasdık	5 guruş

1 adet halıçe seccade	9 guruş
1 adet simlice cezve	5 guruş
1 adet simlice bıçak	5 guruş
1 adet sim buhurdan	13 guruş
1 adet sim gülebdan	13 guruş
2 adet içlik	8 guruş
1 adet beyaz entari	6 guruş
1 adet hamam kutu ve 1 adet havlu	4 guruş
1 adet Mısır kutusu ve 1 adet havlu	5.5 guruş
Nukud-ı mevcude	11 guruş
4 adet yemeni	5.5 guruş
2 adet uçkur	2 guruş
1 adet köhne destar	7 guruş
3 adet köhne gömlek	9 guruş
4 adet boğça	4 guruş
3 adet çarçab	7 guruş
8 adet hoşab kase	9 guruş
12 adet billur kase	8 guruş
1 adet altun veznesi	1 guruş
1 adet debbus	5 guruş
2 adet madeni şamdan	2 guruş
1 adet nargile	1 guruş
1 adet gülebdan	2 guruş
39 adet fağfur fincan	15.5 guruş
8 adet fağfur kase ve tabak	5 guruş
6 adet tih bardak	9 guruş
1 adet sim gülebdan	2 guruş
10 adet sahan ve kapak	18 guruş
11 adet kefgir	5 guruş
2 adet leğençe	2 guruş
8 adet hoşab tası	7 guruş

1 adet tanbak-ı züht	10 guruş
1 adet köhne beşyüz kubrolu ..	3 guruş
7 adet kahve ibriği	4 guruş
1 adet bakır maşraba	1 guruş
1 adet haliçe-i kebir	6 guruş
1 adet kalafet	1 guruş
1 adet halebkar simlice nargile ma marpuc	25 guruş
Hırdavat Menzili	50 guruş
Toplam	953 guruş

1.4.1.2. Süleyman Ağa'nın Emlakı, Borç ve Alacakları

“ Maktûl merkûm Süleyman 'ın zimem ve emlâk defterîdirki zikrolunur⁵¹⁷”

Tablo 7: Süleyman Ağa'nın Emlakı, Borç ve Alacakları

EMLAKIN CİNSİ	SATIŞ DEĞERİ
1 adet Bezhanı kurbunda ekmekçi fırını (gündeliği)	30 guruş
1 adet ibtisalinde temur dükkânı	200 guruş
1 adet müşterek fırın ve bağçesi	240 guruş
1 bab ka'keci dükkânı	300 guruş
Saraçhanede eskici dükkânı 1 bab	50 guruş
1 bab dükkân	50 guruş
Kanavat Mahallesinde 1 bab fırın	150 guruş
Haraparasında bir kıta tut bahçesi	550 guruş
Dersuniyede bir kıta tut bahçesi	800 guruş
Luşye müşterek bahçe 1 kıta	100 guruş
Mağirun toprağında müşterek bahçe 1 kıta	700 guruş
Karye-i mezburda müşterek bir kıta bahçe	150 guruş
Cibrilde bir kıta müşterek bağçe	150 guruş

⁵¹⁷ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 648-26558/2.

Saray kurbunda iki bab dükkan	İki temessük ibrazı?
Şeyhali Mahallesinde 1 bab menzil	Hüccet?
Ümran mahallesinde vakı bir bab menzil	Hüccet ibrazı?
Mağdele karyesinde eşcar-ı zeytun 24 adet	50 guruş
Karye-i mezburde müşterek zeytun eşcarı 80 adet	120 guruş
.. 112 adet eşcar-ı zeytun	224 guruş

Süleyman Ağa'nın müsadere edilen tereke listesinde “...Zimem panosunda tahsîl olunduğu beyan olunur...” ifadesiyle belirtilen miktarla birlikte toplamda 6509 kuruşluk bir meblağ ortaya çıkmaktadır. Bu meblağ ise, Süleyman Ağa'nın Halep tüccarlarından bazı kişilere olan borcuna karşılık terekeden düşülmüştür. Bu borcun ödenmesi için “*Fermân-ı 'âlî ve buyruldu...*” gönderilmiştir. Bunun dışında Süleyman Ağa'nın terekesinde olan ve taksitle alacağını beyan ettiği miktar ise “*yalnız üç bin sekiz yüz doksan üç guruş*” olarak bildirilmiştir⁵¹⁸.

1.4.2. Fethullah Ağa'nın Yeğeni İsmail Ağa'nın Mallarının Müsadere Edilmesi

Fethullah Ağa'nın yeğeni ve Süleyman Ağa'nın erkek kardeşi olan İsmail Ağa kendisine gönderilen müsadere emrine karşı gelerek firar etmiş ve mütegalibe hareketlerine başlamıştı. Bu sebeple, devlet henüz İsmail Ağa ölmeden onun da mallarına müsadere emri getirerek sahip olduğu eşyaları satışa çıkarmıştır⁵¹⁹.

“*Maktûl mezbûr Fethullah Ağa'nın biraderzâdesi olup zulüm ve tâ'addide şerîki olan İsmail Ağa'nın fîrûht olan eşya defterîdir ki ber-vech-i 'âtî zikrolunur*”⁵²⁰.

Tablo 8: Fethullah Ağa'nın Yeğeni İsmail Ağa'nın Terekesi

EŞYANIN CİNSİ	SATIŞ DEĞERİ
1 adet kelam-ı kadim	vakıfdır
1 adet sof kürk yüzü	2,5 guruş
1 adet köhne çarçab	1 guruş

⁵¹⁸ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 648-26558/2.

⁵¹⁹Bk. Aynı belge.

⁵²⁰Bk. Aynı belge.

1 adet köhne peşkir	1.5 guruş
2 adet çit yasdık yüzü	2 guruş
1 adet çit yorgan	1.5 guruş
1 adet müstamel havlu	0,5 guruş
1 adet kırmızı fes	0,5 guruş
1 adet müstamel destar örtüsü	1 guruş
1 adet köhne kavuk	2 guruş
1 adet köhne Mısır Makrumesi	0,5 guruş
1 adet şali	3 guruş
1 adet saçaklu minder	9 guruş
1 adet kahve ibriği	1 guruş
4 adet çit yorgan	14 guruş
1 adet temur debbus	1,5 guruş
1 adet köhne Mer'aş at gömleği	2.5 guruş
2 adet kırmızı döşek	8 guruş
2 adet çit ve alaca yasdık	2.5 guruş
1 adet şilte	1 guruş
1 adet sim sağır hemail	1 guruş
1 adet haliçe seccade	4 guruş
1 adet gecelik	1 guruş
1 adet köhne saçaklu entari	8 guruş
1 adet köhne kuşak	2 guruş
1 adet cebe nafe kürk	8 guruş
1 adet kabsız nafe biniş kürk	22 guruş
1 adet köhne çuka çakşır	2 guruş
1 adet siyah tesbih	1 guruş
4 adet hoşab tas	6 guruş
4 adet sahan	5 guruş
1 adet leğen	2 guruş
11 adet çit yasdık	11 guruş
3 adet yan şiltesi	6 guruş

1 adet köhne yasdık yüzü	4 guruş
1 adet kırmızı şilte	5 guruş
3 adet köhne kilim	9 guruş
3 adet lakın	8 guruş
1 adet kuzu tenceresi	vakıfdır
1 adet şamdan	0,5 guruş
1 adet sağır sini	2,5 guruş
2 adet abe	4 guruş
5 adet sahan ve kapak	8 guruş
1 adet abdest ıbrığı	2 guruş
1 adet temur iskemle	0.5 guruş
1 adet süzekli leğen	2.5 guruş
1 adet temur şiraze	1 guruş
2 adet çit yorgan	3 guruş
1 adet döşek	4 guruş
1 adet köhne şali çağşır	1.5 guruş
1 adet entari	8 guruş
1 adet müstamel şali biniş	7 guruş
1 adet sincab biniş kürk	10 guruş
1 adet çit döşek	5 guruş

İsmail Ağa'nın müsadere edilen mallarının toplam değeri 221 kuruş olarak hesaplanırken Fethullah Ağa ile birlikte zulüm ve taaddiyatta bulunarak firar etmiş olan eşkıyaların müsadere edilen malların değeri ise 125 guruş olarak hesaplanmıştır⁵²¹.

1.5. FETHULLAH AĞA'NIN MUHALLEFATININ ZABTININ SONUÇLANDIRILMASI

Fethullah Ağa ve ailesiyle ilgili muhalefat kayıtları, Fethullah Ağa'nın katledildiği 1782 yılından başlayarak 1792 yılına kadar süren yazışmaları içermektedir. Bu konu ile ilgili yazışma süresinin yaklaşık 10 yıl kadar sürmesinin esasen Fethullah

⁵²¹ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 648-26558/2.

Ağa'nın alacak-verecek davalarının halledilmesiyle ilgili olduğu kanaatindeyiz. 1783 yılında Fethullah Ağa'nın mallarına müsadere kararı çıktığı halde emlak ve taşınmaz mallarına 1792 yılına kadar paha biçilmediği görülmektedir. Bu durumun iki temel sebebi vardı. Birincisi kaza halkının fakir olduğu gerekçesiyle söz konusu emlakın tamamını alabilecek durumda olmamasıydı. İkinci sebep ise devletin Fethullah Ağa'nın tek varisi olan yeğeni İsmail Ağa'ya, adı geçen gayrimenkulleri amcasının borçlarını ödemek şartıyla teslim etmesidir. Bu borçların büyük kısmı taksitle ve vadeli olarak verildiğinden onların yeniden toplanması uzun zaman alacaktır. Ancak İsmail Ağa amcasının muhallefatının kendisine bu şekilde şartlı olarak bırakılmasından memnun kalmadığı gibi bu duruma itiraz ederek isyan etmiştir. İsmail Ağa kendisine devlet tarafından gönderilen fermanlar aracılığıyla defalarca uyarıldığı halde eşkıyalık hareketlerine devam etmiştir. Hatta firarından dolayı devletin hakkında arama emri çıkardığı da kayıtlar arasında mevcuttur⁵²².

Fethullah Ağa'nın katledildiği 1782 yılından başlayarak 1793 yılına kadar süren muhallefat kayıtlarında çeşitli alacak ve borç meselesi üzerinde yazışmalar yapılmıştır. Bu yazışmalar, muhallefat defteri dışında olduğu için tamamı “*muhallefat kayıtları*” olarak isimlendirilmiştir. Bu manada Fethullah Ağa'nın katlinden hemen sonra İngiltere Elçisi tarafından İstanbul'a gönderilen bir tahrir oldukça önemlidir. Fethullah Ağa'nın İngiltere Elçisi Baş Tercümanı olan Anton Veled Corcis Abdo adlı kişiye 1780 senesinden beri 8650 kuruş miktarında hüccet karşılığı borcu bulunmaktadır. Bu borcun ödenmesiyle ilgili Fethullah Ağa'ya bir hüküm gönderildiği ancak bu sırada Fethullah Ağa'nın ölmüş olduğu bilgisi de söz konusu kayıta yer almaktadır. Bu sebeple bu borcun Fethullah Ağa'nın muhallefatından ödenmesi talep edilmiştir⁵²³. Aynı tarihlerde Antakya Kadılığı'na bildirilen bir başka muhallefat kaydında ise Fethullah Ağa'nın uhdesinde olan Belen tevliyetinden zimmetine para geçirmiş olduğu vurgulanmaktadır. 1780-1781 ve 1782 senelerine ait olan bu borç miktarının 10. 270 kuruş olarak tespit edildiği ve Fethullah Ağa'nın muhallefatından ödenmesi emri karara bağlanmıştır⁵²⁴.

Fethullah Ağa'nın aynı yıla ait bir başka borcu ise Mehmed Said isimli zeamet sahibine ait Büyükburç Köyü'ndeki iki yıllık zeamet hasılatıdır. Söz konusu hasılatı

---

⁵²² B.O.A, D. BŞM. MHF, Nr. 74/45.

⁵²³ B.O.A, Cevdet Hariciye, Nr. 7320.

⁵²⁴ B.O.A, D. BŞM. MHF, Nr. 69/57.

aldığı halde teslim etmeyerek zimmetine geçirmesi sebebiyle bu borcun da Fethullah Ağa'nın muhalefatından ödenmesi gerekmektedir⁵²⁵.

Görüldüğü gibi, Fethullah Ağa'nın katlinden hemen sonra ortaya çıkan borçları gittikçe artmaktadır. H.1197 (M.1783) yılında ise kayıtlara eklenen yeni borçlar olmuştur. Aynı yıl Hüseyinli Köyü'nde bulunan dut çiftliklerinin bir kısmını Fethullah Ağa'nın vekâleten aldığı, ancak borcunu ödemediği bildirilmektedir⁵²⁶. Borçların bu şekilde artarak gündeme gelmesi durumunda devlet borçlarının Fethullah Ağa'nın mallarının satılması suretiyle ödenmesi emrini vermiştir. Bu sebeple Fethullah Ağa'nın muhalefatı borçlarını zamanı geldikçe ödemek şartıyla devlet tarafından İsmail Ağa'ya teslim edilmiştir⁵²⁷.

H.1197 (M.1783) yılına ait bir başka muhalefat kaydında ise Fethullah Ağa'nın katledildiği sırada yanında bulunan eşya ve para miktarı ile ilgili bilgiler verilmektedir. Buna göre;

“Şerefeddin Ağazâde Mehmed Emin'in bâ-temessük zimmeti 10.828 guruş,

Ekrâd Voyvodası Salman Ağa'nın kerimesi Afife Hatun'un bâ-temessük zimmeti 200 guruş 10 pare,

Antakya kazâsı ahâlîlerinin vilâyet ma'arifinden bâ-hüccet-i şer' dâinleri 14.890 guruş,

Antakya kazâsına tabî' Yoğunuluk Karyesi ahâlîlerinin deyn-i şer'iden bâ-hüccet-i şer'i dâinleri 1200 guruş”

Yukarıda belirtilen tabloda toplam 27.118 kuruş ve 10 para miktarı ile Fethullah Ağa'nın alacağı bulunan miktar bildirilmektedir. Bu miktar başmuhasebeye kaydedilmiştir⁵²⁸. Aynı yıl içerisinde, Fethullah Ağa ve ailesinin muhalefatını devlet adına satışa çıkarmakla görevli olan Sipahi Ömer Ağa'nın bu konuda verdiği ifade oldukça ilginçtir. Çünkü Ömer Ağa Fethullah Ağa'nın Antakya kazasında yapmış olduğu zulüm ve taaddiyattan bahsederek, bundan başka ahaliden “...Bir akçe bile...” alacağı olmadığını beyan etmiştir. Ömer Ağa, ayrıca Fethullah Ağa'nın söz konusu alacaklarını kaza ahalisinin haberi olmadan sahte bir hüccetle belgelendirdiğini iddia etmiştir⁵²⁹.

⁵²⁵ B.O.A, D. BŞM. MHF, Nr. 69/59, s.1.

⁵²⁶ B.O.A, D. BŞM. MHF, Nr. 70/30.

⁵²⁷ B.O.A, D. BŞM. MHF, Nr. 70/11.

⁵²⁸ B.O.A, Cevdet Maliye, Nr. 31259/1.

⁵²⁹ B.O.A, Cevdet Maliye, Nr. 31259/3.

Aynı muhalefat kaydının devamında Fethullah Ağa'nın eşyalarının satışa çıkarıldığı miktarın belirlenerek İstanbul'a gönderildiği de ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra müzayede ile satışa çıkarılan eşyalarının geliri ile aşağıda beirtilen borçlarının ödenmesi emri Halep Valisi Ali Paşa'nın buyrulduyuyla bildirilmiştir. Ödenmesi emredilen bu borçlu listesi aşağıdaki gibidir;

Halep'te ikamet eden İngiltere Tercümanı Aydi oğlu Anton 9000 kuruş,

Kral Yasef adlı tercümana 6492 kuruş,

Rahmin adlı tercüman ile Kassab adlı tercümana 6492 kuruş,

Muhalefat işleri ile görevli olan Çukadar ve Tatar ve defteri taşıyan memurlara 32 kuruş şeklinde ismen zikredilmiştir. Ayrıca, Fethullah Ağa'ya ait olan emlak ve çiftliklerin tamamını kaza ahalisinden kimsenin almaya gücü yetmediğinden bahsedilmiştir. Fethullah Ağa'nın borçlarının bir kısmının taksitle ödeneceği taahhüt edilmişken diğer bir kısmının belirtilen tarihlerde ara ödemelerle yapılacağı kayıta yer almaktadır⁵³⁰.

Aynı kayıta yer alan bir başka bilgiye göre, Fethullah Ağa'nın yeğeni Süleyman Ağa'nın tahsildarlığı uhdesinde olan ve amcası Fethullah Ağa'nın iltizam yetkisinde bulunan bazı köylerden devlet adına elde edilen gelirlerden 3135 kuruşluk miktarının zimmetinde kaldığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu miktarın da Fethullah Ağa'nın ve yeğeninin muhalefatından ödenmesi emri verilmiştir⁵³¹.

Bahsettiğimiz kayıta son olarak Cafer Ağa Vakfı'nın Katibi Hacı Abdülvehhab Efendi'nin 231 kuruşluk parasının vakıf mütevellisi olan Fethullah Ağa zimmetinde olduğu belirtilerek bu miktarın zahire ihracında ödenmesi karara bağlanmıştır⁵³².

H.1198 (M.1784) yılına ait bir muhalefat kaydında Antakya Serdarı olan İsmail Ağa'nın Fethullah Ağa'nın muhalefatından Silistre Nüzul Emni Battal Ağa'ya 7500 kuruş gönderdiği bildirilmektedir⁵³³.

H.1199 (M.1785) yılına ait başka bir muhalefat kaydında ise, İsmail Ağa'ya, Fethullah Ağa ve yeğeni Süleyman Ağa'ya ait olan tapu, senet gibi her türlü mirasın devlete teslim edilmesini bildiren ilmuhaberesi gönderilmiştir. Ancak İsmail Ağa, bu duruma itiraz ederek yanına aldığı adamlarıyla katle varan eşkıyalık hareketlerine girişmiştir. Özellikle küçük oğlu Süleyman ile birlikte alenen yaptıkları darb ve

⁵³⁰ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 31259/3, B.O.A, *D. BŞM. MHF*, Nr. 74/18.

⁵³¹ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 31259/3.

⁵³² Bk. Aynı belge.

⁵³³ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 29045.

cinayetler sebebiyle haklarında tutuklama emri çıkmıştır. Ancak İsmail Ağa firar etmiş olduğu için Hacı Süleyman'a Adana Kalesi'nde kalabend cezası verilmiştir. Hacı Süleyman Medine-i Münevvere ve Mekke-i Mükerreme kadılarından affedilmesi için mazharlar almıştır. Antakya Kadılığı'na verilen bu mazharlar sonucunda Süleyman Ağa'nın affedilmesi beklenmiştir. Diğer yandan İsmail Ağa'nın amcası Fethullah Ağa adına devlete ödemesi gereken 25.000 kuruşluk taksiti ödemesi emri Antakya Kadılığı'na bildirilerek söz konusu taksit miktarı başmuhasebeye kaydedilmiştir⁵³⁴.

İsmail Ağa Fethullah Ağa'nın devlete olan borcunun 25.000 kuruşluk taksitini ödememiş olması hasebiyle devlet nezdinde tamamen asi konumuna ulaşmıştır. Bu konuda İsmail Ağa'ya defalarca uyarı yapılmış olmasına rağmen İsmail Ağa tercihini eşkıyalıktan yana kullanmış ve amcası gibi katl-i nüfusa varan faaliyetlerle devlete karşı gelmekten kaçınmamıştır⁵³⁵.

1786 yılına gelindiğinde ise firar eden İsmail Ağa'nın muhallefatının amcası Fethullah Ağa'nın muhallefatı ile birlikte devlet tarafından zabt edilmesi kararı alınmıştır⁵³⁶.

H.1206 (M.1792) tarihli muhallefat kaydı ise yine İsmail Ağa'nın devletin emrine karşı gelerek firar ettiğini bildirmektedir. Fethulllah Ağa'nın devlete olan borcunun 25.000 kuruşluk taksitini ödemek üzere görevlendirilen İsmail Ağa bu parayı da ödememiştir. Esasen İsmail Ağa amcası Fethullah Ağa'nın tek varisi olduğu için tüm mal varlığının kendisine ait olması gerektiğini iddia etmiştir. Bu sebeple devletin ona göndermiş olduğu 1783'ten 1792 yılına kadar tüm emirlere karşı gelmiş ve amcasının gayrimenkullerini devlete iade etmemiştir. Bu sebeple son olarak H.1206 (M.1792) yılında Antakya kadısına gönderilen bir emir ile İsmail Ağa'nın da amcası ve ağabeyi gibi devlete kafa tutan bir eşkıya-ayan olduğu ifade edilmiştir. Bundan sonra ise Fethullah Ağa'nın muhallefatının büyük kısmını elinde tutan İsmail Ağa'nın tüm malları devlet tarafından zabt edilmiştir⁵³⁷.

İsmail Ağa'nın elinde olan malların devlet tarafından zabt edildiğini anlatan bir başka muhallefat kaydında “...Ba'zı kimesneleri katl ve firârına mebnî fi-mâba'd kendisi ve 'avâne ve evladlarından birisi Antakya'ya serdâr olmamak ve beldeye ayak

⁵³⁴ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 23320.

⁵³⁵ B.O.A, *D. BŞM. MHF*, Nr. 75/51.

⁵³⁶ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 26314.

⁵³⁷ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 31382.

basdırılmamak üzere...” ifadeleri yer almaktadır⁵³⁸. Bu ifadelerden İsmail Ağa'nın ve oğullarının bir daha göreve getirilmeyeceği ve hatta Antakya kazasına ayak basmalarının dahi mümkün olmayacağını anlamaktayız. Aslında bu cümlelerle İsmail Ağa'nın avanesi ve ailesiyle birlikte Antakya'dan sürgün edildiği kast edilmiştir. Her ne kadar sürgün edilen yer ve sürgün şartları belirtilmemiş olsa da “...*Beldeye bir daha ayak bastırılmamak...*” ifadesi sürgünle aynı anlama gelmektedir. Ayrıca bu emre göre İsmail Ağa'nın ve evladlarının bir daha serdar olarak göreve getirilmesi de mümkün olmayacaktı. Bu konuda bir yandan resmi anlamda azledilen bir ayan ailesi karşımıza çıkarken öte yandan söz konusu ailenin kaza sınırlarında yaşamasına dahi izin verilmediği görülmektedir.

Elimizdeki son muhalefat kaydı olan H.1207 (M.1793) yılına ait bir vesikaya göre, Fethullah Ağa'nın ve yeğenleri Süleyman Ağa ile İsmail Ağa'nın tüm mal varlığına paha biçilerek, bu miktar başmuhasabe defterine kaydedilmiş ve İstanbul'a gönderilmiştir. Buna göre; Fethullah Ağa'nın gayrimenkullerine toplam 88.761 kuruş değerinde kıymet biçilirken Süleyman Ağa'nın borcu ödendikten sonra kalan gayrimenkullerine 5876 kuruş değer biçilmiştir. İsmail Ağa'nın emlakı ise 7 adet bahçe ve 1 oda şeklinde aktarılmıştır⁵³⁹.

---

⁵³⁸ B.O.A, *D. BŞM. MHF*, Nr. 98/5.

⁵³⁹ B.O.A, *Cevdet Maliye*, Nr. 5723.

SONUÇ

18. yüzyıl boyunca merkezîyetçi yönetim tarzından uzaklaşan Osmanlı İmparatorluğu, “*ayan*” adı verilen yerel yöneticilerin hakimiyetinde kendine has yeni bir yönetim şekliyle karşımıza çıkmıştır. Bu yerel örgüt Osmanlı İmparatorluğu sınırlarının ulaştığı her yerde resmi manada devlet adına hizmetlerde bulunan yerli ailelerden oluşmuştur. Bu konuda örnek olarak verebileceğimiz, Ankara’da Müderriszadeler, Isparta’da Yılanlıoğulları, Antalya’da Tekelioğulları ve Manisa civarında Karaosmanoğulları uzun yıllar taşra idaresinde söz sahibi olmuş *ayan* ailelerdir. Bu tür *ayan* ailelerin ortaya çıkması ve devlete kafa tutacak hale gelmesi, esasen Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi aciziyetinden kaynaklanmaktaydı. Nitekim merkez hazinenin para sıkıntısı yaşadığı bu dönemde diğer taraftan da Rusya’ya karşı savaş açılması söz konusu *ayan* ailelerinin sınırsız yetkilerle donatılmasına imkan hazırlamıştı.

Bu süreçte hem Rumeli’de hem de Anadolu’nun çeşitli kazalarında ‘*ayan*’ olabilmek için birbiri ile mücadele eden yerli aileler Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu siyasi bunalımı fırsat bilerek kaza yönetimini ele geçirmişlerdi. *Ayan* aileleri kaza idaresindeki bu usulsüz yönetimlerini yürütürken halka baskı ve zulüm yapmaktan kaçınmayan zorbalığa varan bir yol seçmişlerdi. Bu tür mütegalibe hareketleri halkı büyük sıkıntılara doğru sürüklerken tüm ülkede taşra idaresi yavaş yavaş derebeylik rejimine dönüşmekteydi. Bu sıkıntılara karşı Osmanlı Devleti, güçlü olan *ayan* ailesini görevlendirmek suretiyle yanına alarak diğer *ayan* ailelerini etkisiz hale getirmek politikasını takip etmekteydi. Hatta Osmanlı Devleti, zaman zaman *ayan* ailelere verdiği çeşitli görevlerle onları taltif ederek memnuniyetlerini sağlama yoluna gitmiştir. Çünkü özellikle savaş zamanında bu *ayan* aileler devletin tedarik etmesi gereken askeri gücü ve mühimmatı sağlama noktasında vazgeçilmez bir kaynak durumundaydı. Bu şartlarda taşrada bulunan *ayan* aileleri ise mevcut durumu devlete karşı kullanma konusunda oldukça başarılı olup, sahip oldukları yetkiler sayesinde hem ekonomik hem de siyasi manada nüfuz elde etmekteydiler. Bu şekilde merkezden uzak ve bağımsız bir yönetim haline dönüşen taşra idaresi tüm ülke topraklarında eşkıyalık olaylarının şiddetle arttığı bir döneme girmektedir.

Söz konusu ayan aileleri üzerine yapılan bilimsel çalışmalar dönemin sosyo-ekonomik ve siyasi yapısıyla ilgili önemli bilgiler sunması açısından oldukça değerli olup birçok ayan ailesi çalışma konusu olmuştur. Ayanlıkla ilgili çalışmalarda ayan ailelerinin yanısıra ayanların ferdi faaliyetleri de konu olarak seçilmiştir. Antakya kazasında uzun yıllar hüküm sürmüş ve 18. yüzyıla damgasını vurmuş bir ayan olan Fethullah Ağa'yı ve ailesini konu olarak seçtiğimiz bu çalışmanın neticesinde; Antakya kazasında yaklaşık 45 yıl hüküm süren bir ayan ailesi karşımıza çıkmıştır.

Fethullah Ağa'nın mensubu olduğu bu ailenin ayanlık hizmeti, Kara İbrahim Ağa ile 18. yüzyılın ilk yarısının sonunda başlamıştır. Esasen Fethullah Ağa'nın babası Kara İbrahim Ağa ile başlayan bu ayan ailesi Fethullah Ağa ile yeğenleri Hacı Süleyman ve Hacı İsmail Ağa ile devam etmektedir. Söz konusu çalışma ile Antakya kazasında 18. yüzyılın ikinci yarısında Fethullah Ağa merkezli bir ayan ailesinin varlığı tespit edilmiştir. Fethullah Ağa ve ailesinin esas alınarak yapıldığı bu çalışma neticesinde hem Kara İbrahim Ağa'nın hem de oğlu Fethullah Ağa'nın kendi çağındaki ayan örneğine uygun bir davranış sergileyerek tipik "*eşkiya-ayan*" sınıfına dahil olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Kara İbrahim Ağa Fethullah Ağa'dan önce ayanlık hizmetinde bulunmuştu. Bu zaman zarfında Kara İbrahim Ağa hakkında yolsuzluk, rüşvet ve zorbalıkla ilgili şikayetler başlamıştı. Ancak bu durum sorgulanmadan hemen önce Kara İbrahim Ağa'nın aniden katledilmesi bu süreci başka bir boyuta taşımış, Kara İbrahim Ağa'nın sorgulanması yerine katillerinin soruşturması başlamıştır. Fethullah Ağa'ya gelince devlete sadık bir ayan konumunda iken isyana kalkışıp eşkiya hareketlerine başlaması temelde iki sebeple açıklanabilir. Birincisi tüm taşra ayanlarının olduğu gibi Fethullah Ağa'nın da külliyatlı bir servete sahip olması sonucunda devlete karşı bağımsız hareket eden bir güç haline gelmesidir. Fethullah Ağa'nın maddi nüfuzu yanında babası Kara İbrahim Ağa'dan kendisine intikal eden siyasi nüfuzu da onun gücüne güç katmaktaydı. Bu şekilde maddi birikimini ve siyasi konumunu kullanarak Antakya kazası idaresinde uzun yıllar tek başına hakim olmayı başarmıştır.

Fethullah Ağa'yı eşkiyalığa iten ve hatta devleti zor durumda bırakan bir mütegalibeye dönüştüren ikinci önemli etken ise babası Kara İbrahim Ağa'nın katledilmesidir. Kara İbrahim Ağa, Fethullah Ağa'nın da kaza ayanı olarak görev yaptığı 1765 yılında eski Voyvoda Şerefeddin Ağa ve adamları tarafından

öldürülmüştür. Fethullah Ağa'nın babası hanesi basılmak suretiyle katledilmiş ve bu durum merkeze bildirilmiştir. Kara İbrahim Ağa'nın katledilmesinden önce kaza içerisinde Şerefeddin Ağa ile aralarında rekabetten kaynaklı bir husumet olduğu için Şerefeddin Ağa, Kara İbrahim Ağa'nın ölümünden dolayı zan altındadır. Ancak bu durumda devlet bir taraftan Kara İbrahim Ağa'nın katillerini soruştururken diğer taraftan zanlı konumundaki Şerefeddin Ağa'yı yeniden voyvoda olarak göreve getirmiştir. Fethullah Ağa ise babasının katil zanlısı olan Şerefeddin Ağa adlı kişinin henüz soruşturması tamamlanmadan yeniden göreve getirilmesi karşısında sessiz kalmamıştır. Dolayısıyla, Kara İbrahim Ağa'nın katillerinin sorgulanması tamamlanmadan zan altındaki Şerefeddin Ağa'nın yeniden voyvoda olarak atanmasının Fethullah Ağa'yı devlete karşı kin ve öfkeyle doldurduğu kanaatindeyiz. Nitekim Fethullah Ağa'nın yolsuzluktan katle varan eşkıyalık faaliyetlerinin Şerefeddin Ağa'nın göreve getirilmesinden sonra şiddetle arttığını görmekteyiz.

Fethullah Ağa, babasının katil zanlısı olan Şerefeddin Ağa'nın devlet tarafından bu şekilde desteklenmesi karşısında baş edilmesi güç bir zorbaya dönüşmüştür. Şerefeddin Ağa ise kısa bir süre voyvodalık görevini yürütmüşse de neticede Kara İbrahim Ağa'nın katili olduğu ispatlanarak idam cezasına çarptırılmıştır. Ancak, Fethullah Ağa babasının katili olan Şerefeddin Ağa'nın öldürülmesinden sonra da mütegalibe faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir. Bu konuda ise esasen babasının katil zanlısı olduğu halde devletin Şerefeddin Ağa'dan yana tavır almasının Fethullah Ağa için bir gerekçe olduğu kanaatindeyiz. Dolayısıyla Fethullah Ağa babasından kendisine kalan maddi ve siyasi nüfuzdan aldığı cesaretin yanı sıra devlete karşı olan kin ve düşmanlığı sebebiyle “*mütegalibe-ayan*” olarak uzun yıllar nam salmıştır.

Bununla birlikte çalışmamızda, Fethullah Ağa'nın babasından kendisine intikal eden nüfuzunun Fethullah Ağa'dan sonra da yeğenleri Hacı Süleyman Ağa ile Hacı İsmail Ağa'ya aktarıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Fethullah Ağa babası Kara İbrahim Ağa'nın siyasi ve ekonomik nüfuzundan aldığı kuvvetle Antakya kazasının fakir halkını borçlandırarak günümüzdeki anlamıyla “*tefeci*” diyebileceğimiz bir nama da sahip olmuştur. Antakya kazasında zor kullanmak suretiyle bir otorite haline gelen Fethullah Ağa devlet nezdinde de baş edilmesi güç bir “*ayan*”a dönüşmüştür.

Fethullah Ağa ve ailesinden hareketle araştırmaya başladığımız çalışmamız neticesinde, Kara İbrahim Ağa (1743-1765), Fethullah Ağa (1765-1782), Süleyman Ağa

(1767-1783), İsmail Ağa (1775-1792) şeklinde bir ayan ailesinin yaklaşık yarım yüzyıl süren hakimiyeti ortaya çıkmıştır. Antakya kazasında 18. yüzyılın ilk yarısında Kara İbrahim Ağa ile ayanlık hizmetine başlayan bu aile Fethullah Ağa ile devam etmiştir. Kara İbrahim Ağa'nın ayanlık yaptığı dönemde devlet görevini ihmal ve yolsuzlukları olmuşsa da oğlu Fethullah Ağa kadar eşkıyalık faaliyetlerinde bulunduğu dair bir kayda rastlamadık. Ancak, Fethullah Ağa 18. yüzyıl Antakya kazasında “*eşkıya-ayan*” olarak nam salmış ve uzun yıllar devlete kafa tutmuş bir zorba olarak kayıtlara geçmiştir. Fethullah Ağa'nın yeğeni Süleyman Ağa da ailenin soyunu devam ettiren zorbalıkta ve eşkıyalıkta amcasıyla birlikte hareket eden bir diğer aile ferdidir. Fethullah Ağa esasen yeğeni Süleyman Ağa ile işbirliği içinde hareket etmiş ve akıbetleri de aynı şekilde ortak olmuştur. Aynı hükümlerle Fethullah Ağa İstanbul'da, Süleyman Ağa ise amcasının zulüm ve taadiyat ortağı olarak Antakya'da idam edilmişlerdir.

Ailenin son ferdi olan İsmail Ağa ise Fethullah Ağa'nın “*eşkıya-ayan*” geleneğini ölünceye kadar sürdürmüştür. Şöyleki İsmail Ağa amcası Fethullah Ağa ve kardeşi Süleyman Ağa'nın muhallefatinin müsadere edilmesine itiraz etmiştir. Osmanlı Devleti ile İsmail Ağa arasında konu ile ilgili hükümlerin yer aldığı çok sayıda yazışma kaydı mevcuttur. Bu yazışmalara göre Fethullah Ağa'nın muhallefatinin büyük kısmını oluşturan gayrimenkullerinin şartlı olarak İsmail Ağa'ya devredilmesi söz konusudur. Bu şart ise “...*Fethullah Ağa'nın tüm borçlarının İsmail Ağa tarafından ödenmek üzere...*” şeklinde belirtilmiştir. Söz konusu gayrimenkuller satılarak Fethullah Ağa'nın borçlarına karşılık verilecektir. Bu defa yalnızca itirazla kalmayan İsmail Ağa yanına aldığı adamlarıyla birlikte isyan ederek alenen cinayet işlemeye başlamıştır. İsmail Ağa, küçük oğlu Süleyman ile birlikte mütegalibe hareketlerini Antakya kazası ve civarında günden güne arttırarak tüm kaza halkını perişan etmiştir. Amcası Fethullah Ağa öldüğü sırada Antakya kazası serdarı olarak görev yapan İsmail Ağa amcasının mallarının müsadere kararına itiraz etmek suretiyle firar etmiş ve yaklaşık 10 yıl boyunca eşkıyalık hareketlerini sürdürmüştür.

Bu süre zarfında, İsmail Ağa ile devlet arasında yapılan yazışmalarda Fethullah Ağa'nın tüm borçlarının ödenmesi her defasında hatırlatılarak muhallefatin teslimi istenmiştir. Osmanlı Devleti bu isteklerini yerine getirmeyen ve eşkıyalığa devam eden İsmail Ağa'ya son olarak merkezden sürgün emri göndermiştir. Bu emir ile Fethullah Ağa ve Süleyman Ağa ile birlikte İsmail Ağa'nın da mal varlığının zapt edileceği

bildirilmiştir. Söz konusu sürgün hükmünde “İsmail Ağa'nın 'avânesinin ve evladlarının bir daha Antakya kazâsına serdâr olamayacakları” bildirildikten sonra adı geçen bu kişilerin Antakya'ya “*ayak basmaları*”nın dahi yasak olduğu kararı verilmiştir. 18. yüzyıl ayanlarının çoğunlukla almış oldukları sürgün cezası nihayetinde Antakya kazası ayanı olan Fethullah Ağa'nın soyunu devam ettiren İsmail Ağa ve evlatlarına da verilmiştir.

Böylelikle, 18. yüzyılın ikinci yarısında Antakya kazasında nam salmış olan Fethullah Ağa'nın da önemli bir mensubu olduğu kudretli bir ayan ailesi bertaraf edilmiştir. Bu çalışma ile 18. yüzyılda taşrada yönetimi ele geçiren ayan ailelerinin Antakya kazası idaresinde de aynı şekilde hâkimiyetlerini sürdürdüklerini görmekteyiz. Antakya kazasındaki bu ayan ailesinin kimlerden oluştuğu ve ne şekilde faaliyetlerde bulduklarını ortaya koymak amacıyla yapmış olduğumuz çalışmanın 18. yüzyıl Antakya kazasının siyasi tarihine ışık tutacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

1. ARŞİV KAYNAKLARI

1.1 Ankara Milli Kütüphane Mikrofilm Arşivi

Antakya Şeri'yye Sicilleri; Nr. 3, Nr. 6, Nr. 7, Nr. 8, Nr. 9, Nr. 10.

1.2 Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Mühimme Defterleri

Mühimme Defterleri, Nr. 181, Nr. 183.

Ahkâm Defterleri

Halep Ahkâm Defteri, Nr. 4.

Cevdet Tasnifi

Cevdet Adliye, Nr. 6059/101, Nr. 6069.

Cevdet Belediye, Nr. 5416.

Cevdet Dâhiliye, Nr. 12601, Nr. 12602, Nr. 5521.

Cevdet Evkaf, Nr. 24145, Nr. 9729, Nr. 3026, Nr. 28917, Nr.1584.

Cevdet Hariciye, Nr.7320.

Cevdet Maarif, Nr. 1584.

Cevdet Maliye, Nr. 31259, Nr. 26621, Nr. 5723, Nr. 648-26558, Nr. 2325/50,

Nr. 31382, Nr. 29045, Nr. 23320, Nr. 26314, Nr. 31382, Nr. 5723.

Başmuhallefat Halifeliği (Bab-ı Defteri Başmuhasebe)

B.O.A, D. BŞM. MHF, Nr. 93/56, Nr. 74/45, Nr. 69/57, Nr. 69/59, Nr. 70/30, Nr.

70/11, Nr. 74/18, Nr. 75/51, Nr. 98/5.

Hatt-ı Hümayun Tasnifi

B.O.A, Hatt-ı Hümayun, Nr. 00008-00261-00001.

2. ARAŞTIRMA VE TETKİK ESERLER

AÇIKEL, Ali “Osmanlı Ulak-Menzilhane Sistemi Çerçevesinde Tokat Menzilhanesi, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.19, S. 2, Aralık 2004, s. 1-34.

AHMED CEVDET PAŞA, *Tarih-i Cevdet*, Osmanlı Tarihi, C.1, Üçdal Neşriyat, (Haz. Mümin Çevik), İstanbul 1994.

AK, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir Ayanlık Örneği Yılanlıoğulları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2007.

AKDAĞ, Mustafa, “Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti”, *Bellekten*, C.XIV, S. 55, TTK Yayınları, Ankara 1950, s. 319-411.

AKDAĞ, Mustafa, “Osmanlı Tarihinde Ayanlık Düzen Devri (1730-1839)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XII, S.23, Ankara 1975, s. 51-61.

AKGÜNDÜZ, Ahmet “Osmanlı Hukukunda Vakıflar ve Vakfın Çeşitleri”, *Türkler*, C. 10, Ankara 2002, s. 447-460.

ATALAR, Münir, Hac Yolu Güzergâhı ve Masrafı (Karayolu 1253/1837), *A.Ü. Otam Dergisi*, S. 4, (Ayrı basım), Ankara 1993, s. 43-90.

ATEŞ, İbrahim, “Hasan Paşa'nın Hatay Karamurt'taki Vakıf ve Vakfiyesi”, *Vakıflar Dergisi*, S. XVI. Ankara 1982, s. 5-26.

BAHADIR, Gürhan, *Antakya Haçlı Prensligi (1098-1112)*, Pegem Yayınları, Antakya, 2011.

BARKAN, Ömer Lütfi, “Öşür”, *İslam Ansiklopedisi*, M. E. B. Basımevi, C. 9, İstanbul 1964, s. 483-488.

BARKAN, Ömer Lütfi, “Tımar”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt XII, s. 286.

BATMAZ, Eftal İltizam Sisteminin XVIII. Yüzyıldaki Boyutları, *A.Ü.D.T.C.F Dergisi*, C.18, S. 29, Ankara 1996, s. 39-50.

CEZAR, Mustafa *Osmanlı Tarihinde Leventler*, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları, İstanbul 1965.

CEZAR, Mustafa, “Türk Tarihinde Kervansaray”, *VIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. II, Ankara 1976, s. 931-940.

- CEZAR, Yavuz, “Bir Ayanın Muhallefatı-Havza ve Köprü Kazaları Ayanı Kör İsmail-Oğlu Hüseyin (Müsadere Olayı ve Terekenin İncelenmesi) “, *Bellekten*, C.XLI, Sa. 161, Ocak 1977, s. 41-78.
- ÇADIRCI, Musa, Posta Teşkilatı Kurulmadan Önce Osmanlı İmparatorluğunda “Menzilhane ve Kiracıbaşılık”, *VIII. Türk Tarih Kongresi*, C.II, Ankara 1976, s. 1359-1365.
- ÇAKAR, Enver, XIV. Yüzyılda Halep Sancağı, Ortadoğı Araştırmaları Merkezi Yayınları, Elazığ 2003.
- ÇOLAK, Songül “Patrona Halil Ayaklanmasını Hazırlayan Şartlar ve İsyanın Pay-ı Tahttaki Etkileri”, *Türkler*, C.12, Ankara 2002, s. 525-530.
- DAŞÇIOĞLU, Kemal -*İskan, Suç ve Ceza- Osmanlı'da Sürgün*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2002.
- DEMİR, Ataman, *Çağlar İçinde Antakya*, Akbank Kültür ve Sanat Yayınları, İstanbul 1996.
- ELDEM, Edhem ve Diğerleri, *Doğı ile Batı Arasında Osmalı Kenti Halep-İzmir-İstanbul*, (Çev. Sermet Yalçın), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.
- ERCAN, Yavuz , “Yavuz Sultan Selim Dönemi”, *Türkler*, C. 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 421-445.
- EVLİYA ÇELEBİ, Muhammed Zilli İbn-i Derviş, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Dersaadet İkdam Matbaası, C. 3, 1314.
- FARUQHİ, Sürayıya, *Hacılar ve Sultanlar (1517-1638)*, (Çev. Gül Çağalı Güven), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995.
- FEKETE, L. “XVI. Yüzyılda Taşralı Bir Türk Efendisinin Evi”, (Çev. Sadrettin Karatay), *Bellekten*, C. XXIX, S.116, Ekim 1965, s. 615-698.
- GÜL, Abdulkadir, *Antakya Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı, (1709-1806)*, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 2008.
- GÜN, Doğan, *18. Yüzyılda Antakya'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı, (1708-1777)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2006.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, *16-17. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, TTK Yayınları, Ankara 1998.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, *DİA*, “Belen”, C. 5, İstanbul 1992, s. 403-404.

- İNALCIK, Halil, *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s. 109-128.*
- İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2003.*
- KARACA, Behset “ *Osmanlı Devleti’nde Konar-Göçer Zümrelerin (Yörükler) Safevi Devletiyle İlişkileri*”, *Araştırmalar*, Yıl 7, Sayı 14, Isparta 2005, s. 17-36.
- KARAGÖZ, Rıza, *Canikli Ali Paşa*, TTK Basımevi, Ankara 2003.
- KARPAT, Kemal H., *Osmanlı’da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*, (Çev. Dilek Özdemir), İmge Kitabevi, Ankara 2006.
- KAYA, Kemal, 19. Yüzyılda Anadolu’da İç Güvenlik Sorunları ve Voyvodalar, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S. 19, Ankara 2006, s. 239- 255.
- KAYA, Kemal, Tanzimat’tan Önce Belediye Hizmetleri ve Voyvodalar, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 26, S. 41, Ankara 2007, s. 101-112.
- KAYA, Mustafa, *18. Yüzyılda Ankara’da Ayanlık ve Ayan Aileler*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2008.
- KILIÇ, Orhan, “ XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti’nin Eyalet ve Sancak Teşkilatlanması”, *Türkler*, C. 17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 89-110.
- KOPRAMAN, Kazım Yaşar, “Osmanlı Memlûk Münasebetleri”, *Türkler*, C. 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 470-485.
- KÖKSAL, Osman, “Osmanlı Hukukunda Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hatt-ı Hümayunları”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (Otam Dergisi)*, S. 19, Ankara 2006, s. 283- 341.
- MERT, Özcan “*Ayan*”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.4, İstanbul 1991, s. 195-198.
- MUSTAFA NURİ PAŞA, *Netayicü’l Vukuat, Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, C. 3-4, TTK Yay, Ankara, 1992.
- MUTAFCİEVA, V.P.,-KODAMAN, Bayram,“18. Yüzyılın Son On Yılında Ayanlık Müessesesi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, İstanbul 1978, s. 163-182.
- NAGATA, Yuzo, *Muhsinzade Mehmed Paşa ve Ayanlık Müessesesi*, Akademi Kitabevi, İzmir 1999.

- ORHONLU, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1987.
- Osmanlı Belgelerinde Surre Alayları*, 2. Kısım, Devlet Arşivleri Genel Müd. Yay., Yayın no.116, Ankara 2010.
- Osmanlı Belgelerinde Surre Alayları*, 2. Kısım, Devlet Arşivleri Genel Müd. Yay., Yayın no. 116, Ankara 2010.
- ÖZCAN, Tatar, *8 Numaralı Antakya Şerhiye Sicili* (H. 1178-1179/ M. 1764-1765), Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 1998.
- ÖZDEMİR, Rifat, "Osmanlı Döneminde Antakya'nın Fiziki ve Demografik Yapısı (1709-1860)", *Belleten*, C.LVIII, S. 221, TTK. Basımevi, Ankara 1994, s. 119-157.
- ÖZKAYA, Yücel, "18. Yüzyılın İlk Yarısında Yerli Ailelerin Ayanlıkları Ele Geçirileri ve Büyük Hanedanlıkların Kuruluşu", *Belleten*, C.XLII, S.168, TTK Yayınları, Ankara 1978, s. 667-723.
- ÖZKAYA, Yücel, *18. Yüzyılda Osmanlı Toplumı*, İstanbul 2010.
- ÖZKAYA, Yücel, *Osmanlı İmparatorluğunda Ayanlık*, TTK Basımevi, Ankara 1994.
- PAKALIN, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 1, 2, 3, İstanbul 1993.
- POCOCKE, Richard, *A Description of the East and Some Other Countries*, London, s. 169-170.
- SAHİLLİOĞLU, Halil "Antakya", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul 1991, s. 228-232.
- SAHİLLİOĞLU, Halil, "Avarız" *D.İ.A*, T.D.V. Yayınları, C. 4, İstanbul 1991, s. 108-109.
- SAKAOĞLU, Necdet, *Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı*, Yurt Yayınları, Ankara 1984.
- SEZEN, Tahir *Osmanlı Yer Adları*, T.C. Başbakanlık Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın no: 21, Ankara 2006.
- SÖYLEMEZ, Faruk, *Osmanlı Devletinde Aşiret Yönetimi –Rişvan Aşireti Örneği-*, İstanbul 2007.
- ŞAKİROĞLU, Mahmud, "Çukurova Tarihinden Sayfalar I., Payas Ayanı Küçük Ali Oğulları", *A.Ü.D.T.C.F Dergisi*, S. 26, C. 15, Ankara 1991, s. 103-139.

- ŞANCI, Fuat, *Hatay İlinde Türk Mimarisi I*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2006.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.
- TANÖR, Bülent, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1759-1980)*, İstanbul 1996.
- TAVERNİER, Jean-Baptiste, *Tavernier Seyahatnamesi*, (Çev. Teoman Tunçdoğan), Kitap Yayınevi, İstanbul 2006.
- TIZLAK, Fahrettin, “Tekelioğlu İsyanı”, *XIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. III, Ankara 2002, s. 237-254.
- TIZLAK, Fahrettin, “XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısı İle XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Yukarı Fırat Havzası’nda Eşkîyalık Hareketleri”, *Belleten*, C. LVII, S. 220, T.T.K. Ankara 1993, s. 751-780.
- TÜRKAY, Cevdet, *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu’nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İşaret Yayınları, İstanbul 2001.
- TÜRKMEN, A. Faik, *Mufassal Hatay Tarihi*, C.3, Reklam Basımevi, İstanbul 1937.
- ULUÇAY, M. Çağatay, “Sürgünler, Yeni ve Yakın Çağlarda Manisa’ya ve Manisa’dan Sürülenler”, *Belleten*, C. XV, Ankara 1951, s. 507-592.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV, Ankara 1988.
- ÜNAL, M. Ali, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Müsadere”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, S.49, Ağustos 1997, s. 95-111.
- ÜNAL, M. Ali, *Osmanlı Tarihi Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2011.
- YÜKSEL, Hasan, “Türk Toplumunda Vakıf Aile İlişkisi”, *Türkler*, C. 10, Ankara 2002.
- ZİNKEİSEN, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.5, Yeditepe Yayınları, (Çev: Nilüfer Epçeli), İstanbul 2011.

EKLER

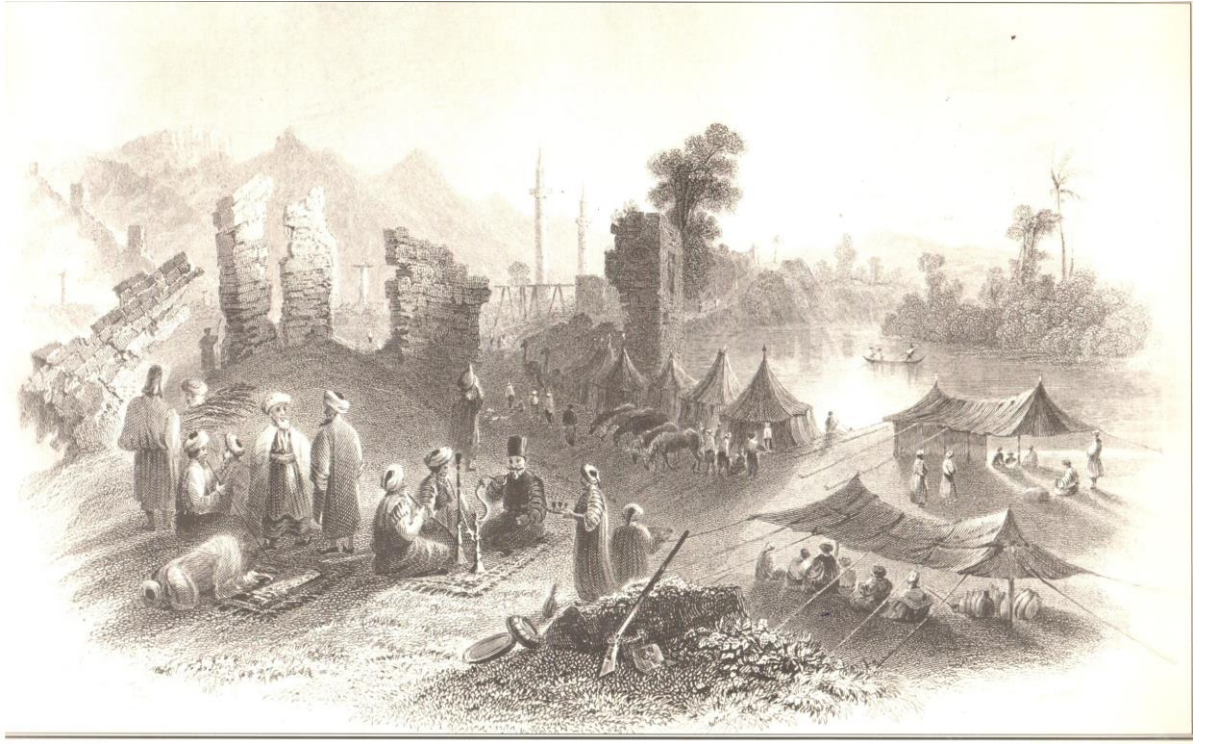
EK.1. Kanuni Sultan Süleyman'ın Belen'de hac yolcuları için yaptırdığı hanın ön cepheden görüntüsü.

EK.2. Fethullah Ağa'nın görev yapmış olduğu Karamurt Han'ın kalıntıları.

EK.3. Hac kabilelerinin konakladığı gösteren bir gravür. Kùltür Bakanlığı Yay.
Gravürlerle Türkiye, C.2.

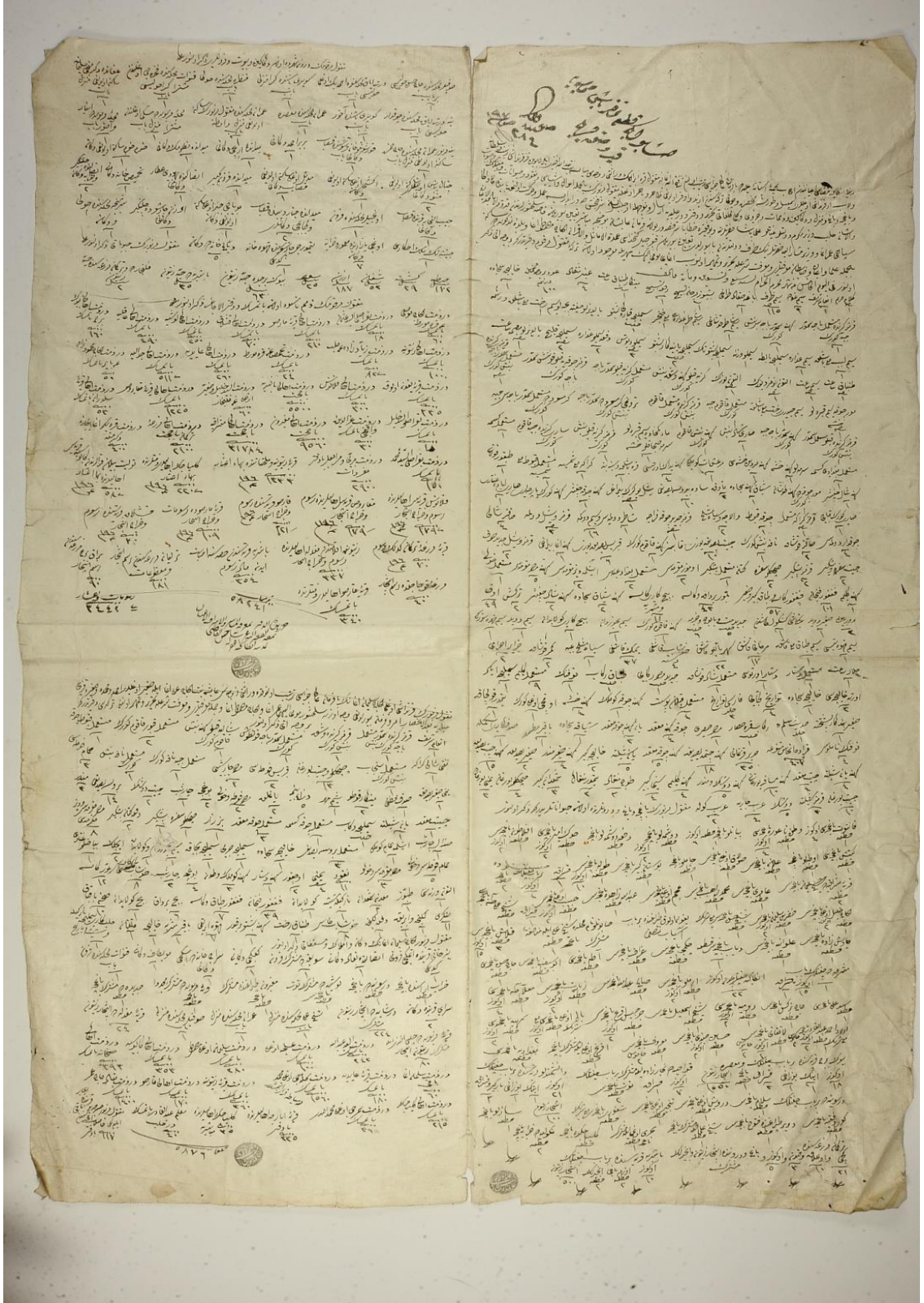

İllam Henry Bartlett

Katay Katay

H. Adlan

ÖZGEÇMİŞ

18.02.1979 tarihinde Hatay'ın Yayladağı ilçesinde doğdum. İlköğretimimi Yayladağı Atatürk İlkokulunda, ortaöğretimimi Antakya Anadolu Ticaret Lisesi'nde tamamladım. 2001 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarih Bölümü'nü bitirdim. Aynı yıl Mustafa Kemal Üniversitesi'nde başladığım yüksek lisans eğitimini 2004 yılında tamamladım. 2003 yılının sonunda Mustafa Kemal Üniversitesi Tarih Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başladım. Halen aynı üniversitede araştırma görevlisi kadrosunda çalışmaktayım. 2009 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi'nde Yeniçağ Tarihi anabilim dalında başlamış olduğum doktora eğitimine devam etmekteyim.